SEYTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · THE SAYAKBAY KARALAEV VARIANT

TÜRKÇE METİN · İNGİLİZCE EDEBÎ ÇEVİRİ
TURKISH TEXT · ENGLISH LITERARY TRANSLATION

CİLT VI · KIYAMETLIK YÂR VE DIŞI ARSLAN

SEYTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Türkçe metni ve İngilizce edebî çevirisiyle karşılıklı iki sütun hâlinde
With the Turkish text and its English literary translation in facing columns

CİLT VI

Bölüm 1 · Çelik Mızraklar Kırıldığında
Bölüm 2 · Kıyametlik Yâr
Bölüm 3 · Dişi Arslan Gazaya Çıkarken

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Сейтек» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында. «Turar» Yayınevi, Bişkek (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Türkçe edebî çeviri, İngilizce edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. Bu baskı, Türkçe metni ve İngilizce edebî çevirisini karşılıklı sütunlar hâlinde sunan iki dilli baskıdır. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 90.000 mısralık «Seytek» bölümünün 51.776–62.167 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Semetey sır oldu; ama soy tükenmedi. Düşman otağında, ustura gölgesinde doğan bir çocuk, üçlemenin son sözünü söylemek için büyüdü: Seytek. «Seytek», öksüzlüğün, sabrın ve geri alınan yurdun destanıdır; Manas'ın ocağına üçüncü kez düşen közün yeniden aleve dönüşüdür.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta hikâye, Kıyaz'ın elindeki tutsak Ayçürök'ün doğurduğu bebeğin ölümden kıl payı kurtuluşuyla açılır. Kürek kemikleri oyulmuş Külçoro'nun kulluk yılları, on üç yaşında soyunu öğrenen Seytek'in ilk öcü, Kanıkey ile Bakay'ın gözyaşıyla ödenen bedeli, kara mağarada büyülenmiş Semetey'in dile gelişi ve Celmoguz oğlu Sarıbay'a karşı verilen son büyük savaş — hepsi, dişi arslan Kuyalı'nın mızrağıyla taçlanan bir kurtuluşa doğru akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Seytek» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Ata göçtü, oğul kaldı; söz sustu, destan kaldı.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

PREFACE

Semetey vanished into mystery; but the line was not extinguished. A child born in the enemy's tent, under the shadow of the razor, grew up to speak the trilogy's final word: Seytek. «Seytek» is the epic of orphanhood, of patience, and of the homeland won back; it is the ember fallen for the third time upon the hearth of Manas, turning once more to flame.

In this variant, taken down from the lips of Sayakbay Karalaev, the story opens with the hair's-breadth rescue from death of the infant borne by Ayçürök, held captive in Kıyaz's hands. The years of bondage of Külçoro, his shoulder-blades gouged; the first vengeance of Seytek, who learns his lineage at thirteen; the price paid in the tears of Kanıkey and Bakay; the bewitched Semetey brought back to speech in the black cavern; and the last great war against Sarıbay son of Celmoguz — all of it flows toward a deliverance crowned by the lance of the lioness Kuyalı.

In this bilingual edition we present the «Seytek» portion of the Karalaev variant with the Turkish literary translation and its English literary rendering in facing columns, verse against verse. The English preserves the integrity of each line and rebuilds the epic voice anew, keeping proper names in their original spelling and the formulaic refrains as living repetitions. At the head of each chapter stand a two-paragraph summary and brief fact-boxes gathering the events that await the reader.

The father passed on, the son remained; the word fell silent, the epic remained.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

1	Çelik Mızraklar Kırıldığında	Cilt VI — bu ciltte
2	Kıyametlik Yâr	Cilt VI — bu ciltte
3	Dişi Arslan Gazaya Çıkarken	Cilt VI — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

Çelik Mızraklar Kırıldığında

Kurtuluş sevinci uzun sürmez; babası Celmoguz'u Manas'ın öldürmesinden doğan yedi kuşaklık kan davasını güden Sarıbay, öfkesini kendi pehlivanlarından çıkarıp yel gibi deve Celmayan'a biner ve Talas'ı kuşatır: kısrak bağlanmaz, kuzu yenmez, ekin ekilmez olur. Semetey, Külçoro ve Seytek günlerce süren teke tek dövüşlerde yaralar içinde kalır ama düşmanı deviremez. Çaresizlik koyulaşırken Ayçürök, vaktiyle ak kuğu donunda dünyayı dolaşırken tanıdığı Kayıpçal kızı Kuyalı'yı — Sarıbay'la daha önce boy ölçüşmüş peri soylu kız arslanı — hatırlar ve ahiretlik dostluk hakkını öne sürerek ondan yardım diler; Kuyalı ise rüyasında Kıdır'ın kendisine müjdelediği yazgıyı hatırlatır: Sarıbay'la ancak Semetey'e nikâhlanırsa dövüşecektir.

KÜNYE — KEY FACTS

- Sarıbay, Celpiniş hükümdarı Celmoguz'un oğludur; Manas'ın babasını öldürmesinden doğan kan davasını gütmektedir.
- Külçoro, Sarıbay'la teke tek düelloda yetmiş mızrak kırar, ağır yaralanır ve tulparını yitirerek demir tutsak ağına düşer.
- Seytek, Manas'tan kalma, ejder zehrinde altmış kez suverilmiş altın yanaklı aybaltayla Sarıbay'ın atı Cooruker'i öldürüp Külçoro'yu kurtarır.
- Sarıbay öfkesiyle kendi seksen bir pehlivanından Çañdayak dahil on kadarını kendi eliyle öldürür ve yürük deve Celmayan'a biner.
- Kuşatma altındaki Talas'ta hayat durur: kısrak bağlanmaz, kuzu kesilmez, ekin ekilmez.
- Ayçürök, peri soylu savaşçı Kuyalı'dan yardım ister; Kuyalı, Kıdır'ın rüyada bildirdiği yazgı gereği Semetey'le nikâh şartı koşar.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Kırgına uğratırım hepinizi.	*I shall bring slaughter upon you all.*
Alplarını komadan kırmazsam,	*If I do not cut down your batyrs, sparing none,*
Halkını sefil etmezsem,	*If I do not make your people wretched,*
Amansız akın salmazsam.	*If I do not loose a merciless raid upon you.*
Yiğitlik taslayan erinin,	*That warrior of yours who plays at valor —*
Kırayım şu belini!	*Let me break his very spine!*
Kırgına verip elini,	*Giving his people over to slaughter,*
Halkını tümden kırmadan,	*Till I have felled your folk entire,*
Hanlarını kırmazsam,	*If I do not cut down your khans,*
Karalar bağlatmazsam.	*If I do not make them don black mourning.*
Diyarına kırgın salmazsam.	*If I do not loose slaughter upon your land.*
Kızını, karını ganimet edip,	*Taking your daughters and wives as plunder,*
Birini komadan almazsam.	*If I do not seize them, sparing not one.*
Öfkem gelip kabardım,	*My wrath has risen and swollen within me,*
Alaskar gibi gerindim,	*I have stretched myself like Alaskar,*
Gücüm kaynayıp coştum,	*My strength has boiled and surged,*
Gürleyip bugün şahlandım.	*Thundering, this day I have reared on high.*
Obanın hepsini dürüp katayım,	*Let me fold up the whole aiyl and stack it,*
Altınınla gümüşünü	*Your gold together with your silver*
Celpiniş'e doğru yükleteyim.	*Let me load and send toward Celpiniş.*
Kahırlandım, dikildim,	*I have raged, I have risen to my feet,*
Kanını su gibi saçmazsam.	*If I do not scatter your blood like water.*
Su gibi yutup kanını,	*Gulping your blood like water,*
Susuzluğumu gidermezsem.	*If I do not slake my thirst with it.*
Sinmiş cinini kakayım,	*Let me rouse the demon cowering within,*
Dört tülük malını alayım.	*Let me take your herds of all four kinds.*
İstense verilmez Buurul'a,	*Though begged for, Buurul is not given —*
Soğuk kement salmazsam.	*If I do not cast the cold lasso upon him.*
Güzellik taslayan kızlarını	*Your daughters who play at beauty —*
Ganimet edip almazsam.	*If I do not seize them as my plunder,*
Sarıbay olmayıp öleyim.	*May I die and be no Sarıbay.*
Doğmamış gibi yiter gideyim!	*May I vanish as one never born!*
Bu onmazın soyu,	*This wretch's accursed line*
Öleceğini hiç bilmez – diye,	*Knows nothing of its coming death – saying,*

Diri koysak olmaz – diye,
Bu domuz asla onmaz – diye,
Celmoguz oğlu kâfirin
Er çoroyu gördüğünde,
Bağırışı baş yardı,
Böğürüşü taş yardı.

Ölçsen görünüşü işte böyle,
Kahırlanmadan edemedi,
Yazık dişleri Sarıbay
Öğüte öğüte çiğnedi.
Kirpiği yanıp kor oldu,
Kara bahtlı kâfir bre,
Kişide böylesi görülmedi.
Ulularını alt ederim,
Yuvanla birlikte yutarım.
İyice kırarım elini,
Bükmezsem eğer belini.
Gidermezsem gücünü,
Akıtıp su gibi kanını.
Kaleni yerinde komadan,
Un ufak ederim hepinizi.
Onmazım benim, onmazsın,
Er geç bir gün gelince,
İnadını bırakmazsın.
Umudu kes canından,
Hırslandım ben, n'edersin.
Kıl kadar kalmaz biriciğin,

Kırgına uğrar gidersin.
Tamu salarım hepinize,
Toz kaplatırım obana.
Dün kahrım gelip dikilip,
Nice devi boğazladım.
Göz kırpmadan biriciğini,
Kırıp geçirip koyuverdim.
Karşı gelip direnenin,
Nice devinin kanına,
Han Sarıbay, kandım ben.

To leave him alive will not do – saying,
This swine will never prosper – saying,
When the infidel son of Celmoguz
Beheld the warrior choro,
His bellowing split heads open,
His roaring split the stones.

Take his measure — such was his aspect,
He could not but seethe with fury,
Alas, his teeth did Sarıbay
Grind and grind in his chewing.
His lashes burned to glowing coals,
The black-fated infidel, ah —
In man was never seen his like.
I shall bring down your elders,
I shall swallow you, nest and all.
I shall break your people utterly,
If I do not bend your very spine.
If I do not drain away your strength,
Pouring out your blood like water.
Leaving not your fortress standing,
I shall grind you all to flour.
I am relentless — you will not yield,
When the day comes, soon or late,
You will not forsake your stubbornness.
Cut off all hope of your life,
I am enraged — what can you do?
Not a hair's breadth of your dearest remains,
You will go down into slaughter.
I shall loose hellfire on you all,
I shall shroud your aiyl in dust.
But yesterday my wrath rose up,
And many a giant I butchered.
Without a blink, your dearest ones
I cut down and cast aside.
Of those who stood and defied me,
On the blood of many a giant,
I, Khan Sarıbay, have drunk my fill.

Hışmıma değip halk öldü,
Nice çetin alp öldü.
Önüne geleni parçalayan,
Kara çelikten okum ben,
Ay-âlemde eşsizim ben.
Rast geleni kemiren,
Geniş göğüslü, yayvan döşlü,
Kurumlanan erim ben.
Ay-âlemi kasıp kavuran,

Folk died at the touch of my fury,
Many a hardened alp has died.
Rending whatever stands before me,
I am an arrow of black steel,
Peerless beneath the moonlit world.
Gnawing whatever crosses my path,
Broad of chest and wide of breast,
I am the warrior swollen with pride.
Scourging and scorching the moonlit world,

Er Sarıbay benim ben.
Basışımdan toz çıkar,
Homurtumdan can çıkar.
Deccal'ın kara gözüyüm,
Celmoguz'un ta kendisiyim.
Ürküp kaçsan sokulurum,
Semetey değil, çoro değil,
On sekiz bin âleme,
İşte bugün doymam ben.
Kahırlanıp saldırsam,
Sel gibi basar, durmam ben.
Bir silkinişimden han ölür,
Rast gelenin hepsi ölür.
Uluyum ben, yamanım,
Bunca ustayım, beceriğim.
Deccal'ın kara gözüyüm,
Sarıbay'ın ta kendisiyim.
Bana kastedip ölçene,

I am the warrior Sarıbay, I!
Dust rises where I set my foot,
Souls flee at my very growl.
I am the black eye of the Deccal,
I am Celmoguz's very self.
Flee in terror — I shall reach you,
Not Semetey, nor any choro —
On all eighteen thousand worlds
This very day I shall not be sated.
When I charge in my fury,
I press on like a flood, unstaying.
At one shake of mine a khan dies,
All who cross my path shall die.
I am mighty, I am dire,
So skilled am I, so masterful.
I am the black eye of the Deccal,
I am Sarıbay's very self.
To him who schemes and measures against me

Çelikten kale, surum ben.
Sarıbay oğlu dedirtip,
Nice yurda destanım ben.
Belanın ta kendisiyim,
Deccal'ın kara gözüyüm.
Uslu gidene uysalım,
Gerçek bir can alıcıyım.
Heybetliyi sarıp dürerim,
Öfkelensem âlemi,
Ejderha gibi sömürürüm.

I am a fortress of steel, a rampart.
Making them say: the son of Sarıbay!
To many a land I am a legend.
I am calamity's very self,
I am the black eye of the Deccal.
Gentle to him who goes in peace,
A true taker of souls am I.
The mighty I wrap up and fold away;
When my anger rises, the world
I devour like a dragon whole.

Azgın cinim tuttu şimdi,
Kıl tüyünü komadan,
Kırıp geçiririm» –
Diye nice belalı söz söyleyip,
Nara atıp durdu şimdi.
Celmoguz oğlu kâfiri,
Kadir Tanrı çarptı şimdi.
Yeri çökerten kudurmuş,
Kâfirin gayretinden,
Yer yarılıp duruyordu.
Celmoguz oğlunu görünce,
Cazayılını kuşanıp,

Now my savage demon has seized me:
Sparing not one hair of your hide,
I shall cut you down entire» –
So speaking many a baleful word,
He stood there bellowing his war-cry.
The infidel son of Celmoguz —
Almighty God had struck him now.
The rabid one who caves the earth in —
From the infidel's furious straining
The very ground was splitting open.
Seeing the son of Celmoguz,
Girding on his cazayıl,

Işıl ışıl kor Külçoro,
Yaradan'a yalvarıp,
Sağlıkta güç kuvvet ver,
Ölüp kalırsak iman ver,
Orman, çalıydık, yol ettirme,

Han soyunun oğluyduk,
Sarıbay ite hor kılma!
Külçoro'nun halini sorma:
Işıl ışıl kızıl kormuş,
Düşmana çelik okmuş,
Kahırla girişinin dengi,
Ay-âlemde yoktu,
Koç yiğit, şir Çoro,
Celmoguz oğlu kâfire,
Cenk kılıcını bele kuşandı,
Yağı yere damlayan domuza,

Tek başına varıp el saldı.
Su gibi akan Surat'ın,
Çekip ağzını çevirdi.
Gürleyip duran kâfire,
Gürleyerek mızrak sundu.
Külçoro'nun hali şöyleydi:
Saldırdığı Sarıbay'dır,

Külçoro, glowing ember-bright,
Made supplication to the Maker:
Grant strength and power while we have health,
Grant faith to us if we should fall;
We were forest and thicket — make us no road,
We were sons of the khan's own line —
Shame us not before the cur Sarıbay!
Ask not the state of Külçoro:
He was a glowing crimson coal,
A steel arrow against the foe;
The equal of his furious onset
Beneath the moonlit world was none.
Ram-strong hero, lion Çoro,
Against the infidel son of Celmoguz
He girded his war-sword at his waist;
On the swine whose grease dripped to the earth
He laid hands alone, unaided.
Surat, flowing like water —
He drew the rein and turned his mouth.
At the infidel thundering there,
Thundering, he thrust his lance.
Such was the state of Külçoro:
It is Sarıbay he assails,

Hazırlanışı böyledir.
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem şir,
Hem yaman, hem de er,
Bileği kalın, taş yürekli,
Gayreti taşkın, gözü pek,
On sekiz bin âleme,
Kargaşa salan büyük bela.
Kirpiği alev, gözü kor.
Kişide böyle acayip yok.
Düşmana kargaşa başlatan,
Ordular kaplayıp gelse de,
İvip telaşa düşmeyen.
Eline düşman bir düşse,
Tavşan gibi yere çalan.
Doksan ordu çarpışsa,
Korkup gedik vermeyen.

And thus is his preparation.
Tall of stature, broad of shoulder,
At once a wrestler and a lion,
At once a terror and a warrior,
Thick of wrist and stone of heart,
Overflowing in zeal, unflinching of eye,
Upon eighteen thousand worlds
A great calamity sowing havoc.
His lashes flame, his eyes are coals.
In man there is no marvel like him.
He who looses havoc on the foe,
Though armies come to blanket the earth,
Never flustered into haste.
Should a foe once fall into his hands,
He dashes him down like a hare.
Though ninety armies clash at once,
He yields no breach for fear.

Kan emip katılaşan,
Boğuşa boğuşa ustalaşan.

Hardened by the drinking of blood,
Grown masterful through grapple upon grapple.

On iki pîre el verip,
Şir Külçoro diye ün alan.
Mızrakçılardan Külçoro,
Üstün, deneyimli, usta kul,
Tutuştuğu düşmanın hilesini,
Pek iyi bilen usta kul.
Ay-âleme bilgiç kul,
Laçın gibi kapan kul.
Çıkmazı bozup yol açıp,
Celmoguz oğlu kâfire,
Er Sarıbay bahadıra,
Takdir yeterse ölmeye,
Tanrı gerçekten dilerse,
Sinek kadar canı vermeye.
Varıp mızrak vurmaya,
Yavuz canı kıymaya,
Gücü yetse çarpışıp,
Yüz yüze durup dövüşmeye.

Given his hand to the twelve pîrs,
Winning fame as Lion Külçoro.
Of lancers, this Külçoro —
A supreme, seasoned, masterful servant,
The wiles of the foe he grapples with
A masterful servant who knows full well.
A servant wise to the moonlit world,
A servant who strikes like the laçın falcon.
Breaking the impasse, opening a road,
Against the infidel son of Celmoguz,
Against the batyr, warrior Sarıbay —
To die, if fate has so decreed,
If God in truth should will it so,
To give up his fly-small soul.
To go and strike him with the lance,
To take that ruthless life away,
To clash with him if strength suffice,
To stand face to face and fight.

O an Çoro bunu düşünüp,
Yüzü soğuk kâfire,
Dosdoğru girip mızrak sunmaya,
Tanrı için, el için,
Yüce başlı Ala-Too için,
Ala-Too'yu yurt edinen,

Ardındaki Kırgız eli için,
Üstün doğmuş şir Çoro,
Pîrler koruyan er Çoro,
Heybeti çetin, zehri güç,
Aman vermez er Çoro,
Her yönü denk, tam Çoro,
Sataşanı yola getiren,

Külçoro'nun hali böyledir.
Çelik mızrağı ele alıp,
Sarıbay'a el salıp,
Gövdesinden güç fışkırıp,
İki yanağın ortasından –
Beş çorap olacak tüy bitip,
Yüzleştiği Sarıbay,

Yüz tutup mızrak sunduğunda,
Beli gidip kamburlaşıp,
Gözü belerip fırlayıp.
Arslan gibi gözü çakıp,
Celmoguz oğlu kâfire,
Şöyle böyle deyinceye,
Göz açıp yumuncaya,
Oktan önce yetişti.
Yetiştiği yerde kâfiri,
Kaburganın tam yüzü – diye,
Akciğerin tam kendisi – diye,
Kabarıp coşan domuzun
Devrilip düşeceği an – diye,
Külçoro mızrak vurdu.
Yiğitliğin yolu budur,
Yüz yüze durdular.

That moment Çoro pondered this:
At the cold-faced infidel
To ride straight in and thrust the lance —
For God's sake and the people's sake,
For lofty-crowned Ala-Too's sake,
For those who made Ala-Too their homeland,
For the Kırgız people at his back —
Nobly-born lion Çoro,
Warrior Çoro whom the pîrs protect,
Grim of presence, potent of venom,
Warrior Çoro who gives no quarter,
Çoro complete, matched in every part,
Who brings the assailant back to the road —
Such is the state of Külçoro.
Taking the steel lance in hand,
Laying hands upon Sarıbay,
Strength gushing forth from his body —
From the midst of either cheek
Sprouted bristles enough for five stockings,
Sarıbay, whom he confronted,

When, facing him, he thrust his lance,
His back gave way and hunched over,
His eyes bulged and started forth.
His eye flashing like a lion's,
At the infidel son of Celmoguz,
Ere one could say this or that,
In the blinking of an eye,
He arrived before the arrow.
There where he reached the infidel —
The very face of the rib – saying,
The very lung itself – saying,
The swelling, seething swine's
Moment to topple and fall – saying,
Külçoro struck home his lance.
This is the way of valor:
They stood face to face.

Et yüreğin şahdamarı,
Akciğerle yürek arası,
Ölümün ölçek gözü – diye,
Ölünecek yerin kendisi – diye,
Gök akbaba gibi dönüp,
Uçup gideceği an – diye,
Sarıbay mızrak vurdu.
Dört ayaklı tulparlar,
Böğür böğründen serildi.
Sıra sıra değen mızraklar,
Paramparça olup kırıldı.
Bahadırlığın hali böyledir,
Karşı karşıya durdular.
Tüfek atıp, yay çekip,
Ezişe ezişe vuruştular.
Aybaltayla girişip,
Aybaltalar parçalanıp,
Sapları elde kaldı.
Kılıçlaşıp girişip,
Kılıçların hepsi parçalanıp,
Sapları elde kaldı.
Karşı karşıya durdular,
Aybaltayla vuruştular,
Kim görmüş böyle işi.

The heart's great artery of flesh,
Between the lung and the heart,
The measuring eye of death – saying,
The very place where one must die – saying,
Wheeling like the grey vulture,
The moment he flies away – saying,
Sarıbay struck home his lance.
The four-legged tulpars
Sprawled flank against flank.
The lances landing rank on rank
Were shattered into splinters.
Such is the state of bahadırs:
They stood against each other.
Firing muskets, drawing bows,
They fought on, crushing, grinding.
Setting to with moon-axes,
The moon-axes were shattered,
The hafts left in their hands.
Setting to with swords crossed,
The swords were all shattered,
The hilts left in their hands.
They stood against each other,
They fought with moon-axes —
Who has seen such a thing!

Koca yayları çekişip,
Ezişerek atışıp,
Haykırışlar salıp durup,
Can esirgemeden vuruşup,
Mızrakların hepsi kırıldı.
Zırhların hepsi bölünüp,
Şirin şir olduğu görünüp,
Kaftanların hepsi bölünüp,
Kuşamların hepsi parçalanıp,
Yakalaşıp çekişip,
Bellerine dek yere batışıp,
Gündüz soluk almadılar,
Gece de soluk almadılar.
Gece gündüz vuruştular,

Straining at their mighty bows,
Shooting as they ground each other,
Loosing war-cries without cease,
Fighting with no thought to spare their souls,
The lances all were broken.
Their armor all was riven,
The lion was shown to be a lion,
Their kaftans all were riven,
Their harness all was shattered;
Grappling collar to collar,
Sinking waist-deep into the earth,
By day they took no breath,
By night too they took no breath.
Night and day they battled on —

Kim görmüş böyle işi.
Kımıldamaz oldu iki kol,
Kalkamayıp felç olup,
Can taşıyan yazık baş,
Kova kova kan oldu.
Aybaltalı Sarıbay,
Öfkelenip yetişti.
Ev gibi koca çoyunbaşı,
Kahrını döküp çevirip,
Çift elle çekip savurup,
Cooruker'in ağzını çevirdi,
Sertçe indirip vurdu.
Kalkan yanıp kor olup,
Yazık Çoro ne yapsın,
Gözü parlayıp od olup.
Boz küheylanın beli kopup,
Bütün kemiği çatırdayıp,
Sinek kadar canı çığrışıp.
Kendinden geçip serilip,
İki gözü belerip,
Kıl bıyığı eğrilip,
Süzgün gözü belerip,
Ağır derde uğrayıp,
İçi kaynayıp kor olup,
İki gözü od olup,
Bütün gövdesi titreyip,

Who has seen such a thing!
Both arms could stir no longer,
Palsied, unable to rise,
The poor head that bears the soul
Became blood, pail upon pail.
Sarıbay of the moon-axe
Came on in a rage.
His great mace huge as a house,
Pouring out his fury, he swung it round,
Drawing and hurling with both hands,
He turned Cooruker's mouth about,
And brought it down with savage force.
The shield burned to a glowing coal —
What could poor Çoro do,
His eyes flaring into flame.
The grey courser's back was broken,
All his bones were cracking,
His fly-small soul shrieking out.
Sprawled senseless past all knowing,
Both his eyes rolled staring,
His wiry mustache twisted,
His languid eyes rolled staring,
Fallen into grievous woe,
His inwards boiling to embers,
Both his eyes turned to fire,
All his body trembling,

Kahırlanıp Sarıbay,
Gürüldeyip yürürmüş.
Âdemoğlu kulların,
Bütün bedeni ürperip,
Azgınlaşıp yanıp yakılıp,
Canlı cansız mahlukat,
Candan iyice umut kesip,
Celmoguz oğlu kâfirin,
Deccallığı belli olup,
Uçurum gibi ağzı açılıp,
Fışkıran odlu zehiri,
Ağzından saçılıp,

Sarıbay, in his fury,
Came striding on with thunder.
The sons of Adam, all his servants,
Shuddered through their every limb;
Raging, burning in lament,
All creation, quick and lifeless,
Gave up every hope of life.
The infidel son of Celmoguz
Stood revealed in his Deccal nature,
His mouth gaped open like a chasm,
His gushing, fiery venom
Went spraying from his jaws;

Onu gören adamın,
Bedeni kırılıp sinip.
El çığrışıp yanıp,
Bakıp duran ahali:
Sarıbay Deccal imiş – diye,
Sinek kadar candan umut kesip.
Pîrler koruyan şirdi,
Ay-âlemi titreten,
Arslan, kaplan gibiydi.
Bu Kırgız'a Külçoro,
Çelik kapı, kaleydi.
Çoro'yu Tanrı koru – diye,
Er Semetey han ağlayıp,
Aksakallı koca ağlayıp,
Bütün kara halk ağlayıp,
Elin hepsi yanıp yakılıp,
Halk canından umut kesip,
Yiğitleri, hanları,

Kırıp nice canları,
Kökümüze topluca mı erer,
Kıl kadar komadan kuru canı,
Kırıp geçirip mi gider?
Sarıbay değil, zehirmiş,
Ulu Tanrı'nın kahrıymış,
Başa göçmüş göçü var,

Anasının öcü var.
Önüne geleni parçalayan,
Rast geleni kemiren,

İçip kanı sömüren.
Yamanları kırıp geçirip,
Yavrum, kırıp kökümüze erer derim.
Kıl kadar komadan Kırgız'ı,
Kırıp geçirip gider derim.
Yavrum, hamur gibi yoğurur mu,
Kökümüzü söküp çıkarır mı.
Verilen süreyi kısar mı,

The man who looked upon him
Felt his body break and cower.
The people cried out, burning,
The watching multitude said:
Sarıbay is the Deccal himself – saying,
They gave up hope of their fly-small souls.
He was the lion the pîrs protect,
Who set the moonlit world atremble,
He was as lion and tiger both.
To these Kırgız, Külçoro
Was gate of steel and fortress.
God protect our Çoro – saying,
Warrior Semetey the khan was weeping,
The white-bearded elder was weeping,
All the common folk were weeping,
The whole people burned in lament,
The folk gave up hope of their lives:
Will he, cutting down our braves, our khans,
And so many souls besides,
Reach down to our very root entire?
Sparing not a hair's breadth of bare life,
Will he cut us down and go?
This is not Sarıbay but venom,
It is the wrath of God Most High;
He bears a doom brought down upon our heads,
He bears his mother's vengeance.
Rending whatever stands before him,
Gnawing whatever crosses his path,

Drinking and draining the blood.
Cutting down the fiercest of us,
My child, he will cut to our very root, I say.
Sparing not a hair's breadth of the Kırgız,
He will cut them down and go, I say.
My child, will he knead us like dough,
Will he tear our root from the ground?
Will he shorten the span we were given,

Zorluları kırar mı.
Yok eder ya ululari,
Başlatır ya bela fesadı.
Şu duran yazık yurt,
Yeleden, kuyruktan ayrılıp,
Güdük mü kalırız acep?
Boynuz kırılıp şakaktan,
Boynuzsuz mu kalırız acep?
Böyle giderse bu kâfir,
Kahrı iyice azdırır ya,
Hanım gelini, dul kadını,
Obayı ıssız bırakır ya...
Çarpışmaya çark yetmez,
Çarpışıp dursan hal yetmez,
Kız kadını dul edip,
Yamanları kul edip,
Kökümüze topluca erer sanırım.
Tüy komadan sıyırıp,
Kırıp geçirip gider sanırım.
Yurt çığrışıp yanıp,
Sinek kadar candan umut kesip.
Erenlerin hepsi hıçkırıp,
El canından umut kesip.
N'olur ki sonumuz,
Kalmaz imiş birimiz.
Su gibi akar kanımız,
Kırgına uğrar hepimiz.
Dibimize dek erer sanırım,
Hür yaşayan elleri,
Şimdi bağlar götürür sanırım.

Başçıları ezip kırar sanırım,

Egemen Taala bir Tanrı,

Yolunu bulup böyle çarpar sanırım.
Ahaliye kahır saçıp,
Düşman verdi bir Tanrı.
Yurda bela, bir mihnet,

Will he break the strongest among us?
He will destroy the great ones, surely,
He will set calamity and ruin loose.
This poor homeland standing here —
Parted from mane and from tail,
Shall we be left docked and stunted?
The horn snapped off at the temple,
Shall we be left hornless, I wonder?
If this infidel goes on so,
He will let his fury run wild, surely;
The khan's brides, the widowed women —
He will leave the aiyl desolate...
No wheel suffices for this clash,
Fight on and strength will not suffice;
Making widows of maids and wives,
Making slaves of the fiercest men,
He will reach our root entire, I deem.
Stripping us bare of every feather,
He will cut us down and go, I deem.
The homeland cried out, burning,
Giving up hope of its fly-small soul.
All the erens sobbing aloud,
The people gave up hope of life.
What then will our end be?
Not one of us shall remain.
Our blood will run like water,
Slaughter will overtake us all.
He will reach to our very depths, I deem;
The peoples who lived free,
He will bind them now and lead them off, I deem.
He will crush and break their chieftains, I deem;
Sovereign Taala, God the One,

Has found His way to strike us so, I deem.
Scattering wrath upon the multitude,
God the One has given us a foe.
Calamity to the homeland, an affliction —

Düşman verdin bir Tanrı!
Yurt tuttuğun Ala-Too'yu,

Düşman yenip alamamıştı.
Hunhar Manas varken,
Hür yaşayan eldik.
Cılgındı'nın ovasında,
Geniş Talas'ın boyunda,
Bütün kunduz derisini,
Yarı bölüp alırdık,
Paçamıza kürk yapardık.
Üşensek karaca vururduk,
Gündüzü kımız, gecesi kız,
Gürleyip oynaşırdık.
Kısırın semiz tayını yiyip,
Kışın içki var, toy var – diye,

Haykırıp oynardık.
Coşarsak gece yol katıp,
Kısrak koşup, ordo atıp,
Yağmur demeyip kuş salıp,
Dilediğinde bu başa,
Kadir Gecesi'ne denk gece nerde,
Tomurcuklanan gül nerde,
O eski güllenen gün nerde?
Sarıbay değil, zehirmiş,
Gerçek Tanrı'nın kahrıymış!
Bu Kırgız'ın oğluna,
Mihnet için gelmiş canmış,
Tüyü ütülmüş itin,
Ne kastı var ki bize.
Hasretlenip, can ağlayıp,
Eğilip elin hepsi ağlayıp,
Aklı ermez çocuk ağlayıp,
Meydandaki Sarıbay'ın,
Belalığı belli olup,
Başkasından değil, kâfirden,
Halk canından umut kesip,

Thou hast given us a foe, O God the One!
The Ala-Too where Thou settled us as homeland
No foe had ever conquered and taken.
While bloodthirsty Manas lived,
We were a people living free.
On the plain of Cılgındı,
Along broad Talas's banks,
Every otter's pelt
We took and split in half,
We trimmed our cuffs with fur.
Too idle, we would shoot the roe,
Kumis by day, a maiden by night,
Thundering, we would sport and play.
Eating the barren mare's fat foal,
In winter there is drink, there is feasting – saying,
We would shout aloud and play.
In high spirits we rode roads by night,
Racing mares, casting the ordo,
Loosing our hawks despite the rain;
When this head still had its wish,
Where is the night like the Night of Power,
Where is the rose in bud,
Where is that old rose-blooming day?
This is not Sarıbay but venom,
It is the wrath of the true God!
Upon this son of the Kırgız
He is a soul come for affliction;
This dog with his fur singed off —
What grudge has he against us?
Filled with longing, souls weeping,
All the people bowed and weeping,
The witless children weeping,
Sarıbay there upon the field
Stood revealed in all his baneness;
From none other, from the infidel,
The folk gave up hope of their lives.

Ağır mihnet, çetin iş,
Halkın hali ne olur – diye,
Azdıkça azdı kudurmuş,
Komadan canı sömürür – diye.

Pîrler koruyan şirdi,
Düşmana yarar erdi,
Bu Kırgız'ın beliydi.
Kaplan gibi handı,
Arslanlığı vardı.
Nice düşmanı ayaklar altına al,
Can diye Tanrı yarattınsa,
Külçoro'yu esen kıl!
Külçoro'ya bir şey olsa,
Yıkılır gider belimiz,
Kırgına uğrar elimiz.
Yarılır gider soluğumuz,
Böyle tükenir soluğumuz.
Bir düzen ile dururuz,
Başa gelen zora bak,
Can diye Tanrı yarattınsa,
Çoro'yu Tanrı esen kıl!
Yurt çığrışıp, feryat edip,
El canından umut kesip,
Celmoguz oğlu kâfire,
Atsa tüfek kâr etmedi.
Saplasa mızrak geçmedi,
Yangın sarsa yanmadı.
Keskinmiş kudurmuş,
Ölecek yerini bilen olmadı.
Pehlivanları bambaşka,
Bela sardı kuru başa.
Savaşa girip sersem dönüp,
Yetmiş mızrak kırıp,
Pazısını oka deldirip.
Ok geçmez zırhları kıvrılıp,
Ok yetişmez Boz kulundan,
Yiğit Külçoro ayrılıp,
Yedi gün içlerinde dolanıp,

Heavy affliction, grievous work —
What will become of the people – saying,
The rabid one raged ever wilder,
He will drain every soul, sparing none – saying.
He was the lion the pîrs protect,
He was the warrior fit for the foe,
He was the backbone of these Kırgız.
He was a khan like a tiger,
The lion's nature was in him.
Trample many a foe beneath thy feet;
If Thou created him as a soul, O God,
Keep Külçoro safe and whole!
Should aught befall Külçoro,
Our backbone breaks and topples,
Our people falls to slaughter.
Our breath is torn asunder,
Thus our breath is spent forever.
By one order still we stand —
behold the hardship come upon our heads;
If Thou created him as a soul, O God,
God keep our Çoro safe and whole!
The homeland cried out, wailing,
The people gave up hope of life:
Against the infidel son of Celmoguz
Muskets fired availed them nothing.
Lances thrust would not pierce through,
Fire embraced him — he did not burn.
Keen-edged was the rabid one,
And none could find his dying-place.
His wrestlers are of another make —
Calamity wrapped the bare head round.
Entering battle, reeling dazed,
Breaking seventy lances,
His upper arm pierced by an arrow.
His arrow-proof armor buckling,
From Boz, whom arrows could not reach,
Valiant Külçoro parted;
For seven days he wheeled among them,

Eriştiği yerini yaralayıp,
Takat tükenip, hal gidip,

Bütün gövdeden kan gidip.
Bunu görüp er Semeñ,
Kahrı iyice başlattı.
Han ağasını görünce,
Yazık canı o çocuk,
Sağ kalayım demeden düpedüz,
Yazık canı ortaya koydu.
Cazayılını kuşanıp,
Yaradan'a yalvarıp,
Er Sarıbay kâfirin,
Kopmaz demir ağından,
Kazdığı sinsi çukurundan,
Tanrı'ya münacat edip:
«İlk atalarımın hepsi han,
Hepsini han edip yarattın.
Kahırlı bir kâfirin eline,
Bizi bunca neden baktırdın.
Atam Manas arslanı,
Pîrler koruyan şir kıldın.
Dilediğini denk kıldın,

Tegini Tanrı yaratmış,
Dengi olmayan bir ite,
Bizi neden bunca hor kıldın.
Yaman atam varken,
Hırslanıp bir coşunca –
Kıtay'a kırgın salarmış.
Bunun gibi kâfirin,
Dört tülük malını saçarmış,
Tepesinden basarmış.
Sombuk suyunu boylayan,
Onunla savaşan serilirmiş.
Kahırla saldırınca,
Karşılık veren onmazmış.
Gerçek cini bir tutunca,
Tutulan iki olmazmış.

Wounding wherever he could reach,
His strength spent, his vigor gone,

Blood draining from all his body.
Seeing this, warrior Semeñ
Let his fury fully rise.
Beholding his khan elder-brother,
That child, his poor dear soul,
Without one thought to save himself,
Laid his poor life on the line.
Girding on his cazayıl,
Making supplication to the Maker —
From warrior Sarıbay the infidel's
Unbreakable net of iron,
From the sly pit that he had dug —
He raised his plea to God:
«My first forefathers, khans every one —
Thou created them all as khans.
Into a wrathful infidel's hand
Why hast Thou so long given us over?
My forefather Manas the lion
Thou made a lion whom the pîrs protect.
Whom Thou willed, Thou made him matchless;
His stock God Himself created —
To a cur who has no equal
Why hast Thou so abased us?
While my dread forefather lived,
When once his ire rose surging —
He would loose slaughter on Kıtay.
Of infidels like this one
He would scatter the four kinds of herds,
He would tread upon their crowns.
Whoever ranged the Sombuk waters
And fought with him was laid out flat.
When he charged in fury,
Whoever answered did not prosper.
When his true demon once took hold,
No one seized was seized a second time.

Gerinip bir saldırınca,
Dayanıp kişi durmazmış.
Öz atamı görünce,
Çınmaçın yurdu ağlarmış.
Sarıbay şöyle dursun, atamdan,

When he stretched himself and charged,
No man could stand and hold his ground.
Beholding my own forefather,
The land of Çınmaçın would weep.
Sarıbay aside — before my forefather

Âlemin yurdu kırılırmış.
Ünlü atam şirdi,
Her yönüyle denkmiş.
Ondan doğan soya,
Sarıbay'a gücü yetmez diye,
Bu ne biçim soy demiş ola.
Kök atamız Tügöl Han,
Hepsini eksiksiz şir kıldın,
Tükenesiceye güç yetmez,

The homelands of the world were broken.
My famed forefather was a lion,
Matched and whole in every part.
Of the line that sprang from him —
Saying its strength cannot reach Sarıbay,
What breed of line is this, they will say.
Our root-father Tügöl Han —
Thou made them all lions without lack;
Yet strength fails against this doomed wretch —

Allah Taala bir Tanrı,
Bunca neden kem kıldın!
Kök atamın hepsini,
Şir yaptın bir Tanrı.
Tükenmiş ite güç yetmez,
Bunca neden soyunu,
Kem yaptın bir Tanrı.
Ölmeyip sağ gezerken,
Hangi mirasa erelim.
Kıl kadar kalmadan birimiz,
Kırgına uğrayıp gidelim.
Şurada duran Külçoro,
Alna yazılmış şirdi,
Her yönüyle denkti.
Heybeti katı candı,
Sarıbay değil, âlemi,
Ansızın bir hırslanırsa,
Kırıp geçecek candı.
Ağamdan ayrı düşüp,
Hangi mirasa ereyim,
Kıl kadar kalmadan yalnız can,
Kırgına uğrayıp gideyim.
Gerçekten kıran ağam,

Allah Taala, God the One,
Why hast Thou made us so wanting!
All of my root-fathers
Thou made lions, O God the One.
Yet strength fails against the spent cur —
Why then hast Thou made his line
So base, O God the One?
If we walk alive, undying,
What inheritance shall we attain?
With not a hair's breadth of us remaining,
Let us go down into slaughter.
Külçoro standing yonder
Was a lion inscribed upon the brow,
Matched and whole in every part.
He was a soul of iron presence;
Not Sarıbay alone — the world,
Should his ire rise of a sudden,
He was a soul to cut it down.
Parted now from my elder brother,
What inheritance shall I attain?
With not a hair's breadth left, my lone soul,
Let me go down into slaughter.
My brother, who truly broke the foe,

Su verilmiş kızıl demir – diye,
Celmoguz oğlu kâfirden,
O ölüp kaldı dedirtmeden,
Kıl kadar kalmadan yalnız can,
Kırgına uğrayıp gideyim.
Ağamdan ayrı düşersem,
Vadiye el konmaz mı.
El yurt kalmadan kırılıp,

Was tempered crimson iron – saying;
By the infidel son of Celmoguz —
Ere they can say he lies there dead,
With not a hair's breadth left, my lone soul,
Let me go down into slaughter.
If I fall parted from my brother,
Will not the valley be seized?
The people cut down till none remain,

Karalar bağlanmaz mı!
Bir tutam yünü komadan,
Gerçekten ganimet etmez mi.
Kahrı katı dökmez mi,
Kalanları kovalayıp,
Kaburgasını sökmez mi.
Bir hikmetle iş kıldın,
Başa düşen dar zaman,
Can diye Tanrı yarattınsa,
Kaplan doğmuş şirdi o,
Ağamı Tanrı esen kıl» –
Deyip, böylece er Seytek,
Göğsüne dolup nice kaygı,
Gözünün yaşı on dere.
Han soyunun dölü,
Kahrı iyice başlattı.
Yüzleştiği Sarıbay'dır,
Yazık güzelim dirliği,
Tümden gözden çıkardı.
Atmaca gibi davranıp,
Arslan gibi atılıp,
Koruyucusu Kocosan,
Birlikte girip sarılıp.
Görsen çocuk işte böyle,
Gözü yanıp kor olup,
Sel gibi çağlayıp gezen.
Gayretlenip, davranıp,
Gaipten akıl bulunup,
Ay-âlemi şaşırtıp,
Altındaki Kerkula'yı,

Will not black mourning be bound on!
Sparing not a handful of wool,
Will he not take it all as plunder?
Will he not pour out his heavy wrath,
Will he not chase down those who remain
And tear the ribs out of their sides?
Thou hast wrought this by some wisdom —
The narrow hour fallen upon our heads;
If Thou created him as a soul, O God —
He was a lion born a tiger —
God keep my elder brother whole» –
So saying, thus the warrior Seytek,
His breast filling with many sorrows,
His tears ran in ten ravines.
The offspring of the khan's line
Let his fury fully rise.
It is Sarıbay he confronts;
His poor and lovely life entire
He wrote off past all reckoning.
Moving like a sparrowhawk,
Springing like a lion,
His guardian Kocosan
Entered with him, close beside.
Behold the boy — even so,
His eye burning to a coal,
Ranging, surging like a flood.
Summoning zeal, bestirring himself,
Wisdom found him from the unseen,
Astounding the moonlit world,
Kerkula beneath him

Salındıra salındıra sürüp.
Adı Kıdır bir derviş,
Dizgininden yedip götürüp,
Salınıp yürüyen Ker atını,
On iki pehlivan yedekleyip.
Kutlu doğan kıranın,
Kahrını gören han ölüp.
Boğuşmaya kalkan can ölüp,
Ölçerim diyen ölçücü ölüp,

Söz çözmeye gelen elçi ölüp.

He rode at a swaying, rocking gait.
A dervish, Kıdır by name,
Led him onward by the bridle;
His Ker horse, pacing stately,
Twelve wrestlers led in hand.
The blessed-born destroyer's
Fury, once seen, khans have died of.
The soul that rose to grapple died,
The measurer who said, I shall measure, died,
The envoy come to parley died.

İşte o zaman er Seytek,
Gönlü gidip bölünüp,
Çok bela, sayısız mihnet,
Göze yakın görünüp,
Yaradan'a nida edip,
Can esirgemeden kavgadan,
Gerçek ecel yetse ölmeye,
Ölmeyip sağ kalırsa,
Ağası Külçoro'ya,
Arka olup durmaya.
Vuruşu katı salmaya,
Karagün dostu Külçoro'yu,
Kâfirin zehirli okundan,
Kurtarıp ayırıp almaya.
Demir urgan ağından,
Derin kazılmış çukurundan,
Od kaynayan korundan,
Celmoguz'un elinden.
«Ay karanlığa bürünse,
Gece nice olur – diye,
Kâfirin eline düşerse,
Yiğit ağam Külçoro,
Günü nice olur – diye,
Cezayı ağır vermezsem.
Gölgeli dağ beli olup,
Görünür kuvvet, soluk olup,
Beline sargı olup,

Then it was that warrior Seytek,
His heart wrung and divided,
Many woes, afflictions past counting,
Looming close before his eyes,
Cried aloud unto the Maker:
Sparing no soul in the struggle,
To die, should true death's hour arrive,
And if he lives on, undying,
Then to his brother Külçoro
To stand fast as a bulwark.
To strike his blows unyielding,
Külçoro, friend of his darkest day,
From the infidel's envenomed arrow
To rescue, part, and pluck away.
From the net of iron cord,
From the deep-dug pit prepared,
From the coals where fire seethes,
From Celmoguz's hand.
«If the moon is shrouded in darkness,
What then becomes of the night – saying,
Should he fall into the infidel's hand,
My valiant brother Külçoro,
What then becomes of his day – saying,
If I do not deal the heaviest sentence!
Let me be a shaded mountain pass,
Let me be visible strength and breath,
Let me be the binding at his waist,

	Gerçek yoldaş olup kalayım.	*Let me remain his comrade true.*
	Kahırlı itin elinden,	*Out of the wrathful cur's hand*
	Yiğit ağam Çoro'yu,	*My valiant brother Çoro*
	Kurtarıp ayırıp alayım.	*Let me rescue, part, and pluck away.*
	Vuruşmadan yatıp bakmayan,	*He never lay watching, apart from the fray;*
	Ata olup koruyan,	*Protecting as a father does,*
52370	Ana olup kollayan,	*Sheltering as a mother does,*
	Yüce kara dağdı o,	*He was the lofty black mountain;*
	Üşüşse insan çıkamaz,	*Though men swarm up, none can scale it —*
	Karaltısı yüksek kayaydı.	*He was the high-loomed crag.*
	Kayamı yıkıp geçer mi,	*Will he wreck my crag and pass on,*
	Kökümüze topluca erer mi,	*Will he reach our root entire,*
	Vadiden ırmağı çevirir mi,	*Will he turn the river from the valley,*
	Han ağamdan ayırıp,	*Parting me from my khan elder brother,*
	Sönmüş yangına mı döndürür?	*Will he turn us to a burned-out fire?*
	Erenleri sürüp tüketir mi,	*Will he drive the erens to extinction,*
52380	Ezeldeki cini depreştirir mi,	*Will he rouse the demon of old,*
	Hesabı böyle mi bulur?	*Will he settle the account this way?*
	Hüküm taslıyor kudurmuş,	*The rabid one plays at judgment —*
	Yüzümün rengini mi giderir,	*Will he strip the color from my face,*
	Kökümü çapayla mı söker.	*Will he grub my root out with a hoe?*
	Kürkümü mü ganimet eder,	*Will he take my furs as plunder,*
	Görülmedik mi gösterir bana.	*Will he show me things unseen before?*
	Ağamı alsa ansızın,	*Should he take my brother of a sudden,*
	Kazaya uğratsa ansızın,	*Should he bring him low of a sudden,*
	Zulmedip belimi kırar.	*His tyranny will break my spine.*
52390	Yalvarsam sözümü dinlemez,	*Should I plead, he heeds not my word,*
	Gözümü yalvartıp kor.	*He leaves my eyes to beg in vain.*
	Elimi inim inim inletip,	*Making my people groan and groan,*
	Belimi bükermiş,	*He would bend my back, it seems,*
	Elimi ganimet edermiş,	*He would take my people as plunder —*
	Kaba imiş kudurmuş.	*Brutish is the rabid one.*
	Yerimi harap eder.	*He will lay my land in ruins.*
	Kül ağam giderse bel gider,	*If my Kül brother goes, the spine is gone,*
	Üstümden çelik zırh gider,	*From my body the steel mail is gone,*
	Halkımdan tümen ordu gider,	*From my folk a tümen host is gone,*
52400	Kahırlı mihnetli iş erişir,	*Wrathful, grievous toil arrives,*
	Er Kırgız'dan ordu gider.	*From the warrior Kırgız the army is gone.*

Çarkımı dağıtır savurur,
Düpedüz itibarımı giderir.
Kıl kadarını komadan,
Halkımı kırıp geçirir,
Benim itibarımı giderir,
Halkımı kemirip durur.
Berkitilmiş belimi,
Sınırımı derde salıp,
Celmoguz oğlu kâfiri,
Ay-âleme er kıldın.
Han Manas'ın soyunu,
Bunca neden kem kıldın.
Bu kâfire hor etmeden,
Emanetini al Tanrı,
Ben böyle çekişirim.

He scatters my wheel and flings it wide,
He strips my honor utterly.
Sparing not a hair's breadth,
He cuts my people down entire,
He strips away my honor,
He gnaws upon my people still.
My firm-secured backbone,
My borders he plunges into woe;
The infidel son of Celmoguz —
Thou made him hero to the moonlit world.
The line of Khan Manas —
Why hast Thou made it so wanting?
Ere he is shamed before this infidel,
Take back Thy trust, O God —
Thus do I contend with Thee.

Ala-Too'nun beli – diye,
Ak kalpak Kırgız'ın şiri – diye,

Gerçek yaratılıp han atam,
Yeryüzüne geldi mi?
Kahırlı bir ite güç yetmez,
Sırayı Tanrı ona mı verdi!
Öcünü alıp gitmeye,
Kökümüze topluca ermeye,
Celmoguz oğlu bu kâfir,
Böylece bize mi geldi?
Bütün erenleri yuttu,
Rast geleni kemirdi,
Önüne geleni parçaladı.
Mihnet böyle mi olur,
Rast gelenin hepsini,
Yanası domuz mu sömürür?
Büyüsü bozulası kudurmuş,
Ay-âleme doyar mı,
Kıl kadar komadan yalnızı,
Kırıp geçirip mi kor?
Bahadırın hepsini bağlar mı,
Hepimizi yok mu eder?

The backbone of Ala-Too – saying,
The lion of the white-kalpak Kırgız – saying,
Created true, my khan forefather —
Did he ever walk the earth?
Strength fails against one wrathful cur —
Has God then given the turn to him!
To take his vengeance and be gone,
To reach our root entire,
This infidel son of Celmoguz —
Is it for this he came upon us?
He swallowed all the erens,
He gnawed whatever crossed his path,
He rent whatever stood before him.
Is this what affliction is —
All who cross his path,
Shall the swine, may he burn, devour them?
The rabid one, may his spell be broken —
Will the moonlit world not sate him,
Sparing not a hair's breadth of the lone,
Will he cut down all and leave none?
Will he bind every bahadır,
Will he blot us out, all of us?

Elimi şaşkın edip inletip,
Soluğumu mu soğutur,
Belimi mi büker.
Kül ağamı helak ederse,
Kalemi, surumu yıkar.
Canı çıkası bu kâfir,
Körpe gözlüm yok olsa,
Yalvarsam sözümü dinlemez.
Gözü oyulası zalim,
Canı sıkılsa eli vurmaz mı,
Hesabı böyle bulmaz mı.
Gücü yere çalmaz mı,
Yolunu böyle bulmaz mı.
Ölmeyip esen dururken,
Hangi mirasa ereyim.
Kadri yüce garip ağama,
Kurban olup gideyim.
Kahırlanan kâfiri,

Dazing my people, making them groan,
Will he chill the breath in me,
Will he bend my back?
If he destroys my Kül brother,
He razes my fortress and my rampart.
This infidel, may his soul be torn out —
If my tender-eyed one perishes,
Should I plead, he heeds not my word.
The tyrant, may his eyes be gouged —
Vexed, will his hand not strike,
Will he not settle the account this way?
Will he not dash strength to the ground,
Will he not find his way in this?
While I stand whole, undying,
What inheritance shall I attain?
For my noble, forlorn elder brother
Let me go as sacrifice.
The infidel swollen with wrath,

Gayreti bol bahadırı,
Kurbanlığa yatırıp keseyim.

The bahadır brimming with zeal —
Let me lay him down and slay him as offering.

Kasılıp duran domuza,
Renk tükenip, beniz kaçıp,
Tükenişip kalayım.
Ölümden korkan onar mı,
Rast geleni kemirip,
Kılığı gidesice mi sömürür,
Başa gelen beladan,
Bahadır er korkarsa onar mı?
Er ecelden ölmez mi,

Before the swine who stands there flexing,
My color spent, my face gone pale,
Let me perish at his side.
Does he who fears death prosper?
Gnawing whatever crosses his path,
Shall he — may his shape rot — devour us?
Before calamity fallen on his head,
If a bahadır fears, does he prosper?
Does not the warrior die when death's hour comes,

Rabbimin yazdığı olmaz mı?

Does not what my Lord has written come to pass?

Allah Taala takdirinden,
Çekinen adam onar mı?
Bu dünyadan göçmeyen,
Dünyadan geçmeyen var mı.

From Allah Taala's decree,
Does the man who shrinks back prosper?
One who never departs this world,
Who never passes from the world — is there such?

Bir kez yaratılan can,
Demir özlü mü olur?
Ölmeden insan kalır mı,
Yüz yüze durup dökelim,
Başa gelen belayı.
Kıl kadar canı kıyalım,
Kıl kadar tüy kalmayınca,
Yamanlık taslayan itle,
Kırışa kırışa duralım.
Başa gelen beladan,
Kendini esirgeyen eren onar mı?
Bu itten sakınıp kalanın,
İkinci canı mı olur?
Ecelden insan çekinir mi,

Azaptan eren yılar mı?
Günü tükenen ölmez mi,
On sekiz bin âlemi,
Dilerse Tanrı almaz mı?
Kulun canı gerek – diye,
Yaradan buyruk kıldığında,
Kulun canı gerek – diye,
Azrail, o can alıcı,
Beş parmağını uzatınca,
Söyleyen dil tutulur.

Bunlar boş, yalan dünyadan,
Zincir düşünce boyuna,
Kimler kaçıp kurtulur.
Sokmadan komaz kazılan kabir,
On sekiz bin âlemi,
Ahir yutar kara yer,
Ecel yetse ölelim.
Boğuşmanın hesabı –
Boğuşup durup verelim.
Kaburgasını sökeyim,
Yaradan'ım güç verse,
Erliği, şirliği tam verse,
İşi Tanrı onarsa,

The soul created only once —
Is it made with a core of iron?
Does any man remain undying?
Let us stand face to face and pour out
The calamity fallen on our heads.
Let us stake our hair's-breadth souls,
Until not a hair's-breadth tuft remains,
With the cur who plays at evil
Let us stand and trade blow for blow.
Before calamity fallen on his head,
Does the eren who spares himself prosper?
He who hides and shrinks from this cur —
Will he be given a second soul?
Does man shrink back from death's
appointed hour,
Does an eren flinch from torment?
Does not he whose days are spent die?
All eighteen thousand worlds —
If God wills, will He not take them?
Thy servant's soul is required – saying,
When the Maker gives command,
Thy servant's soul is required – saying,
When Azrail, that taker of souls,
Stretches out his five fingers,
The speaking tongue is stilled.

From this hollow, lying world,
When the chain falls about the neck,
Who can flee and be saved?
The dug grave fails not to take us in;
All eighteen thousand worlds
The black earth swallows in the end —
If death's hour comes, then let us die.
The reckoning of the grapple —
Let us grapple on and pay it.
Let me tear the ribs from his side;
If my Maker grants me strength,
If He grants full manhood, full lionhood,
If God sets the work aright,

Arslan atam kollasa,
Horluk eden Sarıbay'a,
Çok kavga salayım.
Kudurmuşu devirirsem,
Kurbanlığa keseyim.
Baltalayıp başını keseyim,
İki gözünü deleyim.
Zalimce kahır salayım,
Canıma tak etti, domuzu,
Kurbanlığa keseyim.
Koyun gibi başını keseyim,
Kavun gibi karnını yarayım,
Cezasını eline vereyim.
Zoruma değerse çullanayım,
Kahırlı vuruş salayım.
Pîrler koruyan ağamı,
Kurtarıp ayırıp alayım.
Ölmedik can kalışıp,
Aylarca, yıllarca vuruşup,
Önce kargaşa salayım.
Domuza afet indirip,
Kahırlı boğuş edeyim.
Hepsini sefil edip,
Sürüp sürüp kırayım.
Yamanlarını sömürmezsem,
Doğmamış gibi yiteyim.
Semetey oğlu dedirtmeden,

If my lion forefather shields me,
Upon Sarıbay who deals in scorn
Let me loose a mighty battle.
If I topple the rabid one,
Let me slay him as an offering.
Let me axe his head from his shoulders,
Let me pierce his two eyes through.
Let me loose a tyrant's fury on him,
He has worn my soul away — the swine,
Let me slay him as an offering.
Let me cut his head off like a sheep's,
Let me split his belly like a melon,
Let me place his sentence in his hand.
If he presses me hard, let me swarm him,
Let me loose a wrathful onslaught.
My brother whom the pîrs protect —
Let me rescue, part, and pluck away.
While undying life remains,
Fighting on for months, for years,
Let me first set havoc loose.
Bringing ruin down upon the swine,
Let me wage a wrathful grapple.
Making wretches of them all,
Let me drive and drive and cut them down.
If I do not devour their fiercest,
May I vanish as one never born.
Ere they say: the son of Semetey —

Sağ gezmeyip öleyim» –
Deyip, böylece er Seytek,
Ateş gibi gözü parladı,
Kıra kıra diş gıcırdattı.
Bahadırlığı, şirliği,
Erliği kılmaya durdu.
Arslan gibi gürleyip,
Çocuğun heybetine,
İnsan bakıp duramaz,
Bütün bedeni ürperip.
Şimşek gibi çatırdayıp,

Let me die and walk alive no more» –
So saying, thus the warrior Seytek,
His eye blazed out like fire,
He ground and gnashed his teeth.
His bahadır-might, his lionhood,
His manhood he made ready to prove.
Thundering like a lion —
Upon the boy's dread presence
No man could fix his gaze,
Every limb of him shuddering.
Cracking like the lightning,

Onu tartıp gören düşmanın,
Düpedüz cini savrulup,
Heybetine can duramayıp,
Arslan gibi gürleyip,
Yer kımıldayıp can ölüp,
Canlı cansız mahlukat,
Yerin üstü kıpırdayıp,
Kahırlanıp atılıp,
Gaipten yol bulunup.
Boğuşacağı Sarıbay'dır,
Azgın cini salmaya,
Gönlü deniz ağam Külçoro'yu,
Kurtarıp ayırıp almaya,
Erin er gayreti görünüp,
Kerkula'nın sağrısına bir vurup,
Zulpukor'u ele alıp,
Yorulmadan ağzını çevirdi.
Göğü yaran mihnete,
Kan dökülen vuruşa,
Gök duman, yer açık,
Kan dökülen savaşa,
Karşılıklı kovalaşa,
Baş kesilen boğuşa.
Yer dumanlanıp, uğultu olup,
Göğü yaran çığlık olup,
Ak alem tuğ olup.
Yayın oku vızıldayıp,
Keltenin oku çığrışıp,
Eren devrilip, yığın düşüp,

The foe who took his measure
Had his demon flung clean away,
No soul could bear his presence;
Thundering like a lion,
The earth stirred and souls died,
All creation, quick and lifeless,
The face of the earth was trembling;
Charging in his fury,
A road found him from the unseen.
It is Sarıbay he must grapple —
To loose his savage demon,
My sea-hearted brother Külçoro
To rescue, part, and pluck away;
The warrior's warrior-zeal shone forth,
He struck Kerkula once on the croup,
He took Zulpukor in hand,
Untiring, he turned his mouth about.
To the affliction splitting heaven,
To the blow-trading where blood is spilled,
Sky all smoke and earth laid bare,
To the war where blood is spilled,
To the chase ridden turn on turn,
To the grapple where heads are severed.
The earth went up in smoke and roar,
There rose a shriek that split the sky,
The white banner became a standard.
The bow's arrow whining,
The kelte's shot shrieking,
Erens toppling, falling in heaps,

At kırılıp dağ gibi devrilip,
Yarların hepsi toz olup,
Koyakların hepsi kan olup,
Tepelerin hepsi oyuk olup,
Sarıbay belalı düşman olup.
Yüz tutup insan varamazken,
Uğultuya girip vardı.
Yüz alıp kimsenin varmadığı,
Çığlığa dalıp vardı.

Horses broken, falling like mountains,
The cliffs all turned to dust,
The hollows all turned to blood,
The hilltops all turned to craters,
Sarıbay become the baneful foe.
Where no man could advance to face him,
He went in, into the roar.
Where none dared set his face to go,
He plunged into the shrieking.

Alevlenen koru gör,
Cazayılın attığı oku gör!
Yöneldiği yerde sırlı mızrağı,
Beş altı yere saplayıp,
Yöneldiğini yere serip,
Önüne geleni parçaladı.
Rast geleni kemirip,
Aç doğan gibi mahmuzlayıp.
Kerkula'sını oynatıp,
Rast geleni yere serip,
Hışmından nice er ölüp,
Ağır mihnet, büyük kavga,
Kıpkızıl kana bürünüp,
Çetin kavga saldı şimdi.
Ay mızrak kırılıp parçalanıp,
Halkın hepsi çığrışıp,
Vuruşu Seytek başlattı.
Kalan candan umut kesip,
Kenardan bakıp duran han,
Hep birden candan umut kesti.
Bu yalan dünyanın,
Yalanlığı belli oldu.
Kılıcı yan kuşandı,
Dudağını ısırıp çiğnedi.
Ay-âleme yayıldı,
Sarıbay itin kavgası.
Eceli yeten han ölüp,
Hasretlilerin hepsi ölüp,
Celmoguz oğlu Sarıbay'ın,
Er gayreti işte böyle.
Külçoro ağam ne yapsın,

Behold the ember bursting into flame,
Behold the shot the cazayıl looses!
Wherever he turned, his charmed lance
He drove through five or six at once,
Laying low whatever he turned upon,
He rent whatever stood before him.
Gnawing whatever crossed his path,
Spurring like a starving falcon.
Making his Kerkula dance,
Laying low whatever crossed his path,
Many a warrior died of his fury,
Heavy affliction, mighty battle,
Shrouded all in crimson blood,
A grim battle he loosed now.
The moon-lance broke and shattered,
All the people shrieking,
Seytek began the onslaught.
Giving up hope of the lives yet left,
The khan who watched from the sidelines
Gave up, with all the rest, all hope of life.
Of this lying world
The lying nature was laid bare.
He girded his sword at his side,
He bit his lip and chewed it.
Through the moonlit world it spread —
The battle of the cur Sarıbay.
The khan whose hour had come died,
All the longing-hearted died;
Of Celmoguz's son Sarıbay
Such is the warrior-zeal.
What could my brother Külçoro do,

Savaşıp kaygıya batan,
Boz tulpardan ayrılan.
Güç güce vuruşmakta,
Kan saçılan çarpışmada,
Tutup binecek küheylan yok,
Arka çıkacak akraba yok.
Bugün var olan yarın yok,

Fighting, sunk in sorrow,
Parted from the grey tulpar.
In the trading of strength for strength,
In the clash where blood is scattered,
No courser left to catch and mount,
No kinsman left to stand behind him.
What is today is gone tomorrow —

Böyle olan dünya bir hiç!
Çarpışmaya takat yok,
Kaçıp girecek orman yok,
Arka olacak Kırgız yok.
Kaburga etleri bölünmüş,
Kahrolası kuru ölüm,
Göze yakın görünmüş.
Dirlik süren yazık baş,
Kova gibi kızıl kan olmuş.
Hizmet eden iki kol,
Kalkamayıp felç olmuş.
Yetkin pehlivanlar peşine takan,
Tek yürüyüp el salıp,
El saldığında bol salıp,
Celmoguz oğlu kâfirin,
Yedi gün içinde dolanıp,
Eriştiği yerini yaralayıp,
Altı gün içinde dolanıp,
Gücü tükenen Kül ağam,
Altmış yerinden yara alıp.
Kanadından kırılıp,
Arka edinip oturduğu,
Boz tulpardan ayrılıp.
Başına mihnetli gün erişip,
Kül ağandan beniz gidip,
Ölçüsüz azap çekmiş.
Sırlı tüfeğe dayanıp,
Hıçkıra hıçkıra vasiyet demiş.
Garip candan umut kesip,
Demir urgan ağına,
Düşecek çağı imiş,
Sarıbay'ın eline.
Dizi yere bükülüp,

Such a world is nothing at all!
No strength remains for the clash,
No forest left to flee into,
No Kırgız left to be his bulwark.
The flesh along his ribs is cloven;
Accursed, barren death
Had loomed up close before his eyes.
The poor head that ruled a living —
Become crimson blood, pail-full.
The two arms that gave him service —
Palsied, unable to rise.
He who led the master wrestlers,
Walking alone, laying hands,
And laying hands, laying them full —
Round the infidel son of Celmoguz
Wheeling seven days together,
Wounding wherever he could reach,
Wheeling six days together,
My Kül brother, strength all spent,
Took wounds in sixty places.
Broken at the wing,
From the grey tulpar he sat on,
His bulwark and his stay, was parted.
The day of affliction reached his head,
The color fled from your Kül brother's face,
Torment past all measure he endured.
Leaning on the charmed musket,
Sobbing, he spoke his last bequest.
Giving up hope of his forlorn soul —
Into the net of iron cord
It was his hour, it seemed, to fall,
Into Sarıbay's hand.
His knee buckled to the earth,

Düpedüz cana güç gelip,
Takat tükenip, hal gidip,
Bir Tanrı'ya feryat erişip,
Sarıbay adını alalı,
Er Sarıbay olalı,

Hardship pressing straight upon his soul,
His strength spent, his vigor gone,
His cry went up to God the One:
Since he took the name Sarıbay,
Since he became warrior Sarıbay,

Kazaya uğrayıp ölmemişti,
Böyle mihnet görmemişti.
Er Külçoro gül ağan,
Erlik çağına erip, er olup,

Er oğluyla denk olup,
Adam olup gezeli.
Heybetle ata bineli,
Haykırıp düşmana değeli,
Pîrler koruyan er olup,
On iki uzvu denk olup,
Bahadır çoro olalı,
Kapışanı yere serip,
Ejderha gibi sömüreli.
Kaygı tasa bilmemişti,
Bunun gibi mihneti,
Yaratılalı görmemişti.
İşte o zaman er Seytek,
Öfkelenip kaygılanıp,
Göz bebeği olup oturan,
Külçoro'dan ayrı düşüp:
«Doğmamış gibi yitelim,
Sağ gezmeyip ölelim,
Arka olan şirden ayrılıp,
Kül gibi bozarıp kalmaktansa,
Pahalıya kırgın satalım.
Aziz can toplu kalacağına,

Kırışa kırışa ölelim» –
Deyip, böylece yazık er,
Gayret edip bağırıp,
Saldıran düşmanını devirip,
Çıkmazı bozup yol açıp,
Sarıbay'a el salıp,
Gerinip vardı üstüne.
O zaman Celmoguz oğlu Sarıbay,
Pek heybetini salmış.

Kahrından taş yanıp,

He had never met mischance nor died,
He had never seen affliction so.
Warrior Külçoro, your rose-brother —
Since he came to manhood's season, made a man,
Since he stood the equal of warriors' sons,
Since he walked the earth a man.
Since he mounted horse in majesty,
Since he first cried out and struck the foe,
Made a warrior whom the pîrs protect,
His twelve limbs matched and whole,
Since he became the bahadır choro,
Laying low all who grappled him,
Devouring like a dragon —
He had never known grief nor care;
Affliction such as this
He had not seen since his creation.
Then it was that warrior Seytek,
Enraged and sick with sorrow,
From him who sat the apple of his eye,
From Külçoro fallen apart:
«Let us vanish as ones never born,
Let us die and walk alive no more;
Rather than, parted from our bulwark lion,
Be left blanched grey as ashes,
Let us sell our slaughter dear.
Rather than keep our dear souls gathered whole,
Let us die trading blow for blow» –
So saying, thus the poor warrior,
Summoning zeal, crying aloud,
Toppling the foe who charged him,
Breaking the impasse, opening a road,
Laying hands upon Sarıbay,
He stretched himself and closed upon him.
Then Celmoguz's son Sarıbay
Had loosed his full dread presence.

Stone burned at his fury,

Gayretinden can çıkıp,
Ay-âlemi kasıp kavurup,
Sürüp sürüp sömürecekmiş gibi.
On sekiz bin âlemi,
Tek başına yutacakmış gibi.
Gücü yerinde kâfirin,
Yaralı duran çoroya,
Ağır ceza salmaya,
Kurbanlığa kesmeye,
Vadili suyu çevirmeye,
Öldürüp canı kıymaya,
Kahırlanıp kudurup,
Yutkunup kalmış öylece.
Öfkelenip bağırsa,
Kâfirin gayretinden,
Taş yarılıp, can çıkıp,
Yürüdüğünden toz çıkıp,
Onca gayretini görünce,
Halk canından umut kesip,
Cazayıl oku vızıldayıp,
Aziz candan umut kesip,
İnsanların hepsi çığrışıp.
Yaralı duran çoroyu,
Ele düşürüp aldı ya,

Belalı mihnet, kara gün,
Kalanlara saldı ya,
Sertleşip coşup,
Tam gulyabani kılığına girip,
Gürledi coşup taşarak,
Külçoro'ya söylenip:
«Halkını komadan boğazlamazsam,

Kıl kadarını komadan,
Kırıp geçirmezsem,
Katı gayretini görmezsem,
Kıl kadarını komadan,
Kamçıya vurup pay etmezsem.
Irmağını çevirmezsem,

Souls fled at his straining zeal,
Scourging and scorching the moonlit world,
As if to drive and drive and devour it.
All eighteen thousand worlds
As if to swallow single-handed.
The infidel, his strength unspent,
Upon the choro lying wounded
To visit heavy sentence,
To slay him as an offering,
To turn the valley's water,
To kill and take his life away,
Raging, gone rabid,
He stood there gulping, poised.
When he bellowed in his anger,
From the infidel's straining zeal
Stone split open, souls fled,
Dust rose up from where he strode;
Seeing zeal so measureless,
The folk gave up hope of their lives,
The cazayıl's shot whining,
They gave up hope of their dear souls,
And all the people shrieked.
The choro lying wounded —
He had seized him, brought him to his hand;
Baneful affliction, the black day —
He loosed upon those who remained;
Hardening, surging over,
Taking on the very ghoul's own shape,
He thundered, boiling over,
Railing at Külçoro:
«If I do not slaughter your folk, sparing none,
If, sparing not a hair's breadth,
I do not cut them down entire,
If I do not test your iron zeal,
If, sparing not a hair's breadth,
I do not whip them into shares.
If I do not turn your river,

Sönmüş yangına döndürmezsem,
Halkını sefil edip,

İtibarını gidermezsem,
Dirliğini tüketmezsem,
Harap edip ganimetleyip,
Harap edip hepinizi,
Ganimete Kırgız düştükten sonra,
Komadan kanını dökmezsem!
Birini sürgüne sürmezsem,
Birini derine düşürmezsem,
Bükmezsem bellerinizi.
Kırmazsam seçkin erlerini,
Sarıbay olmamış olayım.
Doğmamış gibi yiteyim,
Gerçek hesabını göreyim,
Ta içindeki cinini kakayım,
Saklananlarınızı bulayım.
Çelikleşen Külçoro,
Bahadır da imiş, şir de imiş,
Gerçek hesabını göreyim» –
Diye gerinip Sarıbay,
Çıkmazı bozup, yol açıp,
Doğranası kudurmuş,
Yiğit Külçoro'ya,
Gerinip el salıp,
Katı kahrını kuşanıp,
Kara gözünü alevlendirip.
Çomağından kor yanıp,
İki gözünden od yanıp,
Kahrını döküp gürleyip,
Âdemoğlu kulların,
Bütün bedeni ürperip,
Alp karakuş kapar gibi,
Pençesini gerip uzatmış.
Kahırlanan kâfiri,
Yine Tanrı çarpmış.
Kasılarak gürleyip,
Yaralıyı yutmaya,

If I do not leave you a burned-out fire,
Making your people wretched,

If I do not strip your honor,
If I do not spend your livelihood,
Wrecking and plundering,
Wrecking every one of you,
Once the Kırgız fall as plunder,
If I do not spill their blood, sparing none!
If I do not drive some into exile,
If I do not plunge some into the deep,
If I do not bend your spines.
If I do not cut down your chosen men,
May I be no Sarıbay at all.
May I vanish as one never born;
Let me settle the true account,
Let me rouse the demon deep within you,
Let me find those of you in hiding.
Külçoro turned to steel —
A bahadır he was, a lion too —
Let me settle his true account» –
So saying, Sarıbay stretched himself,
Breaking the impasse, opening a road,
The rabid one, fit for the chopping-block,
Upon valiant Külçoro
Stretched himself and laid his hands,
Girding on his iron fury,
Setting his black eyes aflame.
Embers burning from his cudgel,
Fire burning from his two eyes,
Pouring out his wrath and thundering —
The sons of Adam, all his servants,
Shuddered through their every limb —
Like the alp-eagle striking prey
He spread his talons wide and reached.
The infidel swollen with wrath —
Again had God struck him down.
Flexing himself and thundering,
To swallow down the wounded one,

Kalanları komadan,
Yola düşürüp sürmeye,
Sertleşmiş, davranıp,
Nerdeki cini depreşip,

Halk bozup yurt kıran,
O eski cini özleyip,
Yaralı duran Çoro'ya,
Ağır mihnet salmaya,
Hiç komadan kudurup,
Komadan yere çakmaya,
Gayretlenip Sarıbay,
Öfkelenip bağırıp,
Türlü türlü çağırıp,
O eski cini çağırıp.
Gelip mihnet salacakken,
Almambet oğlu Çoro'nun,
Sinek kadar canını kırmaya,
Gerçekten cinlenip kudurmuş,
Çoyunbaş ile vuracakken,
Semetey'in er Seytek'i,
Bahadırlığı bambaşka,
Gayreti bir hayli çok,
Mızrakçılardan er Seytek,
Ustalığı dahi gerçek.
Düşmana gayretli usta kul,
Mızrakçıdan yaman kul,
Çevikliği ölçüsüz,
Çıkmazı bozup yol açıp,
Akrabasına arka çıkıp,
Durmadan girdi el salıp,
Altındaki Kulager'in,
Kulager'in ağzını çevirmiş,
Elindeki çelik mızrağını,
Gürleterek uzatmış.
Altındaki tulpara,
Sağdan soldan kamçı vurup,
Sağdan soldan mahmuzlayıp,
Medet deyip bağırıp,

And those who yet remained,
To drive them herded down the road,
Hardened now, bestirring himself,
Rousing the demon wherever it lay,

Breaker of peoples, wrecker of homelands —
Longing for that demon of old,
Upon Çoro lying wounded
To loose a heavy affliction,
Rabid, sparing nothing at all,
To dash him, unsparing, to the earth,
Sarıbay, summoning his zeal,
Bellowing in his anger,
Calling in tongue upon tongue,
Calling that demon of old.
Just as he came to loose affliction,
Almambet's son, the Çoro —
To crush his fly-small soul,
Truly demon-ridden, rabid,
Just as he would strike with the mace —
Semetey's own warrior Seytek,
His bahadır-might of another make,
His zeal abounding in full measure,
Of lancers, warrior Seytek,
His mastery true indeed.
A zealous, masterful servant against the foe,
Of lancers the most fearsome servant,
His quickness beyond all measure,
Breaking the impasse, opening a road,
Standing bulwark for his kinsman,
He entered headlong, laying hands;
Kulager beneath him —
He turned Kulager's mouth about,
The steel lance in his hand
He leveled with a thunder.
The tulpar beneath him
He whipped from right and left,
He spurred from right and left,
Crying out, God give aid!,

Yetiştiği düşmanı devirip,
Celmoguz oğlu kâfire,
Ardından yetişti.
Sapı çelik sırlı mızrağı,
Kavrayıp döndürüp,
Kemerinin tam yüzü – diye,

Toppling the foe he overtook,
Upon the infidel son of Celmoguz
He came up from behind.
His steel-hafted, charmed lance
Gripping fast and wheeling round,
The very face of his belt – saying,

"Ciğerinin kıyısı bu!" deyip,
Gelip bir yumruk indirip,
Tulparın başını çevirdi,
Durmadan mızrağını sapladı.
Sapladığında mızrağı,
Belinden kırılıp parçalanarak,
Küçük çadır gibi ak pamuk,
Göğe uçtu savrularak,
Mızrak vurulduğunda Sarıbay,
Dağ gibi durup kımıldamadan,
Yerinden oynamadan durdu.
Aldırmadan dimdik durdu,
O, Seytek'in mızrağını
Topuğuna bile denk tutmadan.
Kaşını çatmadan, gözünü kırpmadan,
Yazılı ecel erişip ölmedi.

"Here is the border of his liver!" he cried,
And coming on, he drove a fist down hard,
He wheeled the tulpar's head about,
And without pause he thrust his lance.
When he had thrust the lance in deep,
It broke and shattered at the shaft,
And white cotton like a little tent
Flew scattering up into the sky,
Yet when the lance struck home, Sarıbay
Stood like a mountain, never stirring,
He stood unmoving from his place.
He stood bolt upright, heeding nothing,
He reckoned Seytek's lance
Not even equal to his heel.
No knitted brow, no blinking eye,
The written doom had not yet come — he did not die.

Er Seytek'in saldırısını,
Kıl kadar bile umursamadı.
Dün dedesi Manas, o yiğit aslan,

Ak dünyalığı saçtığında,

Can yürümez çölü aştığında,

Toruçaar'ın başını çevirdiğinde,
Sayısız kara Kıtaylar
Zulüm salıp, yay çekip,
Dolu misali ok yağdırıp,
Nice insanı yok edip,
Kırgın verip aldığında,
Yığın yığın hanlar ölüp,

The onslaught of Er Seytek
He heeded not so much as a hair.
Of old his grandsire Manas, that valiant lion,
When he scattered the white world's treasure,
When he crossed the desert where no soul may walk,
When he wheeled Toruçaar's head about,
When the numberless black Kıtays
Loosed cruelty, drawing their bows,
Raining arrows down like hail,
Destroying men beyond all count,
Taking their toll in slaughter,
When khans were dying heap on heap,

Karşısına çıkan her can ölüp,
Ağır bela, büyük kavga
Elin görmediği hâl olduğunda,
Er Döñgö'yü boğazladığında,
Gaipten rast gelinen,
Kuru bozkırda bulunan,
Altın yanaklı aybalta,
Sapı altınla kaplanmış.
Eşi benzeri yok Bölökbay,
Çelikten gövdesini döven,
Ejderhanın zehrine,
Altmış kez daldırıp sulayan.

When every soul who faced him died,
When heavy woe and mighty strife
Became a state no people had seen,
When he cut Er Döñgö's throat —
Come to him from the unseen,
Found upon the barren steppe,
The golden-cheeked battle-axe,
Its haft all overlaid with gold.
Bölökbay, who has no peer,
Hammered its body out of steel,
And in the dragon's venom
Sixty times he dipped and tempered it.

Gaipten rast gelinen,
Kuru bozkırda bulunan.
Sapını burup geçiren,
"Ardında soyu alsın" diye,
Ulu atası Manas Han,
Emanet koyup bıraktığı.
Çayıra değse yangın salan,
Savurdu mu çatır çatır kıran.

Çeliği belli olan,
Hedeflenen düşmana çalındığında
Yer bile ikiye bölünen.
Yarılıp beden açılan,
Öfkeyle vurulduğunda,
Kan dökülüp saçılan.
Gövdesi çelik, ucu keskin,
Kan içici Manas'tan kalan aybaltayı

Kavrayıp elde çevirip —
Han ağana eriştirmez,

Tulpar imiş Cooruker.
"Boyun kökü tam şurası" deyip,
"Atın ölecek yeri" deyip,

"Boyun omurunun hizası" deyip,

Come to him from the unseen,
Found upon the barren steppe.
He twisted on and fixed its haft,
Saying, "Let my line take it after me,"
His great forefather Manas Khan
Left it behind him as a trust.
Touching the meadow, it sets fires blazing,
Swung once, it shatters with a crashing crack.
Its steel is proven true,
And when it strikes the marked-out foe
The very earth is split in two.
It cleaves, and bodies open wide,
And when it falls in wrath,
Blood pours and spatters far.
Its body steel, its edge is keen —
The battle-axe left by blood-drinking Manas
He gripped and turned within his hand —
It will not let him reach your khan and elder,
A tulpar indeed was Cooruker.
"The neck-root — just here it lies," he said,
"The place where any horse must die," he said,
"The level of the neck-bone's ridge," he said,

"Mahvolacağı yer burası" deyip,
Kara yanaklı aybaltayı
Kavradığı gibi çevirip,
Kocosan yiğidin soyu,
Çift elle savurup indirdi.
Başı kopup Cooruker,
Gidip yere yıkıldı.
Yiğitlik eden er Seytek,
Artık durur bakar mı?
Öfkeyle haykırıp,
Yiğit doğmuş Külçoro'yu —
Külçoro'yu çağırıp,
İşte o zaman er Seytek,
Aslan olduğunu gösterip,
Genç kısrağın tayı,
Kara yılkının düldülü,
Geniş göğüslü, kısa yeleli,
Cenge sürülse sarsılmaz,

"Here is the place of its undoing," he said,
The black-cheeked battle-axe
He gripped and swung about,
The seed of the hero Kocosan
Brought it down two-handed in one sweep.
Its head torn off, Cooruker
Went crashing to the ground.
Er Seytek, doing hero's work,
Would he now stand and stare?
Crying aloud in wrath,
Külçoro, born a hero —
Calling Külçoro to him,
It was then that Er Seytek,
Showing himself a lion,
The foal of the young mare,
The wonder-steed of the black herd,
Broad-chested and short-maned,
Unshaken when driven into war,

Vuruşa sürülse yorulmaz,
Celceerde'ye bindirip,
Yaralı duran Çoro'nun
Sönmüş ateşini tutuşturup,
Ölecek canını diriltip,
Kopanını uladı,
Saçılanını topladı.
Sönmüş ateşini tutuşturup,
Ölümden canını kurtarıp,
Celceerde'ye bindirip,
Öz ağabeyini,
Demir tutsak ağından
Alıp çıkardı er Seytek,
Sarıbay'ın elinden,
Kâfirin ecel okundan.
Öfke saçan kâfire,
Seytek öyle varmasaydı,
Bolca naralar atmasaydı,
Kurban edip aziz canını,
Çekip kurtarmasaydı,

Untiring when driven into battle —
He set him on Celceerde,
And the wounded Çoro's
Extinguished fire he kindled,
He quickened the life about to die,
He joined what had been severed,
He gathered what was scattered.
His extinguished fire he kindled,
He saved his soul from death,
He set him on Celceerde,
His own elder brother
From the iron captive's net
Er Seytek drew and bore away,
Out of Sarıbay's hand,
From the infidel's arrow of doom.
Had Seytek not gone so
Against the wrath-spewing infidel,
Had he not roared his battle-cries in plenty,
Had he not, offering up his precious life,
Dragged him free and saved him,

Belayı başlatacakmış,
Yapacağını yapacakmış.
Görülmedik şeyi gösterecekmiş,
Ağabeyine edecekmiş,

Kişi görmedik işkenceyi.
Çarpışıp kederlenip,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Cooruker'den ayrılıp,
Oçogor tüfeğini doldurdu.
Öfkeyle bağırıp,
Yoldaşlarına sövüp saydı.
Ele geçen tavşanı
Salıveren onar mı?
Yaralı duran çorosunu,
Demin yakalayacakken,
Erenlerini, hanlarını,
Çoktan kırıp geçirecekken,

Pehlivanı Tanrı çarptı ya:
"Doğmaz olaydınız, yerin dibine çökün,

Diri kalmayın, ölün!

He would have loosed calamity,
He would have done what he would do.
He would have shown things never seen,
He would have worked upon his elder brother
Torments no man has ever known.
Grieving from the clash of arms,
Sarıbay, son of Celmoguz,
Parted now from Cooruker,
Loaded his Oçogor gun.
Shouting out in wrath,
He cursed and railed at his companions.
The hare already in the hand —
Does he who lets it go find peace?
His wounded çoro,
When he was on the point of seizing him,
Their erens and their khans,
When he would long since have cut them down,
God struck the strongman down, for lo:
"Would you had not been born — sink to the earth's deep floor,
Remain not living — die!

Öfkeyle dikildim ben,
Gücümü kudretimi görün.
Cooruker ölse altımdan,
Celmayan gibi malım var.
On sekiz bin âlemi
Kırıp geçecek gücüm var.

Ben Sarıbay, o heybetli,
On sekiz bin âlemden
Eksiksiz hesap sorar şanım var.
Rast geleni sömürüp,
Kanını yutar gücüm var.
İçse kana doymayan,
Vuruştu mu can komayan,
Sarıbay'ın töresi var."

In wrath have I arisen,
Behold my strength and power.
Though Cooruker die beneath me,
I have my beast, my Celmayan.
The eighteen thousand worlds —
I have the strength to break and pass right through them.
I am Sarıbay, that dreaded one,
From the eighteen thousand worlds
Mine is the glory that exacts full reckoning.
Whatever I meet I plunder,
Mine is the strength that gulps its blood.
Drinking, never sated with blood,
In combat leaving no soul alive —
Such is the law of Sarıbay."

Rast geleni çiğneyen,
Karşılaştığını kemiren,
Celmoguz oğlu kâfirin
Azgınlığı işte böyleydi.
Gücü yerinde kâfire
Ok geçmez zırh giydirdiler.
Yel yüğrüğü celmayan —
Celmayan'a bindirdiler.
Cekeyboz kürkü giydirip,
Delik kürkünü onardı.
Tanrı'nın çarptığı o kâfir,
Eskisinden bin kat fazla,
O domuz yine güçlendi.
Rast geleni çiğnedi,
Rast geleni bırakmadı.
Sarıbay azgınlık salınca,
Kan içiciymiş Semetey,
Öfkeyle dikilmişti:
"Yiğit hanın soyusunuz,
Dara düşülünce görün.
Gazaplı düşman Sarıbay'ın,
Tanrı için, benim için,
Gazaplı kanını dökün!
Gerçek ecel gelirse ölün,
Çarpışmayı sert kılın,
Son biriniz kalana dek

Trampling whatever he meets,
Gnawing whatever he encounters,
The infidel son of Celmoguz —
Such was the measure of his frenzy.
Upon the infidel in his full strength
They fastened armor no arrow pierces.
The wind-swift racer, the celmayan —
They mounted him on Celmayan.
They dressed him in the Cekeyboz fur,
He mended his fur coat full of holes.
That infidel whom God had struck,
A thousandfold beyond his former self,
That swine grew strong once more.
He trampled whatever he met,
Whatever he met he did not spare.
When Sarıbay loosed his frenzy,
Blood-drinker was Semetey indeed,
And he had risen up in wrath:
"You are the seed of a valiant khan —
Show it when hardship comes.
The wrathful foe Sarıbay's —
For God's sake and for mine —
His wrathful blood now spill!
If true doom comes, then die,
Make the clash of battle fierce,
Until the last of you remains

Tükene tükene vuruşun!"
Semetey buyruk verince,
Sağa sola bakmadan,
Hızırlı aslan Külçoro,
Kıl kadar canını esirgemeden,
Celceerde'ye binip yola çıkıp,
Ağabeyinden dua alıp —
Hani, o namlı anan Kanıkey:
Gök heybesinin dengi yok,
Ananın elinde
Neler var da neler yok.
"Abı" denen ilaç var,

Fight on till you are spent!"
When Semetey gave the command,
Looking neither right nor left,
Külçoro, the lion whom Hızır guards,
Sparing his life not by a hair,
Mounted Celceerde and set out,
Taking his elder brother's blessing —
And lo, your famed mother Kanıkey:
Her sky-blue saddlebag has no equal,
In that mother's hands —
What things are there, and what are not!
There is the salve that is called "Abı,"

"Ebep-sebep" dahi var.
İçiversen o ilacı,
Ağrıyan yara diner,
Gözler ışıl ışıl açılır.
"Sebep" denen ilaç var,
Ağrıyan yeri yatışıp,
Göğsüne kan dolup,
Alnına devlet konup,
Güç veren yakut, kat kat gül,
Faydası değecek çağ olup —
Kapışacağı Sarıbay,
Ağır bela işte böyle.
Öfkelenip Sarıbay,
Gazabı sert başlatmış.
Yanındaki pehlivanının
Zulmünü büsbütün artırmış.
Nice bozgun başlatmış,
Kıl kadar birini komadan,
Kırıp geçirivermiş.
Kudurup haykırıp,
Yamanlarını çağırıp:
"Kavga salıp otururbut,
Hepinizi perişan ederim,
Un ufak ederim şehrinizi.
Yalvarsanız da dinlemem sözünüzü,

Böylece bozarım kalenizi.
Darmadağın ederim elinizi,
Ne gölge olup, ne dayanak olup,

Seksen pehlivan sizdiniz,
Vuruşun sahibi bendim.
Rast geleni çiğneyen,
Yaban domuzu gibi erdim.
Çiğneyip ele geçirirsem,
Kaşık kaşık dökerim kanınızı.
Celpiniş gibi yerimden,
Seçip aldım sizi elimden.
Sataşan düşmanı yiyip geldim,

There is "Ebep-sebep" besides.
If you but drink that remedy,
The aching wound is stilled,
The eyes come open, shining bright.
There is the salve that is called "Sebep":
The aching place grows calm,
The breast fills up with blood,
Fortune alights upon the brow,
Strength-giving ruby, rose on layered rose,
And now had come the hour of its avail —
The Sarıbay he was to grapple —
Such was the heavy woe.
Enraged, Sarıbay
Had loosed his wrath in fury.
Upon the strongmen at his side
He heaped his cruelty yet more.
Full many a rout he had begun,
Not sparing one of them a hair,
He cut them down and through.
Raving mad and howling,
Calling his fell ones to him:
"If I sit down to loose my war,
I shall lay all of you to waste,
I shall grind your city into meal.
Though you should beg, I will not hear your words,
And so I shall break down your fortress.
I shall scatter all your people wide,
Being neither shade nor stay to you,

Eighty strongmen were you,
The master of the fight was I.
Trampling whatever I meet,
A man was I like the wild boar.
If I trample and take you,
I shall pour your blood out spoon by spoon.
From my place, as from Celpiniş,
I chose and picked you with my hand.
I have come devouring foes who crossed me,

Kara inatçı Çañdayak,
Sayınız seksen bir,
Yoldaş olur diye geldim.
Rastladığımı yer gezerim,
Seksenin gözü var oldukça,
"Bela nerede?" der gezerim.
Ganimet aldığım kor geçmezi,
Giyerim derdim.
Seksenimiz sıra sıra dursak,
Kana doymaz ben durdukça,
Benimle çarpışan adamın
Gücü ne ola ki derdim.
Gövdesi çelik aybaltayla,
Kapışırım derdim.
On sekiz bin âleme,
Sekseni yan yana dursa,
Karşı koyarım derdim.
Ak yaban keçisini kovalayıp,
Sırtlara sürerim derdim.
Boğuşmaya gelen adamı,
Amansız bir belaya,
Derde salarım derdim.
Çölde kulan kovalayıp,
Bunaltıp perişan ederim.
Yiğitlerle yüzleşirsem,
Bunaltırım derdim.
Pehlivan olmayasınız, yerin dibine girin,

Bildiğim kavgayı edeyim,
Birinizi komadan kırarım.
Kökünüze dosdoğru varırım,
Topunuzu kırıp giderim.

Black stubborn Çañdayak,
Your number eighty-one,
I came thinking you would be companions.
I roam devouring what I meet,
While the eighty still have eyes,
I roam and ask, 'Where is calamity?'
The ember-proof mail I took as spoil —
I said that I would wear it.
Were all our eighty ranged in ranks,
While I stand here unsated with blood,
What might the strength of any man
Who fights with me amount to? — so I said.
With the battle-axe whose body is steel
I said that I would grapple.
Against the eighteen thousand worlds,
Though eighty stood there side by side,
I said that I would stand.
Chasing the white wild goat,
I said I'd drive it up the ridges.
The man who comes to wrestle me —
Into a merciless calamity,
Into grief I'd cast him, so I said.
Chasing the kulan in the desert,
I harry it to wretchedness.
If I come face to face with heroes,
I said that I would break them.
Be strongmen no more — sink into the earth,
Let me wage the war I know,
I shall cut you down and spare not one.
I shall come straight down upon your root,
I shall break the whole of you and go.

Gazabım gelip dikildim,
Her birinize sert girerim,
Bırakmadan kökünüze inerim,
Kıl kadar dalınızı komadan,
Tüketirim gücünüzü,
Kılınızı bile komam, hepinizi.

My wrath has come — I have arisen,
I shall fall hard on every one of you,
Unsparing I shall reach your root,
Not leaving of your branches even a hair,
I shall use up all your strength,
I shall not leave a hair of you — not any.

Azgın cinim tuttu beni,
Niye yaktınız canımı?
Ele geçen tavşanı
Salıveren iflah olur mu?
"Saldır!" desem olmuyorsunuz,
Sözümü dinlemiyorsunuz.
Almambet oğlu Çoro'nun,
Tepesini kanatıp oyacakken,

Kıl kadar tekini komadan,
Kırgız'ı kırıp geçirecekken,
Ünlüsünü yutacakken,
Gerçek beyini devirip,
Çınarını yıkıp sererek,
Vadili suyu çevirecekken,
Yangın sönmüşe döndürecekken,
İçi yanıp kederlenip,
Boz tulpardan ayrılıp,
Bütün bedeni kan olup,
Bastığı yer çukur olup,
Başı kova dolusu kan olup,
Hızır dokunmuş Kırgız'ını
Bir görmeye hasret kalıp,
Dönüp bakmadan ele düştüğünde,

"Saldırıp geç!" desem olmuyorsunuz,
Pehlivanlarım, iflah olmazsınız!
Büyüğünüzle gencinizi,
İşte böyle keserim başınızı.
Böyle dururseniz pehlivanlar,
İşte böyle dökerim kanınızı,
Kırıp geçiririm hepinizi.
Seksen bir pehlivanım,
"Celmoguz oğlu domuz" diye,
Güç bela katlanır olmuşsunuz.
Şaşı bakıp niceleriniz,

Yarım yürür olmuşsunuz.
Celmoguz oğlu kâfiri,

My raging demon has taken hold of me —
Why have you seared my soul?
The hare already in the hand —
Does he who lets it go find any good?
I say 'Attack!' — and you do not,
You do not heed my word.
The Çoro, son of Almambet —
When I would bloody and gouge out his crown,
Not sparing one of them a hair,
When I would cut the Kırgız down,
When I would swallow their renowned one,
Toppling their true bey,
Felling and laying low their plane-tree,
When I would turn aside the valley water,
When I would render them a fire gone out,
His heart aflame with grieving,
Parted from the gray tulpar,
His whole body turned to blood,
The ground he trod become a pit,
His head a bucketful of blood,
His Kırgız touched by Hızır
He longed to see but once,
When he fell captive without a backward glance —
I say 'Attack and pass!' — and you do not,
My strongmen, you will come to no good!
Your elders and your young —
Thus shall I cut off your heads.
If you stand so, my strongmen,
Thus shall I pour out your blood,
I shall cut down every one of you.
My eighty-one strongmen,
Saying 'swine, son of Celmoguz,'
You have come to bear with me but barely.
Squinting sidelong, many of you

Have come to walk but half a walk.
The infidel son of Celmoguz —

Halledeyim demişsiniz.
Fırsat kollayıp köküme,
Ereyim demişsiniz.
Kurup durduğum işimi,
Dağıtayım demişsiniz.
Seksen biriniz seksen yana,
Kaçayım demişsiniz.
Gözüme eğri göründünüz,

Fırsat bulsanız siz kullar,
Bana etmeye yeltendiniz,
Şaşılık dolaşır gözünüzde.
Bahadır pehlivan Çañdayak,
Beni çelmeye yeltendin.
Yabanlık durur sözünde,
Yadlık durur gözünde.
Seksen birdiniz pehlivanım,
Kiminizi kırdım,
Bildiğim kavgayı ettim.
Han başbuğunuzu boğazladım,
Kiminizi kul edip,
Pehlivan yapıp koydum.
Mırıldanan çürük kurtlar,
Lafınız dolaşır olmuş demek.
"Celmoguz oğlu seni!" diye,
Gönlünüz kabarınca pehlivanlar,
Kininiz dolaşır olmuş demek!
Her bir yerde sürtüp,
Göçünüz dolaşır olmuş demek!
"Celmoguz oğlu seni!" diye,
Kahrolasıca pehlivanlar,
Öcünüz dolaşır olmuş demek!..

Tüketirim lafınızı,
Parçalarım kalenizi,
Kıl kadar komadan canınızı,
Kırıp geçiririm hepinizi.
Akıtırım kanınızı,
Şimdi kırarım hepinizi.

You have said, 'Let me finish him.'
Watching for your chance, my root —
You have said, 'Let me reach it.'
The work I have been building —
You have said, 'Let me scatter it.'
Your eighty-one to eighty sides —
You have said, 'Let me flee.'
You have shown yourselves crooked in my eye,
Given the chance, you slaves,
You made bold to work your will on me,
A squint goes roving in your eye.
Bahadır strongman Çañdayak,
You made bold to trip me up.
Wildness stands within your word,
Strangeness stands within your eye.
Eighty-one were you, my strongmen,
Some of you I broke,
I waged the war I know.
I cut the throat of your khan-commander,
Some of you I made my slaves
And set you up as strongmen.
You muttering, rotten worms,
Your talk, it seems, goes roving round.
Crying 'You son of Celmoguz!' —
When your hearts swell up, my strongmen,
Your hatred, it seems, goes roving round!
Dragging about in every place,
Your camp, it seems, goes roving round!
Crying 'You son of Celmoguz!' —
You strongmen fit for damnation,
Your vengeance, it seems, goes roving round!..
I shall use up all your talk,
I shall tear your fortress into shreds,
Not sparing of your lives a hair,
I shall cut down every one of you.
I shall set your blood to flowing,
Now shall I break you all.

Yoldaş desem düşmanmış,
I called him comrade — he was foe,

Karanlığın soyundanmış,
Obur yiyicinin biriymiş.
"Çoro'ya saldır!" desem,
Titreyip kalıyorsunuz,
Aybaltaya dayanıp durdunuz.
"Az kişiyiz" deyip durdunuz,
Ardını, çoğunu düşündünüz.

He was of the seed of darkness,
He was one of the gluttonous devourers.
I say 'Fall on the Çoro!' —
And you stand there trembling,
You stood there leaning on your battle-axes.
You kept on saying 'We are few,'
You thought about the rest, about your numbers.

Gönlünüz iyice bölündü,
Gözüme düşman göründünüz.
Dişlersem çenem bilenir,
İtliğiniz bir daha görünürse,

Your hearts were wholly split in two,
You showed as foes before my eye.
If I bite, my jaw is whetted keener —
If your dog-tricks show themselves once more,

Tek komadan hepinizi haklarım.
Söze başlarım, ey pehlivan!
Bu haramlığı bırak pehlivan,
Bu sözüme uymazsan,
Haramlığını bırakmazsan,
Kılıç değer boynuna,
Kan dökülür koynuna,
Cefa erişir canına,
Ecel erişir hepinize,
Küpünüzde zehir mayalarım,
İşte böyle inerim kökünüze.
Kahrolasıca pehlivanlar,
Sekseniniz uğursuzlar,
Baştan aşağı haramlar,
Düşmana koltuk açan haramlar.
Ak tepeler, kırk geçit,
Bel olur diye gelmiştim.

I'll finish all of you and spare not one.
I begin my speech, O strongman!
Leave off this treachery, strongman —
If you do not heed this word of mine,
If you do not leave your treachery,
The sword shall touch your neck,
Blood shall be poured into your bosom,
Torment shall reach your soul,
Doom shall reach the whole of you,
I shall ferment poison in your jars —
Thus shall I come down upon your root.
You strongmen fit for damnation,
Your eighty are ill-omened ones,
Traitors from head to heel,
Traitors who open their arms to the foe.
White summits, forty passes —
I came thinking you would be a mountain saddle.

Zavallı başa güç gelirse,
Destek olur diye gelmiştim.
Destek olmazsan yerin dibine gir,
Ulunuz da, kocanız da,
Düşmansınız hepiniz!
Gazabı sert salmazsam,

If hardship falls on a wretched head,
I came thinking you would be a prop.
If you will be no prop, sink into the earth —
Your great ones and your elders too,
You are foes, the whole of you!
If I do not loose my wrath in fury,

Sekseniniz sıra sıra düşman olun,
Kımıldayan yeryüzünü
Tek başıma öksüz komazsam!
Heybetlenen alp devi,
Süre süre kırmazsam,
Sarıbay olmayayım, öleyim,

Doğmamış gibi yerin dibine çökeyim!
Kılınız kalmadan hepiniz gidin,
Dönüp bakmadan kudurup,
Azgın öfkem tuttu beni."
Ay-âlemi perişan edip,
Apaçık bela, kavga çıkarıp,
Sert gazabı başlattı.
Çañdayak başta, nice devin —
On kadarını kıstırıp,
Başını kesip attı.
Ölüme öncü oldu Çañdayak,
Ölüme sefer başlattı.
Celmoguz oğlu kâfirin,
Azgınlığı belli oldu.
Böyle giderse bu kâfir,
Kaşık kaşık kana doymaz ki,
Bu kudurmuş iflah olmaz ki,
Yakalanacak can komaz ki.
Düşmanı da, kendi elini de,
Yadı da, özünü de,
Süre süre boğazlar ki!
Sonunda insan kanına
Bu kudurmuş ancak doyar ki.
Kıl kadar komadan tek olanı,
Coşarsa boğazlar ki,
Huysuzlaştı bu domuz,
Yakınını da, yadını da
Toptan kırıp geçer ki,
Azarsa bu domuz,
Topunu kırıp gider ki!
Belaymış, zehirmiş,
Tanrı'nın gerçek gazabıymış.

Then be my foes, you eighty, rank on rank,
If I do not leave the stirring earth
An orphan by my hand alone!
The vaunting alp-giant —
If I do not hunt him down and break him,
Let me not be Sarıbay — let me die,

Let me sink into the earth as one unborn!
Go, all of you, till not a hair remains,
Raving without a backward glance,
My raging fury has taken hold of me."
Laying the moonlit world to waste,
Raising open woe and strife,
He set his fierce wrath loose.
Çañdayak first, and many a giant —
Some ten of them he cornered,
He struck their heads off, cast them down.
Çañdayak led the way to death,
He opened the great march toward death.
The infidel son of Celmoguz —
His frenzy now was plain.
If this infidel goes on so,
Spoon by spoon he'll not be sated with blood,
This mad dog will not come to good,
He'll leave no soul that can be caught.
His foe and his own people both,
The stranger and his very own,
He'll hunt them down and cut their throats!
Only on human blood at last
Will this mad creature ever be sated.
Not sparing even one by a hair,
If his frenzy surges he will slaughter,
This swine has turned malignant,
His near ones and his strangers both
He'll cut down wholesale as he goes,
If this swine runs amok,
He'll break the whole of them and go!
Calamity he was, and poison,
God's very wrath he was indeed.

Halk fısıldar dururdu:
Kara azgının ta kendisi galiba.
İnsanoğluna musallat olup,
Çıkageldiği çağ galiba.
Kendim demeden, yad demeden,
Akraba demeden, hasım demeden.
Rast geleni kırdığını,
Çaresiz insanoğluna,

The people kept on whispering:
The black fiend's very self, it seems.
Fastening on the sons of men,
This is the age he has come forth, it seems.
Sparing not mine, sparing not stranger,
Sparing not kin, sparing not foe.
That he breaks whatever he meets,
That on the helpless sons of men

Zulüm salıp durduğunu.
Gitmiş meğer gücümüz,
Su gibi akıp kanımız,
Kıyıldı nice canımız.
Sağ kalırsa Sarıbay,
Bela musibet işte böyle.
Gömülüp yok olmadıkça,
Görülmedik şey gösterirmiş, ah!
Tanrı başa yazdı mı ki,
Tam belası işte böyle,
Çarpıştık, güç yetmedi.
Kahrolası celmoguz,
Bu dünyadan gitmedi.
Haramı Tanrı almadı,
Yaratılmış insanoğlunun
Canı huzur bulmadı.
Halk çığrışıp, feryat kopup,
Ahali böyle ağladı.
Pehlivanlığı bambaşka,
Bela saldı bu başa.
Şaşkına çevirdi elleri,
Nice kırdı aslanları.
"Zalimi Tanrı alsa!" diye,
Yaratılmış insanoğluna
Bir eriştirdiği gazapmış.
Celmoguz oğlu bu domuz,
Yeri suyu kaplayıp gerilip,
Yalçın dağ gibi kabarıp,
Tek kendisi kalacak canmış.
Belalı gazabı varmış,

He keeps on loosing cruelty.
Gone, it seems, is all our strength,
Our blood is flowing like water,
So many of our lives cut down.
If Sarıbay is left alive,
Such is the plague and the calamity.
Until he's buried and destroyed,
He'll show us things unseen, alas!
Has God so written on our brows? —
His full calamity is such:
We fought him, and our strength fell short.
The celmoguz fit for damnation
Has not departed from this world.
God did not take the treacherous one,
And for created sons of men
The soul has found no peace.
The people wailed, lament broke out,
And thus the common folk all wept.
His strongman's might is like no other,
He loosed calamity on these heads.
He turned the tribes to dazed confusion,
Full many lions he cut down.
"Would God but take the tyrant!" — so
Upon created sons of men
Was such a wrath as He let fall.
This swine, this son of Celmoguz,
Spreading to cover land and water,
Swelling like a sheer crag mountain,
Meant to remain the only living soul.
His was a wrath of calamity,

Gerçek belanın kendisini
Hangi pehlivan boğazlar diye,
El yatışsa, yurt dinlense,

Ne güzel olur diye,
Halk canından umut kesti.
Celmoguz oğlu kâfirin,
Azgınlığı belli oldu.
Bindiği atı Celmayan,
Deveye binip mızrak almış,
Tependen inesice böyle bir can.

Ay-âlemi perişan edip,
Kavut gibi öğütmüşçesine.

Karşılaştığını kemirip,
Çuvala koyup alacakmış gibi,

Bakılsa bela işte böyle.
İşte o zaman Sarıbay,
Kuzgun gibi gözü kızarıp,
Benzi atıp yüzü kararıp,
Çehresi biçimi değişip,
Can koparacakmış gibi görünüp,
Alt dudağı sarkıp,
Çiftçinin torbası gibi,
Görsen, ahmak işte böyle.
Kış buğrası gibi böğürüp,
Yamanlığını gören can,
Baştan ayağa ürperip,
İşte o zaman Sarıbay,
Öfkelenip suratı asılıp,

Masmavi demir kuşanıp,
Gördüğü cana bir vurup,
"İddianı kazanırım!" deyip,
"Yüzleşeni yutarım!" deyip,
"Yaklaşırsan tutarım!" deyip,

And "What strongman will cut the throat
Of true calamity itself,
That the tribes might settle, the yurt find rest —
How fine that then would be!" they said —
The people gave up hope of life.
The infidel son of Celmoguz —
His frenzy now was plain.
Celmayan, the mount he rode —
Riding a camel he took up the lance,
A soul, may he tumble from his crown — such was he.

Laying the moonlit world to waste,
As though he'd ground it fine like parched meal.
Gnawing whatever he encountered,
As though he'd stuff it in a sack and take it —
Look on him: such was the calamity.
It was then that Sarıbay,
His eye gone red as any raven's,
His color fled, his face gone black,
His visage and his shape transformed,
Looking as though he'd tear out souls,
His lower lip hung slack,
Like a plowman's sack it dangled —
See him: such is the brute.
Bellowing like a winter camel-bull,
Any soul that saw his evil
Shuddered from head to foot,
It was then that Sarıbay,
Enraged, his face drawn dark with scowling,
Girt himself in deep-blue iron,
Striking down each soul he saw,
Crying, "I shall win my claim!"
Crying, "Who faces me, I swallow!"
Crying, "Come near, and I shall seize you!"

"Rast geleni çiğnerim!" deyip,
Altındaki celmayan,
Deve tulparı bir malmış,
Yüğrüklüğü varmış.
Koşusuna yel yetişmez,
Yürüyüşüne mal yetişmez.
Hörgücü yok kara ner,
Rengi görünüşü işte böyle.
Ördek gibi boynunu uzatıp,
İki hörgücünü dikip,
Dört tabanını yayıp,
Azı dişlerini sırıtıp,
Atları ardında bırakan.
Dünyanın dört bucağını
On iki günde dolaşan.
"Çü!" deyince gerilen,
Bulut gibi uçup süzülen,

Crying, "Whatever I meet, I trample!" —
The celmayan beneath him
Was a beast, a tulpar of the camels,
His was a racer's swiftness.
The wind cannot o'ertake his running,
No beast can match his walking pace.
A black ner without a hump,
Such was his color and his look.
Stretching his neck out like a duck,
Raising his two humps upright,
Splaying out his four broad soles,
Baring his grinding teeth in a grin,
He leaves the horses far behind.
The four far corners of the world
He rounds in twelve days' travel.
At "Çü!" he stretches to full stride,
Flying and gliding like a cloud,

Altından çul örttürülen,
Özenle baktırılan.
Nice yeri dolaşan,
Söğüdün başını sıyıran,
Dünyanın dört bucağını,
Dört kez dönüp dolaşan.
Buluttan azıcık geri kalan,
Rüzgârla denk giden.
Binenin gönlü açılan,
"Çü!" deyip giden adamın
Gönlünden tasa silinen.
Üstünde koşturan adamın,
Dünyada hasreti kalmaz,
Derdi tasası dağılan,
Gönlün hüznü yatışan,
Kopanı ulayıp bağlayan,
Binen pehlivanı sevindiren.

Dört tabanı denk basan,
Tüylerini toz kaplayan.
Namlılarla yarışan,

Draped with a horse-cloth wrought of gold,
Tended with all devoted care.
Roaming through many lands,
Grazing the willow's crown as he goes,
The four far corners of the world
He circles four times round.
Lagging behind the cloud a little,
Going even with the wind.
He opens wide the rider's heart,
For the man who goes crying "Çü!"
All care is wiped out of his heart.
The man who gallops on his back
Keeps not one longing in the world,
His grief and care are scattered wide,
The sorrow of the heart is stilled,
He splices and binds what has been severed,
He gladdens the strongman mounted on him.
His four soles falling even,
His hair all overlaid with dust.
Racing against the famous ones,

Ot otlayan hayvandan
Çoktan uzak düşmüş olan,
Yaban keçileriyle yarışan.
Çölde doğup taşta büyüyen,
Yabandan ayrı, başka yetişen.
Yarlı yerleri dolaşan,
Deve dikeninden otlatılan,
Yüğrüklüğü varmış.
Kılını dışarı vermeyen,
Sarañbay'ın malıymış.
Beş yaşına girdiği çağda,
O Sarañbay zavallının,
Malı bereketli bahadırın,
Dört türlü davarı var.
O Sarañbay zavallının,
Çañdayak tek oğlu var,
Hâli şöyleydi, dinleyin.
Celmoguz oğlu bu kâfir,
Tepesine çökmüş.
Sarañbay pek zenginmiş,

From beasts that graze on grass
Long since grown far apart,
He races with the wild goats.
Desert-born and raised on stone,
Reared apart, unlike the wild.
Roaming the lands of cliff and scarp,
Pastured upon the camel-thorn,
His was a racer's swiftness.
Never giving up a hair —
He was the beast of Sarañbay.
When he entered his fifth year,
That poor wretch Sarañbay,
The bahadır whose herds were blessed,
Had four kinds of stock.
That poor wretch Sarañbay
Had Çañdayak, his only son —
His state was thus; now listen.
This infidel son of Celmoguz
Came crashing down upon his crown.
Sarañbay was rich indeed,

Eli açıklığı varmış.
Ahunlara at veren,
Kalenderlere koyun veren,
Ahaliye yağ veren.
Eli açık Sarañbay,
Malını mülkünü saçan,
Kutlu mezarlı yerde geceleyen.
Çañdayak diye evladını,
Tanrı'dan onu dileyen.
Dokuz bin ner kesip toy edip,

Sürüyle malını kestiren.
"Kocayınca gördüğüm yavrum!" diye,
Er Çañdayak adını koyduran.
Daha dün Çañdayak —
Serpilip yiğit olup,
Er oğluyla denk olup,
Tulpara binip, tuğ alıp,

His was an open hand.
Giving horses to the akhunds,
Giving sheep to wandering dervishes,
Giving butter to the common folk.
Open-handed Sarañbay,
Scattering his goods and wealth abroad,
Passing his nights at the blessed tombs.
His child called Çañdayak —
He begged him from God's hand.
Slaughtering nine thousand ners, he made a feast,
Had beasts cut down in herds.
Crying, "My child, seen in my old age!"
He had him named Er Çañdayak.
But yesterday Çañdayak —
Grown tall, become a hero,
Equal to any warrior's son,
Mounting the tulpar, taking the standard,

Gören kul sevinip,
Görkemli oyun, düğün edip,

Sarı altın malını saçmış.
Sürüyle malı kesmiş,
Böyle etmiş Çañdayak.
Daha dün Çañdayak —
Serpilip yiğit olup,
Yetişkinlerle denk olup,
Er oğluyla denk olup,
Orda kurup han olup,
Evliyazade can olup,
Gerçek devleti aşmış,
Dolup büyüyüp taşmış.
Bembeyaz gümüş, sarı altın,
Hazinesinde olmuş.
Dünyanın dört bucağına,
Ayaklı malı dolmuş.
Yetimler, dullar, yoksullar,
Çañdayak'ın yanında barınmış.
Hep birlikte konduğunda,
Yoksul fakir onduğunda,
El yükselişe geçerken,
Halk bollukta yüzerken,

Çınardan guguk öterken,
Kuzey yamaçtan karaca bağırırken.
Yaz mevsimi geldiğinde,
Bütün yurdun hepsi
Çekilip yaylaya konduğunda,
Yurt eğlenceye daldığında,
Kımız içip kızışıp,
Şabiet oynayıp yatarken.
Haber salmadan, söz demeden,
Aksakallı kocasını,
O yurdun tamamını,
Celmoguz oğlu Sarıbay
Tepesinden basmış.
Dört tülük malını saçmış,

Every soul who saw rejoicing,
Holding splendid games and wedding-feasts,
He scattered wide his yellow gold.
He slaughtered beasts in herds —
Thus did Çañdayak.
But yesterday Çañdayak —
Grown tall, become a hero,
Equal to the fully grown,
Equal to any warrior's son,
Founding his horde, become a khan,
A soul born of the saints' own line,
He passed beyond true fortune's bounds,
He filled and grew and overflowed.
The whitest silver, yellow gold,
Lay heaped within his treasury.
To the four far corners of the world
His footed herds had spread.
Orphans, widows, and the poor
Found shelter at Çañdayak's side.
When all encamped together,
When the poor and needy prospered,
While the tribes were on the rise,
While the people swam in plenty,

While the cuckoo called from the plane-tree,
While the roe cried from the northern slope.
When summer's season came,
When the whole of all the yurt
Withdrew and camped on summer pasture,
When the yurt was sunk in merriment,
Drinking kumis, growing flushed,
Lying at play at şabiet.
Without a message, without a word,
Its white-bearded elder,
The whole of that great yurt,
Sarıbay, son of Celmoguz,
Crushed down from above.
He scattered its four kinds of stock,

Hayvanların hepsini
Zulmünü salıp kırmış,
Karşısına çıkan halka,
Bu türlü kavgasını etmiş.
Ocağına yıkım salmış,
Ordalı yurdun hepsini,
Yerinde öksüz komuş.
Sarı altın, dünyalık, sayısız mal,

Ganimet edip durmuş.
Omza atılan ipeği alıp,
Yel yetişmez yorgayı alıp,
Erişip bozup, orda alıp,
Sarıbay oğlu o kâfir,
Orda bozup, mülk alıp,
El değmedik mal kalmadan,
Göz dikilmedik can kalmadan,
Dört bir yandakini kırmış,
Niceyi belaya salmış.
Kadın da alıp, kız da alıp,
Ahalinin tamamını
Kara yaşmaklı dul komuş,
Zulmü fena başlatmış,
Elinin erdiği herkesi
Yalayıp yutuvermiş.
Gücü yettiğini silip süpürmüş,
Denk geleni sömürmüş,

Kudurmuş işte böyle olmuş.
Fena bela salmış,
Sarañbay'ın malı Celmayan,
Tek yiğitmiş Çañdayak.
Elini yurdunu yok edip,
Ganimet edip almış.
Ganimet diye getirdiği Çañdayak'a,
Öfkesi tutup kıyıvermiş.
Yel yetişmez kara neri
Ganimet edip binmiş.
Kaplana gazap saçıp,

And all its animals
He loosed his cruelty on and slew,
On the people who came out against him
He waged this manner of war.
He brought destruction on its hearth,
The whole horde-holding yurt
He left orphaned where it stood.
Yellow gold, worldly goods, wealth beyond counting,
He kept on taking as his spoil.
Taking the silk thrown over shoulders,
Taking the ambler no wind o'ertakes,
Reaching, wrecking, taking hordes,
That infidel, the son called Sarıbay,
Breaking hordes and seizing holdings,
Till no goods remained untouched by hand,
Till no soul remained uneyed by greed,
He cut down all on every side,
He cast so many into woe.
Taking the women, taking the girls,
The whole of all the common folk
He left as widows veiled in black,
He set his cruelty loose in evil,
And everyone his hand could reach
He licked up and he swallowed.
He swept clean all his strength could master,
He plundered all who crossed his path,

Such had the mad one now become.
He loosed an evil woe,
Celmayan was Sarañbay's beast,
Çañdayak the only hero.
Destroying his tribe and yurt,
He took them as his spoil.
And on Çañdayak, brought as spoil,
His fury seized him — he cut him down.
The black ner no wind o'ertakes
He took as spoil and mounted.
Spewing wrath upon the tiger,

Sefer edip yürümüş.
Büyük belayı salmış,
Karşılaştığını parçalayıp,
Ganimet edip almış.
Kulaktan kulağa iz sürmüş,
Celmoguz oğlu bu kâfir,
Bilgelerden sormuş.
Uzun kulaklı kocadan,
Çok yaşamış uzak görenden,
Çok bilen bilge kişiden,
Bunlardan söz işitip,
Altı atadan bu yanasını,
Celmoguz'u başta olmak üzere,
Han Manas boğazladı diye işitip,

Dönüp dolaşıp çok arayıp,
Öteden beri böyle kin güdüp,
Belini sıkı bağlamış.
Yersiz bela doğurmuş,
Yedi atasının kanını gütmüş.
Söylenceden söz işitip,
Peygamber basmış Beecin'e,
Şanlısı vardı diye işitip,
İskender'in dokunmadığı Beecin'e,
Kişi vardı diye işitip,
Gazabı sert saçmış.
Kâfirin yiğitliği,
Sel gibi dolup taşmış.
Öfkelenip kudurup,
Ahaliyi kıra kıra gelmiş.

Bindiği malı Cooruker,
Cooruker'den ayrılıp,
Babası ölmüş kişi gibi
Bugün alabildiğine kederlenip,
Celmayan'a binip toparlanıp,
Bildiği kavgayı etmiş.
Hayvana çalar o domuz,
Kendi pehlivanına da etmiş.

He marched on his campaign.
He loosed the great calamity,
Tearing apart whatever he met,
He took it as his spoil.
From ear to ear he traced the trail,
This infidel son of Celmoguz
Made question of the sages.
From the long-eared elder,
From the far-seeing one long-lived,
From the sage who knows much lore,
Hearing word from all of these —
That those from six forefathers down,
With Celmoguz at their head,
Khan Manas had slaughtered — hearing this,
Turning and roaming, searching long,
Nursing such hatred from of old,
He bound his loins up tight.
He bred a woe without a cause,
He hunted the blood of seven forefathers.
Hearing word out of the legends —
That the Prophet trod Beecin,
Hearing that it had its glorious one,
That in Beecin, untouched by İskender,
There dwelt a man — so hearing,
He scattered his wrath in fury.
The infidel's fierce valor
Filled and overflowed like flood.
Raging, running mad,
He came on slaying the common folk.

The beast he rode was Cooruker —
Now parted from Cooruker,
Like a man whose father has died,
This day he grieved beyond all measure,
Mounting Celmayan, gathering himself,
He waged the war he knew.
That swine who strikes down beasts —
He did it to his own strongman too.

Kendi kendini esirgemeden,
Ölürüm diye saymadan,
Celmayan yüğrük atı var.
On sekiz bin âlemi,
Mahvedecek davası var.
Kapıştığında kan döker,
Kâfirin böyle töresi var.
Görünüşü soğuk, zehri güçlü,
Başka candan gazabı güçlü,
Karşılaştığını dümdüz eder,
Karşısına çıkarsan candan umudu kes.
Sarıbay fena bir canmış,
Gerçek Tanrı'nın gazabıymış,
Gerinip kasıldı mı celmoguz,

Âlemi tutacak gücü varmış.
Öfkelenip geldiğinde,
Gerçek kargaşayı başlatmış.
On iki devini bu kâfir,
Tümden kırıp atmış.
Celmayan soyu deveye binip,
Meydan düzünde bağırıp:
"Tekeye tek başına gel!" deyip,
Semetey, Seytek, Külçoro —
Bu üçünü çağırıp:
"Biriniz değil, bininiz gelin,
Kötünüz kalsın, iyiniz gelsin.

Mızrakta usta beceriklin gelsin,

Boğa boyunlu, buğra kalçalı,
Çekişmede canı kurutan,
Gücü tam hanınız gelsin,
Halk kalmadan hepiniz gelin.
Dosdoğru mızrak uzatanınız gelsin,

Taş yarılıp kül olurken,

Sparing not his very self,
Not counting that he too may die,
He has Celmayan, his racing steed.
The eighteen thousand worlds —
His is a cause to wreck them all.
When he grapples, he pours out blood,
Such is the infidel's law.
Cold his look, and strong his venom,
Stronger his wrath than any other soul's,
He flattens all that he encounters,
Cross his path, and give up hope of life.
Sarıbay was an evil soul,
The very wrath of the true God,
When the celmoguz stretched and flexed himself,
His was the strength to grip the world.
When he came on enraged,
He set true havoc loose.
His own twelve giants this infidel
Cut down and cast away entire.
Mounted on the camel of Celmayan's line,
Roaring on the level field:
"Come single to the single fight!" he cried,
Semetey, Seytek, Külçoro —
Calling out these three:
"Come not one of you — come a thousand,
Let your worst stay back, your best come forth.
Let your master of the lance, your skilled one, come,
Bull-necked and camel-haunched,
Who dries the soul up in the striving —
Let your khan of perfect strength come forth,
Come all of you, till no folk stay behind.
Let him who thrusts the lance dead straight come forth,

While stone is split and turns to ash,

Parçalaşıp duranınız gelsin.

Er yürekli aslanınız gelsin,
Aklı tam eriniz gelsin.
Toptan gelecekseniz toptan gelin,

Bağlayıp kırarım bahtınızı,
Kırarım dal budağınızı.
Bırakmam halkınızı,
Böyle bildiririm haddinizi.
Gerçekten tüketirim gücünüzü,
Su gibi dökerim kanınızı.
Feryat ettiririm canınızı,
Gerçekten tüketirim gücünüzü.
Kaşık kadar komadan kanınızı.
Tüketmezsem gücünüzü,
Viran ederim tahtınızı,
Ganimet ederim malınızı.
Un ufak edip halkınızı,
Bozamazsam dirliğinizi,
Sarıbay olmayayım, öleyim,
Doğmamış gibi yerin dibine çökeyim,
Kudurmuş meğer kurnaz Kırgız,
Kapışıp bir göreyim.
Mızrakta usta aslansan,
Manas'a soy sensen,
Bu hâliniz kaçaklıktır.
Çelik mızrak, zülfikar,
Gerçekten sertçe uzatın,
Çarpışmayı sert kılın.
Denen söze razı ol!" deyip,
"Bahadırsan, aslansan,
Meydana şimdi gel!" deyip,
"Bir başında bin canın,
Olsa bile öldün!" deyip,
"Geri dönülmez gerçek yurdu,
Belayı benden buldun!" deyip.

Let him who stands there trading blows come forth.
Let your brave-hearted lion come,
Let your man of perfect mind come forth.
If you would come in one whole host, then come in one whole host,
I'll bind and break your fortune,
I'll break your boughs and branches.
I shall not spare your people —
Thus shall I teach you your own measure.
Truly I'll use up all your strength,
I'll pour your blood out like water.
I'll set your souls to wailing,
Truly I'll use up all your strength.
Not sparing of your blood a spoonful.
If I do not use up your strength,
I'll lay your throne in ruins,
I'll take your herds as spoil.
Grinding your people into meal —
If I cannot wreck your peace,
Let me not be Sarıbay — let me die,
Let me sink into the earth as one unborn,
Mad, it seems, the cunning Kırgız —
Let me grapple once and see.
If you're a lion skilled with the lance,
If you are seed to Manas,
This state of yours is runaway's work.
The steel lance, the zülfikar —
Thrust them out hard in earnest,
Make the clash of battle fierce.
Consent to the word that's spoken!" he cried,
"If you're bahadır, if you're lion,
Come to the field this instant!" he cried,
"Though in one head a thousand lives
You carried — still you're dead!" he cried,
"The true yurt of no returning —
From me you've found your doom!" he cried.

"Azgın cinini silkip atmazsam,
Beyini perişan edip,
Soğutayım soluğunu,
Manas'ın oğlu soysuzun

Çıkarayım yelini.
Öç almaya gelmişim,
Kaşık kaşık kanını içmeye,
Tam tependen inmeye,
Karşıma çıkar mı ki demişim.
Aradığım düşman bulundu,
Sıkı aradığım düşmanım
Karşıma çıkageldi.
Er Sarıbay'ım ben bahadır,
Kan içmeye davrandım,
Sağ komam canını!" —
Deyip, böylece Sarıbay,
Celmayan'ın başını çevirdi.
"Tekeye biriniz çıkın!" deyip,

Coştukça coşup bağırıp,
Meydana başkasını çağırıp,
Gök demiri kuşanıp,
Öfkelenip kan döküp,
Kabarıp saçı başı diken diken,
Kafa tutan kudurmuş,
Uzun uzun gürleyip durdu.
Kâfirin gazabını görünce,
Halk canından umut kesip,
Elin başına dert inip,
Erin başına gece çöküp,
Nice belalı iş oldu,
Çarpışmaya güç yetmeyip,
Celmoguz oğlu kâfiri
Vuruşup insan yenemeyip,
Takat tükenip, güç gidip,
Yaradan'a ağlayıp,
Cehennem için doğmuş kâfirin

"If I do not shake his raging demon out of him,
Laying waste his bey,
Let me cool his breath,
That baseborn son of Manas —

Let me drive the wind from him.
I have come to take revenge,
To drink his blood up spoon by spoon,
To fall full force upon his crown —
Will he dare face me? — so I said.
The foe I sought is found,
The foe I sought so hard
Has come out here before me.
Er Sarıbay am I, bahadır,
I have set myself to drink his blood,
I shall not leave his soul alive!" —
So saying, thus did Sarıbay
Wheel Celmayan's head about.
"Come out, one of you, to single fight!" he cried,
Roaring, surging ever higher,
Calling another to the field,
Girt in the gray-blue iron,
Raging, pouring blood,
Swelling, his hair all bristling up on end,
The mad defier of all comers
Kept thundering long and long.
Seeing the infidel's great wrath,
The people gave up hope of life,
Grief came down upon the tribes,
Night fell upon the warrior's head,
Full many a woeful thing befell,
No strength sufficed to fight him,
The infidel son of Celmoguz
No man could beat in battle,
Endurance spent, strength failing,
Weeping to the Creator —
The infidel born for hell,

Cini dolup taşmış.
Kudurmuşun gücü,
Ay-âlemi kaplamış.
Sahiden dalga dalga gürleyip,
Önüne gelen kalabalık ordu,
Ne yapacağını bilemeden,
Ürküşüp kaçıp durur.
Celmoguz oğlu kâfirin

His demon filled and overflowed.
The strength of the mad one
Had covered the moonlit world.
Thundering truly, wave on wave,
The crowded host that came before him,
Not knowing what to do,
Kept scattering in flight.
The infidel son of Celmoguz —

Azgınlığı belli olup.
Önüne varan can,
Çaresiz, canından umut kesip.
Cini kabarıp coşup,
O cehennemliğin elinde
Dağ gibi topuz görünüp,
Karşısına varan canın
Kaburgası sökülüp.
Celmoguz oğlu o kâfir,
İki gözünden yangın tutuşup,
Topuzundan kor saçılıp,
Gücü kalın kudurmuş,
Ay-âlemde eşi bulunmayıp,
Hele gücü bambaşka,
Zavallı başa azap salıp,
Yaratılmış insanoğlundan
Böyle bir gözde doğmuş meğer.
Düz meydanda bağırıp,
Yüzyıla kırgın salacakmış gibi,
Pehlivanları çağırıp,
Suratını asıp gerilip,
Görünüşü soğuk, zehri güçlü,
Yolu yaver gitmiş soysuz,
Âleme büyük kargaşa salıp,
Kaplanlık yüzü görünüp,
Gazabını döküp davranıp,
Kul karşısına çıkamayıp yanıp,
Halk canından umut kesip,
"Ağır kavga, büyük bela,
Celmoguz oğlu saldı!" diye,

His frenzy now made plain.
Any soul that came before him,
Helpless, gave up hope of life.
His demon swelling, surging,
In that hell-doomed creature's hand
A cudgel like a mountain showed,
And any soul that came against him
Had all his ribs torn out.
That infidel son of Celmoguz,
Fire kindling in his two eyes,
Embers scattering from his cudgel,
The mad one thick with strength,
No equal found in the moonlit world,
His power like no other's,
Loosing torment on the wretched head —
Of created sons of men
Such a favored one, it seems, was born.
Roaring on the level field,
As though he'd loose a century's slaughter,
Calling out the strongmen,
Scowling dark and stretching taut,
Cold his look, and strong his venom,
The baseborn one whose road had prospered,
Loosing great havoc on the world,
His tiger's visage showing,
Pouring out his wrath in action,
No slave could face him — all were seared,
The people gave up hope of life,
Saying, "Heavy war, great woe
The son of Celmoguz has loosed!"

"Suçu yok nicesini
Kırıp geçirdi!" diye,
"Hızırlı Kırgız oğluna,

Bu bir çetin bela oldu!" diye,
Karşılık veren bir can yok.
Er yürekli, taş yürekli,
Er Sarıbay bahadıra
Karşı çıkan bir can yok.
İnsanın hepsi toplanıp,
Savaşta usta erenler,

Sarıbay'ın yüzünü görenler,
Zehir içmiş gibi susup,
Halka kurup toplanıp,
Bahadırların hevesi kırılıp,
Sayısız tümen kalabalık ordu,
Gücü yerinde kâfire
Üşüşüp de bir halt edemez,
Sert gazabını başlatmış,
Aziz candan koca yurt,
Umudu kesip atmış.
Er Semetey olmasa,
Çaresini bahadır bulmasa,
El altından cinini kırmasa,
"Geri dönülmez gerçek yurdu
Gazap içinde gördük!" diye,
"Tek kişi kalmadan öldük!" diye,
Bozkurt savaş açmasa,
"Gerekli çınar, zavallı yurt,

Sızlana sızlana öldük!" diye.
Halk çığrışıp, feryat edip,
Göğü yaran uğultu koparıp,
El canından umut kesip,
Aklı gidip afallayıp,
Telaşla koşuşan el de çok.
Görülecek günü gören çok.
Bahadır geçinen erlerden,

Saying, "So many free of guilt
He has cut down and through!"
Saying, "Upon the Kırgız sons whom Hızır guards
This has become a bitter woe!" —
There was no soul to answer him.
Brave-hearted and stone-hearted both,
Against Er Sarıbay the bahadır
There was no soul to go.
The whole of humankind assembled,
The erens skilled in war,

Those who had seen Sarıbay's face,
Fell silent as if they had drunk poison,
Gathering, forming in a ring,
The bahadırs' ardor broken,
The crowded host of countless tümens
Against the infidel in his full strength
Could swarm and yet do nothing,
He had set loose his fierce wrath,
And the great yurt, of its precious life
Had cut off every hope.
Were there no Er Semetey,
Did the bahadır not find the remedy,
Did he not break his demon covertly,
They'd say, "The true yurt of no returning
We have beheld in wrath!"
They'd say, "We died to the last man!"
Did the gray wolf not open war,
They'd say, "The needed plane-tree, the poor yurt —
Moaning and moaning, we have died!"
The people shrieked and wailed,
Raising a roar that split the sky,
The tribes gave up all hope of life,
Their wits fled, struck to daze,
Many the folk who rushed about in panic.
Many who saw the day that must be seen.
Of men who passed for bahadırs,

Gazaplanan kâfirden
Yüreği düşüp ölen çok.
Halk canından umut kesip,
O Sarıbay kâfirden
Halkı kaçıp ağlaşıp,
Er Semetey bahadıra,
Derdini döküp çığrışıp:
"Kök atanız Tügöl Han,
Kökünden Hızır dokunmuş.
Öteki ataların hepsi han,
Baştan beri Hızır dokunmuş.
Bahadır aslanın soyu,
Bu ahalinin başına
Bahadır Sarıbay belalı düşman geldi.

Before the raging infidel
Many whose hearts fell — and they died.
The people gave up hope of life,
From that infidel Sarıbay
The people fled and wept together,
To Er Semetey the bahadır
Pouring out their grief they cried:
"Your root-father Tügöl Han —
From the root Hızır has touched him.
Your other fathers, khans all,
Hızır has touched them from the first.
O seed of the bahadır lion,
Upon the heads of these poor folk
Bahadır Sarıbay has come, a foe of woe.

İnsanoğlu kurtulamaz,
Amansız bir dava geldi.
Rast geleni çiğnedi.
Karşılaştığını kemirdi.
Başa gelen büyük bela,
Niceye kırgın saldı.
Boy ölçüşmeye güç yetmedi,
Vuruşup kul yenemedi,
Denk geleni doğradı.
Karşılaştığını kemirdi.
Yüz yüze varanın,
Kımız gibi kanını sömürdü.
Kahrolası domuzun
Dönüp bakmaz hâli belli oldu.
Yeşil alaca nesnenin,
Dört yanına baksak bölünmez.
Azgınlaşırsa bu domuz,
Can bırakacak hâli görünmez.
Kızıl alaca kırmızının,
Kıyısını çalsak bölünmez.
Kırgız'ın eline düşse,
Dönüp bakacak hâli görünmez.
Mahvetti sınırını,
Viran etti elini.

The sons of men cannot escape,
A merciless contention has come.
He trampled whatever he met.
He gnawed whatever he encountered.
The great woe fallen on our heads
Has dealt out slaughter to so many.
No strength sufficed to measure with him,
No slave could beat him fighting,
He hewed apart whoever matched him.
He gnawed whatever he encountered.
Whoever came before him face to face —
He drained his blood like kumis.
The damnable swine's
Relentless, unregarding way was plain.
The green-dappled stuff —
Look at its four sides — it will not part.
If this swine turns to frenzy,
No sign he'll leave a soul alive.
The red-dappled crimson —
Steal at its edge — it will not part.
Should he fall into Kırgız hands,
No sign he'd give a backward glance.
He has destroyed our marches,
He has laid waste our tribe.

Sersemletti halkını,
Ağır bozdu töreni.
Yüz yüze gelen er öldü,
Ölmeyip sağ kalan can,
Çok belaya düştü.
Geniş dünyası dar oldu,
Kurumlanan zavallı yurt,
Sarıbay'a hor oldu.
Boğuşsa da güç yetmez,
Atışsa da ok geçmez,
Kırışsak da aldırmadı,
Ateşe salsak yanmadı,
Irmağa salsak batmadı.
Bu kafa tutan kudurmuş,
Kırıp geçirdi halkını.
Halk çığrışıp yanıp,

He has stunned our people,
Sorely he has broken our custom.
The man who met him face to face has died,
And any soul left living
Has fallen into many woes.
Its wide world has grown narrow,
The proud and wretched yurt
Has become Sarıbay's scorn.
Wrestle him — strength does not suffice,
Shoot at him — no arrow pierces,
We fought him — he paid no heed,
Cast in the fire, he did not burn,
Cast in the river, he did not sink.
This mad defier of all comers
Has cut his people down and through.
The people shrieked and burned,

"Kadir Allah, ey kudret,
Ne şeamet oldu?" diye,
El canından umut kesip,
Pek bir belalı, çetin iş,
Düşe bile girmez çetin iş,
Hem belaymış, hem zehirmiş,
Erenmiş, dostmuş —
"Manas'ın oğlu Semetey,
Bahadırdın, aslandın,
Heybeti bolca salınız,
Gazaplının elinden
Bir avuç yurdunu
Çekip kurtarınız!"
Halkı böyle deyince,
O zaman Semetey,
Silahın hepsini kuşanıp,
Yeniden boşanacak bulut gibi,
Gazabı yüzüne vurup,
Ok geçmez kürk giyip,
Küheylan Buurul ata binip,
Ak çelikten mızrak alıp,
Zırh gömlek giyip salınıp,

Saying, "Almighty Allah, O Power,
What ill omen has befallen?"
The tribes gave up all hope of life,
A work most woeful and most grim,
A grim work not seen even in dreams,
He was calamity, and he was poison,
There was the eren, there the friend —
"Semetey, son of Manas,
Bahadır were you, lion were you,
Loose your majesty in fullness,
Out of the wrathful one's hand
Your handful of a yurt
Drag forth and save!"
When his people spoke him so,
Then did Semetey,
Girding on all his weapons,
Like a cloud about to burst anew,
Wrath rising in his face,
Donning the fur no arrow pierces,
Mounting the courser Buurul,
Taking the lance of white steel,
Donning his mail-shirt, swaying proud,

Ak kelte sırtta parıldayıp,
Üstün doğmuş aziz aslan,
"Sefer!" deyince davranıp,
Bir Tanrı'ya yalvarıp,
Küheylan olan Buurul'un,
Çekip başını çevirdi.
Celmoguz oğlu kâfire,
Sert sefer açtı.
Gerçek ecel gelirse ölmeye,
Sinek kadar canı vermeye,
Sert kapışma salmaya,
Gazaplının elinden,
Koca yurdunu azaptan,
Çekip kurtarmaya,
Halkı için, eli için,
Kanını feda etmeye,
Yüzleştiği Sarıbay —
Amansız düşman işte böyle.

The white kelte agleam upon his back,
The precious lion born supreme,
Springing to act at the word "Campaign!",
Praying to the one God,
Buurul, that courser true —
He drew and wheeled his head about.
Against the infidel son of Celmoguz
He opened the fierce campaign.
To die, if true doom should come,
To give his life, worth but a fly,
To loose the fierce grappling,
Out of the wrathful one's hand
His great yurt from its torment
To drag forth and to save,
For his people, for his tribe,
To offer up his blood —
The Sarıbay he faced —
Such was the merciless foe.

Taş yürekli er ile
Çekişip vuruşmaya girişti,
Öfkeyle gerilip,
Kara yalçın dağ gibi görünüp,
Yaman doğmuş bozkurdun
Namlısı Sarıbay,
Yurdunu sürüp perişan edip,
Yamanlığı işte böyle.
Altın direkli çadıra,
Gücü yerinde kâfire,
Azgının kara gözüne,
Belalının kendisine,
Gücü yerinde pehlivana,
Ere kavga saldığında.
Ere düşmanlık eden kâfire,
Artık hesabını sormaya,
Eren yiğit atlanıp,
Aslan gibi bilenip,
Öfkelenip atlanıp,
Çıkmazı bozup yol açıp,

With the stone-hearted man
He entered the striving and the striking,
Stretched taut with wrath,
Looming like a black sheer mountain,
Of the gray wolf born for evil
The famed one, Sarıbay,
Driving his yurt to wretchedness —
Such was his evil.
Upon the golden-pillared tent,
Upon the infidel in his full strength,
Upon the black eye of the fiend,
Upon the woe-bringer himself,
Upon the strongman in his full strength,
When he loosed war upon the man.
Of the infidel who wars on men
Now to demand the reckoning,
The eren hero mounted,
Whetted like a lion,
Mounted in his rage,
Breaking the dead-end, opening the way,

Sinmiş ite el atıp,
Atası cömert Manas'tan
Üstün doğmuş er Semeñ,
Boğuşmaya girdi kabarıp,
Buurul'un sağrısına bir vurup,
Öfkeyle haykırıp,
"Manas!" diye nara atıp.
Çıkmazı bozup yol açıp,
Durmadan ite el atıp,
Yüz yüze mızrak uzattılar,
Puslu düzlükte vuruştular.
Karşı karşıya durup,
Ezişerek vuruşup,
Mızrakların hepsi paramparça,
Tümden kırılıp gitti,
Ok geçmez kaftanda
Sağlam yer hiç kalmadı,
Un ufak olup gitti.
Gören insan yanıp,
Silah pusattan kıl kalmadan,

Laying hands on the cowering dog,
From his father, bounteous Manas,
Born superior, Er Semeñ,
Entered the grapple, swelling high,
Striking a blow on Buurul's croup,
Crying out in wrath,
Roaring his war-cry: "Manas!"
Breaking the dead-end, opening the way,
Laying hands on the dog unceasing,
Face to face they thrust their lances,
On the hazy plain they fought.
Standing man to man,
Grinding, crushing, striking,
The lances all in splinters,
Broken utterly and gone,
On the arrow-proof kaftan
No sound place remained at all,
It went to grindings, ground like meal.
The watchers burned to see it,
Of weapons and of war-gear not a hair remaining,

Tümden gitti parçalanıp.
Aybaltalar paramparça,
Cazayıl kırılıp çatırdayıp,
Yumru başı kavranıp.
Kürklerin hepsi lime lime,
Alın alına dayanıp,
Küheylan olan buurullar,
Dizine dek yere gömülüp,
Çarpışması yaman gün olup,
Gök açık, yer kapalı,
Yerden bir dal görünmez,
Gündüzü gecesi bir olup,
Yeryüzü pus, toz olup,
Görenin başı şaşkın olup,
Ağır kavga, büyük bela,
Tam da öyle bir gün olup,
Ağır kavga, çetin kavga olup,

All went shattering apart.
The battle-axes all in splinters,
The cazayıl broke crackling,
The knobbed head gripped in hand.
The furs all torn to ribbons,
Brow braced against brow,
The buuruls, coursers both,
Sunk to their knees into the earth,
Their clashing was an evil day,
The sky is open, the earth is closed,
No branch is seen upon the earth,
Its day and night become as one,
The face of the earth turned haze and dust,
The watcher's head struck dumb with daze,
Heavy war and great calamity —
Just such a day it was,
Heavy war, grim war it was,

Yer puslanıp kan olup,
Yaşanası mutlu günü,
El görmeye hasret kalıp,
Celmoguz oğlu Sarıbay —
Belalı kavga işte böyle.
Güreşenin gücü yetmez,
Boğuşanın takati yetmez,
Çarpışmaya derman gelmedi.
Gücü tam, zehri güçlü,
Kâfire derman gelmedi.
Er Semetey bahadırdan,
Erenler koruyan Çoro'dan,
Kapışan halk ölmüş,
Nice türlü alp ölmüş.
Yüzleşen helak olmuş,
Öfke kabarmış, yürek dolmuş.
Sonunda Sarıbay,
Azaplı bela olup çıkmış.
Yüz yüze durup,
Tüfek atıp, yay çekip,
Ezişerek vuruşup,
Vuruşmaya derman gelmedi.
Kırışıp da ölmediler,

The earth grew hazed and turned to blood,
The happy day worth living
The tribes were left to long for,
Sarıbay, son of Celmoguz —
Such is the war of woe.
The wrestler's strength does not suffice,
The grappler's stamina falls short,
No remedy came for the fighting.
Full of strength, his venom strong,
No remedy came against the infidel.
By Er Semetey the bahadır,
By the Çoro, guardian of erens,
The folk who grappled died,
Alps of many kinds have died.
Who faced him met destruction,
Wrath has swelled, the heart has filled.
And in the end Sarıbay
Proved a calamity of torment.
Standing face to face,
Firing guns and drawing bows,
Grinding, crushing, striking,
No remedy came for the combat.
They fought and yet they did not die,

Bugün var olan yarın yok,
Böyleymiş şu boktan dünya!
Celmayan'a mal yetişmez,
Sarıbay'a güç yetişmez,
Celmoguz oğlu o kâfir,
Yaz günü olduğunda
Yeleli kısrak bindirtmez,
Güz günü olduğunda
Kuyruklu kuzu yedirtmez,
Eli dağda yaylatmaz,

Özgürce tay bağlatmaz,
En belalı azgın it,
Ekin bile ektirmez,
Belalı kuşatma kurmuş,

Here today and gone tomorrow —
Such is this dungheap world!
No beast can match Celmayan,
No strength can match Sarıbay,
That infidel son of Celmoguz —
When the summer day is come
He lets no maned mare be ridden,
When the autumn day is come
He lets no fat-tailed lamb be eaten,
He lets no tribe camp on the mountain pasture,
He lets no foal be tethered free,
That most calamitous raging dog,
He lets not even crops be sown,
He has laid a siege of woe,

Kâfiri Tanrı çarpmış.
Yerin yüzünü açtırmaz,
Avuçla tohum saçtırmaz,
Durmadan horluk etti.
Halk çığrışıp duruyordu,
Yurda bela oldu artık.
Tulparın sırtı hep yara oldu,
Elin gönlü sızladı.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Yağlı et der gibi gözledi.
Kapışıp halk öldü,
Karşı çıkan nice alp öldü,
Eren öldü, han öldü,
Yüzleşenin hepsi öldü,
Yükseltecek iyiler öldü,
Güne koşan bahşı öldü,
Gücü tam pehlivan er öldü,
Ölmeyip sağ kalan can
Kıpkızıl kana belendi.
Çetin bela, görülen gün,
Yüzyıla gelmez böyle gece,
Çarpışmaya derman gelmedi.
Çarpışıp insan yenemez,
Azgın cini tuttu mu,
Damı bozup yıkarak,
Söğütlerin hepsini devirerek,

God has struck the infidel.
He lets no one break open the earth's face,
He lets no handful scatter seed,
Without cease he wrought abasement.
The people stood there shrieking,
He has become the yurt's calamity.
The tulpar's back was all one wound,
The heart of the tribe was aching.
Sarıbay, son of Celmoguz,
Eyed them as one eyes fatted meat.
Grappling, the people died,
Many an alp who stood against him died,
The eren died, the khan died,
All who faced him died,
The good who would raise us up have died,
The bahşı racing toward the day has died,
The strongman of perfect strength has died,
And any soul left living
Was steeped in crimson blood.
Grim woe, a day now witnessed,
Such a night comes not in a hundred years,
No remedy came for the fighting.
Fighting, no man can win,
When his raging demon takes him,
Wrecking and tearing down the roofs,
Toppling every one of the willows,

Hiç çekinmeden kırgın salmıştır.
Beyi perişan etmiştir,
Karşılaşıp Seytek, Semetey,
Şah'ın koruduğu Külçoro,
Hayvana benzer ahmağa
Güç yetiremeyip durmuştur.
Çekişmeli, müşkül iş olup,
Karşısına çıkanlar dümdüz olup,
Karşı duran adam ölmüştür,
Geri dönülmez gerçek yurdu
Nice adam görmüştür.
Perişan olup han ölüp,

Without restraint he loosed the slaughter.
He brought the bey to ruin,
Meeting him, Seytek and Semetey,
Külçoro, whom the Shah protected,
Against that fool who seemed a beast
Stood powerless, their strength undone.
It was a contested, grievous labor,
Those who faced him were laid flat,
The man who stood against him died,
The true homeland of no returning
Many a man beheld.
Ruined, the khan lay dying,

Nice ünlü can ölüp,
Celmoguz oğlu kâfirin
Onca kudreti bilinip,
Elin hepsi darmadağın olup,
Halk canından umut kesip,
Ağır, müşkül iş olup,
Celmoguz oğlu kâfire
Sel gibi kaplasa da ordu yetmeyip,

Deccalliğine akıl ermeyip,
Tüfek atsa ok geçmeyip,
Dövüşse de güç yetmeyip,
Şiddetli kavga, büyük müşkül,
Yiğitliğine akıl ermeyip,
Hakemliğe duran han ölüp,
Dövüşe giren can ölüp,
Er kişiler feryatla kırılıp,
Pek müşkül bir gün olup,
Nice müşkül baştan geçmiştir,
Kökünü tümden kurutmuştur.
Keskin zehri saçılıp,
Kudreti halkın üstüne yayılıp,
Kimseye sıra vermiyor,
Karşısına çıkanı paramparça edip,
Hesabını buluyor.
Çizgiyi çizip duruyor,
Fesadı başlatıp duruyor.
Tedbirini kurup duruyor,
Hızırlı Kırgız oğluna

Belayı edip duruyor.
Büyüklüğünü gösterip duruyor,
Zorbalığını edip duruyor.
Celmoguz oğlu Sarıbay –
Kahırlının ta kendisiymiş,
Deccalin kara gözüymüş,
Gerçek belanın ta kendisiymiş.
Feryat etti Semetey,
Ağıt yaktı çırpınıp,

Many a famed soul perished,
Of the infidel, Celmoguz's son,
Such was the might made known,
The whole land scattered into ruin,
The people despaired of their very lives,
It was a heavy, grievous labor,
Against the infidel, Celmoguz's son,
Though hosts poured like a flood, they could not prevail,
No mind could fathom his Deccal cunning,
Musket-fire — no ball would pierce him,
In combat no strength availed,
Fierce the fray, a great affliction,
No mind could grasp his valor,
The khan who stood as arbiter died,
The soul who entered combat died,
Brave men were mown down wailing,
It was a day of bitter hardship,
Many a hardship passed over their heads,
He withered their root entire.
His keen venom was scattered wide,
His might spread over the people,
He yields no turn to any man,
Rending to pieces all who face him,
He settles every reckoning.
He keeps drawing the fatal line,
He keeps setting sedition loose.
He keeps laying his devices,
Upon the Kırgız sons blessed by Hızır

He keeps working calamity.
He keeps flaunting his grandeur,
He keeps wreaking his tyranny.
Celmoguz's son Sarıbay –
He was the very self of wrath,
He was the black eye of the Deccal,
He was true calamity itself.
Semetey cried out in anguish,
He raised a lament, writhing,

Yaradan'a yalvarıp:
«En başta, ezelden, bir Tanrı,
Kâfiri kıran arslan kıldın,
Her şeyimi denk kıldın.
Hızır'ın, Allah'ın yarattığı
Sarıbay'a güç yetmeyip,
Beni neden bunca eksik kıldın?
Beecin'de erin beşini aldım,
Ünlülere kavga saldım.
Hasım ecel yetişip ölmedim,

Ay-âlemin hepsinde
Celmoguz oğlu Sarıbay –
Böyle deccal görmedim.
Celmoguz oğlu bu kâfirle
Çarpıştım, gücüm yetmedi,
Boğuştum, dermanım gelmedi.
Sarıbay oğlu kâfiri
Âlemden üstün er kıldın,
Yiğitliğini şimdi görelim» –
Deyip, böylece Semetey,
Külçoro ile Seytek'e
Sıkı buyruk verdi.
«Şimdi yavrum, öz kardeşim,
Hani peri kızı Kökmonçok
Beni büyüleyip bağladığında,
Güçlü büyüye saldığında,
Gitmiş imiş gücümüz,
Azalmış imiş kanımız.
Bozulmuş imiş sözümüz,
Kararmış bizim gözümüz.
Zayıf düşmüş halimiz,

Hırpalanmış canımız.
Çocuklar, Tanrı için, benim için,
Kalabalık Kırgız eli için
Çarpışmayı şiddetli kılın.
Hiç kimse kalmayıncaya dek,
Suratı soğuk kul ile

Imploring the Creator:
«From the first, from eternity, one God,
You made me a lion who smites the infidel,
You made all my portion equal.
Against Sarıbay, whom Hızır
And Allah fashioned, my strength fails,
Why did You make me fall so short?
In Beecin I took five of their men,
I hurled battle upon the famed.
No foeman's doom overtook me, I did not die,
In all the moonlit world entire,
Celmoguz's son Sarıbay –
Such a Deccal I never saw.
With this infidel, Celmoguz's son,
I clashed, and my strength did not suffice,
I grappled, and no vigor came.
The infidel, Sarıbay the son,
You made a warrior above the world,
Now let us see his valor» –
So saying, thus did Semetey
To Külçoro and to Seytek
Deliver his stern command.
«Now, my child, my own blood brother,
When the peri maiden Kökmonçok
Bound me fast with her enchantment,
When she cast her mighty spell,
Gone, it seems, was all our strength,
Thinned, it seems, was all our blood.
Broken, it seems, was our word,
Darkened were these eyes of ours.
Feeble had our state become,

Battered was our very soul.
Children, for God's sake, for my sake,
For the sake of the teeming Kırgız land,
Make the combat fierce and dire.
Until not a single one remains,
With that cold-visaged slave

Tükenişircesine dövüşün!
Kader yeterse ölün,
O uğursuz kara it ile
Yüz yüze gelip görün,
Kaburgasını sökün,
Su gibi kanını dökün!
Çetin kavgaya girişin,
Haykırıp mızrak uzatın,
Öbür dünyaya göçen cömert yiğidin
Ruhuna yalvarıp,

Yüz yüze durun,
Gerçek buyruğu görün!
Er, mızraktan ölmez mi,
El kendi gününü görmez mi?
Hani Külçoro, sen doğduğunda,
Toyuna doksan kurban kesmiştik,
Adını çoro koymuştuk.
Kazı doğrayıp yedirdim,
Argın ile Kırgız'a
Ne zaman "filanın oğlu" dedirttim?
Anam Kanıkey'in memesini
Eşit bölüp emzirttim.
Nice düşmanın hepsine
Ne zaman "senin oğlun" dedirttim?
Bir döşekte yattık,
Kunan taylar gibi tepişip,
Birlikte meme emişip,
Düşmana birlikte savaşıp,
Nice ünlü belden geçit aldık,
Belalıya el saldık.
Beli sıkıca bağlamıştık,
Azgın kara Kıtay'ın
Yamanlarını kırmıştık.
O zaman ölmeyen aziz can,

Bileği güçlü kâfirden
Kader yeterse ölürüz.
Geri dönülmez gerçek yurdu

Fight as if to utter extinction!
If fate suffices, then die,
With that ill-omened black dog
Come face to face and see,
Wrench out his very ribs,
Spill his blood like water!
Enter the grim affray,
Cry out and thrust the lance,
To the spirit of the generous brave
Who passed to the other world, make prayer,
Stand face to face,
Behold the true command!
Does not the warrior die by the lance,
Does not the land behold its destined day?
Külçoro, when you were born,
We slew ninety victims for your feast,
We named you çoro then.
I carved the kazı and fed you,
Among Argın and Kırgız both,
When did I let them say "another's son"?
At my mother Kanıkey's breast
I had you suckled in equal share.
To all our many foes,
When did I let them say "your son"?
On one bed we lay together,
Kicking like kunan colts at play,
Suckling the breast together,
Warring on the foe together,
Many a famed pass we won across the ridge,
We laid hands upon the baleful.
We had girded our loins full tight,
Of the raging black Kıtay
We had cut down the wicked ones.
The dear soul that did not die then,

By the infidel strong of wrist,
If fate suffices, we shall die.
The true homeland of no returning,

Tanrı yazdıysa görürüz.
Er, ecelden ölmez mi,

Yaradan'ın verdiği buyruğa,
Başa gerçekten düşse, boyun eğmez mi?

Sen ve ben birleşip,
Ak maralı kovup sığır ettik,
Ay-âlemi kasıp kavurduk.
Kıtay'ı vurup ganimet aldık,
Bütün cihana el saldık.
Ee, nice yaman arslanı alt ettik,
Taşı yarıp uçurum ettik,
Nice yeri mezar ettik.
Doğduğumuzdan beri yurtlar kavurup,
Ay-âlemde ulu olduk,
Celmoguz oğlu kâfire
Ondan sonra hor olduk.
Ünlü baş dururken,
Hüküm taslayan domuzun

Sözüne nasıl boyun eğeriz?
Hızır'ın dokunduğu aziz yurdu
Diri diri nasıl veririz?
Hanzadenin biriciği
Yüreksiz olursa onar mı?
Kalabalık yurttan ayrılıp,
Başıboş kalırsa iflah olur mu?
Beyzadenin biriciği
Beli gevşek olur mu hiç?
Kahırlı düşman Sarıbay –
Kahırlı düşman işte böyle.
Bu yalancı dünyadan
Yiğitlik edip geçin.
Eğilip beliniz gevşerse,
Bu dünyadan gidin!
Hiç çekinmeden, tek kişiniz kalmadan,

Kırgına uğrayıp geçin!

If God has written it, we shall see.
Does not the warrior die by doom appointed,
To the command the Creator gives,
If truly it falls upon the head, does he not bow?
You and I, joined as one,
Chased the white maral and made it cattle,
We scoured and scorched the moonlit world.
We struck the Kıtay and took the spoils,
We laid our hands on all creation.
Eh, many a fell lion we brought low,
We split the rock and made the chasm,
Many a place we made a grave.
Since our birth we have scorched the lands,
We stood great in the moonlit world,
Before the infidel, Celmoguz's son,
Thereafter we were made abased.
While the famed head yet stands,
To the word of the swine who apes at judgment,
How should we ever bow?
The dear homeland touched by Hızır,
How yield it up alive?
The one and only of the khan's own blood,
If faint of heart, can he mend?
Sundered from the teeming homeland,
Left masterless, can he thrive?
The one and only of the bey's own blood,
Shall his loins ever hang slack?
The wrathful foe Sarıbay –
Such, even so, is the wrathful foe.
From this deceiving world
Pass onward doing deeds of valor.
If you bend and your loins go slack,
Then depart this world!
Without flinching, till not one of you remains,
Pass through the slaughter!

Karşınıza çıkan düşmanı yenin,
Sarıbay şöyle dursun, âleme

Bir kırgın salın.
Yüz yüze gelip durup,
Alın alına vuruşup,
Kan dökülüp yutulsun,
Kaftanların hepsi yırtılsın!
Hüküm taslayan geberesicenin

Çarkına nasıl boyun eğeriz,
Atadan kalan yüce eli
Hayvana benzer domuza
Hangi yüzle veririz?
Bahadırdık, erdik biz,
Şah'ın koruduğu arslandık,
Yaydan fırlamış çelik oktuk,
Düşmanı yakan kordük.
Hızır dokunmuş arslandık,
Ay-âlemi kasıp kavuran
Kaplan, cömert erdik biz.
Er oğlu erin ta kendisi
Eğilip giderse onar mı?
Kaplanın öz gözü
Düşmana yenilir mi hiç?
Kaplan yaratılmış Manas'ın
Heybeti dağ dengiydi.
Manas'tan doğma yavuz er,
Celmoguz oğlu kâfire
"Yenildi" dedirtmeden,
Hiç doğmamış gibi çökelim,
Diri gezmektense ölelim!
Geri gelinmez gerçek yurdu,
Tanrı dilerse, görelim,
Dövüşerek ölelim!
Atan Manas arslan için,
Başı dik Kırgız eli için,
Namus için, el için,
Şana canla baş koyun.

Vanquish the foe who stands before you,
Sarıbay aside — upon the world

Loose a slaughter entire.
Coming face to face and standing,
Striking brow against brow,
Let blood be spilled and swallowed,
Let every kaftan be torn to shreds!
To the wheel of that death-marked one who apes at judgment,
How should we ever bow,
The lofty land left by the fathers,
To a swine that seems a beast,
With what face could we yield it?
Batyrs were we, warriors we,
Lions whom the Shah protected,
Steel arrows sprung from the bow,
Embers that burned the foe.
Lions touched by Hızır were we,
Scouring and scorching the moonlit world,
Tigers, generous warriors we.
The very son of warrior sired by warrior,
If he goes bent, can he mend?
The tiger's own true eye,
Shall it ever fall to the foe?
Of Manas, created a tiger,
The majesty was a mountain's equal.
The fierce warrior born of Manas,
Before the infidel, Celmoguz's son,
Ere they can say "He is beaten,"
Let us sink as though never born,
Rather than walk alive, let us die!
The true homeland of no returning,
If God so wills it, let us see,
Let us die in combat!
For your father Manas the lion,
For the proud-headed Kırgız land,
For honor, for the homeland,
Lay down life and head for glory.

Kıl kadar bile kalmadan,
Kırılıp gidin!
Körpe kuray otu kartlaşana dek,
Mıyzam otunun çiçeği uçana dek,
Kesilen kuyruk uzayana dek,

Yıl eksilip dolana dek,
Aylarca, yıllarca savaşın,
Acımadan kırgın salın!»
Manas'ın oğlu er bozkurt,
Arslan böyle dedikten sonra,
Sert buyruğa girişti.
Kıl kadar kalmadan bir teki bile,
Kırılıp gitmeyi göze aldı.
Aksakallıların hepsi,
Aksakallı yaşlısı:
«Heybeti ağır, zehri güçlü,
Rastlayanı dümdüz ederdi.
Kahrı şiddetle tutarsa,
"Gitti" de, candan ümidi kes».
Bahadır doğan bozkurdun
Bu yiğit sözünü duyunca,
İşte o zaman Külçoro –
Semetey oğlu er Seytek,
Bahadır babasının dediğini
O an yerinde görüverdi.
Yerlerinden tulparlara binip,
Temrenli mızrak alıp,
Yay pirim! – deyip saldırıp,
Korkunç kavga koptu.
Erenler ölüp, han ölüp,
Yürekli erlerin hepsi ölüp,
Karşı karşıya durup,
Tüfek atıp, yay çekip,
Gövde gövdeye vuruşup,
Yayın oku vızıldayıp,
Değdiği yer parçalanıp,
Kan dökülüp şırıldayıp,
Ocak çukuru gibi bir yeri

Till not so much as a hair remains,
Be mown down and gone!
Till the tender kuray grass grows old,
Till the mıyzam herb's flower flies,
Till the severed tail grows long,

Till the year wanes and comes round,
For months, for years, wage war,
Loose the slaughter without pity!»
The son of Manas, the warrior gray wolf,
When the lion thus had spoken,
Set to his stern command.
Till not one remained, not by a hair,
He dared to be mown down and gone.
The white-bearded ones, all of them,
The white-bearded elder said:
«Heavy his majesty, potent his venom,
He laid flat whoever crossed him.
If his wrath takes hold with fury,
Say "He is gone," and despair of the soul».
Of the gray wolf born a batyr,
When they heard this valiant word,
Then at that hour Külçoro –
And Semetey's son, warrior Seytek,
What the batyr father had spoken
They saw at once was fitting.
From their places they mounted the tulpars,
Taking lances tipped with steel,
Crying, Yay pirim! – they charged,
And a terrible combat broke.
Warriors died, the khan died,
All the stout-hearted men died,
Standing face against face,
Firing muskets, drawing bows,
Striking body against body,
The bow's arrow whining past,
Where it struck, all shattered,
Blood spilled out and gurgled,
A place like a hearth-pit

Kesip vurup oyup,
Göçüp giden bir canı,
Kefeni bu olsun – deyip,
Giysisiyle gömüp,
Şiddetli kavgaya tutuşup,
Düzlüklerin hepsi toz olup,
Vadilerin hepsi kan olup,

They cut and struck and hollowed,
For a soul departing hence,
Let this be his shroud – they said,
Burying him in his garments,
Locked in the fierce affray,
All the plains became dust,
All the valleys became blood,

Dayanamayıp kara yer
Kemer gibi oyulup,
Çukurların hepsi toz olup,
Başların hepsi sersem olup,
Başların hepsi yutulup,
Kaftanların hepsi yırtılıp,
Azap içindeki kul tutulup.
Eceli gelmemiş yiğit,
Güçbela kaçıp kurtulup.
El çığrışıp yanıp,
Aziz canların hepsi
Artık candan ümit kesip.
Nice pehlivan, alp ölüp,
Türlü türlü halk ölüp,
Erenlik taslayan can ölüp,
Aklı erenlerin hepsi ölüp,
Celmoguz oğlu Sarıbay'ın
Onca kudreti işte böyle.
Bileği güçlü kâfirin,
Celmoguz oğlu bahadırın,
En beter müşkülü
Salıp duruyor, Sarıbay,
Karşısına çıkanı kırıp geçirip
Alıp duruyor, Sarıbay,
Müşkül kahrın hepsini
Salıp duruyor, Sarıbay.
Karşısına çıkanı yok edip
Yenip duruyor, Sarıbay.
Başa perişanlık veren müşkülü
Salıp duruyor, Sarıbay.
Karşısına çıkanı helâk edip

The black earth, unable to endure,
Was hollowed like a belt,
All the hollows became dust,
All the heads were dazed,
All the heads were swallowed,
All the kaftans were torn,
The slave in torment was seized.
The brave whose hour had not yet come
Barely fled and was delivered.
The land cried out and burned,
All the dear souls together
Now despaired of life itself.
Many a pehlivan, many an alp died,
Folk of every kind died,
The soul that aped at valor died,
All whose minds could fathom died,
Of Celmoguz's son Sarıbay
Such, even so, was all that might.
Of the infidel strong of wrist,
Of the batyr, Celmoguz's son,
The direst affliction of all
He keeps on loosing, Sarıbay,
Mowing down all who face him
He keeps on taking them, Sarıbay,
All the grievous wrath entire
He keeps on loosing, Sarıbay.
Destroying all who face him,
He keeps on conquering, Sarıbay.
The hardship that brings ruin on the head
He keeps on loosing, Sarıbay.
Slaying all who cross his path,

Alıp duruyor, Sarıbay.
Rastladığını güçle ezip
Döküp duruyor, Sarıbay.
Denk geleni kemirip
Söküp duruyor, Sarıbay.
Rastladıklarının kanlarını
Döküp duruyor, Sarıbay.
Kavga gürültü müşkülü
Aşıp duruyor, Sarıbay.

He keeps on taking them, Sarıbay.
Crushing by force whomever he meets,
He keeps on spilling them, Sarıbay.
Gnawing whoever comes against him,
He keeps on tearing them out, Sarıbay.
The blood of all he chances on
He keeps on spilling, Sarıbay.
The hardship of brawl and battle-din
He keeps surmounting, Sarıbay.

Geçidin coşkun suyu gibi
Taşıp duruyor, Sarıbay.
Ay-âlemin hepsini
Basıp duruyor, Sarıbay.
Celmoguz oğlu kâfirin
Deccalliği belli oldu.
Halk çığrışıp, el ağlayıp,
Aziz handan ümit kesti.
Halk böyle çırpınıp dururken,
Kula atlı er Seytek:
«Ölmeyip diri gezmekle
Hangi murada ereyim?
Kıl kadar canım kalmadan,

Like the torrent of the mountain pass
He keeps overflowing, Sarıbay.
The whole of the moonlit world
He keeps on trampling, Sarıbay.
Of the infidel, Celmoguz's son,
The Deccal nature stood revealed.
The folk cried out, the land wept,
They despaired of the dear khan.
While the people writhed in anguish so,
The warrior Seytek on his dun steed:
«By walking alive, undying,
What desire shall I attain?
Till not a hair's breadth of my soul remains,

Kırılıp gideyim» –
Deyip, böylece bahadırın,
Çıkmaz yola yol açıp,
Durmadan yönelip saldırıp,
Haykırışı taş yarıp,
Er kayratı baş yarıp,
Kirpiği alevlenip kor olup,
İnsanda böylesi bulunmayıp,
Düşmana yürekli aziz arslanın

Let me be mown down and gone» –
So saying, thus the batyr,
Opening a road where none led through,
Charging onward without pause,
His war-cry splitting stone,
The warrior's fury splitting heads,
His lashes flaring into embers,
His like not found among mankind,
The dear lion stout-hearted against the foe —

Çarpıştığı yer orasıydı.
Kınsız kılıç kuşanıp,
Hızır'lı ata erin soyu,
Yeniden yağacak bulut gibi
Kahrı yüzüne vurup,

That was the place where he did battle.
Girding on a sword without a sheath,
Scion of the warrior sire blessed by Hızır,
Like a cloud about to pour anew,
His wrath struck full upon his face,

Arslan bakışlı aziz gözü
Bir öne bir arda görünüp,
Kapı kanadı gibi ak dişi,
Halkta olmayan başka dişi,
Isırıverse hemencecik
Darı tanesince bölecek gibi,
Er Seytek kükreyince
Altı bölük ordu gibi görünüp,
Ker tulparın ağzını çevirdi.
Celmoguz oğlu kâfiri,
Dağın bittiği çıkıntıda,
Tümsekleşen burun yerde,
Denk getirip er Seytek,

His dear eyes with their lion's gaze
Flashing now before, now behind,
His white teeth like the leaves of a gate,
Teeth such as no folk possess,
Were he but once to bite,
As though to split a millet grain,
When warrior Seytek roared aloud,
He seemed a host of six divisions,
He wheeled the mouth of his ker tulpar.
The infidel, Celmoguz's son,
At the spur where the mountain ends,
Where the headland rises in a mound,
Warrior Seytek caught him square,

Sırlı mızrağı kısa tutup,
Celmayan'a binmiş kâfire
Hücum edip vuruverdi.
Mızrak kırıldı çatırdayıp,
Kaftan yırtıldı lime lime,
Canlı cansız bütün halk,
Seytek'i Tanrı korusun – deyip,
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp durdu.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Zınk zınk edip aldırmaz.
Bahadır Seytek sapladığında,
Topuğuna bile denk saymaz.
Ne yukarı ne aşağı bakar,
Ölürüm diye hiç saymaz.
Alın alına durup,
Gövde gövdeye vuruşup,
Yedi gün boyu dövüşüp,
Seytek çıktı kan içinde,
Yedi yerinden yaralanıp.
Seytek böyle dururken,
Şah'ın koruduğu Külçoro,
Baabedin deyip haykırıp,
Manas diye nara atıp,
Çıkmazı bozup yol açıp,
Yanından koldan saldırıp,

Gripping short the secret-tempered lance,
Upon the infidel mounted on Celmayan
He charged and struck his blow.
The lance broke with a splintering crack,
The kaftan tore to ribbons,
All the folk, the quick and lifeless,
Saying, May God protect Seytek –
Kept weeping, sob on sob.
Celmoguz's son Sarıbay
Stands rigid and pays no heed.
When batyr Seytek drove the thrust,
He counts it not even worth his heel.
He looks neither up nor down,
He reckons not at all on dying.
Standing brow against brow,
Striking body against body,
Fighting for seven days entire,
Seytek came forth drenched in blood,
Wounded in seven places.
While Seytek stood in such a plight,
Külçoro, whom the Shah protected,
Crying out, Baabedin!
Roaring the war-cry, Manas!
Breaking the impasse, opening a road,
Charging in from flank and side,

Şöyle böyle diyene dek,
Göz açıp kapayana dek,
Çevikliği ölçüye sığmaz,
Oktan önce yetişti.
Gücü yerinde kâfiri,
Han Sarıbay bahadırı,
Ahir zamanda doğmuşu,
«Er Manas» – diye ün salıp,
Sarıbay'a el salıp,
Sıra sıra vuruş tutup,
Söz etmeden nice vuruşup,
Gündüzleri rahat almadan,
Gece içinde uyku almadan,
Yatıp yanını dinlendirmeden,
Uzanıp uykuya kanmadan,

Ere one could say this or that,
Ere an eye could blink and open,
His swiftness beyond all measure,
He arrived before the arrow.
The infidel yet in his strength,
Khan Sarıbay the batyr,
Him born in the latter days,
Raising the war-fame, «Er Manas!» –
He laid hands upon Sarıbay,
Trading blow on blow in turn,
Striking long without a word,
Taking no rest by day,
Taking no sleep in the night,
Not lying down to ease his side,
Not stretching out to drink his fill of sleep,

Korkunç savaş oldu.
Baltalaşıp vuruşup,
Yaka paça kapışıp,
Kolay değil bu kavga,
Attan devirmece güreşip,
Yakalaşıp çekişip,
Celmayan gibi tulparlar
Yamaçtan yere gömülüp,
Alın alına varıp,
Demir topuzla vuruşup,
Topuzdan kor sıçrayıp,
Gök demirden tolgadan,
Değdiği yerde ateş çıkıp,
Alın alına saldırıp,
Can esirgemeden kapışıp.
Korkunç müşkül iş olup,
Cefalı cana zor gelip,
Korkunç savaş ettiler.
Mızrağı sımsıkı saplayıp,
Gövde gövdeye kalıp,
Yedi gün dinmeden sürüp,
Tam kıyasıya savaş olmuştur.
Er kayratı görünüp,

A terrible war it was.
Hewing at each other with axes,
Grappling collar and sleeve,
No easy thing, this combat,
Wrestling to hurl each other from the horse,
Seizing hold and straining,
Tulpars like Celmayan
Driven into the earth from the slope,
Coming brow against brow,
Striking with maces of iron,
Embers leaping from the mace,
From the helm of gray-blue iron
Fire springing where it struck,
Charging brow against brow,
Grappling with no thought to spare the soul.
It was a terrible, grievous labor,
Hard upon the suffering soul,
A terrible war they waged.
Driving the lance in fast and firm,
Locked body against body,
Seven days it raged unceasing,
War was joined in full and to the utmost.
The warrior's fury stood revealed,

Güreşince ok geçmez zırh
Kat katından ayrıldı.
Paramparça olup durup,
Yorulmadan nice vuruşup,
Kirpikler toz içinde,
Bütün bedenin her yanı
Kımıldamadan kan olup,
Koyna kara kan dolup,
Hizmet eden iki kol,
Kalkamayıp felç olup,
Yaşamayı seven aziz baş,
Kıpkızıl kan içinde kalıp,
Vefası yok bu dünyayı
Bir kez görmeye hasret kalıp.
Dokuz gün boyu dövüşüp,
Külçoro çıktı aziz er,
Doksan yerinden yara yiyip,

In the wrestling, mail no arrow pierced
Was riven layer from layer.
Torn to pieces where they stood,
Striking long and never tiring,
Their lashes thick with dust,
Every part of the whole body
Turned to blood, past moving,
Black blood pooling in the bosom,
The two arms that gave service
Palsied, unable to rise,
The dear head that loved to live
Left drenched in crimson blood,
For this world that knows no faith
Left longing to behold it once again.
Fighting for nine days entire,
Külçoro came forth, the dear warrior,
Wounded in ninety places,

Er kayratı belli olup,
Canlı cansız bütün mahluk,
Görenler candan ümit kesip.
O zaman Semetey'in Ayçürök'ü,
Sinek kadar canı çırpınıp,
İliği kemiği sızlayıp,
Benzi ağarıp solup,
İki gözden akan yaş
Göğsünden aşağı dökülüp,
Sinek kadar canı inleyip,
İliği kemiği sızlayıp.
Bıldırcın gibi aziz gözden
Bölük bölük yaş gidip,
Kuş üzümü gibi kara gözden
Kamçı boyu yaş gidip,
Çığlık atıp ağlayıp,
Gerçekten hıçkırıp.
Gönlü parça parça bölünüp,
Görsen, belalı müşkül iş
Tepesinde görünüp,
Sinek kadar canı çırpınıp,

The warrior's fury made plain,
All creation, quick and lifeless,
Those who saw despaired of his life.
Then Semetey's Ayçürök,
Her fly-small soul convulsing,
Her marrow and her bones in ache,
Her countenance gone pale and wan,
The tears that flowed from her two eyes
Spilling down across her breast,
Her fly-small soul lamenting,
Her marrow and her bones in ache.
From dear eyes like the quail's
Tears departing flood on flood,
From black eyes like the currant-berry
Tears departing a whip-length long,
Shrieking aloud and weeping,
Sobbing in bitter truth.
Her heart torn part from part,
Behold — the baleful, grievous labor
Looming above her head,
Her fly-small soul convulsing,

İliği kemiği sızlayıp.
Gönlü çöküp çırpınıp,
Bu yalancı dünyaya
Gerçekten gücenip:
Ay ile Gün'ü, ikisini,
Kurban olayım bir Tanrı,
Gökyüzünde yarattın.
Celmoguz oğlu kâfirin
Kurban olayım ey kudret,
Neden bunca gözünü gözettin?
Dar boğazı yol kıldın,
Hanzadeyi hor kıldın,
O yüce dağı alçak kıldın,
Celmoguz oğlu kâfiri
Neden bunca azgın kıldın?
Deccal'in oğlu Sarıbay,
Müşküllü kahrı işte böyle.
Bu müşkülün yüzünden,
At sağrısını aşındırdım.

Her marrow and her bones in ache.
Her heart sunk low and writhing,
Against this deceiving world
Grieved in bitter earnest:
The Moon and Sun, the two of them,
May I be Your offering, one God,
You created in the sky.
Of the infidel, Celmoguz's son —
May I be Your offering, O Power —
Why did You so watch over his eye?
You made the narrow gorge a road,
You made the khan's son abased,
You made that lofty mountain low,
The infidel, Celmoguz's son —
Why did You make him rage so wild?
Sarıbay, the Deccal's son,
Such is his grievous wrath.
Because of this affliction
I wore away the horse's croup.

Yeryüzünün dört bucağını,
Dört kez dolanıp gezdim.
Medine'nin beş bucağını,
Beş kez dolanıp gezip,
Çınar boyumu alçaltıp,
Kızıl benzimi soldurup,
Kerametle bilip yanıp,
Ak kuğu donunu giyinip,
Dünyayı baştan başa geçip,
Ay-âlemi dolaşıp,
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Pehlivanlığı bambaşka,
Bahadırlığı bir hayli.
Kayıpçal'dan dua almış,
Kız arslan diye ün salmış.
Daha on beşindeyken önünde,
Yüz yüze gelen nice alp,
Denk gelince boğazlanmış.

The four corners of the earth
Four times I wandered round.
The five corners of Medine
Five times I wandered through,
Bowing low my plane-tree stature,
Fading my crimson countenance,
Knowing by wonder-sight and burning,
Donning the white swan's plumage,
Crossing the world from end to end,
Roaming the moonlit universe.
Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
Her prowess like no other,
Her valor a great measure.
She had won Kayıpçal's blessing,
Famed as the maiden lion.
At but fifteen, before her,
Many an alp who met her face to face,
Once matched, was slaughtered at her hand.

Kıyıdaki mazarı yurt edinmiş,
She made the graveyard on the shore her home,

Üstünlüğü kimseye vermemiş.
She yielded mastery to none.
Yüz yüze gelmeye kalkan can,
The soul that dared to meet her face to face —

Karşısında düşman yenememiş.
No foe before her ever won.
Rastladığını kavurup yutmuş,
She scorched and swallowed whom she chanced on,

Denk geleni kemirmiş.
She gnawed whoever came her match.
Düşman deyince sevinmiş,
At the word "foe" she rejoiced,
Savaş giysisini giyinmiş.
She donned her raiment of war.
Karşısına kul gelememiş,
No slave could come before her,
Mazarlı yerde doğmuş,
Born in the place of tombs,
Âleme velvele salmış.
She cast tumult on the world.
Heybeti üstün güç olmuş,
Her majesty was surpassing might,
Boğuştuğu adam dümdüz olmuş.
The man she grappled was laid flat.
Gökten yıldız oynamış,
A star had danced down from the sky,
Yengen Çürök kız iken,
When your Yenge Çürök was yet a maiden,
Yetmiş kez dost olmuş.
Seventy times they swore their friendship.
Birlikte düşmana girmeleri,
Their going against the foe as one,
Bir adama varmaları,
Their pledge to wed a single man,
Çok sefaya batışıp,
Their revels sunk in many a joy,
Bir döşekte yatışıp,
Their lying on a single bed,
Emsalsiz Çürök hatunla,
With peerless lady Çürök,
Talas boyunda konmaları.
Their camping on the Talas shore.

Orda kurup, halka baş olup,
Founding the horde, heading the people,
Abla kardeş olmaları.
Their bond of elder and younger sister.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Celmoguz's son Sarıbay,
Her gün güreşe tutuşması.
Her wrestling with him every day.
Manas'ın oğlu bahadırı
Her taking the son of Manas,
Koca edinip alması.
The batyr, for her husband.
Bir sefaya batması,
Her sinking into one delight,
Bir döşekte yatması.
Her lying on one bed.
Gündüz gezse gülüşü yok,
Roaming by day, she has no laughter,
Gece içinde uykusu yok,
Within the night she has no sleep,
Er Semetey hunhara
For warrior Semetey the relentless
Âşık olup o deli kız,
That wild maiden fell in love,
İçi yüreği ezilip,
Her inmost heart being crushed,

Eti tırnağı sızlayıp,
Sinek kadar canı çırpınıp,
İliği kemiği sızlayıp,
Manas'ın oğlu bozkurdu
Gözünü açıp görene dek.
Görüverince o bahtsız,
Hasreti dinip ölmeye,
Âşık olup yanmıştır,
Tutkun olup kurumuştur.
Zavallı, beyin kendisine
Tutkun olup gezmiştir.
Yakası altın, yeni tunç,
Çift kat zırhlı, serçe gözlü,
Giyeyim diye gelmiştir.
Manas'ın oğlu bahadıra
Varayım diye gelmiştir.
Vuruşacağı Sarıbay,
Kızın dileği işte böyle,
Yöneldiği Semetey.
Belini büküversem – diye,
Kıl kadar bırakmadan canını,
Kırıp boğazlasam – diye,
Yaktığı ateşini söndürüp,
Bu dünyadan göçürüp,
Belini büküp koysam – diye,

Derin mezarını kazsam – diye,
İşini bitiriversem – diye,

Azaplı kahırdan, müşkülden
Kurtarıp almaya,
Kuyalı durmayıp coşup,
İyice kudurup şahlanıp,
Çarpacak dağ bulamayıp,
Vuruşacak düşman bulamayıp,
Çarpışıp kesecek baş bulamayıp,
Dişlerine taş bulamayıp,
Erken sözü geç olup,
Celmoguz oğlu kâfirle

Her flesh and nails in ache,
Her fly-small soul convulsing,
Her marrow and her bones in ache,
Until she opened her eyes and saw
The gray wolf, son of Manas.
The moment she saw him, that luckless one,
Her longing stilled, ready to die,
She fell in love and burned,
Enthralled, she withered dry.
Poor soul, to the bey himself
Enthralled she went her way.
Collar of gold, of new-wrought bronze,
Double-mailed, sparrow-eyed —
She came saying, Let me wear it.
To the batyr son of Manas
She came saying, Let me be wed.
Sarıbay, whom she would fight,
Such is the maiden's wish,
Semetey, toward whom she turned.
Saying — Let me bend his back,
Leaving not a hair's breadth of his soul,
Saying — Let me break and slaughter him,
Quenching the fire he kindled,
Driving him from this world,
Saying — Let me bend his back and leave him,
Saying — Let me dig his grave full deep,
Saying — Let me end his work for good,

From torment-laden wrath and hardship
To rescue and to save him,
Kuyalı, never resting, surging,
Rearing up in utter frenzy,
Finding no mountain to strike,
Finding no foe to fight,
Finding no head to clash with and cut,
Finding no stone for her teeth,
Her early word grown late,
With the infidel, Celmoguz's son,

Bir kez yüzleşip kalmaya,
İki gözü dört olup,
At yorup, yer kolaçan edip,
İt salıp, kuş uçurup,
At sağrısını aşındırıp,
On sekiz bin âlemi
Bir yerini koymadan dolaşıp,
Güzelliği bambaşka,
Bahadırlığı bir hayli,
Kız ama pehlivan arslanmış.
Takkesinin kenarı,
On iki karış enliymiş.
At kaldıramaz alpmış.
Allah Teâlâ bir Tanrı'nın
Bir eşsiz yarattığı kulmuş.
Dilediği Semetey,
Semetey'e varsam – diye,
İçi yüreği ezilip,
Eti tırnağı sızlayıp,
Dilediği Semetey,
Gözümle görsem – diye,
Görüp de ölsem – diye,
Kadirli aziz canımı
Semetey'e versem – diye,
Özleyip gezdiği çağıymış.
Gelmiş imiş coşarak,
Geniş dünya dar olup,
Ere varmadan hor olup.
Er Semetey deyince,
Uykusu büsbütün açılıp,

To stand but once face to face,
Her two eyes becoming four,
Wearying horses, scouring the land,
Loosing hounds, flying hawks,
Wearing away the horse's croup,
The eighteen thousand worlds
She roamed, leaving no corner out,
Her beauty like no other,
Her valor a great measure,
A maiden, yet a champion lion.
The border of her cap
Was twelve spans in its breadth.
An alp no horse could carry.
Of Allah the Exalted, the one God,
She was a slave created peerless.
Her desire was Semetey,
Saying — Might I wed Semetey,
Her inmost heart being crushed,
Her flesh and nails in ache,
Her desire was Semetey,
Saying — Might I see him with my eyes,
Saying — Might I see him and then die,
Saying — Might I give my precious soul
To Semetey as offering,
It was the season of her yearning quest.
She had come surging in her ardor,
The wide world grown narrow to her,
Abased, unwed to any warrior.
At the words "Er Semetey,"
Her sleep entirely fled,

Yanan yüreği yatışıp,
Derdi kolayca dağılıp,
Gerçek erdi onlar – diye,
Belki bana göz atar – diye,
Kızın hali işte böyle.
Şekere bak, sözüne bak,
Botaya bak, gözüne bak,
Boyu posu çınar gibi.

Her burning heart was stilled,
Her sorrow lightly scattered,
Saying — True warriors were they,
Saying — Perhaps he will glance my way,
Such is the maiden's state.
Behold the sugar, behold her speech,
Behold the camel-foal, behold her eyes,
Her form and stature like the plane-tree.

Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem arslan,
Manasına baksan böyle bir er.
Kayıp kızı deli dolunun,
Baksana, dünya yalan gün,
Kız huylu pehlivanın
Ayın aydınlık gecesine bak,
Çınarın güzel çiçeğine bak,
Botaya bak, gözüne bak,
Endamına bak, kendine bak.
Göz üstünde kara kaş,
Sanki ölçüp insan çizmiş gibi.

Haberini duyan nice can,
Kor olup tutuşup yanmış gibi.
Bu dünya bir tüccar –
Aldatıcı dünya, onmayasın – diye,

Âdemoğlu kulları
Hasret çekip gezecek gibi.
Peri kızı bahtı kara,
Pek güzelliği işte böyle.
Kara yere kar damlasa,
Kardan apak tenine bak.
O karlı yere kan damlasa,
Kandan kızıl yüzüne bak.
Peri kızı gibi süzülüp,
Ayçürök ile karşılaşıp,
Âdemoğlu kulların
Bütün bedeni ezilip,
Kayıpçal kızı Kuyalı –
Bildiğin Kara-Şaar'ı gibi,
Baksan görünüşü işte böyle.
Törenin Kadir gecesi odur,

Kerametli en pehlivan –
Yaratılmış canların biri odur.
Celcetpes tulpar ata binip,
Kıl kuyruğunu sımsıkı düğümleyip,

Tall of stature, broad of shoulder,
Champion and lion both,
Look to her worth — such a warrior is she.
The wild, mad daughter of the Kayıp —
Behold, the world is a lying day,
Of the champion with a maiden's nature
Behold the moon's bright night,
Behold the plane-tree's lovely blossom,
Behold the camel-foal, behold her eyes,
Behold her figure, behold her self.
Black brows above her eyes,
As though a man had measured and drawn them.
Many a soul that heard her tidings
Seemed kindled into glowing embers.
This world is but a merchant –
Saying, Deceiving world, may you not prosper,
The slaves born sons of Âdem
Seemed doomed to roam in yearning.
The peri maiden black of fortune,
Such, even so, is her great beauty.
Should snow fall on the black earth,
Behold her skin, whiter than the snow.
Should blood drop on that snowy ground,
Behold her face, redder than the blood.
Gliding like a peri maiden,
Meeting with Ayçürök,
Of the slaves born sons of Âdem
The whole body would be crushed.
Kuyalı, Kayıpçal's daughter –
Like your familiar Kara-Şaar,
Behold, such is her aspect.
She is the Kadir night of the law,

The champion most wonder-graced –
She is one of the souls created.
Mounted on the tulpar Celcetpes,
Knotting fast its hair-strand tail,

Gök kayalı dağ gibi görünüp,
Görenin gönlü bölünüp,
Endamı görklü, kendisi arslan,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Çarpışacağı o erdir.
Varacağı Semetey,
Dikeni Sarıbay,
Vuruşacağı düşmanı işte böyle.
İşte o zaman Ayçürök,
Kahırlanıp çırpınıp,
Hızır'lı erin yanında bulunup,

Hani Celmoguz oğlu Sarıbay,
Belalı ere rastlayıp,
Koyu zehrini saçmıştır.
Beylik taslayan bozkurdun,
Baş köşesine kuyu kazmıştır.
Erenlerini kırmıştır,
Aklı erenlerin hepsini
Pis kuşatmaya sokmuştur.
Domuzla boğuşa boğuşa,
İnsan gücü yetmeyip,
Arslan dişi işlemeyip,
Derman tükenip, güç gidip,
Kavga kök salıp, yanıp,
Gerçekten canından ümit kesip,
Mızrak kırılıp çatırdayıp,
İnsanların hepsi çığrışıp,
Kaza yetişip han ölüp,
Dövüşen canların hepsi ölüp,
Koyu deccal, müşkül iş,
Hayra varmaz işbu iş.
Geniş boğaz yol olup,
Manas'ın oğlu er bozkurt
Sarıbay'a hor olup,
Celmoguz oğlu kudurmuş,
Talas'ı kuşatıp zorbalaşıp,

Dövüşecek güç kalmayıp,

Seeming a mountain of gray-blue crags,
The heart of the beholder torn,
Her figure stately, herself a lion,
Celmoguz's son Sarıbay
Is the warrior she shall fight.
The one she would wed is Semetey,
Her thorn is Sarıbay,
Such, even so, is the foe she shall combat.
Then at that hour Ayçürök,
Grieving in wrath and writhing,
Being at the side of the warrior blessed by Hızır —

Behold, Celmoguz's son Sarıbay,
Falling upon the baleful warrior,
Has scattered wide his thick venom.
Of the gray wolf who claimed the bey's estate
He has dug a pit at the seat of honor.
He has mown down his warriors,
All those whose minds could fathom
He has thrust into foul encirclement.
Grappling and grappling with the swine,
Human strength did not suffice,
The lion's tooth would not bite through,
Vigor spent, strength departed,
The combat rooting deep and burning,
Truly despairing of their lives,
Lances breaking with a crack,
All the people crying out,
Doom arriving, khans dying,
All the fighting souls dying,
Thick Deccal work, a grievous labor,
This is a work that comes to no good.
The wide gorge become a road,
The son of Manas, the warrior gray wolf,
Abased before Sarıbay,
Celmoguz's son, gone rabid,
Besieging Talas, playing the tyrant,

No strength remaining for the fight,

Damlayıp akacak kan kalmayıp,

Sıkı tutunacak yol kalmayıp,
Talas'ı çiğneyip dolaşıp,
Karşısına çıkanı yaralayıp,
Şiddetli kavga etti,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Kâfiri Tanrı çarpsın artık.
Güç kuvveti gürleyip,
Aşıp gitmektedir.
Her adımda kudurmuş,
Taşıp gitmektedir.
Nice canın gönlünü
Ezip gitmektedir.
Şiddetli dövüş başlattı,
Aziz candan bütün halk
Gerçekten ümit kesiverdi.
Halk çığrışıp dururken,
Ayçürök söze başladı:
«Ah, gümüş gözlü, gün yüzlü,
Gürleyen sultanım.
İlk atalarının hepsi han,
Öteden beri Hızır konmuş.
Bahadır arslanın soyu,
Sarıbay gibi bir can geldi,
Kalabalık yurda zehir geldi.
Kulan kovup, yiyip geldi,
Denk gelenlerin hepsini
Kırarım diye geldi.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Yurduna kıymak istedi,
Kırdı senin elini,
Ağır zehir, zor kıldı.
Sataşanı dümdüz etti.
Zehirli müşkülü başlattı,
Karşısına çıkanların hepsini
Perişan edip kırıverdi.
Usul söyleyip, sağlam bağlayıp,
Akun kızı Ayçürök,

No blood remaining that might drip and flow,
No road remaining to hold fast,
Trampling Talas as he roamed,
Wounding all who crossed his path,
He waged the fiercest combat,
Celmoguz's son Sarıbay —
May God now strike the infidel down.
His strength and power thundering,
He keeps overpassing all.
Rabid at every stride,
He keeps overflowing on.
The hearts of many a soul
He keeps on crushing as he goes.
He set the fierce fighting loose,
Of their dear lives all the folk
Truly despaired at once.
While the people cried aloud,
Ayçürök began her speech:
«Ah, silver-eyed, sun-faced,
My thundering sultan.
All your first fathers were khans,
From of old Hızır alighted on them.
Scion of the batyr lion,
A soul like Sarıbay has come,
Venom has come upon the teeming land.
He came chasing kulan, devouring,
Saying — All who come against me
I shall mow down, he came.
Celmoguz's son Sarıbay
Sought to slaughter your homeland,
He mowed down your people,
Heavy venom, he wrought hardship.
He laid flat whoever provoked him.
He began the venomous affliction,
All those who stood before him
He brought to ruin and mowed down.
Speaking with measured art, binding firm,
Akun's daughter Ayçürök,

Türlü türlü söze başlayıp,

Çığlıkla ağlayıp çırpınıp,
Gerçekten korktuğu Sarıbay,
Semetey'e yalvarıp:
«Gürleyen kaplan,
Güneşim, size yalvarırım!
Küçücükten karşılaşıp,
Parmak kadarken baş göz olduk.
Hasret söylerim, bil bunu,
Bozkurt bahadır, sözümü tut!
Bu Celmoguz oğlu Sarıbay,
Yaratılmış müşkülün kendisiymiş,
Kara deccalin gözüymüş.
Boz tepeli yamaca,
Rastgele aşılır dağ değil,
Kara deccal uslu değil.
Dövüşe dövüşe han gitti,
Nice müşkül gün geçti.
Nam salan kavga başlattı,
Nice hanın hepsini
Bırakmadan kırıverdi.
Çarpışmaya derman gelmedi,
Vuruşup kimse baş edemedi.
Kul onu eğebilir mi,
Karşısına çıkan sağ kalır mı?
Sarıbay saldı belayı,
Bu vuruştan insan kalır mı?
Bilgelerden han öldü,
Rast gelenlerin hepsi öldü,
Türlü türlü can ölüp.
Boğuşan canların hepsi ölüp,
Erenlerin soluğu kesilip,
Nicesinin kanı saçılıp,
Bel bağlanan dayanak ölüp,
Suçsuz nice arslan ölüp,
Güçlülerin yarısı ölüp,
Bileği pek kâfirden,
Boy ölçüşmeye derman gelmeyip,

Beginning words of every kind,

Weeping with cries and writhing,
Truly fearing Sarıbay,
Imploring Semetey:
«Thundering tiger,
My sun, I beg of you!
We met when we were little,
Wed when but a finger's length.
I speak my longing — know this well,
Gray wolf batyr, heed my word!
This Celmoguz's son Sarıbay
Is created hardship's very self,
He is the eye of the black Deccal.
No mountain crossed at random
By its gray-crested slope,
The black Deccal is not tame.
Fighting and fighting, khans have gone,
Many a grievous day has passed.
He began a combat of great renown,
All the many khans
He mowed down, sparing none.
No vigor came for the clash,
None could master him in the fight.
Can a slave ever bend him,
Does one who faces him stay alive?
Sarıbay has loosed calamity,
Can any man survive this fight?
Of the wise ones the khan has died,
All who chanced upon him died,
Souls of every kind have died.
All the grappling souls have died,
The breath of warriors cut short,
The blood of many scattered,
The trusted stay has died,
Many a guiltless lion died,
Half of the mighty died,
Against the infidel hard of wrist
No vigor came to measure strength,

Vuruşup nicesi yenemeyip,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Saçıp duruyor zehrini.

Many fought and could not win,
Celmoguz's son Sarıbay
Keeps scattering his venom.

Yurda döktü kudurmuş,
Müşküllü bela kahrını.
Dediğim budur, bil bunu,
Kayıpçal kızı Kuyalı –
Can bir dostum, sözümü tut.
Celmoguz oğlu kâfire,
Yer kurutan kâfire,
Müşkülün kara gözüne,
Gerçek belanın kendisine,
Kana doymaz sefile,
Halkı yıkan kâfire,
Kara deccalin kendisine,
Eli dağıtan kurda,
Tanrı için, benim için,
Kaleli yurt, el için,
Er Semetey arslan için,
Bir yoklayıp kavga salınız.
Belanın müşkül kahrından,
Kudurmuş itin zehrinden,
Bahadırsan, arslansan,
Kurtarıp alınız!
Kuyalı düşmanı yendi – diye,
Bir ün alınız!
Ak kalpaklı Kırgız aziz yurdu,

Rabid, he poured upon the land
The wrath of grievous calamity.
This is my word — know this well,
Kuyalı, Kayıpçal's daughter –
My soul's own friend — heed my word.
Upon the infidel, Celmoguz's son,
The infidel who parches the earth,
The black eye of hardship,
True calamity's very self,
The wretch never sated with blood,
The infidel who wrecks the people,
The black Deccal's very self,
The wolf who scatters the land,
For God's sake, for my sake,
For the fortressed homeland and the people,
For warrior Semetey the lion,
Make trial of him — loose the combat.
From the grievous wrath of calamity,
From the venom of the rabid dog,
If you are batyr, if you are lion,
Rescue and deliver us!
Saying — Kuyalı conquered the foe,
Win yourself renown!
The dear land of the white-kalpak Kırgız —

Elini inletmeden,
Belini kırdırmadan,
Kurtarıp alınız.
Azabın yanan korundan,
Kudurmuşun tuzağından,
Müşkülün bela okundan,
Kurtarıp alınız.
Hem pehlivandın, hem erdin,
Arka bildiğim sendin.
Altmış gün yol gidip,

Ere its people are made to groan,
Ere its back is made to break,
Rescue and deliver it.
From the burning ember of torment,
From the snare of the rabid one,
From hardship's arrow of calamity,
Rescue and deliver us.
Champion were you, and warrior,
You were the one I knew as my support.
Journeying sixty days upon the road,

Getirdiği Ayçürök,
O kadın bendim,
Dostluğun gerçekse,
Sönen ateşi tutuşturşana,
Ölen canı diriltsene.
Kopmak üzereyiz, ulasana,

Saçılmak üzereyiz, toplasana.
Derman tükendi, güç gitti,
Dostluğun gerçekse,
Vuruşacağın Sarıbay,
Savaşmadan durmasana.
Çocuk huylu nazlı çağda,
Oynayıp gezen kız çağda,
Gökte yıldız gibi süzüldük,
Öbür dünyalık dost olduk.
Ak buğdayın unu gibi
Yoğrulup kaynaşmıştık.
Ak ceylanın kılı gibi
İç içe örülüp kalmıştık.
Bulduğumuz ortak maldı,
Ölürsek iman kardeşiyiz.
Dıştan görklü yiğidim,
Mahşer tanı gününde,
Söylenen söylenti gerçekse,
O acayip ağır günahı
Birlikte çekecek yoldaşım.
Dostluğun gerçekse,
Köyümüz bitişik, eşikteş,
Ecelde ortak, birlikteş,
Uzak gitse toz birlik,
Savaşa girse can birlik,
Koyunumuz bir ağılda, ağıldaş,
Aşımız bir sofrada, sofradaş.
Malımız mülkümüz ortak,
Ölümde ortak, iman kardeşi.
Bit kadarken birleşen,
Denk büyüyen akranız.
Akıl danışırdık, birdik,

The Ayçürök whom he brought home —
I was that woman.
If your friendship is true,
Kindle again the fire gone out,
Bring back to life the soul that died.
We are about to snap — join us anew,

We are about to scatter — gather us in.
Vigor is spent, strength has gone,
If your friendship is true,
Sarıbay, whom you would fight —
Do not stand idle from the war.
In the tender age of childlike ways,
In maidenhood, roaming at play,
We glided like stars in the sky,
We became friends for the world to come.
Like the flour of white wheat
We were kneaded and fused as one.
Like the hair of the white gazelle
We were plaited each in each.
What we found was common wealth,
If we die, we are sisters in the faith.
My warrior fair without,
On the dawn-day of the Gathering,
If the spoken tiding is true,
That strange and heavy sin
Is my companion who will bear it with me.
If your friendship is true —
Our villages adjoin, threshold to threshold,
Partners in death, together bound,
Far though one go, one in dust,
Entering war, one in soul,
Our sheep in one fold, fold-fellows,
Our food at one table, table-mates.
Our goods and holdings held in common,
Partners in death, sisters in faith.
Joined when but a louse's size,
We are age-mates grown up equal.
We took counsel as one, we were one,

Ak yılkıdan boz taydık,
Öbür dünyalık dosttuk.
Dediğim budur, bil bunu.
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Dostumdun, sözümü tut!
Atışı bolca salınız,
Gelen ecel okundan,
Kudurmuşun tuzağından,

Gray colts from the white herd were we,
Friends we were for the world to come.
This is my word — know this well.
Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
You were my friend — heed my word!
Loose the shooting in full measure,
From the arrow of oncoming doom,
From the snare of the rabid one,

Kara deccalin elinden,
Kazılmış çukur mezardan,
Belalı düşman elinden,
Atışı bolca salınız.
Ecelli müşkül kâfirden,
Kurtarıp alınız» –
Deyip, öyle dedikten sonra,
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Usul söyleyip, sağlam bağlayıp,
Kuyalı pehlivan söze başlayıp:
«Hani ben Kuyalı olalı,
Kuyalı adını alalı,
Benim aşmadığım bel kalmadı,
Benim el salmadığım er kalmadı,

From the hand of the black Deccal,
From the pit-grave already dug,
From the hand of the baleful foe,
Loose the shooting in full measure.
From the fated, grievous infidel,
Rescue and deliver us» –
So saying — and when she had spoken so,
Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
Speaking with measured art, binding firm,
Kuyalı the champion began her speech:
«Lo, since I became Kuyalı,
Since I took the name Kuyalı,
No ridge remains that I have not crossed,
No warrior remains untouched by my hand,

Hani çarpacak dağ bulamayıp,
Vuruşacak düşman bulamayıp,
Yele gibi gür aziz saçı
Tepeye sımsıkı düğümledim.
Ay-âlemi kasıp kavurup,
Canımdan geçip gezmişim.
Maral gibi serpilip,
Mızrakçılardan üstün olup,
Ay-âleme nam salan ulu olup,

Lo, finding no mountain to strike,
Finding no foe to fight,
My dear hair, thick as a mane,
I knotted fast upon my crown.
Scouring and scorching the moonlit world,
I roamed with no care for my life.
Flourishing like the maral,
Surpassing the wielders of the lance,
Grown great, my fame cast on the moonlit world,

Eren olup dururken,
Nice kavga, büyük gaza
Yeryüzünde ederken,
Er olduğum belli olup,
Dirseğime yaslanıp dinlenip,

While I stood as a warrior proven,
Waging many a combat, mighty gaza,
Upon the face of the earth,
My warriorhood made plain to all,
Leaning on my elbow, resting,

Kestirip uyku alıp,
Uykuya gözüm dalınca,
Heybetli, müşkül bir suret,
Karşıma çıkıverdi,
Ak sakallı bir derviş.
Derviş söyledi bir söz,
Sineme saldı kurcalayan sözü:
«Diyeceğim şudur, bil bunu,
Şimdi kızım, sözümü tut.
Dişi arslan, bir şerdin,
Allah Teâlâ Tanrı'dan
Dilediğim sendin.

Dozing off and taking sleep,
When my eyes had sunk in slumber,
A majestic, awesome figure
Appeared suddenly before me,
A dervish with a white beard.
The dervish spoke a word,
He cast into my breast a stirring word:
«This shall be my saying — know this well,
Now, my daughter, heed my word.
She-lion, you were a fury,
From Allah the Exalted, from God,
The one I begged for was you.

Dediğim budur, bil bunu,
Dişi arslan, sözümü tut.
Direği altın çadır var,
Kara yeleli bozkurt kaplan,
Manas'ın oğlu bahadır var.
Bu yalancı dünyada
Yaratılmış bir tek kişi var,
O – arslan, sen – arslan,
Söylenecek sözde hikmet var.
Kayıpçal'ın pehlivan kızı,
Manas'ın oğlu Semetey,
Senin varacağın güvey var.
Manas'ın oğlu o hunhar –
Görünüşü, endamı,
Her yanının denkliği,
Şah'ın koruduğu arslanlığı,
Can yaratılalı erliği,
Her şeyi dört başı mamurdu,
Şah'ın koruduğu arslandı.
İçine bakıp otursan,
Yeryüzünden genişti.
Bağrı kara, sırtı gök,
Kirpiği alev, gözü kor,
İnsanoğlunda öylesi yok.
Bıyığının bir kılı,
Buharalının şişi gibi,

This is my word — know this well,
She-lion, heed my word.
There is a tent whose pole is gold,
The black-maned gray wolf tiger,
There is the batyr son of Manas.
In this deceiving world
There is one person, one alone, created,
He – a lion, you – a lion,
In the word to be spoken there is wisdom.
Champion daughter of Kayıpçal,
The son of Manas, Semetey —
There is the bridegroom you shall wed.
That relentless son of Manas –
His aspect and his bearing,
The evenness of his every part,
His lionhood, protected by the Shah,
His warriorhood since souls were made,
His everything was whole and perfect,
He was the lion the Shah protected.
Were you to sit and look within him,
He was wider than the earth.
Black of breast, gray-blue of back,
His lashes flame, his eyes live embers,
Among the sons of men his like is none.
A single hair of his mustache
Is like the spit of a Buharan,

Ağzından çıkan soluğu,
Körükten çıkan alev gibi,
Görsen görünüşü işte böyle.
Babasından, atasından
Üstünlüğüne baksana.
Dört başı mamur odur,
Can yaratılmış kullardan
Seçilip gelen kul odur.
Ünlü odur, dayanak odur,
Katılacaksan denk odur,
Senin varacağın er odur.
Ona varıp eş olursan,
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Yoldaş olup bir gezersen,

The breath that issues from his mouth
Is like the flame that leaves the bellows,
Behold — such is his aspect.
Beyond his father and his sires,
Look you upon his excellence.
He is the one made whole and perfect,
Among the slaves created souls
He is the slave who came forth chosen.
The famed one he, the stay is he,
If you would join, your equal he,
The warrior you shall wed is he.
If you go to him and become his mate,
Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
If you roam as his companion once,

On sekiz bin âlemde,
Can yaratılmış pehlivanda,
Üstünüze insan gelir mi,
Dövüşüp düşman yener mi?
Parmaklı kişi sokulur mu,
Bahadır taslayan dokunur mu,
Düşman üstünüze yürür mü?
Kalabalık Kıtay kaplasa,
Kakan yurdu kaplasa,
Dövüşüp düşman size,
Savaş edip yener mi,
Üstünüze insan gelir mi?
İşte böyledir senin yolun – deyip,
Üstün bahadır, o sultan,
Semetey senin güveyin – deyip,
Varacaksan dengin – deyip,
Ağrıyan yerini dindirecek,
Gözünü apaçık açacak,
Yedi günlük yalan dünyada,
Hasretini giderecek,
Kendine akran denginiz,
Manas'ın oğlu er sultan,
Varacağınız erinizdir.
Kökünün aslını sorma,

In the eighteen thousand worlds,
Among champions created souls,
Can any human come against you,
Can a foe fight and defeat you?
Can any fingered creature draw near,
Can one who apes the batyr touch you,
Can a foe march upon you?
Should the teeming Kıtay overwhelm,
Should the Kakan's land overwhelm,
Can a foe, fighting against you,
Making war, defeat you,
Can any human come against you?
Such, even so, is your road – saying,
That surpassing batyr, that sultan,
Semetey is your bridegroom – saying,
If you wed, he is your equal – saying,
He will still the place that aches,
He will open wide your eyes,
In this seven-day lying world
He will quench your yearning,
Your equal, age-mate to yourself,
The warrior sultan, son of Manas,
Is the warrior you shall wed.
Ask not the root of his lineage,

Kök atası Tügöl han,
Kökünden Hızır dokunmuş.
Karşı gelen onmamış,
Yolunu Baabedin korumuş.
İlk ataların hepsi han,
Başından Hızır dokunmuş.
Zırh donanımı seksen dört olmuş,
Baktığı yön yangın olmuş.
Aç arslan gibi kasılmış,
Ağır müşkül salar – diye,
Şu Kakan'ın yurdu uyanmış.
Bahadır hanın soyudur,
Karşısına kul gelememiş,
Onu karşısına alıp düşman yenememiş.
Bahadırın kara gözü odur,
Katılacağın dengin – deyip,

His root-father is Tügöl han,
From his root Hızır has touched him.
Whoever crossed him did not prosper,
Baabedin has guarded his road.
All his first fathers were khans,
From the head Hızır has touched him.
His panoply of mail was eighty-four,
The quarter he gazed on became a blaze.
He tensed like a hungry lion,
Saying — He will loose heavy hardship,
This land of the Kakan has stirred awake.
He is the seed of the batyr khan,
No slave could come before him,
No foe that faced him ever won.
The batyr's own black eye is he,
The equal you shall join – saying,

Seni alacak erin – deyip,
Dediğim budur, bil – deyip,
At yorup, yer kolaçan edip,
Mızrak çevirip, düşman kırıp,
İsteyip varıp eş ol ona» – deyip,
Kadirli pirim bunu söyledi,
Çelikten demir gördüğüm,
Düşümde âşık olduğum.
Gündüz gezsem rahat yok,
Gece içinde uyku yok,
İçim yüreğim ezilip,
Et yüreğim sızlayıp,
Sinek kadar canım çırpınıp,
İliğim kemiğim sızlayıp,
Erken düşündüğüm geç olup,
Er bahadırı görsem – diye,
İki gözüm dört olup,
Gece uyumayıp uyanıp,
Gerçekten içim kıpırdanıp,
Erken dediğim geç olup,
Bahadır, sizi görene dek,
İki gözüm dört olup.

The warrior who shall take you – saying,
This is my word — know it – saying,
Wearying horses, scouring the land,
Wheeling the lance, mowing down foes,
Go to him willing, be his mate» – saying,
My gracious pir spoke this to me,
He whom I saw as iron out of steel,
He whom I loved within my dream.
Roaming by day, I have no ease,
Within the night I have no sleep,
My inmost heart being crushed,
My heart of flesh in ache,
My fly-small soul convulsing,
My marrow and my bones in ache,
My early musing grown late,
Saying — Might I see the warrior batyr,
My two eyes becoming four,
Waking sleepless in the night,
My inmost self astir in truth,
My early word grown late,
Batyr, until I saw you,
My two eyes becoming four.

At sağrısını aşındırıp,
Yeryüzünün dört bucağını,
Dört kez dolanıp gezip,
Ünlü yerlerden yer arayıp,
Bahadırım, senin gibi er arayıp,
Pek tutkun olup gelmişim.
Güreşeceğim Sarıbay,
Anıp geldim bozkurdu.
Dövüşeceğim Sarıbay,
Ben isteyip geldim bahadırı,
Er bozkurda varsam – diye,

Sinek kadar canım çırpınıp,
İliğim kemiğim sızlayıp,
Gönlüm gidip bölünüp,
Gözden yaşım dökülüp,
Türlü türlü düş görüp,
Azaplı müşkül iş görüp,
Kaşık kadar kaldı kanımız.

Hunhar arslan, kulak veriniz,
İsteyip bizi alınız.
Doksan kurbanlık tutup toy edip,
Dünyalığı ortaya döküp,
Hilali altın tuğ yapıp,
Kırım'a kırgın saldı – diye,
Kız pehlivanı Semetey
Kendine gelin edip aldı – diye,
Halkı çalkanıp, yurt duysun,
Hunharlığın bilinsin,
Bütün halk, yurt sevinsin.
Vaat budur, durunuz,
Şimdi nikâh kıyınız,
Başıma yazma örtünüz.
Helal yarim budur – deyip,
Nikâh kıyıp alınız.
Bahadır arslanın soyu,
Bakıp gözetip bizi alınız.
Söylediğim sözü bil,

Wearing away the horse's croup,
The four corners of the earth
Four times I wandered round,
Seeking a place among the famed places,
My batyr, seeking a warrior like you,
Deep enthralled have I come.
Sarıbay, with whom I shall wrestle —
I came calling the gray wolf to mind.
Sarıbay, with whom I shall fight —
I came desiring the batyr,
Saying — Might I wed the warrior gray wolf,
My fly-small soul convulsing,
My marrow and my bones in ache,
My heart departing, torn in two,
My tears spilling from my eyes,
Dreaming dreams of every kind,
Seeing torment-laden, grievous toil,
But a spoonful of our blood remains.

Relentless lion, lend your ear,
Desire us and take us to wife.
Holding a feast of ninety victims,
Pouring out worldly wealth before all,
Making a gold standard with the crescent,
Saying — He loosed slaughter on Kırım,
Saying — The maiden champion Semetey
Has taken for his own bride,
Let his people stir, let the land hear,
Let your relentlessness be known,
Let all the folk, the land rejoice.
This is the pledge — stand by it,
Now let the marriage rite be sealed,
Bind the kerchief on my head.
Saying — This is my lawful beloved,
Seal the rite and take me.
Seed of the batyr lion,
Look on us, keep us, take us to wife.
Know the word that I have spoken,

Arslan cömert, sözümü tut.
Sözümü tutmazsan kazara,
Denk saymazsan kazara,
Kunduz gibi aziz saçı
Beş kola ayırıp öreyim,
Ecelden önce öleyim.
Dünyayı boşayıp,
Yaşayıp gezip nideyim?
Bu dünyadan gideyim,
Işıklı yalan dünyayı
Bekleyip de nideyim?
Kahrolası yalancıyı,
Ardımda bırakıp giderim.
Dediğim budur, bil bunu,
Arslan hunhar, sözümü tut.
İsteyip sözümü tutarsanız,
Vaadimde dururum.
Şöyle hizmet ederim,
Kopanını ularım.
Saçılanını toplarım,
Boş boş bakıp durmam,

Generous lion, heed my word.
If perchance you heed not my word,
If perchance you count me no equal,
My dear hair like the beaver's pelt
I shall plait parted five-fold,
I shall die before my doom.
Divorcing this world away,
What use to live and roam?
I shall depart this world,
This lying world of light —
What use to wait upon it?
The accursed deceiver
I shall leave behind me and be gone.
This is my word — know this well,
Relentless lion, heed my word.
If you desire and heed my word,
I shall stand fast by my pledge.
Such service shall I render:
What snaps, I shall rejoin.
What scatters, I shall gather,
I shall not stand idly gazing,

Çelik mızrağa bağ vururum.
Karşılaştığın Sarıbay,
Müşküllü düşman işte böyle,
Yüz yüze gelip savaşırım.
Celmoguz oğlu kâfiri,
Eli yıkan sefili.
Mızrak çevirip uzattırmam,

Bu dünyada durdurmam.
Celcetpes doru atım var,
Celmoguz oğlu kâfiri,
Mızraklaşırsak sökecek gücüm var.

Bundan önce nice yıl,
Yerin ortası Dañduñ-Too,
Dañduñ-Too'da vuruşup,
Bir belayı, kavgayı

I shall bind the sash upon the lance of steel.
Sarıbay, whom you have met —
Such, even so, is the grievous foe —
I shall meet him face to face and war.
The infidel, Celmoguz's son,
The wretch who wrecks the land —
I shall not let him wheel and thrust the lance,
I shall not let him bide within this world.
I have my bay steed Celcetpes,
The infidel, Celmoguz's son —
If we cross lances, I have strength to tear him out.
Many a year before this day,
The earth's mid-point, Dañduñ-Too —
Fighting upon Dañduñ-Too,
A calamity, a combat

Salagelmiş biriyim ben.
Kat kat kahırlı müşkülü
Salagelmiş biriyim ben.
Atışıp yenen ağız budur,
Boğuşup yenen el budur,
O Sarıbay, er odur,
Mızrak dövüşü yapan benim işte.
Diyarına kırgın salmışım,
Bundan önce nice yıl,
Gücünün ne olduğunu bilirim.
Celmoguz'un yılkısını,
Yedi kez üst üste vurmuşum.
Malını mülkünü saçmışım,
Ordasının kapısını açmışım.
Diyarına kırgın salmışım,
Nice malını almışım.
Boz tepeli burnu,
Sözleşip aştığımız dağ odur.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Boğuşageldiğim düşman odur.
Kan döküşüp, baş kesen,
Er Kuyalı benim işte.
Bu sözüme kulak verirseniz,
Nikâh kıyıp, baş bağlayıp,
Kendinize eş ediniz.

I am one who has long loosed.
Grievous hardship, fold on fold,
I am one who has long loosed.
This is the mouth that won the shooting,
This is the hand that won the grappling,
That Sarıbay — a warrior he,
And I am the one who wages the lance-fight.
I have loosed slaughter on his country,
Many a year before this day,
I know full well what his strength is.
The horse-herds of Celmoguz
I have struck seven times in turn.
I have scattered his goods and holdings,
I have flung open the gate of his horde.
I have loosed slaughter on his country,
Many of his herds I have taken.
The gray-crested headland —
That is the mountain we pledged to cross.
Celmoguz's son Sarıbay —
That is the foe I have long grappled.
Spilling blood and severing heads —
That warrior Kuyalı am I.
If you lend ear to this my word,
Sealing the rite, binding the union,
Take me to be your own wife.

İKİNCİ BÖLÜM

Kıyametlik Yâr

Toyun sabahında Sarıbay yeniden saldırıp Talas'ı ve Keñ-Kol'u ateşe verir; Manas'ın kız kardeşi Karlıgaç bile altı bin askerle altı ay dövüşüp altı yüz mızrak kırar ama düşmanı deviremez. Bu karanlıkta anlatı geriye döner: Sarıbay kendi ağzından yetimliğini ve intikam yeminini, Kuyalı ise peri kızlarının oynadığı kırda bulunuşundan babası Kayıpçal'ın ölümüne, aş toyunu yağmalamaya gelen Sarıbay'ı tek başına kovalayışına dek bütün geçmişini anlatır. Doksan hocanın kıydığı nikâhın ardından Kuyalı, Manas'tan yadigâr Zülfikar kılıcı ile sırlı mızrağı ister; Bakay batasını verir ve "Sarıbay'ı altta kıl, balamı üstte kıl" diye dua eder.

KÜNYE — KEY FACTS

- Semetey, Ayçürök'e ettiği kuma almama yemini yüzünden Kuyalı'yla evlenmeyi önce reddeder; Külçoro ve Seytek teklifleri de Kuyalı tarafından geri çevrilir.
- Ölüm döşeğindeki Bakay, Kayıpçal ile kendi soyunun kardeşliğini açıklayıp "kıyamet işine kıyınız" hükmüyle nikâhın yolunu açar.
- Kuyalı, Semetey'in "kıyametlik yârı" (ahiret eşi) olur; ant töreni yapılır, doksan kısrak kesilir, yedi gün toy sürer.
- Sarıbay toy sabahı Talas ile Keñ-Kol'u ateşe verir ve Kırgızlardan Ayçürök ile ihtiyar Bakay'ın teslimini ister.
- Manas'ın kız kardeşi Karlıgaç altı bin askerle altı ay savaşır, altı yüz çelik mızrak kırar, yine de Sarıbay'ı yenemez.
- Kuyalı, Sarıbay'la dövüşmek için Manas'tan kalma Zülfikar kılıcını ve Bölökbay yapımı sırlı mızrağı ister; Bakay batasını verir.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Azılı düşmanın Sarıbay,	*Your ferocious foe Sarıbay,*
Berenim, töröm, gözünün önünde	*My beren, my lord, before your very eyes,*
Yüz yüze gelsem kanını saçarım.	*Should I meet him face to face, I will scatter his blood.*
Vuruşa vuruşa dövüşüp,	*Fighting, striking blow on blow,*
Tepesinden basarım.	*I will trample him from the crown.*
Kaburgasını sökerim,	*I will tear his ribs away,*
Boğuşursa kanını dökerim.	*If he grapples, I will spill his blood.*
Kahırla hesabını görürüm,	*In wrath I will settle his account,*
Kahırlanıp dikilirsem,	*If I rise up in fury,*
Karacoltoy domuzun	*From Karacoltoy the swine*
Nerdeyse cinini kovarım.	*I will all but drive the demon out.*
Kurutup kendini boğazlarım,	*I will wither him and cut his throat,*
Hınçlanıp bu vuruştan	*Enraged by this combat,*
Kuzgun gibi gözünü oyarım.	*Like a raven I will gouge out his eyes.*
Yakalayıp belini bükerim,	*I will seize him and bend his back,*
Kara nere yüklerim.	*I will load him on a black nar camel.*
Yılan gibi ezerim,	*I will crush him like a snake,*
Nerdeyse cinini bastırırım.	*I will all but quell his demon.*
Kahrım gelirse kâfire,	*If my wrath falls upon the infidel,*
Kahırlı mızrağı uzatırım».	*I will thrust the wrathful lance».*
Hunhârım dile gelir diye,	*Hoping my fierce one would find his tongue,*
Derdimi hep birlikte bilir diye.	*Hoping he would know all my sorrow.*
Kayıpçal kızı Kuyalı	*Kuyalı, daughter of Kayıpçal,*
Irmağı görüp hepten soyunup,	*Seeing the river, stripping wholly bare,*
Sonra suya girer diye,	*Thinking then she would enter the water,*
Bitirip tüketip işi,	*Finishing and ending the affair,*
Kargaşayı sonra salarım.	*Then I will loose the turmoil.*
«Şu uçsuz bucaksız kalabalık halkını,	*«This boundless, teeming people of yours,*
Baksana, ecel okundan,	*Behold — from the arrow of doom,*
Kahırlı itin korundan,	*From the embers of the wrathful dog,*
Kazıp koyduğu çukurundan,	*From the pit he has dug and set,*
Kaynatıp koyduğu çilesinden.	*From the torment he has set to boil.*
Çırpınsan da koparıp çıkılmaz	*Though you thrash, there is no breaking free*
Kara zalimin ağından,	*From the black tyrant's net —*
Halkı kurtarıp alırım,	*I will deliver the people*

Sarıbay'ın elinden.
Ak sarığı kazan gibi,
Bağırsa sesi ezan gibi,
Hoca, molla toplayın,
Bize nikâh kıyın.

Helâlleyip baş kesin,
Söze kulak verin.
Ters yüz çevirmeyin,
Kaynayıp gelen yüreği,
Dileyip gelen dileği,
Su serpmiş gibi etmeyin!

Elin kadrini bilin,
Böbürlenilen kara gün,
Kabalık olur bu yaptığınız.
Yakaran sözü dinleyin,
Verdiğiniz söze durun!
Yüce aslanın soyu,
Serin düşürme sözümü,
Rezil rüsva etme beni.
Belirsiz bırakma sözümü,
Perişan etme beni.
Garip can kaygı yemez mi,
Gürültülü düşünce, hunhâr,
Koşup varsa bahtsızı
Almadı bıraktı, demezler mi».

Kız pehlivan böyle deyince –
Kocamış Bakay ihtiyarı,
Kalabalık yurdun hepsi,
Akla bereket ereni,
Külçoro, Seytek bereni,
Lokman'ı, ihtiyarı,
Bunca yurdun tamamı:
«Bahadır, söze kulak verin,
Kayıpçal kızı Kuyalı
Pehlivan kızı alın!
Halk çığrışıp, el sıkıştırıp,

Out of Sarıbay's hand.
His white turban like a cauldron,
His cry like the call to prayer,
Gather hodjas and mullahs,
Bind us in marriage.

Bless the union, bow your heads,
Give ear to the word.
Do not turn your faces away,
The heart that comes seething,
The wish that comes wishing —
Do not quench them as with sprinkled water!
Know the worth of a people,
On the black day of boasting,
This deed of yours would be churlish.
Hear the word of the suppliant,
Stand by the word you have given!
Seed of the exalted lion,
Do not let my word fall cold,
Do not put me to shame and scorn.
Do not leave my word unanswered,
Do not leave me desolate.
Does not a lonely soul eat sorrow?
Amid clamorous thoughts, o fierce one,
If the luckless one comes running,
Will they not say: he took her not, he cast her off».
When the maiden pehlivan spoke thus –
Aged Bakay the elder,
All the thronging people,
The eren abounding in wisdom,
Külçoro, and Seytek the beren,
Lokman and the elders,
The whole of all that people:
«Bahadır, give ear to the word,
Kuyalı, daughter of Kayıpçal —
Take the pehlivan maiden!
The people cried out, clasping hands,

Dileyip al dedi pehlivanı.
O yalçın dağ gibi devirip,
Bitsin dedi kavgayı.
Pehlivan kızı almazsan,
Sarıbay oğlu bu kâfir
Diyara kırgın salmaz mı,
Sakınmadan, esirgemeden her şeyi,
Kırıp geçirip bırakmaz mı».
Kalabalık yurt böyle deyince,

Begging him: take the pehlivan.
Toppling him like that sheer mountain,
Let the war be ended, they said.
If you take not the pehlivan maiden,
This infidel son, Sarıbay —
Will he not loose slaughter on the land,
Sparing nothing, pitying nothing,
Will he not cut all down and leave it so».
When the thronging people spoke thus,

Hunhârın oğlu er yiğidin
Çakırdoğan gibi davranıp,
Kahraman aslanın ağzına
Gaipten akıl bulunup:
«Geçende Ayçürök'ü aldığımda,
Tanrı'ya doğru söz söyledim,
Ahdi sağlam bağladım.
İnsan ölür yeminini ettim,
Üstelemeye kamçı çalmamaya,
Üstüne kuma almamaya,
Aziz başımı eğmiştim.
Helâl olanın önünde,
Gerçek ahdi etmiştim.
Zalimlik olsa ansızın,
Yanılıp kalsak kazara,
Ak fitilin koru vursun,
Ak tüfeğin oku vursun,
Tepesi bütün gök vursun,
Bağrı tüylü yer vursun.
Kötü diye seni küçümseyip,
Kadın alırsam beni vursun.
Coşup gidip ansızın,
Oynaşlık edersen seni vursun!
Zahmetli çetin bir sözüm var,
Öyle kadın almaz bir yerim var!
Çözülmez bir düğüm, koca bağ,
Bunu almayacak bir hâlim var.
Dertli müşkül bir sözüm var,
Dediğim budur, bilesin,

The fierce one's son, the valiant er,
Bearing himself like a grey falcon,
To the mouth of the hero lion
Counsel came from the unseen:
«When of late I took Ayçürök,
I spoke a true word before God,
I bound the vow fast.
I swore the oath a man dies by,
Never to press her, never to strike the whip,
Never to take a rival-wife over her —
I bowed my precious head.
Before my lawful one
I made the true vow.
Should cruelty come of a sudden,
Should we stray by mischance,
May the white matchlock's ember strike me,
May the white musket's ball strike me,
May the unbroken sky above strike me,
May the earth of downy breast strike me.
If, scorning you as lowly,
I take a wife, may it strike me.
If, carried away of a sudden,
You play the wanton, may it strike you!
I have a hard and grievous word,
There is that in me that takes no such wife!
A knot unloosable, a mighty bond,
My state is such I cannot take you.
I have a sorrowful, thorny word,
This is my saying, know it well,

Gaibin kızı, sözümü dinle!
Verimli dağda yamaçtaş,

Kendimle bir yuvadan kardeş,
Külçoro'ya varıver!
Şay'ın koruduğu aslan odur,
Gerçek adı sanı belli er odur» –
Deyip böylece söyleyince,
Kayıpçal'ın pehlivanı,
Alevlendi kavgası.
«Bu dünya aldatıcı,
Bugün görülen yarın yok,

Böyledir işte dünya bok.
Her boydan kaftanım var,
Hangi yüzümle giyeyim.
Kaplan bahadır dururken,
Kuluna nasıl varayım?
Arımdan ölürüm ben,
Allah'ın verdiği buyruğu
Alnıma yazdıysa görürüm.
Bey dururken kula varmam!
Bu sözünü kim duysun,
Bir karanlık gece duysun,
Akan ırmak suyu duysun,
Uçsuz bucaksız kara yer duysun,
Bundan başka kim duysun!
Efendi başım dururken,
Yaltaklanıp da nideyim.
At yorup da geldim ben,
Yoluma bakıp giderim!
Kayıpçal kızı Kuyalı
Dayandığı yer demir gibi,
Beyi dururken denk gelmeden,
Kuluna vardı dedirtmeden,
Doğurmadan çöküp sinip gideyim,
Diri gezmeden öleyim!
Geri dönülmez gerçek yurdu
Bunu görmektense göreyim!

Daughter of the unseen, hear my word!
Fellow of the slope on the bounteous mountain,
A brother from one nest with me —
Go, wed Külçoro!
He is the lion whom Şay protects,
He is an er of true and famous name» –
When he had spoken thus,
The pehlivan of Kayıpçal —
Her fury burst to flame.
«This world is a deceiver,
What is seen today is gone tomorrow,

Such is the world — mere dung.
I have kaftans of every cut,
With what face shall I wear them?
While the tiger bahadır stands,
How shall I wed his slave?
I would die of my shame,
The decree that Allah gave —
If written on my brow, I shall see it.
While the bey stands, I wed no slave!
Who should hear this word of yours?
Let a dark night hear it,
Let the flowing river's water hear it,
Let the boundless black earth hear it,
Who else besides should hear it!
While my own lordly head still stands,
What use is fawning to me?
I came here wearying my horse,
I shall look to my road and go!
Kuyalı, daughter of Kayıpçal —
The ground she stands on is like iron,
While the bey stands, meeting no match,
Before they say she wed his slave,
Let me sink and slink away unbearing,
Let me die, not walk among the living!
The true homeland none return from —
Sooner see that than see this!

Kaynadı galiba kanımız,
Karardı galiba canımız.
Bozuldu şimdi kanımız,
Pehlivanlığın bir başka,
Belâ saldın bu başa.
Yangı saldı içime,
Bahadır ateş düşürdü içime.
Yele gibi olan güzelim saç,
Tepeme sımsıkı düğmüştüm.
Erkek giysisini giymiştim.
Alplerle güreşe güreşe,
Her pehlivanla vuruşa vuruşa,
Benim tüketmediğim güç kalmadan,
Benim değmediğim mal kalmadan,

Our blood, it seems, has boiled,
Our soul, it seems, has darkened.
Now is our blood turned foul,
Your pehlivan-strength is a thing apart,
You have loosed calamity on this head.
It cast a burning in my breast,
The bahadır dropped fire into my breast.
My lovely hair like a mane
I had knotted tight upon my crown.
I had donned the garb of a man.
Wrestling and wrestling with alps,
Striking blow on blow with every pehlivan,
Till no strength was left I had not spent,
Till no herd was left I had not touched,

Alpi, devi çok görüp,
Heybeti kalın düşmana
Mızrak çevirip girmiştim.
Yüce Allah Hüda'dan,
Aslan doğmuş kaplanım,
Sizi dileyip yürüdüm.
Ak kalpak Kırgız eli için,
Deryadil töröm senin için,
Can besleyen kara yer için,
Varacağım töröm senin için,
Çarpışacağım Sarıbay,
Saldığı müşkül işte böyle.
Sırtüstü yere sermeye,
Yol kenarına sürükleyip,
İtlere parçalatmaya,
Yılan gibi tutup ezmeye,
Kudurmuş cinini bastırmaya,
Kudurmuşu boğazlamaya,
İz bırakmadan dünyada
Dibinden kurutayım diye,
Altay'a durmadan yol yürüyüp,
Esirgemeden bol yürüyüp,
Dileyerek geldim seni.
Boğuşacağım Sarıbay,

Having seen many an alp and div,
Against foes of massive dread
I wheeled my lance and charged.
From Allah most high, from Hüda,
My tiger born a lion,
Wishing for you I journeyed.
For the white-kalpak Kırgız people,
For you, my ocean-hearted lord,
For the black earth that feeds all souls,
For you, my lord whom I would wed,
Sarıbay, whom I shall fight —
Such is the hardship he has loosed.
To lay him flat upon his back,
To drag him to the roadside,
To let the dogs tear him apart,
To seize and crush him like a snake,
To quell the mad one's demon,
To cut the mad one's throat,
To leave no trace of him on earth,
To wither him root and stem,
I journeyed without pause to Altay,
Journeying long, unsparing,
Wishing for you I came.
Sarıbay, with whom I shall grapple —

Hunhâr, bir daha söylersen sözünü,
Ecelin bitmiş okundan
Bahadır, kurtarırım seni!
Benim dilediğim Semetey,
Yaman hunhâr varken,
Kula nasıl varayım.
Töreli hunhâr varken,
Hangi yüzümle gezeyim.
Sıkıntısını bize salmazsa,
Deryadil töröm almazsa,
Bu yalancı dünyada
Yaranmakla nideyim,
Yola düşüp gideyim» –
Deyip, böylece pehlivan kız
Parmak ısırıp, baş sallayıp,
Hepsinden değerli sözü seçip,

Fierce one, if you speak that word again,
From the arrow of ended doom,
Bahadır, I shall save you!
The one I wish for is Semetey,
While the dread fierce one lives,
How shall I wed a slave?
While the lordly fierce one lives,
With what face shall I walk abroad?
If he lays not his burden on us,
If my ocean-hearted lord takes me not,
In this lying world
What use to me is pleasing him?
Let me take the road and go» –
So saying, the pehlivan maiden,
Biting her finger, shaking her head,
Choosing the word worth more than all,

Yüzü gerilip, çırpınıp,
Semetey ere darılıp,
Razı olmadan bahtsız durdu ya.
Yeniden başlayıp yine söze,
Semetey lafı etti şimdi:
«Gönüldeki sözü bilin,
Ahdimiz budur, girin,
Ölümden sonra görülen er Seytek,
Er Seytek'e varın!
Gelin olup yürüyün,
Düşmana kavga salın,
Bahadır hunhârın soyunu,
Pazısı dolgun kâfirden,
Han Sarıbay bahadırdan,
Zalimin kara gözünden,
Kahırlı belânın kendisinden
Kurtarıp kalın» –
Semetey böyle deyince,
O anda pehlivan kız,
Sinek gibi canı çığrışıp,
İliği kemiği çatırdayıp,
Yanıp tutuşup kor olup,

Her face drawn taut, trembling,
Aggrieved at Semetey the er,
The luckless one stood unconsenting.
Taking up the word once more,
Now Semetey spoke his say:
«Know the word within my heart,
This is our covenant — enter it,
Er Seytek, beheld beyond death —
Wed Er Seytek!
Go forth as a bride,
Loose war upon the foe,
The seed of the fierce bahadır,
From the infidel of brawny arm,
From Khan Sarıbay the bahadır,
From the black eye of the tyrant,
From wrathful calamity itself,
Deliver and preserve» –
When Semetey spoke thus,
In that instant the pehlivan maiden —
Her soul shrilling like a fly,
Her marrow and her bones a-crack,
Burning, blazing, turned to ember,

İçi kaynadı, ateş olup,
Durmadan gönlü bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp:
«Geçmişte bahadır babam
kovaladığında,
Zavallı anam doğurduğunda,
Toyumda doksan kestiğinde,
Âleme pehlivan olsun diye,
Adımı babam koyduğunda,
Geçmişte kendim küçücük çocukken,
Örgüye saçım ermemişken,
Yerden seçip bel alıp,
Belli yerden el alıp,
Pehlivan olmuşum meğer.
Şimdi bugün hunhâra,
Salmamışım meğer.
Önceden pehlivan olan garip baş,
Onmaz kalmışım meğer.
Densiz bir ere yakıştırılıp,

Ben olmaz kalmışım meğer.
Ay-âlemi dize getirip,
Pehlivan olmuşum meğer.
Kendi dileyip yapışan,
Ben bir dul artığı olmuşum meğer,
Dengine almayan bozkurda,
Bakıp durmakla nideyim.
Tanrı'nın ettiği işmiş,
Ben halkıma dönüp gideyim.
O yalçın dağ gibi deryadile,

Az mı dileyip kondum,
Almayıp bırakınca, gerçek müşkül,
Gerçek rezil mi oldum?
Deryadil, sen dururken,
Çocuğa nasıl varayım.
Öndeki gün bu müşkül,
İşte buna yanarım!
Boğdun beni kaygıya,

Her inward parts boiled up as fire,
Her heart unceasingly riven,
The tears spilling from her eyes:
«Long ago, when my bahadır father gave chase,
When my poor mother bore me,
When ninety head were slain at my feast,
That I might be pehlivan to the world,
When my father gave my name,
Long ago, when I was but a little child,
Before my hair could reach the braid,
Taking my stance from the chosen ground,
Taking my grip from the proven place,
A pehlivan I became, it seems.
Yet now, this day, upon the fierce one,
It seems I have loosed nothing.
This lonely head, once pehlivan,
It seems I am left past mending.
Matched in talk to a graceless er,

It seems I am left one who will not do.
Bringing the moonlit world to its knees,
A pehlivan I became, it seems.
I who clung by my own wishing —
It seems I am become a widow's leavings,
At the grey wolf who takes no equal,
What use to stand and gaze?
It was God's own doing, it seems,
Let me turn back to my people.
Before that ocean-hearted one like a sheer mountain,
Did I not alight with wishing enough?
When he took me not — true hardship —
Am I truly put to shame?
Ocean-hearted one, while you stand,
How shall I wed a boy?
This hardship of the days ahead —
For this I burn!
You have drowned me in sorrow,

	Attın beni ıssız bozkıra.	*You have cast me on the desolate steppe.*
	Hangi yüzümle varayım,	*With what face shall I wed*
	Kendimden doğacak çocuğa.	*One who might be born of me?*
	Perişan ettin sözümü,	*You have made my word a ruin,*
	Müşküle saldın beni.	*You have cast me into hardship.*
55160	Onmaz töröm, onmadın,	*My hopeless lord, you would not mend,*
	Bunca neden hor gördün!	*Why have you scorned me so!*
	Yalvarsam da dinlemeden sözümü,	*Though I begged, you heard not my word,*
	Kötü ettin beni!	*You have done me ill!*
	Âşıklığını inkâr edersin,	*You deny your own love,*
	Ölçülü gücümü tüketip,	*Spending my measured strength,*
	Kararttın benim canımı.	*You have darkened my soul.*
	Kederlere boğdun beni,	*You have drowned me in griefs,*
	Gerdin sözünü.	*You have stretched your word taut.*
	Yular çiğnetir iş ettin,	*You have made me champ the halter,*
55170	Dertli başa zor ettin.	*You have laid hardship on a sorrowful head.*
	Gündüzü karanlık gece ettin,	*You have turned day to darkest night,*
	Almamaya kıyıp göz diktin,	*You steeled your eye on refusing me,*
	O yalçın dağ gibi başımı	*This head of mine like a sheer mountain —*
	Bak hele, yaman it ettin!	*See now, you have made it a wretched dog!*
	Onmaz töröm, onmadın,	*My hopeless lord, you would not mend,*
	Her ne zamandan bir zaman,	*From whatever time to this,*
	Almam deyip beni hor gördün,	*Saying «I take her not,» you scorned me,*
	Vay, töröm, onmadın!	*Alas, my lord, you would not mend!*
	Sahiden gönlün yoksa,	*If truly your heart is not in it,*
55180	Donumu yırtıp da nideyim,	*What use to rend my garments?*
	Kahırlı düşman Sarıbay	*The wrathful foe Sarıbay —*
	Vuruşup durmaya,	*To stand and fight him,*
	Dilemezsen nideyim!	*If you wish it not, what can I do!*
	Boğuşmadan Sarıbay'la	*Without grappling with Sarıbay,*
	Ne murada ereyim.	*What desire shall I attain?*
	Alevlenip içim kor oldu,	*My inward parts flared up to ember,*
	Yalvarmakla nideyim,	*What use is pleading?*
	Yaşarttın gözümü,	*You have wet my eyes with tears,*
	Bu hâlimle gideyim.	*In this state let me go.*
55190	Bahadırın gözü dururken	*While the bahadır's eye still stands,*
	Ben çocuğa varıp nideyim.	*What should I do wedding a boy?*

Hepsinden beter bir dert,
Bahadır, töröm, giderim» –
Deyip, böylece pehlivan kız,
Belli olan yere gitmeye,
Yüzünü dönmüş durdu ya.
İşte o zaman Ayçürök,
Perizade bahtı kara,
Sıkı ağladı durmadan,
Gönlü gidip bölünüp,
Gözden yaşı dökülüp,
Bıldırcın gibi gözünden
Ayrı ayrı yaş gidip,
Kuşüzümü gibi gözünden
Kan karışık yaş gidip.
Çığlık atıp ağlayıp inleyip,
Dayanamadan hıçkırıp» –
Törösüne dönüp,
Söyleyip durdu şöyle diye:
«Bahadır, kök atanız Tügöl han,
Kökünden Hızır uğramış,
Kökü bozkurt kara boz,
Kalkıp söylesen nice söz.

Coşup giderse yedi atan,
Yıkımı büsbütün salardı,
Kahırlanıp gittiğinde,

Kanggay'ı vurup alırdı.
Taşı yarıp, yol yapardı,
Nice yeri el eyledi.
Yetişip vurduğu Afgan'ı,
Nur dökülen Ulu-Beecin,
Ulun nereden sağ bıraktı.
Varıp vurduğu Afgan'ı,
Peygamber dokunmaz ulu Hakan,

Beecin nereden sağ kaldı.
Su iç dese, ağı içen,
Kan dök dese, cin döken,

A grief worse than all the rest —
Bahadır, my lord, I go» –
So saying, the pehlivan maiden,
To go to the place she knew,
Stood with her face turned away.
Then it was that Ayçürök,
The peri-born of black fortune,
Wept hard without ceasing,
Her heart giving way, riven,
The tears spilling from her eyes,
From her eyes like quail
The tears ran each apart,
From her eyes like currants
Ran tears mingled with blood.
Shrieking, weeping, moaning,
Sobbing past all endurance» –
Turning to her lord,
She spoke and spoke, saying thus:
«Bahadır, your root-forefather Tügöl khan,
Hızır visited your root-stock,
His stock the grey wolf, the black-grey,
Rise and speak — how many words there are.
When your seven forefathers surged forth,
They loosed utter ruin,
When they went forth in wrath,

They struck and took Kanggay.
They split the stone and made a road,
They made many a land their own.
The Afgan they overtook and struck,
Ulu-Beecin bathed in light —
How was the great one left alive?
The Afgan they marched on and struck,
The great Hakan the Prophet touched not —
How did Beecin remain alive?
Bid drink water, they drank poison,
Bid spill blood, they spilled demons,

Börk al dese, baş kesen.
Bozkurt aslanın soyu,
Yedi atanız yetkin han,
Yetkin sözü bilebilen,
Senin er baban deryadil söz dinlerdi.

Germeye küheylanlar sıkıca bağlanan,
Say bozkurtları sırt olan.
Yüz çevirse düşman kırılan,
Beecin'de Çinli ağlayan.
Karaltıyı bekleyip, ulu olan,
Ay-âlemi koruyan.
Düşmana kahırlı ulu olan,
Yüzleşene kor olan.
Berene karşı varırım diye,
Beecin'in hanı yok olan,
Babanın hâli buydu.
Basıp düşman yenmemiş,
At sürüp kimse gelmemiş,
Aldatıcı dünya boşuna.
Hasret çekip görelim.
Musibetli sinsi dünya,
Nöbetini şimdi verelim,
Yaratan'ın yazdığı buyruğu
Alnımıza yazdı, görelim!
Kahırlınız Sarıbay.
Dediğim budur, bilesin,
Aslan bozkurt, sözümü dinle.
Kahrı katı kudurmuş,
Kahrı katı salacak gibi.

Soyu sopu bırakmadan,
Koymadan kırıp geçirecek gibi.
Celmoguz oğlu kâfire,
Ateşe atsan yanmayan.
Tüfeğin oku kesmeyen,
Yayın oku delmeyen,
Kahrı katı bir şeymiş.
Düşünsem bunca cini var,

Bid take a cap, they cut off heads.
Seed of the grey-wolf lion,
Your seven forefathers, consummate khans,
Who knew the consummate word,
Your er father, ocean-hearted, would heed the word.
Coursers tied fast to the tether-line,
The grey wolves of Say at his back.
When he turned his face, foes were broken,
In Beecin the Chinese wept.
Guarding the shadowed host, grown great,
Shielding the moonlit world.
Great in wrath against the foe,
An ember to whoever faced him.
Whoever said: I will go against the beren —
Even Beecin's khan was unmade,
Such was your father's state.
No foe overcame him by force,
None came riding against him,
The deceiving world is vain.
Let us bear our longing and see.
The stealthy world of woes —
Let us now stand its watch,
The decree the Creator wrote
He wrote upon our brows — let us see it!
Your wrathful foe is Sarıbay.
This is my saying, know it well,
Lion, grey wolf, hear my word.
The mad one whose wrath is hard,
Like to loose his hard wrath.

Sparing neither kith nor kin,
Like to cut all down, leaving none.
The infidel son of Celmoguz —
Cast in fire, he does not burn.
The musket's ball cuts him not,
The bow's arrow pierces him not,
A thing of hard wrath he is.
When I think — so many demons he has,

On sekiz bin âlemi
Sefil edecek hâli var.
Yüzleşenden kan çıkmış,
Görünüşünden can çıkmış,
Dilediği yere konacak gibi,
Ejderha gibi hop çekip,
Ay-âlemi soğuracak gibi.
Çehresi soğuk uçurum gibi,
Ay-âlemi, dağı taşı
Bırakmadan yutacak gibi.
Hazırlanıp gelen kâfire,
Müşküllü ahir zamana,
Beren öldü, han öldü,
Yüzünü dönen canların hepsi öldü.
Mızrakta usta olan da öldü,
Çaresi bütün yaman da öldü.
Kahrı katı başlattı,
Katı müşkül, koca kavga,
Kırgız'a cehennemi başlattı.
Bahar vakti olduğunda,
Yeleli kısrak bindirmeden,
Güz günü olduğunda,
Kuyruklu kuzu yedirmeden,
İnletti elini.
Eğdirmek oldu belini.
Bahar vakti olduğunda,
Yerin yüzünü açtırmadan,
Avuç avuç tohum saçtırmadan.
Ekin mekin sürdürmeden,
Özgür dağa yaylatmadan,
Kokuşmuş kuşatma kurmuş,
Suçu olmayan halkını,

Yok etmek oldu itibarını.
Akıtır su gibi kanını,
Tüketmek oldu gücünü.
Celmoguz oğlu kâfire,
Yer tüketen bahadıra,
Celmoguz oğlu bahadırı,

The eighteen thousand worlds
He has the power to make wretched.
Blood has flowed from all who faced him,
Souls have fled at his mere look,
Like to alight wherever he wills,
Sucking in like a dragon,
Like to suck up the moonlit world.
His visage like a cold abyss,
The moonlit world, mountain and stone,
Like to swallow all, leaving none.
Before the infidel come prepared,
Before these hard last days,
The beren died, the khan died,
All souls who turned to face him died.
The master of the lance died too,
The dread one full of cunning died too.
He began his hard wrath,
Hard hardship, a mighty war,
He began a hell for the Kırgız.
When springtime came,
He let none mount the maned mare,
When autumn days came,
He let none eat the fat-tailed lamb,
He made the people groan.
He set to bending their backs.
When springtime came,
He let none break open the face of the earth,
He let none scatter seed by the handful.
He let none plough field or furrow,
He let none summer on the free mountain,
He laid his rotten siege,
Your people bearing no guilt —

He set to destroying their honor.
He pours their blood like water,
He set to spending their strength.
The infidel son of Celmoguz,
The bahadır who devours the land,
The bahadır son of Celmoguz,

Yer kurutan kâfiri,
Kan döküp, baş kesti.
İnletip elini,
Çok kırdı belini.
Celmoguz oğlu kâfirden
Pazısı kat kat er öldü,
Kalmadan hepten denk öldü.
Mızrakta usta becerikli öldü,
Düşmanın çaresini bilen yaman öldü.

Kâfir kahrını saçtığında,
Eli, yurdu parçalayıp,
Tepesinden bastığında,
Ahali ağlar, han ağlar,
Kalmadan yurdun hepsi ağlar.
Karanlığa boğdu halkını,
Gerçekten yok etti itibarını.
Celmoguz oğlunun gelişi,
Kokuşmuş oyun etmiş,
Sataşanı kırmış.
Eceli yetenler ölmüş,
Diyarı ikiye bölmüş.
Geniş kayırsız kudurmuş,
Zehirli cinini saçmış,
Gayretli elin hepsi
Kahırlanıp yandı,
Kalmadan yurdun hepsi,
Garip candan umudu kesti.
Halk çığrıştı, feryat oldu,
Göğü yaran uğultu oldu.
Celmoguz oğlu bu kâfir,
Rast geleni çiğnedi,
Denk geleni kemirdi.
Keyfince hoplayıp,
Duruyor işte Sarıbay.

Ejderha gibi hop çekip,
Soğuruyor işte Sarıbay.
Bu Sarıbay kâfirden,

The infidel who withers the land —
He spilled blood and cut off heads.
Making the people groan,
He broke many a back.
By the infidel son of Celmoguz
Died the er of layered brawn,
Died his equals, all, none left.
Died the deft master of the lance,
Died the dread one who knew the foe's undoing.
When the infidel scattered his wrath,
Rending people and yurt,
When he trampled from the crown,
The folk weep, the khan weeps,
All the yurt weeps, none left dry.
He drowned your people in darkness,
Truly he destroyed their honor.
The coming of Celmoguz's son —
He has played a rotten game,
He has broken all who crossed him.
Those whose hour had come have died,
He has cloven the land in two.
The mad one, vast and merciless,
Has scattered his venomous demons,
All the valiant people
Burned in their anguish,
All the yurt, none excepted,
Gave up hope for their poor lives.
The people cried out — lamentation rose,
A roar arose that split the sky.
This infidel son of Celmoguz
Trampled whoever crossed his path,
Gnawed whoever came against him.
Leaping at his pleasure,
There stands Sarıbay.

Sucking in like a dragon,
There Sarıbay sucks all in.
By this infidel Sarıbay

Eren öldü, becerikli öldü,
Nice çetin yaman öldü.
Yaz günü olduğunda,
Yeleli kısrak bindirmeden,
Güz günü olduğunda,
Kuyruklu kuzu yedirmeden,
Ekin mekin sürdürmeden,
Ele kısrak bağlatmadan,
Yerin yüzünü açtırmadan,
Avuç avuç tohum saçtırmadan,
Ejderha gibi gürleyip,
İnsanoğlu kulun
Boydan boya bedeni ürperip,
Şimşek gibi çakıp,
Yürüyüşünden toz çıkıp,
Gürültüsünden can çıkıp,
Sarıbay'ın zehrinden,
Salıp durduğu zehrinden,
Bu kâfirin kahrından,
Kayın ağlayıp, söğüt ağlar.
Nasıl müşkül oldu diye,
Kalabalık Kırgız'ın hepsi ağlar.
Ak sakallı koca ağlar,
Dil bilmez çocuk ağlar.
Celmoguz oğlu kâfire,
Yer tüketen bahadıra,
Tavulga yaksan kor işlemez,

Karabina atsan ok işlemez.
Hepsi kat kat müşküle,
Ay eksilip, gün geçti,
Aradan nice yıl geçti.
Var dünyasını saçar besbelli,

Kalmadan yurdun kaçar besbelli,
Çığırından çıkmış Sarıbay,
Gözü gölün bataklığı gibi,
Görünse canı yutacak gibi,
Kahırlansa soğuracak gibi,

Died the eren, died the deft,
Died many a hardy dread one.
When summer days came,
He let none mount the maned mare,
When autumn days came,
He let none eat the fat-tailed lamb,
He let none plough field or furrow,
He let the people tether no mare,
He let none break open the face of the earth,
He let none scatter seed by the handful,
Roaring like a dragon,
Every child of man, poor slave,
Shuddered in body head to foot,
Flashing like lightning,
Dust rising from his tread,
Souls fleeing at his thunder,
From Sarıbay's venom,
From the venom he keeps loosing,
From this infidel's wrath,
The birch weeps, the willow weeps.
Saying: how hard it has become,
All the thronging Kırgız weep.
The white-bearded elder weeps,
The child that knows no speech weeps.
Upon the infidel son of Celmoguz,
The bahadır who devours the land,
Burn tavulga-wood — its ember bites him not,
Fire the carbine — its ball bites him not.
All in hardship fold on fold,
The moon has waned, days have passed,
Many a year has passed between.
Plainly he will scatter all their worldly goods,
Plainly all the yurt will flee, none left,
Sarıbay has burst all bounds,
His eye like the marsh of a lake,
Appearing, like to swallow souls,
Enraged, like to suck all in,

Suçu olmayan Kırgız'ı
Kırıp geçirecek gibi.
Nice canı soğuracak gibi,
Azgın tayı tutup inek etti,
Ay-âlemi dize getirdi.
Katı kahrı başlattı,
Gayreti bol ereni
Bırakmadan kırıp attı.
Celmoguz oğlu kâfirle,
Geçende at koşturan teke tek meydanda

Alın alına durdular.
Şay'ın koruduğu Külçoro,
Aylarca yıllarca vuruştu.
O Külçoro bahadırın –
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem aslan,
Kızarıp yanan kordu,
Âlemi aşan yamandı.
Düşmana çelik oktu,
Âlemde öylesi yoktu.
Karşı karşıya durdular,
Tüfek atıp, yay çekip,
Ete ete vuruştular.
Vuruşmanın zehrinden,
Sarıbay'ın kahrından,
Zırhın hepsi lime lime oldu,
Erenlerin hepsi yutuldu.
Çilesi kurumuş nice can,
Yüksek çukura tutuldu.
Çarpışmayı katı başlattı,
Erenlik taslayan bereni,
Bırakmadan kırıp attı.
Sungurları dul kıldı,
El besleyen ereni
Kara tabanlı kul kıldı.
Ay-âleme sığmayacak,
Görülmedik kavga çıkardı.

The Kırgız bearing no guilt
He is like to cut down wholly.
Like to suck up many a soul,
He caught the wild colt and made it a cow,
He brought the moonlit world to its knees.
He began his hard wrath,
The eren abounding in valor
He cut down, leaving none.
With the infidel son of Celmoguz,
Of late, on the field of single combat where horses ran,
They stood brow to brow.
Külçoro whom Şay protects
Fought for months, fought for years.
That bahadır Külçoro –
Tall of stature, broad of shoulder,
Pehlivan and lion both,
He was an ember burning red,
A dread one surpassing the world.
To the foe he was a steel arrow,
His like was not in the world.
They stood face to face,
Firing muskets, drawing bows,
They fought flesh against flesh.
From the venom of the fighting,
From Sarıbay's wrath,
All the armor hung in shreds,
All the erens were swallowed up.
Many a soul whose thread was dried
Was caught in the towering pit.
He began the battle hard,
The beren who vaunted his prowess
He cut down, leaving none.
He made widows of the gyrfalcons,
The eren who fed the people
He made a black-soled slave.
Too vast for the moonlit world,
He raised a war never seen.

Günü dolan ölmüş,
Gidilir de dönülmez gerçek yurdu

Erenler hayli görmüş.

Those whose day was full have died,
The true homeland gone to, never returned from —
Many erens have beheld it.

Kıyılmış çınarlar,
Kırgın olup gider besbelli,
Kızıl boyunlu tazılar,
Celmoguz oğlu kâfirle
Şay'ın koruduğu Külçoro
Teke tek durup,
Kımıl kımıl kuru ot pişene dek,
Töre töresinin külü uçana dek,
Sıkıca altı ay çarpışıp,
Haykırıp mızrak çekilip,
Altı ay durmadan vuruşup,
Haykırıp mızrak uzattırıp,
Değdiği yeri yıkıp,
Kahrı katı görmüş.
Külçoro erin altından,
Altmış küheylan ölmüş.
Ustaca yürüyüp araya dalıp,
Külçoro çıktı kan olup.
Yetmiş yerden yara yiyip,
Vuruşmaya derman kalmadı.
Boğuşa boğuşa canavarla,
İnsanın gücü yetmedi.
Aslan dişi işlemedi,
Ay-âlemin gücü yetmedi,
Çarpışmaya derman gelir mi,
Bununla vuruşup insan yener mi?
Baş köşeye kuyu kazacak gibi,
Dört tür davarı saçacak gibi,
Çarpışmayı katı salacak gibi,
Kahırlansa kudurmuş,
Ahalinin hepsini
Bırakmadan kırıp soğuracak gibi,

Kana sıkıca doyacak gibi,

The plane-trees hewn down
Plainly go to slaughter,
The red-necked hounds —
With the infidel son of Celmoguz,
Külçoro whom Şay protects
Stood in single combat,
Till the trembling dry grass baked through,
Till the ashes of the lordliest törö flew,
Battling hard for six months,
Crying out, lances drawn,
Fighting six months without pause,
Crying out, lances thrust,
Wrecking whatever they struck,
He has known wrath most hard.
Beneath Külçoro the er
Sixty coursers have died.
Advancing deftly, plunging between,
Külçoro came out bathed in blood.
Wounded in seventy places,
No strength was left him to fight.
Grappling and grappling with the monster,
Man's strength did not suffice.
The lion's tooth did not bite,
The moonlit world's strength did not suffice,
Can strength for battle come?
Fighting this one, can man prevail?
Like to dig a pit at the seat of honor,
Like to scatter the four kinds of herds,
Like to loose the battle hard,
The mad one, when enraged,
All of the people
Like to cut down and suck dry, leaving none,
Like to glut himself full on blood,

Gayretlisi işte böyle.
Halka gelen felâket,
Bir kara zalim musibet.
İnatlaşırsa kudurmuş,
Denk geleni kemirir,
Kara kuş gibi tepinir.
Yeşil ala kırmızı,

Such is that mighty one.
A calamity come upon the people,
A black tyrant woe.
The mad one, when he sets his will,
Gnaws whoever comes against him,
Stamps like the black eagle.
Green, pied, and red,

Canını canını yolsak bölünmez,
Can bırakır hâli görünmez.
Boğuşa boğuşa bu itle,
Etiniz oldu sulu sepken,
Kanınız kaldı bir kaşık.
Söylenecek sözü bilesin,
Deryadil töröm, sözümü dinle!
Kayıpçal kızı Kuyalı –
Dişilerin en hünerlisidir,
Gerçek evliyanın kızıdır.
Yerin dibi Celpiniş,
Celpiniş'te doğmuş,
Nice handan yazı almış,
Bilgeden dua almış,
Kız aslan diye anılmış,
Zırhı seksen dört olmuş,
Bir bakışı yangın olmuş.
Kayıpçal kızı Kuyalı
Nice düşmana at sürmüş,
Kara kuş gibi terbiye görmüş.
Çakırdoğan gibi hazırlanmış,
Gaipten akıl bulunmuş.
Erken dediği geç olmuş,
Berenim, size varmaya
İki gözü dört olmuş,
Et yüreği kor olmuş.
Gece girince uyku yok,
Gündüz gezse rahat yok,
Sinek gibi canı çığrışıp,
Yoldaş olup yürümeye
Erken dediği geç olup,

Tear at his very life — it will not sunder,
No sign he will give up his soul.
Grappling and grappling with this dog,
Your flesh became wet sleet,
Of your blood but a spoonful remained.
Know the word that must be said,
My ocean-hearted lord, hear my word!
Kuyalı, daughter of Kayıpçal –
Most skilled of all womankind,
Daughter of a true saint is she.
Celpiniş at the earth's deep end,
In Celpiniş was she born,
From many a khan she took writ,
From sages she took blessing,
She was named the maiden lion,
Her coats of mail were eighty-four,
A single glance of hers was fire.
Kuyalı, daughter of Kayıpçal,
Rode against many a foe,
Trained like the black eagle.
Made ready like a grey falcon,
Counsel came to her from the unseen.
What she called early came late,
My beren, to come to you
Her two eyes became four,
Her heart of flesh became an ember.
When night falls, no sleep,
Walking by day, no rest,
Her soul shrilling like a fly,
To walk as your companion,
What she called early came late,

İki gözü dört olup,
Yürek kaynayıp kor olup,
Yaratılmış kullarda
Âşıklık böylesi olmayıp,
Perizade pek güzel,
Bak hele, töröm, sen bunun,
Yüzleşeceği Sarıbay,
Kahırlı düşman işte böyle.
Dişi aslan er budur,

Ay-âlemi dize getirip,
Fayda getirecek olan budur.
Kıyamete dek dostum diye,
Alıp gelen ben, işte bu.
Kız Kuyalı sayesinde,
Dertlenen halkı bilir diye,

Bir faydası değer diye,
Atışmayı bolca salar diye,
Kahırlı düşman elinden,
Pazısı dolgun kâfirin,
Çarpışıp boğuşup,
Kurtarıp alır diye.
Atın yelesini yatırdım,
Yeryüzünün dört bucağını
Dört dolanıp gezdim.
Derman tükenip çırpınıp,
Alıp geldim yalvarıp.
Almayıp bırakırsan ansızın,
Apaçık müşkül kazara,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Zalimliği işte böyle.
Darılıp giderse Kuyalı,
Törölük taslayan bu elin
Tepesinden basmaz mı.
Baş köşeye kuyu kazmaz mı,
Dört tür davarı saçmaz mı,
Diyara kırgın salmaz mı,
Kırıp kana doymaz mı,

Her two eyes became four,
Her heart boiled up to ember,
Among created mortals
No love like this has been,
The peri-born, most fair,
Look now, my lord — the one
She must face is Sarıbay,
Such is the wrathful foe.
This is the lioness-er,

Bringing the moonlit world to its knees,
This is she who will bring gain.
Saying: my friend till Judgment Day,
I am the one who brought her — here she is.
By grace of the maiden Kuyalı,
Thinking she would know the grieving people,
Thinking her gain would touch us,
Thinking she would loose ample battle,
From the wrathful foeman's hand,
From the infidel of brawny arm,
Battling and grappling,
Thinking she would set us free.
I laid flat the horse's mane,
The four corners of the earth
I circled four times over.
My strength spent, struggling,
Pleading, I brought her here.
If of a sudden you refuse her,
Stark hardship by mischance —
Sarıbay, son of Celmoguz,
Such is his tyranny.
If Kuyalı goes off aggrieved,
This people that vaunts its lordship —
Will he not trample it from the crown?
Will he not dig a pit at the seat of honor,
Will he not scatter the four kinds of herds,
Will he not loose slaughter on the land,
Will he not cut down and glut on blood,

Hızır uğramış Kırgız'ın
Vadinin suyunu çevirmez mi,
Ateş sönmüş gibi etmez mi?
Zalim cini tutarsa,
Yanan ateşi söndürüp,
Kötü eder Kırgız'ı,
Cümbür cemaat göçürüp,
Ecelli oğlum ölmez mi,
Ölmeyip diri kalanı,
Böbürlenen kudurmuş,
Ganimet edip almaz mı?
Kavga çıkarıp buna,

Of the Kırgız whom Hızır visited
Will he not turn aside the valley's water,
Will he not leave them like a fire gone out?
If the tyrant's demon seizes him,
Quenching the burning fire,
He will do the Kırgız ill,
Driving them all into exile,
Will not my fated son die?
And those who die not but live —
Will the vaunting mad one
Not take them for his spoil?
Raising war upon this land,

Diyara elini uzatmaz mı?
Kıl kadar tüy bırakmadan,
Kudurmuş domuz kırmaz mı?
Horluk mızrağı uzatmaz mı,
Diyara kırgın etmez mi,
Kırgını seyirlik salmaz mı?
Yüksük ağızlı, ceylan gözlü,
Kırmızı gömlekli, ince belli,
Salınıp yürüyen güzeli,
Ganimet edip almaz mı!
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Utangacı berbat etmez mi,
İşte böyle yurdu kırmaz mı.
Heybeti kalın, zehri güçlü,
Haykırsa eder yeri düz,
Sarıbay müşkül, koca belâ,
Zalimin karasının ta kendisiymiş,
Müşkülün kara gözüymüş.
El bozup, yurt yıkan
Kara zalimin ta kendisiymiş.
Celpiniş'ten çıktığında,
Yetkin çeliği yağlamış,
Denk geleni haklamış.
Mızraklaşanı devirip,
Ödülü sıkıca kazanmış.
Hınçlanıp kudurmuş,

Will he not stretch his hand over the land?
Leaving not a hair's-breadth of down,
Will the mad swine not cut all down?
Will he not thrust the lance of scorn,
Will he not make slaughter in the land,
Will he not make the slaughter a spectacle?
Thimble-mouthed, gazelle-eyed,
Red-shifted, slender-waisted,
The beauty who walks a-swaying —
Will he not take her for his spoil!
Sarıbay, son of Celmoguz,
Will he not defile the modest maid,
Will he not thus cut down the yurt?
Massive his dread, strong his venom,
His war-cry levels the ground,
Sarıbay is hardship, a mighty bane,
The very blackness of tyranny is he,
The black eye of hardship is he.
Breaker of peoples, wrecker of yurts —
The black tyrant's very self is he.
When he came forth from Celpiniş,
He oiled his consummate steel,
He finished whoever came against him.
Toppling all who crossed lances,
He won the prize and held it fast.
The mad one, filled with spite,

Nicelerin kanını yutmuş.
İçse kana doymamış,
Boğuşup can bırakmamış.
Aç çeliğini dizmiş,
Deryadil aslanın soyunu
Tüy bırakmadan kırarım diye,

Altı yıl önce aramış.
Uğraşacak dağ bulamadan,
Vuruşacak düşman bulamadan,
Gözü yanıp kor olup,
Âlemde böylesi olmayıp,
Yedi yıl durmadan yol yürüyüp,
Aç kurt gibi kavrulmuş,
Deryadil aslanın soyunu,

Babam Celmoguz'un kanını güderim diye,
Bunca yıldır gözetlemiş.
Kapanın ağzını kan edip,
Yüzleşeni yerle bir edip,
Denk geleni kemirip,
Kanı su gibi höpürdetip,
Törölük taslayan nicelerin
Tepesini yarını dümdüz edip,
Bilen cana gürültü koparıp,
Göğü yaran feryat koparıp,
Nice pehlivan toplanmış,
Yüzleşip dayanıp duramadan,
Karşı çıkıp devler kırılmış.
Derman tükenip güç gitmiş,
Nice yalnız er ölüp,
Eli yurdu ağıt yakmış.
Yanıp tutuşan sel gibi kor,
İnsanda böylesi zalim yok,
Bir gün bolluk, bir gün yok,
İşte böyle olur dünya bok.
Bu Celmoguz oğlu kâfirden,
Bu el kurutan çoraktan,

Has swallowed the blood of many.
Drinking, he was not sated with blood,
Grappling, he left no soul alive.
He ranged his hungry steel,
The ocean-hearted lion's seed
Vowing to cut down, leaving no down-feather,
Six years past he came searching.
Finding no mountain to contend with,
Finding no foe to fight,
His eye burning to ember,
His like not being in the world,
Seven years he journeyed without pause,
Parched like a hungry wolf,
The ocean-hearted lion's seed —

Vowing: I will avenge my father Celmoguz's blood,
All these years he has kept watch.
Making the trap's mouth run with blood,
Razing whoever faced him,
Gnawing whoever came against him,
Slurping blood like water,
Of many who vaunted lordship
He split the crowns and made them flat,
Raising tumult for every knowing soul,
Raising wails that split the sky,
Many a pehlivan has gathered,
None could face him and stand fast,
Divs went against him and were broken.
Strength was spent, power fled,
Many a lone er died,
His people and yurt keened the dirge.
An ember like a blazing flood,
No tyrant like him among men,
One day plenty, one day naught,
Such is the world — mere dung.
From this infidel son of Celmoguz,
From this barren blight that withers peoples,

Sakalı başka kâfirden,
Sırmayı delip geçer gibi,
Kılını koymadan Kırgız'ı
Kırıp geçirip gidecek gibi,
Dediğim budur, bilesin,
Aslan bozkurt, sözümü dinle!
Söz dinlemezsen er bozkurt,
Delilik olur bu yaptığınız.
Suçsuz yurt kırılırsa,
Çetin belâ, müşkül iş,
Bilmezliği bilmez mi,
Söylenen mırıltı gerçekse,
Tan ağaran mahşer gününde,
Kanını davalayıp durmaz mı!
Söz dinlemezsen er bozkurt,
Kıyametin gürültüsünü başlatırsın.
Altı bin gelin, nice kız,
Köyü karanlığa bırakırsın.

From the infidel of alien beard,
As one pierces through gold braid,
The Kırgız, sparing not one hair,
He is like to cut down wholly and pass on,
This is my saying, know it well,
Lion, grey wolf, hear my word!
If you heed not the word, er grey wolf,
This deed of yours is madness.
If the guiltless yurt is cut down,
A grievous bane, a hard affair,
Will not the unknowing be known?
If the murmured word be true,
On the dawning day of judgment,
Will they not press the claim of their blood!
If you heed not the word, er grey wolf,
You will begin the tumult of doomsday.
Six thousand brides, many a maiden,
You will leave the village in darkness.

Solgunlaşıp çıkan kuru bulut,
Yağmadan geçer mi sanırsın.
Kara zalim Sarıbay
Saplamadan geçer mi sanırsın.

The dry cloud rising pale —
Think you it will pass without raining?
The black tyrant Sarıbay —
Think you he will pass without striking home?

Ölesiye kıyar eline,
Yangın bastırır yerine.
Yıkım müşkül doğurur,
Yerli yurtlu Kırgız eline.
Dediğim budur, bilesin,
Semetey, bozkurt, sözümü dinle!
Namusa kapılıp ar edersen,
Bilmezlik olur bu yaptığınız.
Akıl edip alın,
Ala-Dağ'da Kırgız'ı
Sağ esen alıp kalın.
Hoca, molla toplayın,
Er Kuyalı pehlivan kızı
Aldım deyip nikâh kıyın.
Atışmayı bolca salın,

He will butcher your people to the death,
He will smother your land in fire.
Ruin will beget hardship
For the settled Kırgız people.
This is my saying, know it well,
Semetey, grey wolf, hear my word!
If, caught by honor, you take shame,
This deed of yours is folly.
Take counsel and take her,
The Kırgız of the Ala-Dağ
Keep safe and whole.
Gather hodjas and mullahs,
The er Kuyalı, pehlivan maiden —
Say «I take her» and bind the marriage.
Loose ample battle,

Ak kalpak Kırgız yurdunu
Ecelin müşkül okundan,
Kahırlının güruhundan,
Cehennemin yanan korundan,
Zalimin demir ağından,
Gerçek düşmanın elinden,
Kurtarıp alın!»
Ayçürök böyle deyince,
Manas'ın oğlu gözü pek,
Bileği kalın, taş yürek,
Âleme salar koca belâ.
Atasından, dedesinden
Üstünlüğüne baksana.
Tükendikçe tüten,
O köklü Manas soyu.
Öldükçe çoğalan,
Hükmeden aslanın soyu.
Kara suya kan döken,
Otlu yeri yakıp kavuran,
Kendisi aslanın soyu.
Yavaşça söyleyip, sağlam bırakıp,

The white-kalpak Kırgız yurt
From doom's hard arrow,
From the wrathful one's horde,
From hell's burning embers,
From the tyrant's iron net,
From the true foeman's hand,
Deliver and set free!»
When Ayçürök spoke thus,
The son of Manas, dauntless-eyed,
Thick of wrist, heart of stone,
A mighty bane loosed on the world.
From his father, his forefathers —
Behold how he surpasses them.
Smoking still as it burns low,
That deep-rooted seed of Manas.
Multiplying as they die,
The seed of the ruling lion.
Spilling blood into black water,
Burning and scorching the grassland,
He himself of the lion's seed.
Speaking softly, leaving it firm,

Deryadil törön söze başlayıp:
«Yetkin aldığım duadan,
Yetim kaldığım babamdan,
Yetim kalıp yetişip,
Yurda güç belâ katılıp,
Erlik takınıp er olup,
Er oğluyla denk olup,
Temirkan'ın şehrine
Sürgün girip büyüyüp,
Kara hanın şehrine,
Kaçıp varıp büyüyüp,
Orda yönetip, yurt edinip,
Ulu sultan olduğum,
Yüz dönüp düşman gelmemiş,
Bana karşı düşman yenmemiş.
Han Akun'un şehrine,
Güvey olup vardığımda,

The ocean-hearted törö began his speech:
«By the consummate blessing I received,
By my father whom I lost, an orphan,
Orphaned, I grew to manhood,
Joining the yurt through toil and bane,
Putting on manhood, becoming an er,
Standing equal with the sons of ers,
To Temirkan's city
I came an exile and grew,
To the black khan's city
I fled and there grew up,
Ruling the horde, making a homeland,
I who became great sultan —
No foe has come to face me,
No foe has prevailed against me.
To Khan Akun's city
When I went as bridegroom,

Perizade bahtı kara
Ayçürök'ü aldığımda,
Böyle diyecek sözüm var,
Ahdettiğim yerim var.
Helâl eşim Çürök'e
Bozulmamış sözüm var.
Çürök'ü geçende aldığımda,
Ak buğday ununu çiğnedim,
Ak çeliğin ağzını yaladım.
Ahdi sağlam bağladım,
Ölesiye şart koştum,
Geçende Akun'un kızı bahtsıza,
Baba bulmuş yoldaşa,
Yaratan'ın kattığı sırdaşa,
Üstüne kuma almamaya,
Üsteleyip kamçı çalmamaya,

Ahdettiğim sözüm var.
Ahdedip durduğum:
Ak fitilin koru vursun,
Ak tüfeğin oku vursun,
Tepesi bütün gök vursun,
Bağrı tüylü yer vursun,
Başkasına eziyet etmem diye,

Üstüne kuma almam diye,
İnsan ölür söz söyledim,
Gerçek ahdi, şartı ettim» –
Deyip böyle söyleyince,
Kız Kuyalı şunu söyler:
«Garip başım varken,
Karadan kaftan örtünmem,
Hanlara, beylere yalvarmam.
Geçilecek ırmak görmeden,
Çizmeyi nasıl çıkarayım.
Hükmeden sultan bakmadan,
Vekil olup Sarıbay'la
Mızraklaştığımda niderim?
Çatışmadan, dalaşmadan,

The peri-born of black fortune,
When I took Ayçürök,
I have this word to say,
There is a vow I stand upon.
To Çürök my lawful wife
I have a word unbroken.
When of late I took Çürök,
I chewed the white wheat flour,
I licked the white steel's edge.
I bound the vow fast,
I set the condition unto death,
Of late, to Akun's luckless daughter,
To the companion who found a father,
To the confidante the Creator joined to me,
Never to take a rival-wife over her,
Never to press her, never to strike the whip
—
I have the word I vowed.
This is the vow I stand upon:
May the white matchlock's ember strike me,
May the white musket's ball strike me,
May the unbroken sky above strike me,
May the earth of downy breast strike me,
Vowing: I will torment no other,

Vowing: I will take no rival-wife over her,
I spoke the word a man dies by,
I made the true vow, the true condition» –
When he had spoken thus,
The maiden Kuyalı says this:
«While this lonely head is mine,
I will not wrap myself in kaftans of black,
I will not beg khans and beys.
Till I see the river to be crossed,
How shall I pull off my boots?
While the ruling sultan looks not on me,
Standing proxy against Sarıbay,
What am I when we cross lances?
Without clash, without fray,

Yoluma bakıp gideyim» –
Deyip, böylece Kuyalı
Kızıl doru ata binip,
Kıl kuyruğunu çat düğüp,
Pusatını kuşanıp,
Yanına kılıç bağlanıp,
Yine dehşet salacak gibi,
Bırakmadan canları kıracak gibi,
Tuğ dibinde duracak gibi,
Binlerce tümen düşman gelse
Haykırıp mızrak uzatacak gibi,
Ay-âlemi dize getirip,
Sürüp götürüp kıracak gibi.
Düşmana yüz dönen pehlivanın,
Yurt koruyucusu zavallıların,
Pehlivanlığı bir başka,
Bunun bahadırlığı bir hayli.
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem aslan,
Berenliği besbelli,
Yaman deli garip er.
Bunun hükmettiği Semetey,
Sessizliğe gömüldü o yer.
Gökten bulut tutulup,
Heybeti kalın görünüp,
Arlanmış gibi bu deli,

Let me look to my road and go» –
So saying, Kuyalı
Mounted the red-bay steed,
Knotted tight its horsehair tail,
Girded on her arms,
A sword bound at her side,
As if to loose terror again,
As if to break all souls, leaving none,
As if to stand at the standard's foot,
Should foes come by thousands of tümens,
As if to cry out and thrust the lance,
Bringing the moonlit world to its knees,
As if to drive all off and cut them down.
The pehlivan who turns her face to the foe,
Guardian of the yurt's poor folk,
Her pehlivan-strength is a thing apart,
Her valor is a mighty measure.
Tall of stature, broad of shoulder,
Pehlivan and lion both,
Her beren-hood plain to see,
A dread, wild, lonely er.
Semetey, over whom she held sway —
That place was buried in silence.
Clouds gathered dark in the sky,
Her massive dread made plain,
This wild one, as if stung by shame,

Gözünün yaşı dökülüp,
Gönlü gidip bölünüp,
Gerçek erliği görünüp,
Altın yanaklı ay baltayı
Ak bileğine doladı.
Türlü türlü topuz,
Sıkıca belde bağlı,
Kınsız kılıç, keskin çelik,
Bu boyunda hazır duruyor.
Kabzası çelik, ucu keskin,
Kayın saplı sırlı mızrak
Bu dizinin dibinde hazır duruyor.

The tears spilling from her eyes,
Her heart giving way, riven,
Her true er-hood made plain,
The gold-cheeked moon-axe
She wound about her white wrist.
Maces of every kind
Bound fast at her waist,
A scabbardless sword, keen steel,
Stands ready upon her frame.
Steel-hafted, keen of point,
The birch-shafted, glazed lance
Stands ready at her knee.

Ok işlemez kürk giyip,
Parıldatıp küheylan at binip,
Altındaki küheylanı
Kaçan kulan yapılı.
Ön kaşı ak altın,
Özenle yapılmış ak kaltak eyer
O küheylanda eyerli.
Yele gibi olan güzelim saç,
Tepesine sarıp düğmüş.
Dilediği Semetey,
Varırım deyip yürümüş.
Sürüp alıp ardından,
Semetey'in derdinden
Masan gölünü yurt edinmiş.
Haberden ilginç söz duyup,
Masan gölünün bataklığında,
Kulan kovup coşup,
Sevinçle oynayıp yatarken,
Kervancıdan söz duyup,
Manas'ın oğlu er Semen
Sultan oldu diye duyup,
Geniş dünya dar olup,
Erken sözü geç olmuş,
Benim iki gözüm dört olmuş.
Çoban yıldızı gibi gözüm parlayan,
Kaynar kazan gibi içim kaynayan.

Tutuşup içim kor olup,
Karanlık olup hâlimiz,

Kaynayan topyekûn hıncımız.
Kanlar kalıp bir kaşık,
Semetey'e büyük âşık.
Dağ başından haykıran,
Ular kuşu olup geldim.
Bir görmeye törömü,
Tutkun olup geldim.
Diri basıp yürüdüm.
Ateş gibi yanıp tutuştum.

Wearing the fur no arrow bites,
Mounting a courser gleaming bright,
The courser beneath her
Built like a fleeing kulan.
Its front pommel-bow white gold,
A white kaltak saddle wrought with care
Sits saddled on that courser.
Her lovely hair like a mane
She wound and knotted on her crown.
Semetey, her heart's desire —
Saying «I will wed him,» she set forth.
Driving on behind him,
For the pain of Semetey
She made Masan lake her home.
Hearing strange word of tidings,
In the marsh of Masan lake,
Chasing kulan, exulting,
As she lay sporting in joy,
Hearing word from a caravaneer,
That Manas's son, the er Semen,
Had become sultan — so she heard,
The wide world grew narrow,
Her early word came late,
My two eyes became four.
My eye gleaming like the shepherd's star,
My inward parts boiling like a seething cauldron.
My breast caught fire, turned ember,
Dark grew our state,

Our rancor boiled entire.
Of blood but a spoonful left,
Deep in love with Semetey.
Crying from the mountaintop,
I came as the ular bird.
For one look upon my lord,
I came a captive of love.
I strode the earth alive.
I burned and blazed like fire.

Erken açtığım geç oldu,
Er sultana varmaya
İki gözüm dört oldu.
Kayıpçal atamın baş köşesinde,
Nice yıl yürüdüm.
Hunhâr aslana ererim diye,
Kadir Allah'tan, o Tek'ten,
Bunu dileyip yürüdüm.
Koptuğumu ulasana,
Saçıldığımı toplasana!
Dondurmadan kürkünü ver,
Çok inletmeden cevabını ver.
Karartma gözümü,
Kederlendirme beni.
Duyup al sözümü,
Zahmete koşma beni!
Serin düşürme sözümü,
Pehlivan kız kaldı dedirtip,

Rezil rüsva etme beni!
Yanıp tutuşup kor oldum,
Bahadır, senin yangınından
yok oldum.
Bahadır, senin yüzünden,
Kızıl doruyu yordum,
Değerli canı kocattım.
Saman otu gibi sarardım,
Bu dünyanın boşu boşuna
Yaratıldığına şaştım kaldım.
Ulu dağ gibi alacağın gün,

Kabalık olur bu yaptığınız.
Bu dünyada almazsan, ya

Kıyamette eşim oldu deyip,
Ahdi edin.
Bu ahit gerçekse,
Celmoguz oğlu kâfirle,
Halk kurutan sefille,

What I opened early came late,
To wed the er sultan
My two eyes became four.
At my father Kayıpçal's seat of honor
Many a year I walked.
Saying: I shall reach the fierce lion,
From Allah almighty, from the One,
I walked wishing for this.
Splice what is broken of me,
Gather what is scattered of me!
Give your fur before I freeze,
Give your answer before I groan too long.
Do not darken my eyes,
Do not fill me with grief.
Hear and take my word,
Do not yoke me to torment!
Do not let my word fall cold,
Letting them say: the pehlivan maid was left,
Do not put me to shame and scorn!
I burned and blazed, turned ember,
Bahadır, in the fire of you
I was unmade.
Bahadır, because of you,
I wore out the red-bay,
I aged my precious soul.
I yellowed like straw-grass,
That this world was made in vain —
I stood amazed at it.
On the day you should take one great as a mountain,
This deed of yours is churlish.
If in this world you take me not, then

Say: in the Judgment she is my wife,
Make the vow.
If this vow be true,
With the infidel son of Celmoguz,
With the wretch who withers peoples,

Yüz yüze gelip durup,
Beş ay durmadan vuruşup,
Boğuşma katı başlasın.
Sinsi dünya titreyip,
Bozulup gidivereversin.
Ak bayrak tuğ olup,
Göğü yaran feryat olup,
Çarpışma katı başlasın.
Dibi köklü kara yer,
Bozulup gidiversin.
Bitip tükenen gün olsun,
Celmoguz oğlu kâfire
Ay karanlık gece olsun.
İyice dinsin bu işiniz,
Diyar gerek, yurt gerek,
El yerleşmeye yurt gerek.
Ahdi edin,
Başıma yazma örtün,
Helâl eşim oldu deyip,
Çift edip alın.
Ahdinize durursanız,
Ölümüne yemin ederseniz,
Boz kırı verin, bineyim.
İpekli kaftanı verin, giyeyim.
Celmoguz oğlu kâfiri
Yerine kadar süreyim.
Kaburgasını sökerim,
Gayreti nedir, görürüm.
Şaşmadan altı ay çarpışıp,
Cezasını ele veririm.
Çelmeleşe gelinen yol budur,
Atışa gelinen kol budur.

Celpiniş'in beri yanı,
Cet-Kayt dağının öte yanı,
Yedi gün mızraklaşıp,

Tümsekli yamaçta,
Yıkılmış dağın düzlüğünde,

I will stand face to face,
Fight five months without pause,
Let the grappling begin in earnest.
Let the stealthy world tremble,
Let it break and come undone.
The white banner a standard raised,
Wails rising that split the sky,
Let the battle begin in earnest.
The black earth deep of root —
Let it break and come undone.
Let it be a day of utter ending,
For the infidel son of Celmoguz
Let the moon be a night of darkness.
Let this affair of yours be stilled for good,
A land is needed, a yurt is needed,
A homeland for the people to settle.
Make the vow,
Lay the kerchief on my head,
Saying: she is my lawful wife,
Take me and make us a pair.
If you stand by your vow,
If you swear it unto death,
Give me the grey steed — let me mount.
Give me the silken kaftan — let me wear it.
The infidel son of Celmoguz
Let me drive back to his own place.
I will tear his ribs away,
I will see what his valor is worth.
Battling six months unerring,
I will hand his punishment to the people.
This is the road come for the leg-trip bout,
This is the track come for the trading of shots.
On the near side of Celpiniş,
On the far side of Cet-Kayt mountain,
Seven days we crossed lances,

On the hummocked slope,
On the flat of the fallen mountain,

Bir kavga salmıştım.
Yer yarının yedi sırtını
Yedi kez dolanıp kovaladığımda,
Celmoguz oğlu kâfire,
Yer tüketen çorağın,
Görmediğini gördürüp,
Gücünü kara yer edip,
Amansız kavga saldığımda,
Bereninden bezdirmiştim,
Yüz yüze gelenlerin
Yüzleşip başını kesmiştim.
Kaburgasını sökmüştüm,
Kanını su gibi serpmiştim.
Yaktığı ateşini söndürüp,
Can çaresini tüketip,
Kuvvetlisini kahredip,
Gayretlisini yerle bir edip,
Mızrak uzatıp bastırdım.
Gayretlisinin, aslanlarının
Kanını yere akıttım.
Bozkurt törö yüzünden,
Ölünmez yerde kaldım,
Ay eksilip yıl geçip,
Aradan nice gün geçip,
Yedi yıl çarpıştım.
Celpiniş yerinin geçidi,
Kendi açtığım yoldu.
Celmoguz oğlu kâfiri
Alıp götüren koldu.
Çarpışacağım Sarıbay,
Dilediğim Semetey,
Er kız pehlivan diye anılıp,
Yarışa yalnız varayım diye,
Celmoguz oğlu kâfiri,
Tepetaklak edeyim diye,
Ak kalpak Kırgız yurdumu,
Adaklım Semetey,
Kaplayan ecel okundan,

I loosed a battle once.
The seven spines of the earthen cliff —
When I circled seven times in chase,
Upon the infidel son of Celmoguz,
That blight who devours the land —
I showed him what he had never seen,
I made his strength black earth,
When I loosed the merciless battle,
I made him sick of his own berens,
Of those who came face to face
I faced them and cut off their heads.
I tore their ribs away,
I sprinkled their blood like water.
Quenching the fire he had lit,
Spending his soul's last remedy,
Crushing his strongest,
Razing his most valiant,
I thrust the lance and bore him down.
Of his valiant ones, his lions,
I poured the blood upon the ground.
For the sake of the grey-wolf törö,
I was left where dying is denied,
The moon waned, years passed,
Many a day passed between,
Seven years I battled.
The pass of the land of Celpiniş —
It was a road I opened myself.
The infidel son of Celmoguz —
It was the track that bore him off.
Sarıbay, whom I shall fight,
Semetey, whom I desire,
Named the er-maiden pehlivan,
That I might go alone to the contest,
That the infidel son of Celmoguz
I might hurl head over heels,
That my white-kalpak Kırgız yurt,
Semetey, my betrothed,
From doom's engulfing arrow,

Kahırlı itin elinden,
Kurtarıp alayım diye,
Erken sözüm geç oldu,
İki gözüm dört oldu.
Yüreğim ezilmiş,
Et yüreğim uzanmış,
Yanan içim bastırılmış,
Kepek gibi gözüm açılmış,
Dediğim budur, bilesin,
Deryadil töröm, sözümü dinle!
Sözümü dinlersen hunhâr aslan,
Boğuşacağım Sarıbay,
Muradıma ererim.
Yoldan çıkmış domuzun,
Yüzleşirsem başını keserim.
Bulduğunu ganimet ederim,
Yüzleşirsem canını kıyarım.
Derdimin hepsini bastırırım,
Gerçek dileğe erdirirsen,
Çorağa salıp kâfiri,
Kayış gibi yoğurup ezerim.
Kahırlanıp dikilirsem,
Yel kasırga küheylan malım var,
Yetmiş olsun Sarıbay,
Tek başıma gücüm var.
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Kız pehlivandan adım var.
Sarıbay değil, âlemi
Titretecek gücüm var.
Bahadırsan, aslansan,
Manas'ın oğlu sensen,
Süründürme dediğim sözü,

Sarı derde salma beni.
İnatlaştırma sözümü,
Bozdurma benim düzenimi.
Yaşartma gözümü,
Cefaya salma beni.
Karartma benim günümü,

From the wrathful dog's hand,
I might deliver and set free,
My early word came late,
My two eyes became four.
My heart is crushed,
My heart of flesh is stretched thin,
My burning breast is smothered,
My eyes opened wide like bran,
This is my saying, know it well,
My ocean-hearted lord, hear my word!
If you heed my word, fierce lion,
Sarıbay, with whom I shall grapple —
I shall attain my desire.
The swine that has left the road —
If I face him, I will cut off his head.
What he has gathered I will take for spoil,
If I face him, I will end his life.
I will quell the whole of my grief,
If you grant my true desire,
Driving the infidel to barren ground,
I will knead and crush him like rawhide.
If I rise up in fury,
Mine is a courser of wind and whirlwind,
Let there be seventy Sarıbays,
Alone I have the strength.
Kuyalı, daughter of Kayıpçal,
Mine is the name of maiden pehlivan.
Not Sarıbay alone — the world
I have the strength to make tremble.
If you are bahadır, if you are lion,
If you are the son of Manas,
Do not drag my spoken word through the dust,
Do not cast me into yellow grief.
Do not harden my word to defiance,
Do not let my order be undone.
Do not wet my eyes with tears,
Do not cast me into torment.
Do not darken my day,

Kurutma benim dilimi.
Tasa, kaygı yedirme,

Zahmet çekip arasa da,

Almadı diye dedirtme!
Manas'ın oğlu bahadır – diye,
Duymuştum şeker sözünü,
Bahadır, isteyip geldim sana!
Kök atanız Tügöl Han,
Ta kökünden Hızır dokunmuş.
İlk atalarınız hepsi han,
Başından Hızır dokunmuş.
Soyundan sopuna dek senin,
Aç arslan diye ün almış,
Cömert şirin öz oğlusun.
Benim adımı sorarsan –
Er Kuyalı kız pehlivan.
Kayıpçal'ın kızıydık,
Yiğit kızın ta kendisiydik.
Mızrakta usta, becerikli kız,
Her belalı müşküle
Ustalaşmış yamandık biz.
Başıma yazma örtünüz,
Vaadi sağlam kılarak,
Ölümüne şart koşarak,
Söz dinlersen, bahadır, alınız!» –

Deyip, böylece kız pehlivan
Kara dilini biledi,
Yaman pehlivan şakıdı.
Geçmişte, Manas çağında,
Kopanı ulayan,
Saçılanı derleyen,
Bahadır Manas bozkurdu
Peşine takıp er kılan,
Er oğullarla denk kılan.
Düşmanlık edeni yatıştırıp,
Hunhar Manas beyini,

Do not parch my tongue.
Feed me not on care and sorrow,

Though one should search with toil and pain,
Let none say that he took her not!
The son of Manas is a batyr – saying,
I had heard your sugared word,
Batyr, desiring you I came!
Your root-forefather Tügöl Han
From his very root was touched by Hızır.
Your first forefathers all were khans,
From the head were touched by Hızır.
Through all your line, from stock to stem,
Famed as the hungry lion,
You are the generous lion's own son.
If you should ask me for my name –
Er Kuyalı, the maiden pehlivan.
We were the daughter of Kayıpçal,
The valiant maiden's very self.
A deft girl, master of the lance,
To every trouble fraught with bane
We were the fierce one, hardened well.
Lay the kerchief on my head,
Making firm the plighted vow,
Setting terms unto the death,
If you heed my word, batyr, then take me!» –

So saying, thus the maiden pehlivan
Whetted her black tongue,
The fierce pehlivan sang out.
In days gone by, in Manas's age,
He who joined what had been severed,
He who gathered up the scattered,
Who took the batyr, grey wolf Manas,
In his train and made him a man,
Made him equal with sons of heroes.
Who soothed those who wrought enmity,
Who made the bloodthirsty bey Manas

Ulu Kaf Dağı gibi han kılan.
Beecin'le, Bakburçun'la yüzleşip,
Manas'ı onlara han kılan.
Derin derin düşünen,
Gökala kalkan oynatan,
Gözü uzaktan gören,

A khan like the great Mount Kaf.
Who faced Beecin and Bakburçun,
And made Manas khan over them.
He who pondered deep and long,
Who wielded the blue-grey shield,
Whose eye saw from afar,

Çok görmüş bilge kişiydi,
Derinlere salınsa eğer,
Yarıştan tek başına çıkan.
Evliyanın öz oğlu,
Kullar içre yaratılmış bülbül,

A sage was he who had seen much,
If loosed into the depths,
Coming from the contest all alone.
The own son of a saint,
A nightingale created among God's servants,

Cömert şirin sırdaşı,
Çilekeş Manas'ın yaşıtı,
Ağası Bakay ihtiyar –
Ay-âlemin hepsinin
Çaresini bulan evliya.
Bağlanıp kalmış pazarın
Bahtını açan er Bakay,
Müşkülü olan her insanın
Yolunu çözen er Bakay.
Söz dinlemeyen onmadı,
O zaman bozkurt Bakay'ın
Dediği iki olmadı.
Akılda bereketli, adil,
Asil Bakay ihtiyar.
Usulca söyler, pek koyar,
Ölürken ulu Bakay
Son demin sözünden söz açtı:
«Ey, Semetey kulunum,
Senin sırt yanında Hıtay var,
Senin karşında tüfek var,
Ah oğlum, üstüne yürüyen düşman hayli var!
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Konduğu yeri hor etti.
Ay-âlemi perişan eden
Amansız bir zorba oldu.

Confidant of the generous lion,
Agemate of long-suffering Manas,
His elder, Bakay the aged –
For all the moonlit world entire
The saint who found the remedy.
Of the market bound and stalled
Er Bakay who opened its fortune,
For every man beset with hardship
Er Bakay who unraveled the way.
Who heeded not his word ne'er prospered,
In those days the grey wolf Bakay's
Word was never spoken twice.
Bounteous in wisdom, just,
Noble Bakay the aged.
He speaks softly, sets it firm,
As he lay dying, great Bakay
Opened speech of his last breath:
«O Semetey, my foal,
At your back there stands Hıtay,
Before your face there stands the musket,
Ah, my son, the foes that march upon you are many!
Sarıbay, son of Celmoguz,
Defiled each place whereon he lighted.
Laying waste the moonlit world,
He became a merciless tyrant.

Kırdaki Kırgız soyunu
Kırarım diye kudurdu.
Nice yiğidin hepsi
Kıyamet yoluna tutuldu.
Almambet oğlu Külçoro,
Oğlun Seytek bahadırın
Demir zırhından ok geçmez.
Hepsi düşmandan lime lime oldu.
Dediğim budur, bilesin,

The Kırgız stock upon the steppe
He raged, saying: I shall slay them.
All of many a valiant man
Was caught on doomsday's road.
Külçoro, son of Almambet,
Your son, the batyr Seytek —
No arrow pierces his iron mail.
All were torn to shreds by the foe.
This is my word, that you may know,

Arslan oğlum, sözümü tut!
Evliya ihtiyar Kayıpçal,
O ikisi öz kardeştir.
Evliya ihtiyardan er Bakay,
Kayıpçal'dan Kuyalı –
Kız arslandır bu dahi.
Homurdanıp almam – deyip,
Ayağına gelen Kadir gecesine
Kabalık olur bu yaptığın.
Bu dünyalık olmasa da,
Kıyamet işine kıyınız!» –

My lion son, hold fast my word!
The saintly elder Kayıpçal —
Those two are brothers born.
From the saintly elder, er Bakay;
From Kayıpçal, Kuyalı –
A lion-maid is she as well.
Growling, I shall not take her – saying,
To the Night of Power come to your feet
This deed of yours would be an insult.
Though she be not for this world,
Consent to the bond of the world to come!»
–

Bakay böyle söylerken,
Bakay'ın hâli şöyleydi:
Bakay halka örnektir,
Evvelce geçen Manas'tan
Bahadır Bakay ağanız
Kalıvermiş yadigârdır.
İşte o anda Bakay şir,
Karanlıkta göz bulan,
Ansızın söz bulan,
Çıkmaz yerden yol bulan,
Peygamber yüzlü atanız,
Heybetli Bakay ağanız.
Sözünün olmaz hatası,
Ak kalpaklı Kırgız'ın atası.
Evliyalar soyundan gelen,
Yaman Bakay ağanın
Söylediği sözü tutuverdi.

While Bakay spoke thus,
Such was Bakay's state:
Bakay is a pattern to the people,
From Manas who passed before,
Your elder, batyr Bakay,
Remains a keepsake left behind.
And in that moment Bakay the lion,
Who finds an eye in darkness,
Who finds the word unlooked-for,
Who finds a road where none leads out,
Your forefather, prophet-faced,
Your elder, awesome Bakay.
His word is never in error,
Father of the white-kalpak Kırgız.
Come of the line of saints,
The fierce elder Bakay's
Spoken word he straightway held.

Manas'ın oğlu er Semeñ,
Babası bozkurt, er yiğit,
Bakay deyince söz dinleyip,
Dile gelip durmuştu.
Pehlivan kızı almaya
Gönlü meyledip durmuştu.
Bakay girince araya,
Peygamber misali atanın
Sözünü tutup durmuştu.
«Baba Bakay, pekâlâ – deyip,
Senin bu dediğin akıl» – deyip,
Manas'ın oğlu gözü pek,

Er Semeñ, the son of Manas,
His father the grey wolf, a valiant man,
At Bakay's name he heeded the word,
And had come to speech.
To take the pehlivan maiden
His heart had bent and inclined.
When Bakay stepped between,
The prophet-like forefather's
Word he held and kept.
«Father Bakay, very well – saying,
This word of yours is wisdom» – saying,
The son of Manas, dauntless-eyed,

Kayıp ihtiyarın kızı pehlivana,
Dişi arslan garibe dedi:
«Dediğim budur pehlivana,
Açık söylerim, sözümü tut,
Kayıpçal'ın pehlivan kızı,
Dilediğin ben isem eğer,
Son sözü söylerim, bilesin.
Dediğine razı olayım,
Bu dünya aldatıcıdır,
Bugün gördüğün yarın yok,
Bir gün yüzünü gösterir,
Bir gün sırtını gösterip,
Aldatıp durur kahpe dünya.
Vaadinizi ediniz siz.
Tanların mahşer gününde,
Huri kızı gibi parlayıp,
Yolumu gözleyip durunuz.
Akun'un kızı Ayçürök
Bu dünyalık yâr idi,
Kayıpçal kızı Kuyalı –
Sen kıyametlik yâr ol bana!»
Elin akıl ermez sözünü edip,
Ölümüne şart koşup,
Vaadi sağlam kılıp,
El ele tutuşup,
Ölüm andını içip,

To the pehlivan daughter of the elder Kayıp,
Said to the lioness, the stranger:
«This is my word to the pehlivan,
I speak plainly, hold my word,
Pehlivan daughter of Kayıpçal,
If it is I whom you desire,
I speak the final word, so know it.
Let me consent to what you say,
This world is a deceiver,
What you see today is gone tomorrow,
One day it shows its face,
One day it shows its back,
The faithless world deceives without cease.
Make you your vow.
On the dawns' great day of gathering,
Shining like a houri maiden,
Keep watch upon my road.
Ayçürök, daughter of Akun,
Was my beloved for this world;
Kuyalı, daughter of Kayıpçal –
Be you my beloved for the world to come!»
Speaking words beyond the people's ken,
Setting terms unto the death,
Making firm the plighted vow,
Clasping hand in hand,
Drinking the oath of death,

Gerçek vaatte bulunup,
Vaadin gerçeği adına
Kılıçla fidan kesişip,
Ak buğday tanesi çiğneşip,
Kelam-ı şerifi tutuşup,
Ak buğdayın unu gibi
Yoğruluşup kaldılar,
Ak ceylanın kılı gibi
Sıyrılışıp kaldılar.
Bulunmaz nadide ilaç gibi
Coşuşup kalmışlardı,
Gökteki Yedigen'le Çolpan
yıldızı gibi
Birleşip kalmışlardı.

Making the vow in truth,
In the name of the vow's truth
Cutting a sapling with the sword together,
Chewing grains of white wheat together,
Holding the Holy Word together,
Like flour of the white wheat
They were kneaded into one,
Like the hair of the white gazelle
They were drawn sleek together.
Like a rare and unfound remedy
They surged in joy together,
Like the Yedigen in heaven and the star
Çolpan,
They were joined as one.

Geniş dünya dar olup,
Kayıpçal kızı Kuyalı
Semetey'e kıyametlik yâr olup,

Dileği Kuday verdi – diye,
Beklenen şirler geldi – diye,
Ağrıyan yürek yatışıp,
Ağrıyan dertler şifa bulup,
Toya doksan kısrak kesip,
Var dünyayı geniş tutup,
Kanıkey'in ak sarayında
Yedi gün burada yatışıp,
Şu yaman dünyanın türlü işini
Bin bir soruyla eşeleyip,

Şabiet oynayıp toz koparıp,
Orompoy oynayıp şan salıp,
Eğlence iyice coşup,
Bunlar zevke daldığında,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Dün tan ağarıp söktüğünde,
Yere aydınlık değdiğinde,
Tan atımının soğuk yeli vurduğunda,
Kamışın başı sızlayıp,

The wide world growing narrow,
Kuyalı, daughter of Kayıpçal,
Became Semetey's beloved for the world to come,
Kuday granted the wish – saying,
The long-awaited lions came – saying,
The aching heart was stilled,
The aching sorrows found their cure,
Ninety mares were slaughtered for the feast,
The whole wide world was held in bounty,
In Kanıkey's white palace
Seven days they rested here,
The sundry works of this fierce world
They delved with a thousand and one questions,
Playing şabiet, raising dust,
Playing orompoy, spreading renown,
The revelry surged high,
And while they plunged in pleasure,
Sarıbay, son of Celmoguz —
Yesterday when dawn broke pale,
When light first touched the earth,
When daybreak's cold wind struck,
The reed-heads aching in the blast,

Canlı cümle mahlûkat
Yeryüzünde kalktığında,
Tepeden yıldız bölünüp,
Yere aydınlık dökülüp,
Dünyanın dört bucağı
Beş parmak gibi apaçık görünüp,
Celmoguz oğlu bahadırın,
Yer yakan kâfirin,
Ak sancağı tuğ edip,
Göğü yaran çığlık koparıp,
Talas'a yönelip ateşe verip,
Keñ-Kol'u yanan köz edip,
Rast geleni yok edip,
Akınına güç yetmeyip,
Düzeni bozuk domuzu,
Bileği bükülmez kamanı,
Bu güçlü cehennemlik haramiyi,
Almanbet oğlu Külçoro,

When every living creature
Arose upon the earth,
A star split above the summit,
Light poured down upon the earth,
The four corners of the world
Showed plain as the five fingers,
The batyr son of Celmoguz,
The infidel who burns the earth,
Raised his white banner for a standard,
Loosed a cry that split the sky,
Turned on Talas, set it aflame,
Made Keñ-Kol a burning ember,
Destroying all he chanced upon,
No strength availed against his onslaught,
That boar of ruined order,
The boar whose wrist none ever bent,
This mighty hell-bound brigand —
Külçoro, son of Almanbet,

Semetey oğlu er Seytek,
İkisi birden yenemeyip,
Karşı karşıya duruşup,
Tüfek atıp yay çekip,
Bunlar göğüs göğüse vuruşup,
Güç kuvvetin hepsi yenilip,
İnsanların hepsi yutkunup,
Eceli yetmiş çilekeş can,

Gerçek ölüme tutuldu.
Yakası altın, yeni tunç,
Çift kat zırhlı, torgay gözlü,
Tabılgı yaksa köz geçmez,
Oçogor atsa ok geçmez,

Sımsıkı dikilmiş, ok geçmez,
Paramparça bölünüp,
Karşı karşıya durmuşlardı.
Gün geçmez dinlenmeden,
Her gün soluk almadan,

Er Seytek, son of Semetey,
The two together could not vanquish him,
They stood arrayed face to face,
Firing muskets, drawing bows,
They fought breast to breast,
All their strength and might was beaten,
All the people gulped in dread,
The long-suffering souls whose hour had come
Were seized by very death.
Collar of gold, sleeve of new bronze,
Double-mailed, lark-eyed rings,
Though spiraea burn, no ember passes,
Though the oçogor fires, no ball goes through,
Stitched fast and tight, no arrow passes —
Yet riven all to pieces,
They had stood face to face.
No day went by in rest,
Each day without a breath drawn,

Gece gündüz çarpıştılar,
Celmoguz oğlu er ile
Ölmedikleri yerde kaldılar.
Tepelerin hepsi hendek oldu,
Azı dişleri sırıtmış,
At ölüsü dağ oldu.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Yer yutası öyle bir düşman oldu.
Atışmayı bolca başlatan,
Altmış kat dul yengeyi
Köyde karaltısız bırakan.
Türlü türlü alp öldü,
Atışıp gücü yetmeyip,
Türlü türlü halk öldü.
Sureti bozuk domuzun
Zırh pusatı seksen dört idi.
Uğursuz kâfirin
Göz attığı yan ateş oldu.
Söyledikleri ok olup,
Kirpiği alevli köz olup,
Heybeti bambaşka domuzun
Âlemde eşi benzeri olmayıp,

Night and day they battled on,
With the son of Celmoguz
Short of dying, there they stayed.
All the hills were turned to trenches,
Their molars bared in grins,
Dead horses piled to mountains.
Sarıbay, son of Celmoguz,
Became a foe to swallow the earth.
Who opened fire in plenty,
Who left the widowed sisters, sixty-fold,
Without a soul's shadow in the village.
Alps of every kind were slain,
Their strength failing in the fight,
Folk of every kind were slain.
The boar of twisted visage —
His mailed arms were eighty-four.
The ill-omened infidel —
Where he cast his eye turned flame.
His spoken words became arrows,
His lashes became flaming embers,
The boar of awesome mien apart,
Having no like in all the world,

Azgınlaşan domuzun
Kavgayı fena başlatmış.
Yakın uzak herkes umut kesip,
Az kalsın kırılıp gidecekmiş.
Müşkül salıp Sarıbay,
Geniş dünya daralmış gibi.

Sarsmak oldu belimi,
Kırmak oldu belimi,
Bozmak oldu kudurgan
Demir kazıklı hisarımı.
Bakışı zehirmiş,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Gerçek Kuday'ın kahrıymış.
Kinini dikip kudurgan,
Talas'ı kuşatıp çevirmiş.

The boar grown rabid
Had begun the fight full fell.
Near and far all cut off hope,
They had all but perished utterly.
Sarıbay loosing hardship,
As though the wide world had grown narrow.
He set himself to shake my back,
He set himself to break my back,
The rabid one set out to breach
My fortress staked with iron.
His gaze, it was poison;
Sarıbay, son of Celmoguz,
Was truly the wrath of Kuday.
Rabid, his hatred set on end,
He ringed Talas about in siege.

Bahtlı yiğidi, küheylan atı,
Nicelerin binini kırmış.
Malı mülkü yağmalamış,
Bozgunu bunca salmış,
Han Manas'ın soyunu
Bırakmadan kırıp geçmeye,
Köküne hep birden ermeye,
Kastını kurup durmuş.
Niceleri kırıp geçmiş,
Dönüp bakanın köküne
Göz kırpmadan hep birden ermiş.
Ünlü Talas'a, Keñ-Kol'a
Kokuşmuş hile kurmuş.
Bahar günü olunca,
Domuz, yeleli kısrak bindirmez,
Güz günü olunca,
Kuyruklu kuzu yedirmez,
Ekin tahıl ektirmez,
Eli dağda yaylatmaz,
Kapıya küheylan bağlatmaz,
Deminki şaşkın zavallı halk –
Bolca kurut kaynatamaz,
Candan iyice umudu kesti.
Şeytan oğlu Sarıbay'ın
Zorbalığı belli oldu.

The fortunate brave, the courser steed —
Thousands of many he cut down.
He plundered herds and goods,
He loosed such ruin abroad,
The seed of Khan Manas
To slay entire, sparing none,
To reach their root all at once,
He had laid his fell design.
Many had he cut down and passed,
The root of any who turned to look
He reached at once without a blink.
For famed Talas, for Keñ-Kol,
He laid a stinking snare.
When the spring day came,
The boar let none mount the maned mare,
When the autumn day came,
He let none eat the fat-tailed lamb,
He let no crop or grain be sown,
He let no folk summer in the mountains,
He let no courser be tethered at the door,
The dazed and wretched folk of late –
Could boil no store of kurut,
They cut off all hope of life.
Sarıbay, the devil's son —
His tyranny was made plain.

Celmoguz oğlunun Talas'ı kuşatıp, rast geldiğini dövüp, Külçoro ile Seytek'i Semetey'in üstüne kovalayıp, şimdi Kırgız'ın gücü ne kadar ki; benim adımı sorarsan Celmoguz oğlu Sarıbay'ım – diyerek ejderha gibi kükreyip kuşatıp durduğu yer:

The place where the son of Celmoguz besieged Talas, beat all whom he met, drove Külçoro and Seytek back upon Semetey — how much strength have the Kırgız now; if you ask my name, I am Sarıbay son of Celmoguz – so saying, roaring like a dragon, he held it in siege:

Yöneldiği yan yıkıldı,
Yiğitliği belli oldu.
Saldırdığı yan bozuldu,

The side he turned on toppled,
His valor was made plain.
The side he struck was routed,

Kâfirliği belli oldu,
Görünüşü işte şöyle:
Dik bakan gözüne baksan,
Açık kalmış çukur gibi,
Ağız yanına baksan,
Koyun yalamış yalak gibi,
Koca kazan gibi başı var,
Yatan it gibi başı var.
Ölçüsü başka, zehri güçlü,
Endamı başka kâfirden,
Öldüm de, candan ümit kes.
Kahırlanıp kâfirin,
Han Sarıbay bahadırın,
Gelip çatmış ahir zamanın.
Coşup taşsa kâfire
Dağ mı dayanabilir,
Tevekkül; Kuday'ın, Yaratan'ın
Gerçek buyruğu olmasa,
Çimdikleşip insan mı yener?
Bindiği atı bulut Sur,
Şahlanıp dörtnala koşturup,
Yaratılmış yeryüzünü
Küheylanla yıkıp geçip,
Karşısına çıkanı serip,
Bedel'in iki yamacında
Beşer beşer it doyar sanki.
Karşılaşanı perişan edip,
Yüz yüze gelse boğazlar sanki.
Azgın huylu, gönlü dar,
Büyük düşmanmış Sarıbay,
Bileği dolu, zehri güçlü,
Baksan öfkesi işte böyle.

His infidel nature was made plain,
And his look was even thus:
Look at his stark-staring eye —
Like a pit left gaping wide,
Look upon his mouth —
Like a trough licked clean by sheep,
He has a head like a great cauldron,
He has a head like a lying hound.
His measure apart, his venom strong,
His frame apart from other infidels,
Say: I am dead — and cut off hope of life.
With the rising wrath of the infidel,
Of Khan Sarıbay the batyr,
The end of days has come upon you.
If he surge and overflow, against the infidel
Can even a mountain stand?
Trust in God; were it not the true command
Of Kuday, of the Creator,
Could man prevail by grappling?
The horse he rides is cloud-grey Sur,
Rearing, galloping headlong,
The created face of the earth
He tramples down beneath his courser,
Laying low whoever meets him,
On Bedel's two mountain flanks
The dogs feed five by five, it seems.
Ruining all who cross his path,
Meeting face to face, he cuts the throat.
Rabid of temper, narrow of heart,
A great foe was Sarıbay,
His wrist full-thewed, his venom strong,
Behold, even such is his rage.

Açsa ağzından ateş çıkıp,
Çomağından köz çıkıp,
Kımıldayınca dayanmaz,
Kara yerden toz çıkıp,
Kahırlanan kâfirin
Heybetinden can çıkıp:

When he opens his mouth, fire comes forth,
From his mace come embers forth,
When he stirs, nothing withstands,
From the black earth dust comes forth,
From the raging infidel's
Terror the soul takes flight:

«Dediğime razı olursun,
Kahırlanıp dikildim,
Kalmadan topunuz ölürsünüz.
Şimdi öfkem kaynadı,
Kırasım gelir elini,
Bükesim gelir belini,
Ganimet ederim yılkını,
Yok ederim mülkünü,
Kapılı kaleni kana bularım,
Yiğitliğini söndürürüm.
Irmağını çevirmezsem,
Ateşi söndürüp, su bastırıp,
Sel yıkmış gibi etmezsem.
Bahadırlarını kul edip,
Kadınlarını cariye ederim.
Han Manas'ın soyunu
Bırakmadan hepsini boğazlamazsam,
Kıl kadar tüyünü bırakmadan,
Kırgından geçirmezsem,
Sarıbay olmayıp öleyim,
Doğmamış olup dibe çökeyim.
Sayısız mülkün hepsini
Kamçıyla ölçüp bölmezsem,
Irmağını kesmezsem,
Ateş sönmüş gibi etmezsem,
Doğmamış olup dibe çökeyim.
Yazın günü olunca,
Azgınlığım fena tutarsa,
Yeleli kısrak bindirmem,

Ekin tahıl ektirmem.
Erlik gücüm işte böyle,
Elini rahat yaylatmam.
Kahrım gelip dikilirsem,
Tek tüyün kalmaz, biçerim.
Öfkem iyice tutarsa,
Ejderha gibi sömürürüm.
Ben Sarıbay, er adım,
Yerimi yurdumu sorarsan,

«You will consent to what I say,
In wrath I have risen up,
You will die, all, to the last.
Now my fury is at the boil,
I crave to slay your people,
I crave to bend your back,
I shall take your herds for booty,
I shall destroy your possessions,
I shall drench your gated fortress in blood,
I shall quench your valor.
If I do not turn your river,
Quenching the fire, loosing the flood,
If I leave you not as wrecked by flood.
I shall make your batyrs slaves,
Your women I shall make bondmaids.
The seed of Khan Manas —
If I slaughter not them all, sparing none,
Leaving not a hair's breadth of down,
If I put them not to the slaughter,
May I die and be no Sarıbay,
May I sink unborn into the depths.
All your goods past numbering —
If I mete them not out with the whip,
If I cut not off your river,
If I leave you not like a fire gone out,
May I sink unborn into the depths.
When the summer day is come,
If my rabid fit takes hold full fell,
I let none mount the maned mare,

I let no crop or grain be sown.
Even such is my manly might,
I let your folk not summer in peace.
If my wrath comes and I rise,
Not one hair of you remains — I mow it.
If my fury takes full hold,
I devour like a dragon.
I am Sarıbay, a hero's name,
If you ask my land and home,

Celpiniş'te doğmuşum,
Adım halka duyulmuş,
Âleme saldım velvele.
Rast geleni çiğneyen
Han Sarıbay kendimim.
Emse kana doymayan,
Zorbanın kara gözüyüm,
Belanın ta kendisiyim.
Çarpmaya kaya bulamam,
Vuruşmaya düşman bulamam,
Çiğnemeye taş bulamam,
Yolmaya ot bulamam,
Sabahki sözüm geç kalıp,
Han Manas'ın soyunu
Bırakmadan boğazlayıp gitmeye,
Tek kılını komadan dümdüz edip,
Köküne hep birden ermeye,
Çetin kavga kılmaya,
Bırakmadan elini kırmaya,
Dolambaçlı, can basmaz yalçın
Obsoloñ dağını dolanıp,
Kahraman gibi dikilip,
Bırakmadan öcümü almaya,
Bile bile çıktım hazırlanıp.
Takat yorulup güç gidip,
Konayım diye gelmişim.
Han Manas'ın soyunu
Bırakmadan yağmalayıp kırıp,
Kahrı bastırıp Talas'a,
Sömüreyim diye gelmişim.
Malını yağmalayıp almazsam,

Bozgunu, kavgayı, müşkülü
Bu Talas'a salmazsam.
Hırpalarım hünerli kızını,
Ganimete yağmalarım kızını,
Kılıçla bozup hisarını,
Kırgından geçirip elini,
Azgınlaşıp dikildim,

In Celpiniş was I born,
My name is known among the peoples,
I loosed tumult on the world.
Trampling all he chances on —
Khan Sarıbay am I myself.
Who sucks yet is not sated with blood,
I am the tyrant's black eye,
I am calamity's very self.
I find no rock to smite,
I find no foe to fight,
I find no stone to trample,
I find no grass to pluck,
My morning word has tarried late,
The seed of Khan Manas
To slaughter wholly, sparing none,
To raze them flat, leaving not one hair,
To reach their root all at once,
To wage the grimmest war,
To slay their people, sparing none,
Winding, sheer, untrod by soul —
Rounding the mountain Obsoloñ,
Rising up like a champion,
To take my vengeance to the full,
Knowingly I set forth prepared.
Endurance tired, strength ebbing,
I have come meaning to alight.
The seed of Khan Manas
To plunder and slay, sparing none,
Pressing my wrath down on Talas,
I have come meaning to devour.
If I plunder not and seize their goods,

If ruin, war, and hardship
I loose not on this Talas.
I shall maul your skillful daughter,
I shall plunder your daughter for booty,
Breaching your fortress with the sword,
Putting your people to the slaughter,
Grown rabid I have risen,

Yalvarsan da dinlemem sözünü.
Sahiden öfkem tuttu,
Sahiden oyarım gözünü.
Külçoro, Seytek, Semetey,
Bağlarım devini,
Baltalayıp yararım beynini,
Çıkarayım, Kırgız'ım,
Nerelerdeki kinini.
Bulandırayım durunu,
Yağmalayıp güzel kızını.
Ganimete bağlayıp devini,
Çıkarayım ben senin
Kudurup yatan kinini.
Benim adım Sarıbay,
Celmoguz'dan doğmuşum.
Karşılık verenlere karşı
Âleme saldım velvele.
Kahrolası Kırgız halkı,
İsteyip içip doymayan,
Açgözlülüğünü komayan.
Ala-Too'yu yurt edinen,
Güreşmeden kimsenin yenemediği,
Ölüsünü kimseye vermeyen.
Kahırlanıp saldırsa,
Hakan'ın yurdu kırılan.
Boğuşa boğuşa çok düşman,
Kin güdüp dayanamayan.
Pusatını kuşanan,
Kınsız kılıç bağlanan.
Geçmişte hunhardan can çıkıp,

Hunhar Manas afetinin

Heybetinden can çıkıp,
Çarpmaya dağ bulamayıp,

Though you beg, I heed not your word.
In truth my fury has taken hold,
In truth I shall gouge out your eye.
Külçoro, Seytek, Semetey —
I shall bind your giant,
I shall axe and split your brain,
Let me draw forth, O my Kırgız,
Your hatred, wherever it hides.
Let me muddy your clear water,
Plundering your fair daughter.
Binding your giant for booty,
Let me draw forth from you
The hatred lying rabid within.
My name is Sarıbay,
Of Celmoguz was I born.
Against all who gave answer
I loosed tumult on the world.
Accursed Kırgız people,
Craving, drinking, never sated,
Never leaving off their greed.
Who made the Ala-Too their home,
Whom none could beat without a wrestle,
Who yield their dead to no man.
When they strike in wrath,
The Hakan's land is broken.
Many a foe, grappling on and on,
Nursing hatred, could not endure.
Girding on their arms,
Belting on the scabbardless sword.
Of old the soul fled from the bloodthirsty one,
From the terror of the scourge, bloodthirsty Manas,
The soul took flight in dread,
He found no mountain left to smite,

Ben yedimde çocukken,
Vuruşmaya düşman bulamayıp,
Ay-âlemi şaşırtıp,

When I was a child of seven,
Finding no foe to fight,
Confounding the moonlit world,

Altındaki koca Kula at,
Çalımla yürütüp,
Pusatını kuşanıp,
Kana doymaz zülfikâr,
Kınsız kılıç bağlanıp,
Yürüyüşümden toz çıkıp,
Gürültüsünden can çıkıp,
Hindistan'dan asker alıp,
Yeri kaynatıp bol alıp,
Vuruşu seksen dört olup,
Göz attığı ateş olup,
Aylığı bin altın olup,
Göğü yaran çığlık olup,
Belalı kavga müşkülü
Yeryüzünde duyulup,
Aklı olan, uslu can,
Emanet candan umut kesip,
Yerin dibi Celpiniş,
Celpiniş denen yeri var.
Celpiniş'i yurt edinen,
Caman el denen halkı var.
Benim atam Celmoguz
Celpiniş'i yurt edinmiş.
Yetmiş türlü can varsa da,
Ölüsünü kimseye vermemiş.
Kan emip katılaşıp,
Dev, celmoguz diye ün alıp,
Rast geleni komamış,
İçse aşa doymamış.
On sekiz bin âlemin
Büyük kilidi benim – diye,
Zavallı atam sanmış.
Önüne kattığı mal kalmayıp,
Karşılık veren can kalmayıp,
Yerin dibi dalgalanıp,
Atam devi olmuş.
Kement çevirecek can kalmayıp,

The great Kula horse beneath him,
Pacing it with swagger,
Girding on his arms,
The zülfikâr unsated with blood,
Belting on the scabbardless sword,
From my marching dust came forth,
From its thunder the soul took flight,
Taking soldiers from Hindistan,
Setting the land aseethe, taking in droves,
His strokes numbering eighty-four,
Where he cast his eye turned flame,
His monthly pay a thousand gold,
A cry of his that split the sky,
The hardship of the baneful war
Was heard through all the earth,
Whoever had wit, each prudent soul,
Cut off hope of the soul held in trust,
At the world's bottom lies Celpiniş,
There is a place called Celpiniş.
Making Celpiniş their home,
There is a folk called the Caman el.
My father Celmoguz
Made Celpiniş his home.
Though there be seventy kinds of souls,
He yielded his dead to no man.
Sucking blood, growing hard,
Famed as div and celmoguz,
He spared none he chanced upon,
Drinking, was never sated with food.
Of the eighteen thousand worlds
The great lock is mine – saying,
My poor father deemed it so.
No herd was left he had not driven,
No soul was left to give him answer,
The world's depths surged like waves,
My father became their div.
No soul was left to whirl a lasso,

On sekiz bin âlemin

Of the eighteen thousand worlds

Atam hanı kesilmiş.
Karşılık vereni
Yakalayıp atam boğazlamış.
Türlü türlü devlerin
Üstünü atam olmuş.
Rast geleni çiğnemiş,
Karşılaşanı sömürmüş,
Denk gelen alpların hepsini
Ejderha gibi hop çekip,
Benim atam yutmuş.
Han atamın yanına
Karşı duran varamamış.
Arslan yiğit atama
Kement çevirecek kalmamış.
Kene gibi kanla dolmuş.
Yerin dibi dalgalanıp,
Atam başı olmuş.
Geçen, bahçeye bülbül konduğunda,

Çiçekli otların hepsi
Kızıl yeşil dolduğunda,
Arık atlar semirip,
Acıkan karın doyup,
Yamaçlara el yurt konduğunda,
Su çağlayıp, yer çiçeklenip,
Yaz mevsimi geldiğinde,
Bayırdan karaca bağırıp,
Çınardan guguk ötüp,
El yukarıya göçerken,
At kara dil çağında,
El yokuşa çekip konduğunda,

Han yaylası vakti olduğunda,

Yalçın dağı can basmaz,
Bin keçiyolunu aşmış.
Tam seksen bölük askerle,
Karacoltoy ordusuyla,
Benim atam Celmoguz,

My father set up as khan.
Whoever gave him answer
My father seized and slaughtered.
Of divs of every kind
My father became the overlord.
He trampled all he chanced upon,
Devoured all who crossed his path,
All the alps that came his way,
Sucking them in like a dragon at a gulp,
My father swallowed them.
Into my khan father's presence
No withstander could approach.
Against my lion-brave father
None remained to whirl a lasso.
Like a tick he filled with blood.
The world's depths surged like waves,
My father became their head.
Of old, when the nightingale lit in the garden,
When all the flowering grasses
Filled with crimson and with green,
The lean horses growing fat,
The hungry belly filled,
When folk and camp pitched on the slopes,
Waters purling, earth in flower,
When the summer season came,
The roe-deer crying from the hillside,
The cuckoo calling from the plane-tree,
As the people moved to the heights,
In the season of the horse's black tongue,
When the folk drew up the slope and camped,
When the khan's summer-pasture time was come,
The sheer mountain no soul treads —
He crossed a thousand goat-paths.
With full eighty companies of troops,
With the host of Karacoltoy,
My father Celmoguz

Tepesinden basmış,
Dört tülük malını saçmış,
Başköşeye kuyu kazmış.

O hunhar, bağladığı iki
Alp ile pehlivan devini
Yumruklayıp yere sermiş.
Direnenin beynini,
Böylece çıkarmış ikisinin,
Nerelerdeki kinini.
Yalvarsa dinlemez sözlerini,

Boyun eğdim dese de olmaz,
Oymuş atam gözlerini.
Celpiniş'e toplayıp,
Caman elin Carmanas'ını,
Canı çıkası domuzu,
O elin hepsine
Han kaldırıp koymuş.
Vergi diye kız alıp,
Yük taşıyan fili alıp,
O file yükleyip altın alıp,
Kara gözlüden binini alıp,
Yaşlısını perişan edip,
Hepsini ganimet edip,
Hunhar Manas er varıp,
Kavgayı çetin salmış.
Kıymetli atam Celmoguz'un
O zaman başını almış.
Karşılık verdi – diye,
Atamın kaburgasını
Çatır çutur sökmüş.
Yazık, atam yiğidin
Kanını su gibi dökmüş.
Bunun aslı işte böyle,
Benim yazık atam ölmüş.
Hunhar Manas, koca domuz,
Kasılıp ağzını kan edip,
Yerin yüzünü toz edip,

Came down upon their summit,
Scattered their four kinds of herds,
Dug a pit at the seat of honor.

That bloodthirsty one — the two he bound,
The alp and the pehlivan div,
He felled with his fists to the ground.
The brains of those who resisted —
Thus he drew forth from those two
Their hatred, wherever it hid.
Though they begged, he heeded not their words,
I submit, they said — it availed not,
My father gouged out their eyes.
Gathering them to Celpiniş,
The Carmanas of the Caman el,
That boar whose soul should perish,
Over all that people
He raised up and set as khan.
Taking maidens for tribute,
Taking the burden-bearing elephant,
Loading that elephant with gold he took,
Taking a thousand of the black-eyed,
Bringing the aged to misery,
Making booty of them all —
Bloodthirsty Manas, the man, came forth,
And loosed a grievous war.
My precious father Celmoguz —
Then he took his head.
He gave answer – saying,
My father's ribs
He tore out crack on crack.
Alas, my valiant father —
His blood he spilled like water.
Such is the truth of it,
My poor father perished.
Bloodthirsty Manas, the great boar,
Swelling, his mouth all blood,
Turning the face of the earth to dust,

Karşılık vereni
Kırağı gibi kara kana bulayıp,
Benim han atamı yere serip,
Kana iyice doymuş.
Bununla Celpiniş
Ateş sönmüş gibi olmuş.

All who gave him answer
He smeared in black blood like hoarfrost,
He laid my khan father low,
And was sated full with blood.
With this, Celpiniş
Became as a fire gone out.

Yaktığı ateşi söndürüp,
Bütün yurdun hepsini
Yerli yerine göçürüp,
Yarar küheylan, er yiğit,
Bunun hepsini er Manas
Ganimet edip almış.
Benim gönlümde kuruntu var,
Yürekte yanan kara köz,
Tam da böyle bela var.
Bu yıl göçürürüm göçünü,
Almaya geldim öcümü,
Yel yetişmez küheylanın
Yorulmadan ağzını bükerim,
Kahırlanıp dikildim,
Bırakmadan yurdunu kırarım.
Ordulu şen Kırgız'a
Doğrultup mızrak uzatırım.
Coşkun öfkem tuttu,
Kırgız'a bir oyun ederim.
Boğuşup çetin salmazsam,
Dilediğimi almazsam,
Benim atam Celmoguz'un
Böyle öcünü almazsam,
Sarıbay olmayıp öleyim,
Dönüşü olmayan gerçek yeri
Erlik varken göreyim.
Sıkıntıyı dosdoğru salmazsam,
Tükeninceye dek vuruşup,
Atamın öcünü almazsam.
Celpiniş'ten çıkalı,
At yorup yer dolaşıp,
Denk gelen yerden ganimet alıp,

Quenching the fire he had kindled,
All of the whole encampment
He moved back each to its place,
The worthy courser, the valiant man —
All of these did er Manas
Take and make his booty.
In my heart there broods a canker,
A black ember burning in the breast,
Even such a bane is there.
This year I shall drive off your camp,
I have come to take my vengeance,
Your courser the wind cannot catch —
Untiring I shall wrench its mouth,
In wrath I have risen up,
I shall slay your camp, sparing none.
At the hosted, merry Kırgız
I level and thrust the lance.
My surging fury has taken hold,
I shall play the Kırgız such a game.
If I grapple not and loose grim war,
If I take not what I desire,
If for my father Celmoguz
I take not vengeance so,
May I die and be no Sarıbay,
The true place of no returning —
May I see it while manhood remains.
If I loose not affliction outright,
Fighting till all is spent,
If I take not my father's vengeance.
Since I set out from Celpiniş,
Wearying my horse, roaming lands,
Taking booty where I chanced,

Kabarıp yatan dağı aşıp,
Bağrını eze eze yumruklarım,

Er gayretim işte böyle,
Bel bağladığın beline,
Doymaz boğazım tutarsa,
Kargaşayı salarım eline.
Kırlarına ordu yığıp,
Heybetlini yok edip,

Irmağını çevirmezsem,
Hükümdarını, erini
Toptan kırmazsam,
Sarıbay olup nideyim.
Celmoguz benim yedi atam,
Öcünü alıp gideyim.
Gücün varsa karşı koy,
Karşı karşıya duruşup,
Güm güm vuruşup,
Hanların hepsi yutulup,
Kara cepken ok geçmez,
Hepsi lime lime kalsın.
Mızrak kırılıp çatışsın,
Ok geçmeyen küheylan at
Geçitlerde yere batsın.
Bahadırsan, şirsen eğer,
Cömert Manas kaplanın
Akın ettiği el isen,
Tüten hınçlar yatışsın,
Köklü yürek ferahlasın.
Denen söze razı olmazsan,
Dediğimi vermezsen,
Ovana kargaşa düşer,
Topluluğunu cehennem kaplar,
Kahrım gelip dikilirsem,
Çetin kavga başlatırım.
Alpına katıp halkını,
Tümden kırıp bırakırım.
Ben Sarıbay'ım, ta kendisi,

Crossing mountains heaved and swollen,
I shall pound your breast, crushing,
crushing,
Even such is my hero's zeal,
On the back wherein you trust,
If my unsated gullet takes hold,
I loose chaos upon your people.
Massing hosts upon your steppes,
Destroying your awesome ones,

If I turn not your river,
Your sovereign and your men —
If I slay them not wholesale,
What use to be Sarıbay?
Celmoguz — my seven forefathers,
Let me take his vengeance and go.
If you have strength, then stand against me,
Standing arrayed face to face,
Clashing boom on boom,
All the khans be swallowed up,
The black coat no arrow pierces —
Let it all be left in shreds.
Let lances splinter in the clash,
The courser no arrow pierces —
Let it sink into the earth at the fords.
If you are batyr, if you are lion,
Of the tiger, generous Manas,
If you are the people he raided,
Let smoldering rancors be stilled,
Let the deep-rooted heart find ease.
If you consent not to the word that's said,
If you give not what I demand,
Chaos falls upon your plain,
Hell engulfs your gathered folk,
If my wrath comes and I rise,
I begin the grimmest war.
Your people with your alps together,
I shall slay them one and all.
I am Sarıbay, the very one,

Zorbanın kara gözüyüm.
Karanlığın gecesiyim,
Kara zorbanın biriyim.
Irmağa girsen boylarım,
Bit kadar birini komam,
Emsem kana doymam.
Rast geleni çiğneyen,
Kamandan yaman Sarıbay,
Boğuşacak yerini hazırla gel,
Kavganın aslı işte böyle,
Çalsan taştan kaymayan,

I am the tyrant's black eye.
I am the night of darkness,
I am one of the black tyrants.
Enter the river — I plumb it after you,
I spare not one so small as a louse,
Sucking, I am never sated with blood.
Trampling all he chances on,
Sarıbay, fiercer than the boar —
Come, make ready your grappling-ground,
Such is the truth of this war,
Struck on stone, it does not glance —

Her şeyi kesen çelik uç gibiyim.
Rast geleni çiğneyen,
Çelik pençeli kuş gibiyim.
Kahrım gelip saldırırsam,
Soğuk kementi atarım.
İmrenilse verilmez Ayçürök'ü,
Benzini soldurup çekip alırım,
Kapkara ederim mülkünü,
Karartıp yurdunu,
Sahiden tüketirim gücünü,

I am like the steel point that cuts all things.
Trampling all it chances on,
I am like the bird with talons of steel.
If my wrath comes and I strike,
I cast the cold lasso.
Ayçürök, envied yet never given —
I shall blanch her face and drag her off,
I shall turn your possessions pitch-black,
Darkening your homeland,
In truth I shall spend your strength to nothing,

Su gibi dökerim kanını.
Kahırlanıp saldırırsam,
Bir tutam komam gücünü.
Gerçek Sarıbay ben kendim,
Feryat ettiririm canını.
Pek zorbalığım tutarsa,
Yiğidini perişan ederim,
Ben Sarıbay, gerçek zorba,
Karşıma çıkanı kırarım.
Dediğime gel, ey çok Kırgız,
Ay gibi güzel Ayçürök'ü,
Yurt bozucusu ulu Bakay'ı,
Bu ikisini ver, Kırgız,
İsteyip geldiğim Ayçürök'ü
Ganimet edip getirdim – diye,
Celpiniş'e varayım.

I shall spill your blood like water.
If I strike in gathered wrath,
I leave not a handful of your strength.
The true Sarıbay am I myself,
I shall make your soul cry out.
If my tyranny takes full hold,
I bring your braves to ruin,
I am Sarıbay, the tyrant true,
I slay whoever stands against me.
Come to my terms, O teeming Kırgız,
Ayçürök, fair as the moon,
Great Bakay, wrecker of realms —
Give these two, Kırgız,
Ayçürök whom I came desiring —
I have brought her home as booty – saying,
Let me go to Celpiniş.

Atanız ihtiyar Bakay'ı,
Hepsini yapan budur – diye,
Bir kanına doyayım.
Bakay ölüp ben doyunca,
Ben Sarıbay yiğit,
Coşup akan sudan geçip,
Ay karanlık gece olup,
Aradan nice gün geçip,
Zehirli kahırlı gölü geçip,
Dalgalanan ırmak sudan geçip,
Ala-Too'lu Kırgız'a
Bir müşkülü salmaya,
Hunhar şirin oğlundan
Bir öcümü almaya,

Your forefather, aged Bakay —
This is he who wrought it all – saying,
Let me be sated once with his blood.
When Bakay dies and I am sated,
I, Sarıbay the valiant,
Crossing the surging torrent,
Through the moon-dark night,
Many a day passing between,
Crossing the lake of venom and woe,
Crossing the billowing river-water,
On the Kırgız of the Ala-Too
To loose a hardship,
From the son of the bloodthirsty lion
To take my one revenge,

Sabahki düşüncem akşam olup,
İki gözüm dört olup,
Öz gayretimle canım sızlayıp,
Namus için, kan için,
Emanet canım titreyip,
Celpiniş'ten çıkalı,
Denk geleni yiyip geldim.
Sivri dilli Seytek, Semetey,
Bir kavga edeyim diye geldim.
Benim adım Sarıbay,
Yürüyüşümden toz çıkar,
Boğuşmamdan kan çıkar,
Heybetimden can çıkar.
Tabılgısız da köz yakar,
Atışılsa da ok geçmez,
Sarıbay kolay oğul değil,
İstense verilmez Taybuurul,
Böyle bir kavga salalım.
Büyük meydana gelmezsen,
Bu denene razı olmazsan,
Azgın öfkem tutarsa,
Yaktığın ateşi söndürürüm.
Kötü müşkül gün edip,
Yüreklini komadan ganimet edip,

My morning thought became my evening,
My two eyes became four,
My soul aching with my own zeal,
For honor's sake, for blood,
My soul held in trust atremble,
Since I set out from Celpiniş,
I came devouring all I met.
Sharp-tongued Seytek, Semetey —
I came to wage one war.
My name is Sarıbay,
From my marching dust comes forth,
From my grappling blood comes forth,
From my terror the soul takes flight.
It kindles embers even without spiraea,
Though volleys fly, no arrow pierces,
Sarıbay is no easy son,
Taybuurul, asked for yet never given —
Let us loose even such a war.
If you come not to the great field,
If you consent not to what is said,
If my rabid fury takes hold,
I quench the fire you kindled.
Making an evil day of hardship,
Taking every stout heart for booty,

Celpiniş'e göçürürüm.
Kale kapını kan edip,
Gayretlini yere serip,
Yalvarsan dinlemem sözünü,
Hışımlı öfkem tutarsa,
Soğuturum soluğunu,
Böylece bükerim belini,
Ulunu da, şirini de.
Ateş basmış gibi,
Yerle bir ederim elini.
Gücün varsa, ey Kırgız,
Denen söze razı olun,
Cömert Manas almıştı ya,
Ölüp gitmiş o hunhar,
Kendi kaşığını daldırmıştı.
Yüksük ağızlı, ceylan gözlü,

I drive you off to Celpiniş.
Turning your fortress gate to blood,
Laying your zealous ones low,
Though you beg, I heed not your word,
If my furious wrath takes hold,
I chill your very breath,
Thus I bend your back,
Your great ones and your lions both.
As though fire had overrun it,
I raze your people to the ground.
If you have strength, O Kırgız,
Consent to the word that's said,
Generous Manas took it all, did he not —
Dead and gone is that bloodthirsty one,
He had dipped his own spoon in.
Thimble-mouthed, gazelle-eyed,

Oynayan güzel kızları alıp,
Altın yüklü katırı almış,
Adı Celmoguz'u boğazlayıp o Manas,

O zaman sayısız mal almış,
Tüketmiş benim gülüşümü,
Almış bunca mülkümü.
Zırh giyen şirimi,
Kamçıyla ölçüp bölmüş,
Celpiniş'teki elimi.
Cefayı fena salmış.
Şu hunharın derdine bak,
Güveyisiymiş Car-Manas,
Kız kardeşi Karaçaç'ı,
Celpiniş'te vadiye,
Yetmiş ulu elime,
Han kaldırıp koymuş.
Atası kahırlı düşman – diye,
Hesabımı bulmuş.
El bozulup gitti – diye,
İki yılda bir kez,
O ele akın etmiş.

Taking the fair girls at their play,
He took the mule laden with gold,
That Manas slaughtered him whose name was Celmoguz,
Then took goods past numbering,
He spent my laughter to nothing,
He took so much of my possessions.
My mail-clad lion,
He meted out with the whip,
My people in Celpiniş.
He loosed cruel torment.
Behold that bloodthirsty one's mischief,
Car-Manas was his kinsman by marriage,
His sister Karaçaç —
In the vale at Celpiniş,
Over my seventy great peoples,
He raised up and set as khan.
Their father was a wrathful foe – saying,
He found my reckoning.
The people fell to ruin – saying,
Once in every two years
He raided that people.

Altından vergi toplamış.
Vergiyi harcı bulamayıp,
Benim atam babam ağlamış.
Hunharın zulmü değip,
Âlemi böyle kıvrandırmış.
Yavruyken muradıma eremeden,
Atamdan yetim kalıp,
Yetimlikten yetiştim.
Yurduma güç bela katılıp,

Yer yakan şir çıktım.
Celmoguz'un bir tanesi,
Er Sarıbay ben çıktım.
Dar yerde bastım göçünü,
Böylece aldım öcümü.
Caman elin Carmanas'ı,
Celpiniş'in ovasında,
Geniş kırın boyunda,
Geçen, bereketli bayın toyunda,
Halk dolup el kaynaşıp,

Kalabalık el kaynaşırken,
Kalabalığı yarıp yol açıp,
Carmanas'a el atıp,
Ölmediğim yerde kaldım.
Caman el kalabalık, ben yalnız,
Altı ay durmadan çarpıştım.
Kadınlısını dul edip,
Boy gösteren göğsünü,
Yakalayıp kul edip,
İpeğini çiğneyip yün edip,
Agaça denen güzelini,
Ganimete alıp cariye edip,
Hileyi fazlasıyla saldım.
Gök kene gibi kalabalık yurdu,
Hepten varıp kırıp geçirip,
Atamın öcünü aldım.
Söyleyecek ağız işte bu,
Boğuşagelen kol işte bu,

He gathered tribute of gold.
Unable to raise the tribute's cost,
My father, my sire, wept.
The bloodthirsty one's cruelty struck home,
Thus he made the world writhe.
A cub, before I reached my desire,
Left orphaned of my father,
From orphanhood I grew.
Hardship and bane heaped on my homeland,

I rose a lion who burns the earth.
The only one of Celmoguz,
I rose up, Er Sarıbay.
In the strait place I fell upon their caravan,
Thus I took my vengeance.
The Carmanas of the Caman el —
On the plain of Celpiniş,
Along the wide steppe's edge,
Of late, at the rich bay's feast,
The folk thronging, the people seething,

While the crowded people seethed,
Cleaving the throng, opening a path,
I laid hands on Carmanas,
And stopped just short of death.
The Caman el were many, I alone,
Six months I fought without cease.
Making widows of the wived,
The breast that showed itself proud —
Seizing and making slaves,
Trampling their silk to wool,
Their beauty called Agaça
I took as booty for a bondmaid,
I loosed guile in full measure.
The camp thronged like grey ticks —
Falling on it whole and slaying through,
I took my father's vengeance.
This is the mouth that speaks,
This is the arm long wont to grapple,

Dimdik sağlam bel işte bu,
Kahırlanıp güçlenince,
Kara kanı akıtırdı,
Han Sarıbay, ben işte buyum».
Geçmişte hunhar Manas yiğidin
Kız kardeşi Karlıgaç,
Carmanas'ın zevcesi,
Yay gibi doru atla,
Yalın kılıç kuşanıp,
Kahır yüzüne bürünüp,
Gök yalçın dağ gibi görünüp,
Görenin gönlü bölünüp,
Dişi arslan şirmiş.
Gayreti sağlam, zehri güçlü,
Dişi kaplanın ta kendisiymiş.
Yele gibi olan yazık saçı
Tepesine düğümlemiş.
Ok geçmez sırma giysiyi,
Yaman kadın giyinmiş.
Ok yetişmez Kürön atı,
Yılkıdan seçip binmiş.
Ok geçmez giysiyle,

This is the back upright and sound,
When wrath comes and strength swells,
It would set the black blood flowing,
Khan Sarıbay — even this am I».
Of old, the valiant bloodthirsty Manas —
His sister Karlıgaç,
The wife of Carmanas,
On a bay horse bent like a bow,
Girding on the naked sword,
Her face wrapped in wrath,
Looming like a sheer blue mountain,
The heart of all who saw her split,
A lioness she was, a lion.
Her zeal was firm, her venom strong,
The very self of the tigress.
Her poor hair like a mane
She had knotted at her crown.
The gold-brocade garb no arrow pierces
The fierce woman had donned.
The Kürön horse no arrow overtakes
She chose from the herd and mounted.
In garb no arrow pierces,

Göz yetişmez orduyla,
Türlü türlü asker alıp,
Asker kaynatıp bolca alıp,
Alay alay tuğ dolup,
Göğü yaran çığlık olup,
Tükenmez söylenen sözü var,
Her çeşit türlü eri var.
Bahadır onda, pehlivan çok,
Bela basmış kadının
Başa saldığı kavga çok.
Sırtı yalçın burunda,
Dağın bittiği burunda,
Ok geçmez zırh ile,
Türlü tümen askerle,
Pehlivanları bambaşka,
Adı kadın, üstün şir,

With a host the eye cannot compass,
Taking troops of every kind,
Setting soldiers aseethe, taking in droves,
Standards filling rank on rank,
A cry that split the sky,
Her spoken words are without end,
She has men of every sundry kind.
Batyrs has she, pehlivans many,
The woman whom calamity pressed —
Many the wars she loosed on heads.
On the cape whose back is sheer,
On the cape where the mountain ends,
In mail no arrow pierces,
With sundry tümens of troops,
Her pehlivans a breed apart,
Woman in name, a lion supreme,

Bahadırları bir hayli.
Kara tüfek çat etse,
Kaçmadan dalan ustalar,
Azgın tüfek çat etse,
Ürkmeden duran pehlivanlar.
Boğa boyunlu, buğra kalçalı,
Çekişse düşmanı kurutan,
Kavgayı çetin başlatan,
Yazık candan düpedüz,
Öldüm deyip vazgeçiveren.
Mızrakçıdan, ustasından,
Her kavga müşkülünden
Çare bulur yamanından,
Geçit düzenine dizmiş.
Toplandığında o cadı,
Carmanas ölüp gitti – diye,
İyice hazırlanmış.
Göz bağlanan kırda,
Çıkmazı bozup yol açıp,
Altı bin kara askerle,
Karlıgaç kadın saldırıp,
Bu Sarıbay kâfire –
Oçogor atsa ok geçmez,
Kapışsalar el yetişmez.

Her batyrs are a goodly host.
When the black musket cracks,
Masters who plunge in without flight,
When the savage musket cracks,
Pehlivans who stand unstartled.
Bull-necked, haunched like camel stallions,
Who, grappling, wither the foe,
Who begin the war full grim,
Who of their poor lives outright
Say: I am dead — and straight let go.
Of lancers and of masters,
For every hardship of war
The fiercest who find remedy —
She arrayed them in order at the pass.
When that witch had gathered,
Carmanas is dead and gone – saying,
She had made ready in full.
On the steppe where the eye is blinded,
Breaking the impasse, opening a road,
With six thousand troops in black,
The woman Karlıgaç struck
At this infidel Sarıbay –
Though the oçogor fires, no ball goes through,
Though they close, no hand can reach him.

Küheylanların hepsi tepindi,
Şanlı yüğrük pehlivanlar
Sarıbay'dan yıkıldı.
Çare nasıl olur – diye,
Çare ne olur – diye,
Manas'ın oğlu Semetey,
Şah'ın koruduğu şir idi.
Babası bozkurt Manas'tan
Üstün doğmuş er idi.
Vuruşup gücü yetmeyip,
Şah'ın koruduğu çilekeş er,
Celmoguz oğlunu yenemeyip:
«Dert müşkül, büyük azap,

All the coursers stamped and reared,
The glorious swift pehlivans
Were felled by Sarıbay.
How shall remedy be found? – saying,
What remedy can there be? – saying,
Semetey, the son of Manas,
Was the lion whom the Shah protected.
Than his father, grey wolf Manas,
He was a man born greater still.
Fighting, his strength sufficed not,
The long-suffering man the Shah protected
Could not vanquish Celmoguz's son:
«Grief and hardship, mighty torment —

Bu garibin mi başına geldi.
Şurada duran Külçoro –
Şah'ın koruduğu er idi,
Kuday'ın sevdiği kulu idi.
Çilekeş Almañ beyinin
Ölürken gördüğü oğlu idi.
Işıldayan kızıl köz idi» –
Denirken o an Sarıbay,
Sonunda müşkül iş kıldı,
Her kavgayı tamam kıldı,
Amansız müşkül güç kıldı.
Kahırlanıp Karlıgaç,
Yeniden yağacak bulut gibi,
Kahrını salıp davranıp,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Yel yetişmez dağ gibi ata binip,

Yedi çomak bağlanıp,
Çomağından köz çıkıp,
Haykırdığında ağzından
Şimşek gibi ateş çıkıp,
Beniz bozulup, göz parlayıp,
Çatırdatarak diş bileyip,
Çarelerin hepsi tükenip,
Akılların hepsi bitip,
Toy olanlar çığrışıp,
Aklı erenler ise
İçten sızlayıp hıçkırıp:

Heybetliymiş Sarıbay,
Hep Huda'nın saldığıdır,
Her müşkülü işte böyle.
Sarıbay büyük cehennemmiş,
Ecelin müşkülünün ta kendisiymiş,
İnsanda böylesi yokmuş.
Kavgayı fena saldıktan sonra,
Geçen zorba yüzünden,
O Karlıgaç kadın yüzünden:
«Sarı izine ot koyup,

Has it fallen on this poor wretch's head?
Külçoro standing there –
He was a man the Shah protected,
He was a servant beloved of Kuday.
Of the long-suffering bey Almañ
He was the son seen at his dying.
He was the glowing crimson ember» –
While this was said, that instant Sarıbay
Wrought at last a grievous deed,
Brought every battle to its end,
Wrought merciless hardship and force.
Karlıgaç, in gathered wrath,
Like a cloud about to rain anew,
Loosing her wrath, bestirring herself,
Girding on the scabbardless sword,
Mounting a mountain-like horse the wind cannot catch,
Binding on her seven maces,
Embers flying from her mace,
When she cried out, from her mouth
Fire came forth like lightning,
Her face changed, her eyes blazed,
Grinding, gnashing her teeth,
All remedies were spent,
All wits were at an end,
The callow ones cried out together,
While those of understanding
Ached within and sobbed:

Awesome indeed was Sarıbay,
All is what Huda has sent,
Even so is his every hardship.
Sarıbay was a mighty hell,
The very self of death's hardship,
Among mankind there was no such one.
After he loosed the war full fell,
Because of the tyrant of late,
Because of that woman Karlıgaç:
«Laying fire upon her yellow trail,

Sarara sarara kovaladım,
Solara solara kovalayıp kaldım.
Gayrete gelirsem kırarım,
Yitip gitmiş okla,
Atılan oku bulup dururum.
Bilmecemi bulup ver,
Söylenen söze razı olun.
Bilekli kadın Karlıgaç,
Kız kardeşiymiş Manas'ın,
Yakalayıp bunu verin,
Denen söze razı olun.
Bu denen söze razı olmazsan,
Olmam deyip açık sözünü söyle.
Meydana çıkacağın yeri söyle!
Heybetli kara dağını söyle,
Bocalamadan cevabını söyle.
Cılgın'ı, Talas yamacını söyle,
Yerle bir olası kurnaz Kırgız,
Yaltaklanmadan sözünü söyle.
Kıl kadar canını esirgemeden,
Kırgın olacak yerini söyle.
Karşı karşıya durduk,
Tüfek atıp, yay çekip,
Göğüs göğüse vuruştuk.
Bulunmaz nice er ölüp,
Mızrakta usta becerikli ölüp,
Çaresi yeten yaman ölüp,
Düzlüğün hepsi toz olup,
Vadilerin hepsi kan olup,
Ovaya, çukura, kıra,

Yellowing, yellowing, I gave chase,
Paling, paling, I chased and stayed.
If my zeal rises, I slay,
With the arrow lost and gone,
I keep finding the arrow shot.
Find and give the answer to my riddle,
Consent to the word that's spoken.
Karlıgaç, the strong-wristed woman,
She is the sister of Manas —
Seize her and hand her over,
Consent to the word that's said.
If you consent not to this word,
Say plainly: I will not.
Name the field where you will come forth!
Name your awesome black mountain,
Give your answer without faltering.
Name Cılgın, name the Talas slope,
Cunning Kırgız, may you be razed flat,
Speak your word without fawning.
Sparing not your life a hair's worth,
Name the place where the slaughter shall be.
We stood arrayed face to face,
Firing muskets, drawing bows,
We fought breast to breast.
Many a matchless man has died,
The deft masters of the lance have died,
The fierce whose remedy availed have died,
All the flatland turned to dust,
All the valleys turned to blood,
On plain, in hollow, on the steppe,

Azı dişleri sırıtmış,
Atların hepsi dağ olup düşüp,
Oduna bile yaramaz,
Mızrakların hepsi demet demet düşüp,
Vadilerin hepsi kan olup,
Engebeli tepeye, bele,
Ölüp yatan can dolup.
Tam da böyle Karlıgaç,

Their molars bared in grins,
All the horses fell in mountains,
Not fit even for firewood,
All the lances fell in sheaf on sheaf,
All the valleys turned to blood,
On broken hill and saddle-ridge,
The dead lay thick, soul upon soul.
Even such was Karlıgaç,

Kan emip katılaşıp,
Dişi kaplan diye ün alıp,
İnsan gücü yetemeyip,
Arslan dişi geçemeyip,
Gökte bulut tutulup,
Altı ay durmadan çarpışıp,
Göz göre göre kurtulup gitti,
Türlü türlü alp ölüp,
Boğuşup hayli halk ölüp,
Cihanımda eşi yok idi,
Düşmana çelik ok idi,
Her yanı denk, kâmil idi,
Aslen Kırgız oğluna
Demir kapılı hisar idi,
Yalın beline kuşanan,
Sarıbay denen kâfire,
Yetmiş sıra saldırıp,
Çelik mızrak uzattırdı,
Kırgız'ın gönlünü dinlendirdi.
Her şeyi kesen çelik mızraktan
Altı yüzünü kırdı.
Eceli yeten bay ölüp,
Umudu kesilmişmiş düşümüz,
Ters döndü işimiz.
Nice güne dek çarpıştılar,
Gönlümüzün sultanı kişimizdi.
Böylece çıktı Külçoro,
Semetey'den er Seytek,
Bahadır imiş, şir imiş,
Genç arslan er bozkurt,
Bambaşka doğmuş biriymiş.
Boğuşup gücü yetemeyip,

Sucking blood, growing hard,
Famed as the very tigress,
Man's strength could not prevail,
The lion's tooth could not pierce,
The clouds were veiled in heaven,
Six months she fought without cease,
Before all eyes she broke away and went,
Alps of every kind dying,
Many folk dying in the grapple,
In my world she had no equal,
She was a steel arrow to the foe,
Every side of her was matched, complete,
To the true-born sons of the Kırgız
She was a fortress iron-gated,
Girt upon her naked waist,
At the infidel called Sarıbay
She charged full seventy times,
She made the steel lance thrust home,
She gave the Kırgız heart its rest.
Of the all-cleaving steel lances
She broke six hundred.
The bay whose hour had come has died,
Our dream, they say, was cut of hope,
Our fortune turned awry.
For many a day they battled on,
She was our own, the sultan of our hearts.
Thus came forth Külçoro,
From Semetey, er Seytek,
A batyr he was, a lion he was,
The young lion, the man, the grey wolf,
One born a breed apart.
Grappling, his strength sufficed not,

Azaba kaldığı çağıymış.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Zorbanın kara gözüymüş,
Bahadırlığı bambaşka,
Belanın ta kendisiymiş» –
Deyip böylece yurt ağlayıp,

It was his season left in torment.
Sarıbay, son of Celmoguz,
Was the tyrant's black eye,
His prowess a breed apart,
The very self of calamity» –
So saying, thus the camp wept:

Bu Celmoguz oğlu Sarıbay,
Kökümüze hep birden erer mi,
Ordulu Kırgız soyunu
Ganimet edip gider mi,
Boynu bükük güzele
Soğuk elini uzatır mı,
Gürbüz yiğidi
Yanası domuz kırar mı,
Ak kalpaklı Kırgız oğluna
Böyle müşkül eder mi.
Yurt çığrışıp, el yanıp,
Sarıbay domuz güçlendi.
Sarıbay'ın zehrinden,
Halkı yanıp figan edip,
Bağrı tütüp kavruldu.
Yazık candan umut kesip,
Celmoguz oğlu bozkurdun
Er olduğu bilinip,
Bu Sarıbay var oldukça
Bozulurmuş düzenimiz.
Kapanmışmış yolumuz,
Gerilmişmiş tuzağımız.
Kaynamışmış çilemiz,
Bağlanmışmış kolumuz.
Saçılmışmış kanımız,
Kıyılmışmış canımız.
İşte Külçoro, Seytek, Semetey,
Bunların her yanı denk idi,
Şah'ın koruduğu şir idi.
Bora gelse yel değmez,
Davacı gelse mal vermez,
Yarlı yalçın dam idi.
Ata yerine besleyip,
Ana yerine saklayan,

Yüce çelikten ışık idi.
Allah Teala'nın yarattığı,
Bereket veren can idi bu.
Bu üçü var iken,

This Sarıbay, son of Celmoguz —
Will he reach our root all at once?
Will he take the hosted Kırgız stock
For booty and be gone?
To the fair one with bowed neck
Will he stretch his cold hand out?
The sturdy young brave —
Will the boar, may he burn, cut him down?
On the white-kalpak sons of the Kırgız
Will he work such hardship so?
The camp crying out, the people burning,
Sarıbay the boar grew strong.
From Sarıbay's venom
The folk burned and wailed,
Their breasts smoked and were scorched.
Cutting hope from their poor lives,
That the grey wolf son of Celmoguz
Was known for a man indeed,
While this Sarıbay endures,
Our order, they say, is broken.
Our road, they say, is closed,
Our snare, they say, is stretched.
Our torment, they say, is at the boil,
Our arms, they say, are bound.
Our blood, they say, is scattered,
Our lives, they say, are slain.
Behold Külçoro, Seytek, Semetey —
Every side of these was matched,
Lions whom the Shah protected.
Come the storm, no wind can touch them,
Come the claimant, they yield no herds,
They were a sheer cliff-walled keep.
Nourishing in a father's stead,
Sheltering in a mother's stead,

They were a light of lofty steel.
Created by Allah Most High,
These were souls that gave abundance.
While these three yet lived,

Azgından kesip yerdik,
Bize bela nerede derdik.
O yalçın dağı yurt edindik.
Bizi boğuşmadan kimse yenmedi,
Bize dadanıp düşman gelmedi.
Şimdikine bakarsak,
Sarıbay düşman han çıktı.
Kara gaddar kâfirin
Heybetinden can çıktı.
Fena kırıldı belimiz,
Soğudu galiba soluğumuz.
Büküldü bizim belimiz,
Yıkıldı demir hisarımız.
Bu Sarıbay kâfirin,
Halk kurutan bahadırın,
Boğuşup insanın gücü yetmedi,
Arslan dişi işlemedi.
Kırdaki maralı
Süre süre inek etti,
Ay-âlemin hepsini
Kıra kıra perişan etti.
Belayı başa başlattı,
Nicesini boğazlayıp attı.
Oçogor atsa ok geçmez,

Vuruşulsa el yetişmez,

Takat yoruldu, güç gitti,
Celmoguz oğlu kâfirin
Ünü yürüdü, erler göçtü».

Halk çığrışıp, figan edip,
Yazık candan umut kesti.
Kahırlı düşman olduğu
Sarıbay'ın, bilindi.
Sarıbay'ın zehrinden,
Saldığı müşkül kahrından,
Yurt çığrışıp yanıp,
Emanet candan umut kesip,

We carved and ate of the fiercest,
We said: where is bane for us?
We made that sheer mountain our home.
None beat us without a grapple,
No foe came preying upon us.
But look now on the present —
Sarıbay rose a khan of foes.
From the black and ruthless infidel's
Terror the soul took flight.
Our back was broken sore,
Our breath, it seems, has chilled.
Our back was bent,
Our iron fortress fell.
This infidel Sarıbay,
The batyr who withers peoples —
Grappling, man's strength availed not,
The lion's tooth bit not.
The maral deer upon the steppe
He herded till he made them kine,
All the moonlit world
He slew and slew to ruin.
He set calamity on our heads,
Many a one he slaughtered and cast away.
Though the oçogor fires, no ball goes through,
Though blows are struck, no hand can reach,
Endurance tired, strength went,
The infidel son of Celmoguz —
His fame marched on, the men passed away».
The folk cried out and wailed,
They cut off hope of their poor lives.
That he was a wrathful foe —
Sarıbay — was known to all.
From Sarıbay's venom,
From the hardship and wrath he loosed,
The camp cried out and burned,
Cutting hope from the soul held in trust,

Yaman Seytek ile Külçoro,
Kapıştı mı kolu çözülmez,

Canlara tak eden güçlü domuzun
Can bırakacak hâli görünmez.
Halk çığrışıp, feryat kopup,
Akıl şaşıp, uğultu kopup,
Aziz candan umut kesip,
Bakışı başka, zehri güçlü,
Celmoguz oğlu kâfirin
Ne yaman yürekli olduğu bilinip,
Halk titreyip durdu şimdi.
Celmoguz oğlu kâfiri
Yeniden Kuday çarptı şimdi.
Kahırlanıp kükreyip,
İyice öfkesi tutmuştur.
Karısını kara basmış gibi,
Kovalayanı dibinden kaçmış gibi,
Böğürtüsü taş yarıp,
Haykırışı baş yarıp,
Heybetlenip kükreyip.
Âdemoğlu kulların
Boyu posu ürperip,
Silahını pusatını kuşanıp,
Yalın kılıç bağlanıp,
Yeniden yağacak bulut gibi,
Kahrı yüzüne vurup.
Ay eksilip, gün geçip,
Arslanların, şirlerin,
Pîrlerin koruduğu erleri,
Tulparın başını çevirdiler,
Durmadan nice vuruştular.
Halk içinden hanlar öldü,
Kapışanların hepsi öldü.
Yerin düzü gök çayır,
Tulparın başını çevirdiler.
Durmadan mızrak uzatıp,
Vuracak yerini denk getirip,

Fierce Seytek and Külçoro,
Once they grapple, their arms will not loosen,
The mighty swine who wearies all souls
Shows no sign of yielding up his life.
The people clamored, wailing rose,
Minds were dazed, a roaring rose,
Despairing of their precious lives,
His gaze unearthly, his venom strong,
The infidel son of Celmoguz —
How grim of heart he was became known,
And now the people stood trembling.
The infidel son of Celmoguz
Now Kuday struck once again.
Raging, roaring in his wrath,
His fury seized him utterly.
As if a nightmare crushed his wife,
As if his quarry fled from under him,
His bellow splitting stone,
His outcry splitting skulls,
Looming dreadful, roaring loud.
The mortal sons of Adam
Shuddered in their very frames,
Girding on their arms and armor,
Binding on the naked sword,
Like a cloud about to pour again,
Wrath rising to his face.
The moon waned, the days went by,
The heroes of the lions and the shirs,
The men whom the pîrs kept in their care,
They turned their tulpars' heads about,
Unceasing, long and hard they clashed.
Khans among the people died,
All who grappled with him died.
The level earth, the green meadow —
They turned their tulpars' heads about.
Unceasing thrusting with the lance,
Aiming true the striking place,

Sapı çelik, ucu keskin,
Çelik ile tokuşup,
Gülistandan çıkma Külçoro,

Steel of haft and keen of point,
Steel clashing against steel,
Külçoro, sprung from the rose-garden,

Yetmiş mızrak kırarak,
Yedi tulpar atı ölüp,
Yedi yerinden yara yiyip,
Gücü gidip dermansız,
Külçoro böyle çıkmıştır.
Pîrlerin koruduğu koca şir,
Kendini eğdirecek düşman görmemiş,
Er namusunu hiçbir vakit,
Hiçbir kula vermemiş.
Halk çığrışıp bunu düşünüp,
Ağır bir kaygı düşünce olup,
Semetey'in eri Seytek,
Geceleyip geçtiği yere,
Köklü çınar dikilmiş.
Babasından oğlunu,
Ayıran hayır bulmamış.
O da girip çarpışıp,
Yüz yüze durup dövüştüler.
Günün hesabı on dört gün,
Teke tek vuruşup,
Saldırsa da gücü yetmeyip,
Celmoguz oğlu kâfire,
Gücü yetip yenemeyip,
Sinek gibi canı çırpınıp,
Gövdesinin her yanı,
Paramparça olup dağılıp,
Kaburga kemiği bölünüp,
Göğsüne kara kan dolup,
Bu yalan dünyada,
Yaşamaya sebep koca baş,
Kızıl kova gibi kan olup.
Hizmet eden iki kol,
Kımıldamaz felç olup.
Yüz yüze durup,
Nice gün dinmeden vuruşup,

Breaking seventy lances,
Seven tulpar steeds died under him,
Wounded in seven places,
His strength gone, left powerless,
Thus did Külçoro come forth.
The great shir guarded by the pîrs
Had never seen a foe to bow him down,
A warrior's honor, at no time,
Had he yielded to any soul.
The people clamored, pondering this,
A heavy care became their thought,
Seytek, Semetey's brave one,
Where he had passed the night,
A deep-rooted plane tree stood.
Whoever parts the son
From his father finds no good.
He too went in and clashed,
Face to face they stood and fought.
By count of days, full fourteen days,
In single combat striking,
Though he attacked, his strength fell short,
Against the infidel son of Celmoguz
His strength sufficed not to prevail,
His life fluttering like a fly,
Every quarter of his body
Shattered and scattered into shreds,
His rib-bones split apart,
Black blood filling up his breast,
In this false and fleeting world,
The great head, cause of living on,
Became blood like a crimson pail.
The two arms that gave him service
Fell palsied, past all moving.
Standing face to face,
Many days they fought unresting,

Hayli sıkıntı görmüştür,
Er Seytek'in önünde,
Nice tulpar ölmüştür.
Destek olan pehlivan hanlar ölüp,
Ardında karaltı olup duran,

Great hardship has he suffered,
Before the warrior Seytek
Many a tulpar has perished.
The champion khans who bore him up died,
Those who stood, dark shapes behind him,

Yoldaşlarının hepsi ölüp,
Celmoguz oğlu kâfirin
Azgınlığı bilinip,
Can emanet, kul âciz,
Sinek gibi candan umut kesip,
Halk onar onar bölünüp,
Celmoguz oğlu kâfirin
Üstünlüğü görünüp,
Halk böylece dururken,
Âleme kavga başlatan,
Babası ayköl Manas'tan,
Ondan üstün doğup kalan,
Savuruşu seksen yangın olan,
Kılıç saldığı yan yangın olan.
Direnip çarpışıp pekişmiş,
Kara kökcal diye nam salmış.
Heybeti fazlasıyla zorlu olan,
Onunla atışan düşman hor olan,

All of his companions died,
The infidel son of Celmoguz —
His savagery was known,
Life is lent, the servant helpless,
Despairing of life frail as a fly,
The people split in tens and tens,
The infidel son of Celmoguz —
His mastery plain to see,
While the people stood just so,
He who set the world at war,
Than his father ayköl Manas
Born and left superior still,
Whose sweeping stroke is eighty fires,
The side his sword strikes is aflame.
Hardened by defiant combat,
Renowned by name of black kökcal.
Whose majesty is passing stern,
The foe who trades shots with him is shamed,

Ünlü ayköl Manas'tan,
Daha da üstün, zorlu olan.
Ala-Too'yu yurt edinen,
Kapışan düşmanın yenemediği.
Atasından dedesine dek,
Ölüsünü kimseye vermeyen.
Düşmanın basıp alamadığı,
Nam salıp gelen düşmanın,
Biri bile sağ kalmayan.
Er olduğu bilinen,
Çınmaçın'a, Kakan'a, Bakburçun'a,
Uuluñtuñ'a, Dıñşa'ya,
Bunca yere savaş salan,
Ulu arslanın bir tanesi,

Than famous ayköl Manas
Yet mightier and yet more stern.
Who made Ala-Too his homeland,
Whom no grappling foe could vanquish.
From his father to his grandsire,
Who never yielded up their dead.
Whom no foe could storm and seize,
Of foes who came with famous names
Not one was left alive.
Known for the man he was,
On Çınmaçın, Kakan, Bakburçun,
On Uuluñtuñ and on Dıñşa,
Who loosed war on all these lands,
The one great lion of them all,

İşte o kökcal Semetey,
Ok yetişmez Buurul atıyla,
Kınsız bağlayıp Zülfikar'ı,
Zülfikar'ı kuşanıp,
Ak-kelte'yi doğrultup hazırlanıp,
Sarıbay adlı er ile,
Belası başka, zehri güçlü,
Belalı, kahırlı, tam cehennem,

He it is, kökcal Semetey,
With his Buurul steed no arrow overtakes,
Binding Zülfikar without its sheath,
Girding Zülfikar upon him,
Leveling Ak-kelte, made ready,
With the warrior named Sarıbay,
His bane unearthly, his venom strong,
Baneful, wrathful, hell entire,

Sarıbay ile çarpışıp,
Karşı karşıya yatışıp,
Celcetpes ile Arbuurul,
Yamaçtan yere gömülüp,
Toprak göğe savrulup,
Cazayıl oku çığrışıp,
Kara yerin üstü dövülüp,
Yüz yüze durup,
Balta sallayıp, mızrak vurup,
Şakır şukur vuruşup,
Yetmiş gün dinlenmeden,
Kirpiklerin hepsi toz olup,
Bütün gövdesi kan olup,
Ay kararıp eksilip,
Gece ne olacak – diye,
Emanet can yiterse,
Bereketli bütün yurt,
Gün ne olur – diye,
Halkın hepsi şaşırıp,
Yiğitler candan umut kesip,
Sarıbay adlı bahadırın,
Âleme saldığı gulgule,
Kim olduğu bilinip.
Kapışırım diye hanlar öldü,
Takat tükenip, güç gidip,
Karşılaşıp canlar öldü.
Semetey'in hâli böyle olmuştur.
Gayrete gelip geldiğinde,
Ejderha gibi soluyup yutan,
Kan emip pekişmiş,

Clashing hard with Sarıbay,
Encamped against him face to face,
Celcetpes and Arbuurul
Were driven into earth from the hillside,
Soil flung up into the sky,
The cazayıl shot came screaming,
The black earth's face was hammered,
Standing face to face,
Swinging axes, striking lances,
Clashing with a clang and clatter,
For seventy days without a rest,
Every eyelash turned to dust,
His whole body turned to blood,
The moon went dark and waned,
What will become of night – saying,
If the life on loan is lost,
The whole abundant homeland,
What will become of day – saying,
All the people struck bewildered,
The braves despairing of their lives,
The batyr named Sarıbay —
The tumult he loosed upon the world
Made known what man he was.
Khans died saying: I will grapple him,
Endurance spent and strength departed,
Souls who met him perished.
Such became Semetey's state.
When he came on, roused to fury,
Breathing, swallowing like a dragon,
Hardened on the blood he drank,

Sarıbay gibi zorlu kâfir,
Ahalinin hepsine,
Karşısına alınca Semeñ'i vurmuştur.
Ulu bela, büyük kavga,
Belası bunca olmuştur.
Halk şaşkın, yurt kederli,
Halk canından umut kesip,
Hesapsız kavga olmuştur.
Talas'ı kuşatıp girip,
Sarıbay kavga salmıştır,
Yurt perişan kalmıştır.
Peri kızı Ayçürök,
Altı ay durmadan yol yürüyüp,
Kayıpçal kızına varmıştır.
Gökten yıldız kımıldayıp,
Öbür dünyalık dost olup,

An infidel as stern as Sarıbay,
Against the whole assembled folk,
Taking his stand, he struck Semeñ.
A great bane, a mighty battle,
So great its bane has been.
The folk bewildered, the land in grief,
The people despairing of their lives,
A battle beyond all reckoning came.
Encircling Talas, entering in,
Sarıbay has loosed his war,
The homeland was left desolate.
The peri maiden Ayçürök,
Journeying six months without a halt,
Came to Kayıpçal's daughter.
Stars stirring in the sky,
Becoming friends for the world beyond,

Pek sağlam söz vermiştir.
Gökteki yıldız gibi,
Yerlerinden kımıldamışlar.
Öbür dünyalık iki kız,
Dost oluvermişlerdir.
Ölümüne ant içip,
Sözü çabucak bağlayıp,
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Pehlivanlığı bir başka,
Bahadırlığı bir hayli,
Her yanı denk, kusursuzmuş,
Kızdan çıkma bir şirmiş.
Kulak duymuş, göz görmüş,
Kız arslan derlermiş.
Cinneti tuttu mu,
Sadağındakini ok eder.
Onunla boy ölçüşeyim diyen can,
Çokça telef olup gitmiş.
Evliya kocadan doğmuş,
Ünü herkese duyulmuş,
Ak sakallı kocalara,
Koşup oynayan çocuklara,

She gave a most steadfast pledge.
Like the stars within the sky,
They stirred from out their places.
Two maidens for the world beyond
Became sworn friends at once.
Swearing oaths unto the death,
Binding fast their word with speed,
Kuyalı, Kayıpçal's daughter —
Her prowess is a thing apart,
Her valor is a wonder great,
Every part well-matched and flawless,
A shir sprung from a maiden.
Ears had heard and eyes had seen,
They called her the Maiden Lion.
When her frenzy seizes her,
She makes arrows of all her quiver holds.
The souls who thought to measure with her
Perished many, passed away.
Born of a saintly elder,
Her fame was heard by all,
To white-bearded elders,
To children running at their play,

Türlü türlü canlara,
Arslanlığı bilinmiş.
Kızdan bahadır çıktı – diye,

Sarıbay candan umut kesmiş,
Kızın hâli işte böyle.
Mızrakta usta o yiğidin,
Beceriklilik dahi var.
Çare bilir, pek becerikli,
Akılca zengin o kızın,
Sağlamlık dahi var.
Belini sımsıkı bağlamış,

Arslan gibi gözü ışıldamış.
Karşısına çıkan düşmanın,
Biri bile sağ kalmamış.
Dudağını ısırıp çiğnemiş,
Karşılaşıp gelen can,
Biri bile sağ kalmamış.
Güzelliği başka, zehri güçlü,
Görüneni yerle bir etmiş.
Görsen o pehlivan güzeli,
Öldüm de, candan ümidi kes,
Kızın hâli işte böyle.
Şiddetli öfkesi tuttu mu,
Arslan gibi atılır.
Ak çelik kılıç kuşanır,
Akılca zengin, pek bilgiç,
Kara bahtlı kâfire,
Kırıtıp duran kadına,
Doğan güneş gibi uluya,
Peri kızı gibi güzele,
Eceli gelen ona rastlar.
Kan dökülen kavgada,
Kız arslan pehlivana,
Gaipten akıl bulunur.
Bahadırlığı bir başka,
O yaman kız pehlivanın,
Bahadırlığı bir hayli.

To souls of every kind,
Her lion-nature was made known.
A batyr has come forth from a maid –
saying,
Sarıbay despaired of his life,
Such is the maiden's state.
That brave one, master of the lance,
Has cunning skill besides.
She knows the remedy, most deft,
That maiden rich in wit
Has steadfastness besides.
She bound her waist full tight,

Her eye gleamed like a lion's.
Of foes who came against her,
Not one was left alive.
She bit and gnawed upon her lip,
Of souls who came to meet her,
Not one was left alive.
Her beauty unearthly, her venom strong,
Whatever showed itself she razed.
Shouldst thou see that champion beauty,
Say: I am dead — despair of life,
Such is the maiden's state.
When her violent wrath takes hold,
She springs upon them like a lion.
She girds a sword of white steel on,
Rich in wit and deeply knowing,
For the black-fated infidel,
For the woman preening coy,
For the great one like the rising sun,
For the beauty like a peri maid,
Whoever's hour has come will meet her.
In the battle where blood is spilled,
For the Maiden Lion champion
Counsel comes from the unseen.
Her valor is a thing apart,
That fierce girl-champion's
Valor is a wonder great.

Sırtları bozup yol açmış,
Nice deve el salmış.
Bahadırlığı bilinmiş,
Kapışanı perişan olmuş.
Ona heves eden kırılmış.
Yüzden mızrak vuranı,
Gerçekten karşısında duranı,
Solmuş gül gibi devrilmiş.
Oyun kuran nice hasım,
Sataşan niceleri serilmiş.
Kızdan pehlivan çıkmış – diye,

Sarıbay'ın babası,
Celmoguz görüp ağlamış.
Oyuncu çocuk, körpe çağda,

Babası imiş Kayıpçal,
Nazlandırıp yavrusunu,
Yanağına inci taktırmış.
Yaz sıcağını değdirmeden,
Gölge yerde baktırmış.
Yaşı altıya geldiğinde,
Toyunda doksan kestirip,
Değerleyip adını koydurmuş,
Doksan boz deve kesmiştir.
Kız arslan olsun – diye,
Değerleyip adını koymuştur.
Böylece Kuyalı,
Kayıpçal kızı olmuştur.
O Kayıpçal zavallının,
Malı çok, çocuğu yok,
Çocuklu olacak takati yok.
Ayna gibi gözü kızarıp,
Ak sakalı uzayıp sarkıp,
Eklemleri çözülüp titreyip,
Çelik kemik, altın baş,
Takatten kayıp dökülüp,
Hani kocayıp geldiği çağda,
Töreli akıldan, gayretten,

She broke the ridges, opened roads,
On many a camel laid her hand.
Her valor was made known,
Who grappled her was left in ruin.
Who lusted for her was struck down.
Those who struck a hundred lances,
Those who truly stood against her,
Toppled like a withered rose.
Many a foe who plotted tricks,
Many who provoked her lay stretched out.
A champion has come forth from a maid – saying,
Sarıbay's own father,
Celmoguz, saw and wept.
A playful child, in tender years,

Her father was Kayıpçal,
Cherishing and fondling his young one,
He hung pearls upon her cheek.
Letting no summer heat come near her,
He had her tended in the shade.
When her years had come to six,
He had ninety slaughtered at her feast,
With honor had her name bestowed,
Ninety grey camels did he slay.
Let her be the Maiden Lion – saying,
With honor he bestowed her name.
And thus it was Kuyalı
Became Kayıpçal's daughter.
That poor wretch Kayıpçal —
His herds were many, children none,
No strength was left to get a child.
His mirror-bright eye grown red,
His white beard grown long and drooping,
His joints unloosed and trembling,
Bones of steel and head of gold
Slipping, failing from their strength,
In the season of his aging,
Of ordered wisdom and of vigor

Yoksun kaldığı çağında,
Yordamdan kayıp koca baş,
Kocayıp geldiği çağında,
Yitip gidecek hâline,
Varıp geldiği çağında,
Yorga gibi kuru gayretten,
Dört tür malın tamamını,
Sarf edip saçmıştır,
Nazarlı yerde gecelemiştir.
Kadir Allah Kuday'dan,
Çocuk ver diye dilemiştir.
Celpiniş'te Kayıpçal,
Malı göl gibi dolmuştur.
Sonu yaklaşıp kalıncaya dek,
Çocuğa muhtaç olmuştur.
Çok dünyalığın hepsini,
Sarf edip saçmıştır,

In the season he was left bereft,
The old head slipped from all its craft,
In the season of his aging,
To the state of passing away
In the season he had come,
With the dry zeal of an ambler,
All the four kinds of livestock
He spent and scattered wide,
He passed nights in hallowed places.
From Almighty Allah Kuday
He begged, saying: Grant a child.
In Celpiniş Kayıpçal —
His herds had filled up like a lake.
Until his end drew near at last,
He remained in want of a child.
All his worldly wealth entire
He spent and scattered wide,

Kutlu mazarlarda gecelemiştir.
Malın hepsini yok edip,
Kadir Allah Kuday'dan,
Bir çocuk ver diye dilemiştir.
Bağrının başını ezdirip,
Et yüreğini kor edip,
Değerli canını saçmıştır.
Duramayıp kuru zavallı,
Kuday'dan çocuk dilemiştir.
Omzuna atıp ipekli giymiştir,
Sinek canını saçmıştır.
Gerçekten Kuday'dan,
Böylece çocuk dilemiştir.
Bir evlat görsem – diye,
Gördüğüm gün ölsem – diye,
Çocuğu yok, sahipsiz mal,
Bir çocuk görüversem – diye,
Çocuğu yok, sahipsiz mal,
Bir çocuk görüversem – diye,
Varılıp dönülmez gerçek yurda,
Kadir Allah bir Kuday,

He passed nights at blessed shrines.
Making away with all his herds,
From Almighty Allah Kuday
He begged, saying: Grant one child.
Letting his heart's crown be crushed,
Turning his heart of flesh to embers,
He poured out his precious life.
Restless, the dry poor wretch
Begged Kuday to grant a child.
He cast silk on his shoulders and wore it,
He poured out his fly-frail life.
Truly from Kuday himself
Thus he begged to have a child.
Might I see one offspring – saying,
Might I die the day I see it – saying,
No child he had, herds without heir,
Might I but glimpse a child – saying,
No child he had, herds without heir,
Might I but glimpse a child – saying,
To the true home whence none return,
Almighty Allah, one Kuday,

Ondan sonra alsa – diye.
Candan yakardı Kayıpçal,
Bir evlat görsem – diye,
O çocuk ele geçtiğinde,
Ondan sonra ölsem – diye.
Celpiniş'in yedi sırtını,
Mazar arayıp yürümüştür.
Bütün dünyalık, tümen mal,
Yedi geçit, kırk çığır,
Çocuk diye gezip yürümüştür.
Tabanı taşta parçalanıp,
Bahadır yüreği sızlayıp,
Kahrolası yalan dünyanın,
Boş olduğu bilinip,
Gerçekten yanıp yakılıp,
Sinek gibi candan umut kesip,
Sakalı ağarıp seyrelip,
Malım çok, çocuğum yok,
Bu ne acayip iş oldu – diye,

Sinek gibi candan umut kesip.
Geçmiş işin yüzünden,
Bir çocuğun uğruna,
Hoca gelse koyun verip,
Ay-âlemin hepsine,
Alaş gibi bol toy verip,
Ahundlara at verip,
Bir çocuğun uğruna,
Nazlanmadan tez verip.
Kış eksilip geçtiğinde,
Bahara doğru olduğunda,
Dağdan karaca bağırıp,
Ormandan guguk ötüp,
Güle bülbül konduğunda,
Boy atan çiçekli otlar,
Yeryüzüne dolduğunda,
Su çağlayıp, dere dolup,
Kış yitip yaz olup,

Might take me after that – saying.
From his soul Kayıpçal implored,
Might I see one offspring – saying,
When that child should come to hand,
Might I die thereafter – saying.
The seven ridges of Celpiniş
He walked, seeking out the shrines.
All his worldly goods, herds by the tümen,
Seven passes, forty trails,
He wandered, walking for a child.
His soles torn ragged on the stones,
His batyr heart in aching pain,
This accursed lying world —
Its emptiness made known,
Truly burning and lamenting,
Despairing of life frail as a fly,
His beard grown white and sparse,
My herds are many, children none,
What strange affair is this – saying,

Despairing of life frail as a fly.
For the sake of what had passed,
For the sake of one sole child,
If a hoca came, he gave a sheep,
To all the moonlit world entire
He gave feasts abundant as Alaş,
He gave horses to the akhunds,
For the sake of one sole child,
He gave swiftly, unbegrudging.
When winter waned and passed away,
When it turned toward the spring,
The roe deer calling from the mountain,
The cuckoo calling from the wood,
When the nightingale lit on the rose,
When flowering grasses shooting tall
Filled the face of all the earth,
Waters rushing, streams brimming full,
Winter lost and summer come,

	Halk yukarılara göçüp konduğunda,	*When the folk moved up and camped on high,*
	Yaylanın tam vakti olduğunda,	*When it was the season of the summer pasture,*
57310	Halk yukarıya çekildiğinde,	*When the folk had drawn up to the heights,*
	Kımız, ayran ağzına dek dolup,	*Kumis and ayran brimming to the lip,*
	Ahali kışa hazırlanıp,	*The people making ready for winter,*
	Ardıç devşirip dururken,	*While they gathered juniper,*
	Mal mülk yağa dolduğunda,	*When flocks and goods grew fat with tallow,*
	Halk yukarı göçüp konduğunda,	*When the folk moved up and camped,*
	Cennet kokusu yayılıp,	*The scent of paradise spread wide,*
	Yazın tam ortası olduğunda,	*When it was the height of summer,*
	Canlı cansız mahlukat,	*Creatures quick and lifeless both*
	Kaynaşıp dolup taştığında,	*Swarming, brimming, overflowing,*
57320	İşte o zaman Kayıpçal,	*At that very time Kayıpçal*
	Olgun, sağlam bir canmış.	*Was a soul yet ripe and sound.*
	Kayıpçal'ın yanında,	*At Kayıpçal's own side*
	Yedi tane yâren varmış.	*There were seven boon companions.*
	Dünyanın dört bucağını,	*The four quarters of the world*
	Dört kez dolanıp taramıştır.	*Four times he circled and he combed.*
	Yar dolaşıp, av izleyip,	*Roaming cliffs and tracking game,*
	Uzun ava çıkıp gitmiştir.	*He went forth on the long hunt.*
	Hani dağın yittiği burundan,	*From the point where mountains vanish,*
	Tümsekli, engin yamaçtan,	*From the hummocked, boundless slope,*
57330	Mediyan'ın çölünden,	*From the desert of Mediyan,*
	Celpiniş'in öte yanı,	*The far side of Celpiniş,*
	Can yürümezin ötesi,	*Beyond where no soul walks,*
	Göz yetmezin burnundan,	*From the point past reach of eye,*
	Puslanıp seçilmeyen,	*Misted over, past discerning,*
	Gözün tükendiği çıkıntıdan,	*From the spur where sight gives out,*
	Capa denen yamaçtan,	*From the slope that men call Capa,*
	Peri kızı Kökmonçok,	*The peri maiden Kökmonçok,*
	Çukuru engebeli koyaktan,	*From the vale of rugged hollows,*
	Peri kızı biçareler,	*The hapless peri maidens,*
57340	Şabiet oyununu coşkuyla kurup,	*Setting up the şabiet game with glee,*
	Oyun oynayıp dururken,	*While they were at their play,*
	Sırtı tepeli yamaçtan,	*From the slope with hillocked ridge,*

Peri kızı biçareler,
Cümbüş ettikleri yerden,
Gaipten karşısına çıkıp,
Çocuğu olmayan Kayıpçal,
Kundaktaki bebek çağında,
Kayıpçal'a Kuyalı,
İşte o yerden bulunup,
Çocuksuz, bahtı başka kula,
Kız Kuyalı rast gelip,
Peri kızı biçare kız,
Kundaktaki bebek çağında,
Kız Kuyalı bulunup,
Böylece Kayıpçal,
Toyunda doksan kesmiştir,
Böylece Kuyalı,
Kayıpçal kızı olmuştur.
Kırdan çocuk bulunup,
Yüz akı böylece örtülüp,
Kederli yürek yatışıp,
Dertli düşünce, yanan iç,
Böylece yatışıp,
Kederin hepsini bastırmıştır.
Hatunum çocuk doğurdu – diye,
Böylece Kayıpçal,
Kırdan çocuk bulunup,
Yüz akı böyle örtülüp,
İşte o zaman Kayıpçal,

The hapless peri maidens,
From the place of their carousal,
Appearing before him from the unseen,
Kayıpçal, who had no child —
In her swaddled infant age,
To Kayıpçal was Kuyalı
Found in that very place,
To the childless soul of stranger fate,
The maid Kuyalı chanced to come,
The peri maiden, hapless girl,
In her swaddled infant age,
The maid Kuyalı was found,
And thus it was Kayıpçal
Slew ninety at her feast,
And thus it was Kuyalı
Became Kayıpçal's daughter.
A child found on the steppe,
His face's honor thus made whole,
The grieving heart was stilled,
The troubled thought, the burning breast,
Thus were laid to rest,
He pressed down all his grief.
My lady has borne a child – saying,
And thus it was Kayıpçal,
A child found on the steppe,
His face's honor so made whole,
At that very time Kayıpçal,

Yatıştı böylece kaygım – diye,
Ölürken gördüğüm yavrum – diye,
Dünyalığı bölüştürürmüş.
Dört tür kalabalık malı,
Kızı yediye basıncaya dek,
Sadaka olarak verirmiş.
Kızı yediye geldiğinde,
Kan emip pekişip,
Kız arslan diye ad alıp,
Yele gibi gür güzelim saçı,
Tepesine sıkıca düğmüştür.

Thus my sorrow has been stilled – saying,
The young one seen before I die – saying,
He would share out his worldly wealth.
The four kinds of teeming herds,
Until his daughter turned to seven,
He would give away as alms.
When his daughter came to seven,
Hardened, having drunk of blood,
Taking the name of Maiden Lion,
Her lovely hair thick as a mane
She knotted tightly on her crown.

Ok geçmez zırhı,
Üstüne bastırıp giymiştir.
Silahını pusatını kuşanıp,
Yalın kılıç bağlanıp,
Yeniden yağacak bulut gibi,
Kahrı yüzüne vurup,
İşte o zaman pehlivan kız,
Çarpacak dağ bulamayıp,
Vuruşacak düşman bulamayıp,
Dişlerine taş bulamayıp,
Kesecek baş bulamayıp,
Pusatı seksen dört olup,
Kılıç saldığı yan yangın olup,
Yaşı on üçe geldiğinde,
Kayıpçal yiğit ölmüştür,
Geri dönülmez gerçek yurdunu,
Güzelim insan görmüştür.
Yurda ibret kılmıştır,
Dört tür kalabalık malı,
İbret olsun diye kırmıştır.
Kâfir ile Müslüman,
Hepsini toplayıp bir araya,
Ala-Köl gibi taşırıp,
Yeryüzünün tamamını,
Kalabalıkla kaplatıp bastırıp,
Dünyalığın tamamını,
Sarf ettirip saçtırıp.
Babası imiş Kayıpçal,
Gün doğusuyla gün batısı,

Her mail no arrow pierces
She pressed upon her frame and wore.
Girding on her arms and armor,
Binding on the naked sword,
Like a cloud about to pour again,
Wrath rising to her face,
At that very time the champion maid,
Finding no mountain she might smite,
Finding no foe with whom to fight,
Finding no stone to give her teeth,
Finding no head that she might cut,
Her weapons numbering eighty-four,
The side her sword struck turned to fire,
When her years had come to thirteen,
The brave Kayıpçal died,
The true home whence there's no returning
The dear good man has seen.
She made a lesson for the land,
The four kinds of teeming herds
She slaughtered, that it be a lesson.
Infidel and Musulman,
Gathering all in one assembly,
Overflowing like Ala-Köl,
The whole face of the earth
She had covered, pressed with throngs,
All the worldly wealth entire
She had spent and scattered wide.
Her father was Kayıpçal,
From sunrise unto sunset lands,

Ahaliye duyurup gezdirip,
Yığın dünyalık, sürüyle mal,
Ziynetine saçtırıp,
Yaman babam öldü – diye,
Geri gelinmez gerçek yurdunu,
Güzelim insan gördü – diye,
Kımız ile yıkatıp,
Sırmalı kumaşla sardırıp,
Zemzem ile yıkatıp,

She sent word round to all the people,
Heaped-up wealth and herds in droves
She scattered for his funeral splendor,
My mighty father is dead – saying,
The true home whence none come again
The dear good man has seen – saying,
She had him washed with kumis,
Had him wrapped in gold-worked cloth,
She had him washed with Zemzem water,

Zerbaft ile sardırıp,
Ozanlara övdürüp,
Âşıklara belletip,
Çelik aynayla kaplatıp,
Sahtiyanla kaplatıp,
Kulak duyan, göz gören,
Ahaliye övdürüp,
Yerin hepsi oyulup,
Yöre halkının hepsi doyup,
Sohbete kandırıp,
Babasına ak saray,
Kümbet yapıp yaptırıp.
Babası Kayıp ölmüştür,
Çabucak son muradını görmüştür.
Göğe uçup toprak,
Asker kaynaşıp tozuyup,
O zaman Celmoguz oğlu Sarıbay,
Han malını yağmaya gelmiştir.
Yağmaya geldiğinde,
Bunaltıp kahrını döktüğünde,
Halka cefa salmaya,
Kalabalık halkı perişan edip,
Tümünü yağmalayıp almaya,
Yayı yalın saldığında,
Bütün yurdu perişan edip,
Yağmalayıp yatarken,
Tulumlusunu tuğ edip,
Doğru yürüyeni kul edip,
Kaledekini tutup kul edip,
Kalanları o domuz,
Kahrını döküp yere serip,

Had him wrapped in cloth-of-gold,
Had the bards sing out his praises,
Had the minstrels learn them well,
Had him cased with mirrored steel,
Had him cased in fine morocco,
To all whose ears heard, eyes could see,
She had the people sing his praise,
All the ground was hollowed out,
All the country folk were sated,
Filled full with feast and converse,
For her father a white palace,
A domed tomb she had raised.
Her father Kayıp died,
Swiftly saw his last desire.
The dust flew up into the sky,
Soldiers swarming, raising dust,
Then Sarıbay, Celmoguz's son,
Came to plunder the khan's herds.
When he came to plunder,
When he poured his wrath oppressing,
To loose torment on the people,
Bringing the teeming folk to ruin,
To plunder and to seize it all,
When he loosed with naked bow,
Bringing all the land to ruin,
While he lay there plundering,
Making standards of the skin-bags,
Making slaves of the upright walkers,
Seizing, enslaving those in the fortress,
And the rest of them, that swine,
Pouring out his wrath, laid low,

Kökcal babamın aşında,
Büyük toplantının önünde,
Atışanı kan olup,
Kapışan adam yere serilip.
Halkın hepsi çığrışıp,
Emek boşa, dert azgın, iş müşkül – diye,

At my kökcal father's funeral feast,
Before the great assembly,
Those who traded shots turned blood,
The man who grappled was laid low.
All the people crying out,
Toil in vain, grief raging, the case is hard – saying,

Halk feryada düşüp inleyip,
Celmoguz oğlu kâfirin,
Düşmanlığı bilinip,
Halk canından umut kesip,
Sorusuz alıp yürük atı,
Celpiniş'in yurduna,
İyice fesat salıp,
Celmoguz kavga ettiğinde,
Halkın hepsi çığrışıp,
Ahali inleyip,
Çarelerin hepsi savrulup,
Tedbirin hepsi tükenip,
Beller hep bükülüp,
Gözler hep faltaşı açılıp,
Yiğitlerin hepsi sızlayıp,
Halk aklını şaşırıp,
Yele gibi gür güzelim saç,
Ok yetişmez Celcetpes'i,
Ordadan tutup bindim.
Cazayıl'ı kuşanıp,
Oynaklayan yürük atını,
Kuru ölüm olup gitmeye,
O zaman çıktım kuşatıp.
Çelik aynayla kaplattığım,
Ustalara sap taktırdığım,
Altın yanaklı aybalta,
Yapımına gelince,
Celpiniş'in Cerge-Tal'ı,
Kömüre yetmeyip oyulmuş,

Körüğüne gelince,
Vergi düşüp babamın,
Tosunları kesilmiş.
Kavradığını kan eden,
Nişanlayıp çaldığı adamı,

İki bölüp yere seren.
Dibine topuz, kor koyup,
Ağzına su verip ateşe koymuş.

The folk fell wailing, groaning,
The infidel son of Celmoguz —
His enmity was known,
The people despairing of their lives,
Taking swift steeds unasked,
Upon the land of Celpiniş
He loosed sedition thoroughly,
When Celmoguz made his war,
All the people crying out,
The populace all groaning,
Every remedy blown away,
Every measure spent and gone,
Backs all bent and bowed,
Eyes all staring wide,
All the braves in aching pain,
The people out of their wits,
My lovely hair thick as a mane,
Celcetpes whom no arrow overtakes
I caught from the horde and mounted.
Girding on the cazayıl,
The prancing swift-paced steed,
To go and be but naked death,
Then I rode out, girded round.
That I had cased with mirrored steel,
Whose haft I had the masters fit,
The gold-cheeked moon-axe —
As for the making of it,
Cerge-Tal of Celpiniş
Was hollowed, scarce meeting the charcoal's need,
As for its bellows,
A levy fell upon my father,
His young bulls were slaughtered.
What it grips it turns to blood,
The man it marks and strikes

It cleaves in two and lays him low.
Setting mace-butt and embers at its base,
He tempered its edge and set it in fire.

Fazlasıyla özenip işlemiş,
Hüneri tam Davut usta,
Kayıpçal kızı Kuyalı'ya,
Yaraştırıp yapmış.
«Rastladığını kapıp yutan,
Denk geleni kemiren,
Karşısına çıkan kul yenilen.
Sapını sağlam büktürmüş,
Ağzına zehir döktürmüş,
Kayışını bileğe,
Tevekkül deyip vurdum.
Fil derili sırlı mızrak,
Elden gitmez sırlı mızrak.

Kıldan püskül taktırılmış,
Kılıçlar çalsa keskini işlemez,

Usta devlerin beğendiği.
Sapı çelik, keskin olan,
Temrenli mızrağı,
Bunu ele aldım,
Kuzu bağrı keskin elmas çeliği,
Kılıcı bele bağladım.
Bütün gövdemi düğmeleyip,
Dolgun apak yüzümü,
Ok geçmez ile zırhlayıp,
Silahımı pusatımı kuşanıp,
Donanımımın hepsini,
Er kişice bağlanıp,
Düşünceye dalıp bölünüp,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Göze düşman görünüp,
Celmoguz oğlu o kâfir,
Kız imiş diye horlamış,
Elçiliği olmamış.
Niyeti kara, zehri güçlü,
Yiğit geçmiş babamın,
Ziynetine doymamış.
Saldırıya girişip, ok atıp,

With exceeding care he wrought it,
Master Davut, perfect in craft,
For Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
Made it fitting to her hand.
«Snatching, swallowing what it meets,
Gnawing whatever comes its way,
The soul who faces it is beaten.
Its haft was bent and tempered strong,
Poison was poured upon its edge,
Its strap about my wrist
I bound, saying: I trust in God.
The lacquered lance with elephant hide,
The lacquered lance that leaves not the hand.
A tassel of horsehair was hung on it,
Though swords should strike, no edge will bite it,
The choice of the master devs.
Steel of haft and keen of edge,
The lance with pointed iron head —
This I took into my hand,
The lamb-breast damask steel, keen-edged,
The sword I bound upon my waist.
Buttoning up my body whole,
My full and snow-white face
I armored with what no arrow pierces,
Girding on my arms and armor,
All of my accoutrements
I bound upon me like a man,
Sunk in thought, my mind divided,
Sarıbay, Celmoguz's son,
Showed as a foe before my eye,
That infidel son of Celmoguz
Scorned me, saying: she is but a girl,
No embassy did he send.
His purpose black, his venom strong,
With my brave departed father's
Funeral splendor was not sated.
Launching his assault, shooting arrows,

Nicelerin hepsini yok edip,
Kahırlanıp Sarıbay,
Kastını dikip dururken,
Han yağması yaptığında,
Ahaliyi feryat ettirip,
Babacığımın tümen malını,
Dosdoğru girip ganimetleyip,
Kökümüze hep birden ererken,
Yağmur edip, yay çekip,
Dolu edip, ok atıp,
Ejderha gibi kükreyip,
Âdemoğlu kulların,
Boyu posu ürperip,
Şimşek gibi çığırıp,
Silahını pusatını kuşanıp,
Dalgalanınca o kâfire,
Dağ bile dayanamaz,
Âdemoğlu kulu,
Kapışsa yenemez,
Höykürüp duran kudurmuşu,
İnsan kulu yenemez,
Kâfirin kılığına,
Dışarıdan kul yanaşamaz.
Asker çok, ordu olup,
Az değil, bol olup,
Yer tümenlenip toz olup,
Coştukça kudurup,
Kâfirin öfkesine,
Eceli gelen kul tutulup,
Babacığımın aşında,
Azap başlatıp Sarıbay,
Büyük toplantının önünde.
Aşı afete çevirmeye,
Karşılık verenlerin,
Bırakmadan hepsini kırmaya,
Ganimeti yağmalayıp almaya,
Fesadı adamakıllı salmaya,
Bağlamış meğer devleri,

Making away with many a soul,
Sarıbay, raging in his wrath,
While he stood with fixed intent,
When he wrought the khan's plunder,
Setting the people all a-wailing,
My dear father's tümen herds
He entered straight and took as spoil,
While he struck at our very root,
Making rain, drawing the bow,
Making hail, shooting arrows,
Roaring like a dragon,
The mortal sons of Adam
Shuddered in their very frames,
Shrieking out like lightning,
Girding on his arms and armor,
When that infidel comes surging,
Even mountains cannot stand,
No mortal son of Adam
Could grapple him and win,
That mad thing ever bellowing
No human soul can vanquish,
The infidel's dread figure
No soul from without dares approach.
Soldiers many, massed in armies,
Not few but plentiful,
The earth in tümens turned to dust,
Madder still as he grew wilder,
By the infidel's own fury
The soul whose hour had come was seized,
At my dear father's funeral feast,
Sarıbay began his torment,
Before the great assembly.
To turn the feast to calamity,
Of those who gave him answer,
To cut down all and leave not one,
To plunder and to seize the spoil,
To loose sedition thorough and full,
He had bound the devs, it seems,

Otlakta kısrağı yarıp,
Beyini savurup sançıp,

Splitting mares upon the pasture,
Flinging, goring their very brains,

Çıkarmaya niyetlenmiş o kudurmuş,
Ta nerdeki defineyi.
Yerinden hazırlanmış meğer,
Elinden kalabalık ordu toplayıp,
Kökünü kurutup bitirmek,
Babacığımın hazinesini,
Tümünü bozup gitmek,
Altının hepsini almaya,
Esirgemeden girip tümen malı,
Tümünü kırıp gitmeye,
Suratı soğuk, bozulup,
Sarıbay kavga saldığında» –
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Kız arslan bu dahi.
«Büyüklük taslayan Sarıbay'ı,
Halk önünde göreyim.
Gayret ederse o azgının,
Kapışıp kanını dökeyim.
Sertleşirse kâfirin,
Kaburgasını sökeyim.
Beyine kargaşa salayım,
Pek zorlanırsa o haramı,
Bırakmadan yoksul kılayım.
Ta nerdeki öcümü,
Sarıbay kuldan alayım.
Ok geçmez cepken kürk giyip,
Ok yetişmez Celcetpes,
Gazaya çevik at binip,
Salınıp duran güzelim atın,
Kıl kuyruğunu sımsıkı düğüp,
Perçemini göğe süzdürüp,
Gören âdemoğluna,
Güzelliğini bildirip,
Babacığımın Celcetpes'i –
Ketmen tırnaklı, geniş sağrılı,
Engin yerin küheylanı,

That mad one purposed to dig out
The treasure hid so far away.
From his place he had made ready,
Gathering from his land a teeming host,
To dry our root and end us all,
My dear father's treasury
To break it all and go his way,
To take the gold entire,
Entering unsparing on the tümen herds,
To slaughter all and go his way,
His visage cold, distorted,
When Sarıbay loosed his war» –
Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
The Maiden Lion, she again.
«Sarıbay who plays the mighty one —
Let me face him before the people.
If that savage tries his strength,
Let me grapple and spill his blood.
If the infidel grows hard,
Let me tear his ribs away.
Let me loose havoc on his brain,
If he presses hard, that unclean one,
Let me beggar him and leave him nothing.
My vengeance from so far away
Let me take from the slave Sarıbay.
Wearing the jerkin-fur no arrow pierces,
Celcetpes whom no arrow overtakes,
Mounting the steed swift to holy war,
My lovely steed that sways in walking —
I knotted tight his tail of horsehair,
Let his forelock stream toward the sky,
To every son of Adam watching
Making his beauty known,
My dear father's Celcetpes –
Hoofs like mattocks, haunches broad,
Courser of the boundless land,

Geniş göğüslü, kısa yeleli –
Cenge binilse sarsılmaz,
Akına binilse yorulmaz,
Atışa binilse bitkin düşmez.

Broad of chest and short of mane –
Ridden to battle, he's not shaken,
Ridden on raids, he does not tire,
Ridden to the fray, he does not fail.

Kulan gibi gözü kızarmış,
Kulan gibi adımı uzamış,
Tavus gibi kuyruk süzmüş,
Doksan günlük çöl olsa,
Belası müşkül yer olsa,
Durak vermeden koşturmuş.
Düşman görünce o güzelin,
Butları koyun gibi ayrılmış,
Geyik gibi boynunu bükmüş.
Çukur, uçurum hendek gelse,
Duraksamadan koşup aşmış.
Rahmetli babam Kayıpçal,
Boynuna muska taktırmış.
Bir de koca karı Ceztumşuk,
Büyük görücü, görüp beğenmiş.
Gaipten rast gelmiş,
Kumda doğmuş kudurmuş,
Han babama bulunmuş.
Taylığında kudurmuş,
Kulan ile kovalaşmış,
Cez kanatla bir doğmuş,
Sırt kemikleri yontulmuş gibi,
Perçemden çıkan tepeye,
Alp kara kuş Zümrüdüanka,
Yuva kurup konmuş gibi.
Ay sağrısı o güzelin,
Tay koşturulan ova gibi,
Apışarası koyak gibi,
Alnındaki akıtması,
Parıldayan çelik gibi,
Baldırı çocuk beli gibi,
Yürüyüşü dağ yeli gibi,
Büyüklüğü dağın dengi gibi,
Semizliği sırım gibi,

His eye red like a kulan's,
His stride long like a kulan's,
His tail trailed like a peacock's,
Were it desert of ninety days,
Were it a land of grievous bane,
He ran on without a halt.
When that beauty sights the foe,
His haunches part like a sheep's,
He bends his neck like a deer.
Should pit or chasm-trench appear,
He leapt it running, unhesitating.
My late father Kayıpçal
Hung an amulet on his neck.
And the old crone Ceztumşuk too,
The great seer, saw and approved him.
He came by chance from the unseen,
Born in the sands, a mad one,
He was found for my khan father.
Mad already as a colt,
He raced in chase with kulans,
Born together with brass wings,
His backbones as if hewn to shape,
On the crown above his forelock,
The hero black bird Zümrüdüanka
As if it built a nest and perched.
That beauty's moonlike croup
Is like a plain where colts are raced,
Between his thighs is like a vale,
The blaze upon his brow
Is like a gleam of shining steel,
His shank is like a child's slim waist,
His gait is like the mountain wind,
His bigness like a mountain's match,
His fatness firm as rawhide thong,

Sıçraması pire gibi.
Tırnakları o güzelin,
Yontulup konmuş çanak gibi.
Yürekleri o güzelin,
Değirmen dönen çark gibi.
Dağ koyunu gibi gözünü ışıldatıp,

His spring is like a flea's.
That beauty's hoofs are formed
Like bowls carved out and set in place.
That beauty's heart within
Is like a turning mill-wheel.
His eye aglow like a mountain sheep's,

Kara çelik gemini,
Çatır çatır çiğnetip,
Karaca gibi silkindirip,
Sahipsiz kalan güzelim atı,
Eri ölmüş gibi silkindirip,
Kalabalıktan çıkıp ayrılıp,
Gök yalçın dağ gibi görünüp,
Ay-âlemi şaşırtıp,
Hayvanların en görklüsü atı,
Salına salına yürütüp,
Hoplata hoplata tırıs sürüp,
Görenin gönlü bölünüp,
Güzelliğim kızıl kor olup,
Gök arslan dağ gibi görünüp,
Halk çığrışıp sersemleyip,
Ahali görüp şaşakalıp,
Pusatı seksen dört,
Kılıç saldığı kızıl yangın.
Pehlivanlığı bir başka,
Bahadırlığı bir hayli.
Hangi yerin beyi – diye,
Nereden çıkıp geldi – diye,
Halk yarılıp gürültü kopup,
Davulları güm güm vurup,
Borular, zurnalar çalınıp,
Gergedana tüfek yüklenip,
Celmoguz oğlu kâfire,
Bir kez yüzleşip durdum.
Babam kocamış, kendim kızım,
Toyuma cehennem salma,
Aşıma azap salma,
Bu dünya bezirgândır,

His bit of black steel
I made him champ with crack and crunch,
Made him shake himself like a roe deer,
My lovely steed left masterless,
Shaking as though his lord had died,
Coming out apart from the throng,
Showing like a sheer blue mountain,
Astounding all the moonlit world,
The horse, most glorious of beasts,
I walked him swaying, swaying on,
I trotted him bounding, bounding on,
The hearts of watchers torn in two,
My beauty like a crimson ember,
Showing like a blue lion mountain,
The people cried out, dazed,
The populace stared astonished,
Weapons numbering eighty-four,
Where the sword strikes, crimson fire.
Her prowess is a thing apart,
Her valor is a wonder great.
Of what land is this the bey – saying,
From where has this one come – saying,
The crowd split wide, a clamor rose,
The drums were beaten, boom on boom,
Horns and zurnas sounded loud,
Muskets loaded on the rhinoceros,
Against the infidel son of Celmoguz
I stood once face to face.
My father aged, myself a maiden,
Loose no hell upon my feast,
Loose no torment on my father's feast,
This world is but a merchant,

Âleme han olan,
Babam beyim ölmüştür.
Geri gelinmez gerçek yurdunu,
Güzelim babam görmüştür.
Dağ gibi babamın ziynetine,

Doksan tümen yak koydum ortaya,
Yığınla mal koydum ortaya,
Yurt çığrışıp, feryat kopup,

He who was khan over the world,
My father, my bey, is dead.
The true home whence none come again
My dear father has seen.
For my mountain-like father's funeral splendor,
Ninety tümen yaks I staked,
Heaps of wealth I staked as prize,
The land cried out, wailing rose,

Göğü yaran uğultu kopup,
Sarf olup saçılıp,
Tepesi açık kelden dört pehlivan,
Soluk soluğa çarpışıp,
Han babamın ödülünü,
Kalabalık halk bölüşüp aldı.
Tam eğlence olduğunda,
Kavga salıp, çıngar başlatıp,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
At kuyruğunu bağladığında,
Geçit sırasına girdiğinde,
On bin kara çilli kısrak koyup,
Sayıdan aşkın mülk koyup,
Meydanda mal koyuşup,
Sırıkları bükülüp,
Yıkılan eli boş kalıp,
Yıkan ödülü alıp,
Babacığımın çok dünyalığını,
Bölüşüp alıp bay oldular.
Celpiniş'in kalesinde,
Yurt çığrışıp dolduğunda,
Nice seyre kandığında,
Yaz eksilip, güz gelip,
Halk güzleğe konduğunda,
Halkın hepsi çığrışıp,
Babam Kayıpçal'ın aşı olduğunda,
Kayıpçal'ın aşında,
İşte o gün Sarıbay,
Kabarıp saçı başı dağılıp,

A roar arose that split the sky,
Spent and scattered wide,
Four champions, bald with open crowns,
Clashed together breath to breath,
My khan father's prize
The teeming people shared and took.
When the revels were at height,
Loosing strife, beginning brawl,
Sarıbay, Celmoguz's son,
When he tied his horse's tail,
When he joined the ranks of the course,
Staking ten thousand black-dappled mares,
Staking goods beyond all count,
Staking herds upon the field,
The poles were bent and bowed,
The thrown one left with empty hands,
The thrower took the prize,
My dear father's plenteous wealth
They shared and took and became rich.
In the fortress of Celpiniş,
When the land, clamoring, filled full,
When they had drunk their fill of spectacle,
Summer waned and autumn came,
When the folk camped on autumn grounds,
All the people crying out,
When my father Kayıpçal's feast was held,
At Kayıpçal's funeral feast,
On that very day Sarıbay,
Swelling, hair and head disheveled,

Kurt gibi gözü parlayan,
Kahırlanıp kükreyip,
Kan içiciliği tuttu,
Rast geleni yere serdi.
Kara bulut gibi kahrı dökülüp,
Kahrına dayanamayıp,
Halkın hepsi bölünüp,
Gerçekten yanıp yakılıp,
Halk çığrışıp, uğultuya düşüp,
Sinek gibi candan umut kesip,
Gayreti olan tarafsız halk,

Kaçıp şaşıp bölünüp,
Halk çığrışıp bölünüp,
Düşmanlığı görünüp,
Yurt içine feryat düşüp,
Figan, kaygı yayılıp,
Aşınla birlikte afet çöksün,
Aşına nereden geldik – diye,
Aşında seyir görürüz – diye,
Sarıbay'dan öldük – diye,
Toyunla birlikte kahrol,
Toyuna nereden geldik – diye,
Tufan yolunu görürüz – diye,
Sarıbay'dan öldük – diye,
Hayıflanıp kaygılanıp,
Güçsüz kuvvetsiz nice şaşkın can,
Bindiği atından ayrılıp.
Halk çığrışıp, çöp gibi olup,
Yaya kalanı çok olup,
Tutacak mal bulamayıp,
Yanına yoldaş bulamayıp,
Halk ürkek ürkek dururken,
Kahrını döküp Sarıbay,
Han yağmasını yaptığında,
Bey hanım bahadır babamın,

Baş köşesine kuyu kazdığında,
Dört tür malın tamamını,

His eye agleam like a wolf's,
Raging, roaring in his wrath,
His blood-thirst seized him fast,
He laid low all he chanced upon.
His wrath poured down like a black cloud,
Unable to endure his wrath,
All the people broke apart,
Truly burning and lamenting,
The folk cried out, fell to roaring,
Despairing of life frail as a fly,
The neutral folk who still had vigor

Fled bewildered, broke apart,
The people cried out, broke apart,
His enmity plain to see,
Wailing fell upon the land,
Lament and sorrow spreading wide,
May ruin fall upon you and your feast,
Why ever came we to your feast – saying,
At your feast we see a spectacle – saying,
We die at Sarıbay's hand – saying,
Perdition take you and your feast,
Why ever came we to your feast – saying,
We see the road of the deluge – saying,
We die at Sarıbay's hand – saying,
Rueful and full of sorrow,
Many a weak and strengthless dazed soul
Was parted from the horse he rode.
The folk cried out, became as straw,
Many were left afoot,
Finding no beast to catch and hold,
Finding no comrade for their side,
While the people stood in dread,
Sarıbay, pouring out his wrath,
When he wrought the khan's plunder,
When at my bey, my khan, my batyr father's
Seat of honor he dug a pit,
When all the four kinds of livestock

Sarıbay domuz saçtığında,
Celcetpes'in kuyruğunu,
Yedi bölüp düğdüm.
Gerçek ecel gelirse ölmeye,
Sinek canı kıl saymadan,
Sarıbay'a vermeye,
Halk içinde kapışıp,
Kaburgasını sökmeye,
Yurt içinde o haramın,
Kanını tulum tulum dökmeye,
Kılıcı yan bağlanıp,
Dudağımı ısırıp çiğnedim.
Çatışmayı sert başlattım,
Kadir Allah'ın verdiği canı,

Kıla bağlayıp bıraktım.
Halk içinde kapışıp,
Sarıbay'ı yenmeye,
Elime geçerse o haramı,
Kımız gibi kanını yutmaya,
Halk içinde Sarıbay,
Atının başını çevirince,
Dile gelir mi ola – diye,
Şekerli sözden söyledim:
«Ruhları başa çağırdım,
Böbürlenen Sarıbay,
Biçip devşirip alacakmış gibi,
Torbana koyacakmış gibi,
Kasılıp durma Sarıbay,
Han diye aşa çağırdım.
Kalabalık halkın içinde,
Saçmalama Sarıbay,
Halkımı kıracakmış gibi,
Keyfinden göçmüş göçün yok,
Kırk atanın öcü yok,
Karşımızda yürüyen göçün yok.
Sen bağırıp gezesin diye,
Ananın kendisi yok!
Toyuma kargaşa salıp,

Sarıbay the swine had scattered,
Celcetpes's flowing tail
I plaited sevenfold and knotted.
To die if true death's hour should come,
Counting my fly-frail life not worth a hair,
To give it up to Sarıbay,
To grapple him before the people,
To tear his ribs away,
That unclean one's, before the land,
To pour his blood out skin by skin,
The sword bound at my side,
I bit and gnawed upon my lip.
I began the combat fiercely,
The life Almighty Allah gave

I hung upon a hair and left it.
To grapple him before the people,
To overcome Sarıbay,
Should that unclean one fall into my hands,
To swallow his blood like kumis,
When Sarıbay before the people
Turned his horse's head about,
Will he perchance find tongue – saying,
I spoke with sugared words:
«I called the spirits to my head,
Sarıbay, vaunting braggart,
As though you'd mow and reap and gather,
As though you'd stow us in your sack,
Cease your strutting, Sarıbay,
As a khan I called you to the feast.
Amid the teeming people here,
Talk no folly, Sarıbay,
As though you'd cut my people down,
No camp of yours has moved at whim,
No vengeance of forty forefathers here,
No caravan of yours walks before us.
That you should roam about and bellow,
Your very mother is no more!
Loosing havoc on my feast,

Cehennemini gösterme.
Aşıma azap salıp,
Hayvanlığını belli etme!
Veririm senin cevabını,
Uzatma soğuk elini.
Yangın söner gibi söndürürüm,
Höykürüp duran soluğunu.
Sel basmış gibi,
Soğuturum soluğunu!
Bahadır taslayıp gevezelenip,
Çırpınıp ordu çağırdın,
Kaynaşıp gelen ordunun,
Ganimete soyarım kürkünü.
Gösteririm gözüne,
Kimsenin yapmadığı görülmedik işi!
Onmazın oğlu, onmazsın,

Başını ayağını kollarsın.
Konuk diye aşa çağırsam,
Düşmanlığını bırakmazsın.
Kahırlı cinnetin tutsun,
Kendimden kaygı duymam,
Cengini tümen kıl,
Sana kılım kıpırdamaz,
Dediğine boyun eğmem.
Babacığımın tümen mülkünü,
Şu gözüm sağ oldukça,
Sarıbay, sana vermem.
Beceriyle kaçırasın,
Kalabalık malı yağmalayasın diye,
Aklına koyduğun bu muydu,
On atanın öcü mü vardı?
Sana kaptırıverecek,
Pehlivan kız ucuz can mıydı,
Heves edip durursan Sarıbay,
Kavga yine işte böyle!
Yamaçtaki geçidini söyle,
Gizlenip yattığın yeri söyle.
Aşa gelmiş konuksun,

Show us not your hell.
Loosing torment on my father's feast,
Betray not your brutishness!
I will give you your answer,
Stretch not out your cold hand.
I will quench as fire is quenched
That breath of yours that bellows on.
As when the flood has drowned the land,
I will cool your breath for you!
Playing the batyr, prating on,
You thrashed about and called your host,
The host that comes on swarming —
I'll strip its furs for spoil.
I will show before your eyes
The unseen deed that none has done!
Son of the luckless, luckless you,

You'd best watch your head and feet.
Though I call you guest unto the feast,
You will not leave your enmity.
Let your wrathful frenzy take you,
For myself I feel no fear,
Make your battle tümen-fold,
Not a hair of mine will stir for you,
I bow not to your bidding.
My dear father's tümen holdings,
While this my eye is living still,
Sarıbay, I will not give you.
That you might slyly run them off,
That you might plunder the teeming herds,
Was this what you had set your mind on,
Was there vengeance of ten forefathers?
To be snatched away by you —
Was the champion maid so cheap a life?
If you keep on lusting, Sarıbay,
The battle stands just so again!
Name your pass upon the slope,
Name the place where you lie hid.
You are a guest come to the feast,

Mal yağmalayan hayvansın.
Hayvanlık edecek sen değilsin,
Alacağın kişi ben değilim,
Bu zorbalığın yersiz.
Kavganı teke tek kıl,
Ananı öldüren,
Aşa gelen halk değil.
Bozulmuşsun kudurmuş,
Bu zorbalığın yersiz!
Han yağması yapacak olan,
Kör inat domuz, sen değilsin.
Kalabalık yurttan ayrılıp,
Kör bakıp kalacak ben değilim.
Heves etmişsin malıma,
Gelmişsin benim kanıma.
Konukluğa, aşa çağırdım,
Zorbalık etmeden ikramı gör!
Azgın öfkem tutarsa,

Vuruşmalı kavgayı gör,
Hükmetmeye kalkmadan ikramı gör,
Höykürürsen kazara,
Ciğer yaran kavgayı gör.
Kan dökücü düşmanı gör,
Kan dökülüp, baş kesen,
Şimdi benden kavgayı gör!
Höykürüp duran Sarıbay,
Han yağmasıyla kırasın diye,

Celmoguz'un başı yok,
Boşuna coşma, gereği yok.
Yetişip vurup alacak,
Ceyt-Kayt yurdunun halkı yok,
Yedi atanın öcü bende yok.
Kızışırsan Sarıbay,
Sarı engebeli yamacını söyle,
Çarpışacağın yeri söyle.
Öfkelenip haykırıp,

You are a beast that plunders herds.
You are not the one to play the beast,
I am not one for you to take,
This tyranny of yours is groundless.
Make your battle single combat,
The one who slew your mother
Is not the folk come to the feast.
You are corrupted, mad one,
This tyranny of yours is groundless!
The one to wreak the khan's plunder
Is not you, blind stubborn swine.
Parted from the teeming homeland,
I am not one to stare on blindly.
You have lusted for my herds,
You have come to spill my blood.
I called you as a guest, to the feast,
Take the welcome without tyranny!
If my savage wrath should seize me,

You shall see the striking battle,
Take the welcome without lording,
If by mischance you bellow out,
You shall see the liver-splitting battle.
You shall see the blood-spilling foe,
Blood spilled and heads cut off,
Now see the battle from my hand!
Sarıbay, ever bellowing,
That you should slay with the khan's plunder,
Celmoguz's head is not here,
Rage not in vain, there is no need.
To ride you down and strike and seize,
No folk of Ceyt-Kayt land is here,
I hold no vengeance of seven forefathers.
If you grow heated, Sarıbay,
Name your yellow rugged slope,
Name the place where you will fight.
Enraged and crying out,

Ata adıyla savaş narası atıp,
Raising the war-cry of the forefather's name,

Celmoguz oğlu kâfire,
Against the infidel son of Celmoguz,
Yeri tüketen bahadıra,
The batyr who consumes the earth,
Pek gönlü dar, içi zehir,
Most narrow-hearted, poison within,
Boşu boşuna göz süzene,
Who casts sly glances all for nothing,
Çaresi bol, gönlü dar,
Rich in wiles and narrow-hearted,
O Sarıbay düşmana,
To that foe Sarıbay —
Aşımı afete boğdurup,
Letting my feast be drowned in ruin,
Atadan kalan tümen malı,
The tümen herds my father left
Sarıbay'a saçtırıp,
Letting Sarıbay scatter them —
Doğmadan yitip bataydım,
Would I had perished unborn and sunk,
Diri gezmeden öleydim.
Would I had died ere walking living.
Bu Sarıbay kâfirin,
This infidel Sarıbay —
Zorbalığına boyun eğmektense,
Rather than bow to his tyranny,
Kâfire ganimet olmaktansa,
Rather than be the infidel's spoil,
Demir ağa takılıp,
Rather than be caught in the iron net,
Soylu altın baş vurulup,
The noble golden head struck down,
Baş köşesinde yaşayıp ölmektense,
Rather than live and die in his seat of honor,

Cehennemi bol, zehri güçlü,
His hell abundant, his venom strong,
Elinin altında yaşayıp ölmektense,
Rather than live and die beneath his hand,
Diri gezmeden öleyim,
Let me die ere walking living,
Kimsenin dönmediği gerçek yurdu,
The true home whence no one returns,

Erkenden gidip göreyim.
Let me go early and behold it.
Esen gezip sağ kalmadan,
Rather than roam hale and stay alive,
İlle isterse bu kanı,
If he must have this blood of mine,
Sarıbay'a vereyim.
Let me give it to Sarıbay.
Kazan gibi içim kaynadı,
My inward parts boiled like a cauldron,
Arslan gibi gözüm parladı.
My eye blazed like a lion's.
Kapı kanadı gibi ak dişimi,
My white teeth like a door's own leaves
Değirmen taşı gibi biledim.
I whetted like a millstone.
Belayı başına saldım,
I loosed the bane upon his head,
Namus için, el için,
For honor's sake, for the people's sake,
Bu aziz canımı,
This precious life of mine
Kıla bağlayıp bıraktım!
I hung upon a hair and left it!
Kökcal babamın aşında,
At my kökcal father's funeral feast,
Çatışmayı bundan başlattın.
From this you began the combat.

Celmoguz oğlu kâfire,
Yeri yakıp kavuran bahadıra,
Kastını diken kâfire,
Engebeye fili çöktürüp,

Türlü kavga salıp saçıştın,
Altı gün dinmeden atıştın.
Türlü kavgayı başıma,
Salıp durduğun içindir,
Dokuz kez sançıp tepetaklak edip,
Cehennem ateşini kurbana,
Çalacak olan bendim!
Tepetaklak sançıp devirip,
Alacak olan bendim.
Eşek gibi karnını deşerken,
Nice gün dinmeden sançışıp,
Haramın başını keserken,
Seyirlik edip sererken,
Yurdunu tümden kırıp,
Seyirlik edip alırken,
Ovanın hepsini toz edip,
Yamacı kara kan edip,
Geri kalanını yere serip,
Kırıp sürerek girdim.
Doğan çarpmış canlar gibi,
Sürüp ezerek o haramı,
Celpiniş'in Cerge-Tal'ı,

Cerge-Tal'dan sürdüm.
Kapışıp dururken,
Saldırıp mızrak vurduğunda,
Mızrakların hepsi parçalanıp,
İnsanların hepsi çığrışıp,
Altmış damar, seksen kemik,
Hepsi kırılıp ufalanıp,
İç yanıp, kor olup,
Kelteden çıkan ok olup,
Kirpiklerin hepsi toz olup,
Ağızların hepsi kan olup,

Against the infidel son of Celmoguz,
The batyr who burns and sears the earth,
The infidel with fixed intent,
Making his elephant kneel on rough ground,
You loosed and scattered every kind of strife,
Six days you shot without a lull.
Because it was every kind of strife
You kept on loosing on my head,
Goring nine times, hurling headlong,
The hellfire on the victim's head —
The one to strike it down was I!
Goring headlong, overthrowing,
The one to take him was I.
While ripping his belly like an ass's,
Goring many days without a lull,
While cutting off the unclean one's head,
While laying him out for a spectacle,
Slaughtering his land entire,
While taking it for a spectacle,
Turning all the plain to dust,
Turning the slope to blackened blood,
Laying low what still remained,
I entered, slaying, driving on.
Like souls a falcon's stoop has struck,
Driving, crushing that unclean one,
Cerge-Tal of Celpiniş —

From Cerge-Tal I drove him.
While we stood grappling fast,
When he charged and struck with the lance,
All the lances shattered,
All the people crying out,
Sixty veins and eighty bones,
All were broken, crumbled small,
The inward parts burned into embers,
Like a ball shot from the kelte,
Every eyelash turned to dust,
Every mouth was filled with blood,

Ovaya başlar saçılıp,
Geniş dünya dar olup,
Yaşatan iki kol,
Kızıl kova gibi kan olup,
Hizmet eden iki kol,
Kımıldamaz felç olup,
On omur, seksen kemik,
Kıpırdamadan un ufak olup,
Erken sözüm geç olup,
Ölüme gözüm dört olup,
İçim sızlayıp yangın olup,
Hasrete bürünüp kararıp.
Ben Kuyalı, genç biçare,
Kadınların hünerlisiydim.
Kayıpçal solto ulu hanın,
Nazlandırdığı kızıydım.
Beni doğurup ad koyup,
Doksan yerden ipek örttürmüş.
Sağ olursa bu kızın,
Dişi arslan olur – diye,
Kendi yerine konar – diye,
Kastedip gelen düşmanı,
Kara deve gibi soluyup yutup,

Gayreti gelirse sömürür – diye,

Gözü açık görücü beğenmiş.
Görücü sınayıp bildi – diye,
Dokuz bin erkek yerine,
Nazlandırıp baktırmış».
Halk içinde bunu söyleyip,

El içinde yanıp yakılıp,
Yiğitlik kürkünü giyinip,
Tulparın başını çevirdim.
Duramayıp sönüp kor olup,
Pişip yanıp ateş olup,
Darmadağın gönül bölünüp,
Gözün yaşı dökülüp,

Heads were scattered on the plain,
The wide world grew narrow,
The two arms that kept life going
Became blood like a crimson pail,
The two arms that gave their service
Fell palsied, past all moving,
Ten vertebrae and eighty bones,
Ground to powder, past all stirring,
My early word came late,
My eyes strained wide toward death,
My inward parts ached, turned to fire,
Wrapped in longing, darkening.
I, Kuyalı, young and hapless,
Was the most skilled of womankind.
Of Kayıpçal, the solto great khan,
I was the daughter that he cherished.
At my birth he gave my name,
Had silk laid over me ninetyfold.
If this girl should live and thrive,
She will be a lioness – saying,
She will settle in his place – saying,
The foe who comes with fixed intent
She'll gulp down, panting like a black camel,
If her ardor rises, she'll devour him – saying,
The clear-eyed seer approved of me.
The seer has tried and known her – saying,
In place of nine thousand men,
He had me cherished, tended well».
Speaking this before the people,

Burning, lamenting before the folk,
Donning the fur-cloak of valor,
I turned my tulpar's head about.
Restless, dying down to embers,
Seething, burning, turned to flame,
The heart in tatters, torn in two,
The tears poured from the eye,

Takat tükenip, güç gidip,
Sarıbay'ın kahrından,
Halk çığrışıp, zâr edip.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Han babamın sayısız mülküne,
Ağır zorbalık ettiğinde,
Yağma edip yurt kırıp,
Domuzu Kuday çarptığında,
Yiğit giyimini giyinip,
Takdir gelirse ölmeye,
O zorba kâfirin,
Cezasını eline vermeye,
Akıl dinlemez, söz almaz da,
Ruh çağırırsa kazara,
Kapışıp gözünü oymaya,
Karşı gelip ok atarsa,
Bırakmadan o kulu boğazlamaya,
Her şeyi kesen kara çeliği,
Kından sıyırıp almaya,
Değerli, diri görünse,
İkiye bölmeye heveslendim.
Ok yetişmez ata binip,
Cinnetim tutup, içim yanıp,
Tulparın başını çevirdim.
Sarıbay'ın önünde,
Şu sözü söyledim:
Celmoguz oğlu sensen,
Kayıpçal kızı benim.
Han babamın aşıdır,
Kalabalık toplantı önümdedir,
İnsanları baş ucuna çağırdım.
Büküp durma belimi,
Ürkütüp durma elimi.

Bitirme bahadır gülüşümü,
Şu garip başım var oldukça,
Sana yağmalatmam mülkümü!
Yağmalayıp alacak sen değilsin,

Endurance spent and strength departed,
Beneath the wrath of Sarıbay
The people cried and made lament.
Sarıbay, Celmoguz's son,
Upon my khan father's countless holdings
When he wrought his heavy tyranny,
Plundering, slaughtering the land,
When Kuday struck the swine,
Donning the raiment of a brave,
To die if fate's decree should come,
That tyrant infidel —
To deal his sentence into his hand,
He heeds no counsel, takes no word,
If by mischance he calls the spirits,
To grapple him and gouge his eyes,
If he stands against and shoots,
To cut that slave's throat without sparing,
The black steel that cuts through all
To draw stripped naked from the sheath,
Should he show precious and alive,
I longed to cleave him clean in two.
Mounting the steed no arrow overtakes,
My frenzy seized me, my heart burned,
I turned my tulpar's head about.
Before the face of Sarıbay
I spoke to him this word:
If you are Celmoguz's son,
I am Kayıpçal's daughter.
This is my khan father's funeral feast,
The teeming assembly is before me,
I called the people to his graveside.
Cease your bending of my back,
Cease your frighting of my people.

Do not end my batyr's laughter —
So long as this poor head of mine endures,
I shall not let you plunder my possessions!
You are not the champion who will plunder
and take,

Yağmalatacak bîçare ben değilim.
Kutlu kutsal yerim var,
Celpiniş'in yaylasında,
Yurt tutup yattığı o yeri,

Yaman el dedikleri elim var.
Bel bağladığım belim var,

Gizlenip yattığım yerim var.
Kazılmış derin çukurum var,
Düşse debelenip çıkamaz,
Demirden geniş ağım var.
Düşmanlık edersen kazışırım,
Vuruşmak istersen vuruşurum,
Söyleyecek sana cevabım var.
Alıp gidecek pehlivan sen değilsin,
Atacığımın tümen tümen mülkünü

Yağmalatıp bırakacak ben değilim,
Bu ettiğin iş doğru değil.
Halkımı yağmalayıp gitti diye,

Ganimet olup kendine
Varacak bîçare ben değilim».
Halkın içinde bunu söyleyip,
Aç arslan gibi atılıp,
Hınçlanıp gürleyerek,
İnsan denen kulun
Hür bedeni ürperip,
Kahırlanıp atılarak,
Söz dinlemeden hazırlanıp,
Böğürmekten öte bağırıp,
Yedi kat âlemin hepsine
Kargaşa salıp savurarak,
İki gözünden ateş çıkıp,
Koca burnundan kor çıkıp,
Kahırlanıp atılarak,
On sekiz bin âlemi
Bir yutacakmış gibi kabarıp.

Nor am I the helpless one to be despoiled.
I have a blessed, hallowed place,
Upon the summer pastures of Celpiniş,
That place where my folk pitched their yurts and lay,
I have a people that men call fierce.
I have a mountain pass on which I stake my trust,
I have a place where I lie hidden.
I have a deep-dug pit awaiting,
Whoever falls in flails and cannot climb,
I have a wide-flung net of iron.
If you make enmity, I'll dig against you,
If you would fight, then I shall fight,
I have an answer yet to give you.
You are no champion to seize and carry off,
My dear father's wealth in countless tümens —
I am not one to let it all be plundered,
This deed of yours is not just.
Saying he has plundered my people and gone,
Becoming spoils unto yourself —
I am not the wretch who will come to you».
Speaking this amid the people,
Springing like a famished lion,
Thundering in his rancor,
Of the servant that men call human
The free body shuddering,
Hurling himself in wrath,
Making ready, heeding no word,
Bellowing beyond a bull's own roar,
Upon all seven layers of the world
Loosing tumult, scattering it wide,
Fire leaping from his two eyes,
Embers spurting from his mighty nose,
Hurling himself in wrath,
The eighteen thousand worlds entire
Swelling as though to swallow at a gulp.

İnsanın gönlü bölünüp,

Aşkar dağ gibi görünüp,
Kızıl doru ata binip,
Kızıl kadife kürk giyip,
Yan gözle bakıp kuduruyor:
«Evlatsız kalan Kayıpçal'ın
Malı çok, oğlu yok,
O bedbaht kurnaz başı
Vurmadan bırakmaya çare yok.
Heybetlenip bir haykırsam,
Su gibi kanını dökerim.
Malı çok, oğlu yok,
Dört tülüklü kalın malı
Kamçıyla ölçüp bölerim.
Toyunu talan ederim,
Durmadan yurdunu kırarım!
Bağlayıp boğazlarım devini,
Otlakta yararım kısrağını,
Yayladan sürerim yılkını,
Bît-çıt edip parçalayıp,
Saçarım senin mülkünü.
Sırtlanlığa özenen kancığım,
Kırayım senin şevkini.
Yalvarsan da dinlemem sözünü,
Hınçlanıp bir saldırsam,
Yaman ederim kendini.
Ezelî cinim tuttu beni,
İnletirim elini,
Azgın cinim tuttu beni,
Şimdi bükerim belini.
Bakıp görmem gözünü,
Kudurgan cinim tuttu beni,
Ganimet ederim kendini.
Bütün yurdunu bir bölerim,
Yalvarsan dinlemem sözünü.
Bitireyim ne kadarsa,
Nerdeyse kalan gücünü,
Çıkarayım rüzgârını.

The hearts of men were riven,

Looming like the mountain Aşkar,
Mounted on a crimson-bay steed,
Clad in a crimson velvet fur,
Glaring sidelong, raging mad:
«Kayıpçal, left without an heir,
Has wealth in plenty, but no son,
That wretched cunning head of his —
There is no help but strike it down.
Should I but roar in dread majesty,
I'll pour his blood out like water.
Wealth in plenty, but no son,
His thick herds of the four kinds
I'll measure out and share by whip.
I'll turn his feast to pillage,
I'll slay his folk without cease!
I'll bind and butcher his giant,
I'll rip his mares upon the pasture,
I'll drive his horse-herds from the yayla,
Tearing all to shreds and tatters,
I'll scatter your possessions wide.
My bitch who apes the hyena's ways,
Let me break your eager fire.
Though you plead, I'll heed no word,
Should I charge but once in rancor,
I'll deal most grimly with you.
My demon of old has seized me,
I'll make your people groan,
My raging demon has seized me,
Now I shall bend your back.
I'll not so much as see your eyes,
My rabid demon has seized me,
I'll make of you my spoils.
Your whole domain I'll parcel out,
Though you plead, I'll heed no word.
Let me finish off whatever's left,
Whatever strength remains to you,
Let me drive the wind out of you.

Ölüm ederim canını,	*I'll deal your soul its death,*
Ganimet edip saçarım malını!	*I'll seize your goods for spoils and scatter them!*
Benim adım Sarıbay,	*My name is Sarıbay,*
Kahrım geldi dikildim.	*My wrath has come; I stand upright.*
Sert bir yön tutarım,	*I hold a hard, unbending course,*
Elin bir yiğitlik gösterse,	*Should your people show one feat of daring,*
Han-beylerini kırarım!	*I'll cut down your khans and beys!*
Sertleşip cinim tutarsa,	*If my demon takes me, hardening,*
Hesabını görürüm!	*I'll settle your account!*
Ezelî cinim tuttu beni,	*My demon of old has seized me,*
Kan gölüne çevireyim seni.	*Let me turn you to a lake of blood.*
Kadınını bırak, erin çıksın,	*Leave your women — let your man come forth,*
Semen töröm, kendin çık.	*Semen my törö, come forth yourself.*
Salınan kaftan giyenin çıksın,	*Let him come forth who wears the flowing kaftan,*
Yorulmadan düşmana varanın çıksın.	*Let him come forth who goes untiring at the foe.*
Mızrağa yatkın olanın çıksın,	*Let him come forth who's deft with the lance,*
Hilesi tam, ustan çıksın.	*Let your master come, whose cunning is complete.*
Biriniz kalıp bininiz çıksın,	*Let one remain and a thousand come forth,*
Ak sakallı ihtiyarın çıksın.	*Let your white-bearded elder come forth.*
Ey Celpinişliler, hepiniz çıkın!	*O men of Celpiniş, come forth, all of you!*
Topluluğunu darmadağın ederim,	*I'll scatter your assembly to the winds,*
Durmadan kırarım cemaatini.	*I'll slay your gathered host without cease.*
Su gibi dökerim kanını,	*I'll pour your blood out like water,*
Ganimet ederim hepinizi.	*I'll make spoils of every one of you.*
Tuzunu tattırmak için,	*To make you taste your own salt,*
Tam öğle vakti çekip alsam diye,	*Saying: at high noon let me drag away*
Kuyalı gibi kızını.	*Your daughter, one like Kuyalı.*
Söyleyeceğim sözüm var,	*I have a word yet to speak,*
Nihayet sende öcüm var.	*At last I have a vengeance owed by you.*
Bir belâ salmıştın başıma,	*Once you loosed calamity upon my head,*
Kimsenin varmadığı yaylada	*On the yayla where no man ventures,*
Geçende yılkımı sürüp almıştın.	*Not long since, you drove off my horse-herds.*

Malı ganimet edip, et boğazlayıp,
Baş belâsı olup kalmıştın.
Yörüklerin en seçkinini alıp,
Elin ucundan madenini alıp,
Yiğitliğime nice canlar
Şaşıp kalmış merak edip,
Karakoldaki hanımı,
Kıydın nice canını.
Ölçüsüz ganimet toyu edip,
Almıştın bunca malımı,
Öldürdün bütün pehlivanlarımı.

Tütünü kalmayacak kor edip,

Bir yaktın canımı,
Götürdün gücümü.
Ganimet edip gitmiştin,
Nice tulpar malımı,
Yalvarsam dinlemeden sözümü,
Yalvartıp vurmuştun,
Sen de benim elimi.
Sertleştirdin, kız kancık,
Dikilip durduğum belimi.
Dar geçit, sarp çetin yol,
Göç alacağım diye geldim.

Darlık, müşkül kavga salıp,
Yorulmadan altı ay dövüşüp,
Adı kadın, pehlivan kız,
Senden öç alacağım diye geldim!
Eşitliğe boyun eğersen kancığım,
Kayıpçal'ın hazinesini
Paylaşacağım diye geldim.
Kahırlanıp dikilirsen,
Kaçmadan gece gündüz dövüşüp,
Ölüşeceğim diye geldim.
Dediğim söze uymazsan,
Kan gölünü vermezsen,
Ekin filan ektirmem,

Taking goods for spoils, butchering meat,
You lingered on, a plague upon my head.
Taking the choicest of my swift steeds,
Taking the ore from the edge of my land,
At my valor many souls
Stood amazed and wondering,
The khan who kept my watch-post —
How many of his souls you slew.
Making a measureless feast of plunder,
You took so much of my wealth,
You killed all of my champions.

Turning all to embers, leaving not one hearth-smoke,
You burned my soul entire,
You carried off my strength.
You went your way with spoils,
So many of my tulpar steeds,
Though I begged, you heeded not my word,
You made me plead, and struck —
You too — my people down.
You hardened it, you bitch of a girl,
This spine of mine on which I stand.
Narrow defile, sheer and bitter road —
I came saying I would take your migrant camp.

Loosing straitness, grievous strife,
Fighting six months untiring,
Woman in name, a champion girl —
I came to take my vengeance upon you!
If you bow to equal terms, my bitch,
The treasure-hoard of Kayıpçal
I came resolved to share between us.
But if you rise up in your wrath,
Fighting day and night, unfleeing,
I came resolved that we shall die.
If you heed not the word I speak,
If you yield not the lake of blood,
I'll let no crop of yours be sown,

Yerin yüzünü açtırıp,
Geçim yolu tutturmam.
Kahırlanıp dikildim,
Sertçe dokundun cinime.
Kan içmek geldi hâlime,
Ölüp yeterim hor olmadan,
Diye söylenen sözü biliniz,
Sert cinimi kabartmadan,
Kancık öfkeme boyun eğiniz!
Kuyalı gibi pehlivanı
Er Sarıbay aldı diye,
Kasabalı hükmün tuğu dolsun,

Göğü yaran gürültü olsun.
Türlü yurda ün olsun,
Kalanlara ibret olsun.

Kızıl gömlek, ay gibi bel,
Kızlar başı güzelin çıksın,

Kıvrak boylu oğlun çıksın,
Hepinizi ganimet ederim,
Hepinizi yok ederim!
Benim adım Sarıbay,
Berk cinim geldi işte böyle.
Kahrım gelirse dikildim,
Heybetlenip bağırdım,
Yedi kat âlemin kavgasını,
İşte bugün çağırdım.
Tam yerinden cinim tuttu,
Bırakmadan yurdunu kırmazsam,
Senin gibi kızları
Bozkırda karı etmezsem,
Sarıbay olmayıp öleyim,
Doğmamış olup yere batayım» –
Diye, işte böyle Sarıbay
O heybeti gösterdiğinde,
Düşünce üstüne düşünce bölünüp,

I'll not let you break open the face of the earth
Nor take up any road of livelihood.
In wrath I have stood upright,
You have touched my demon roughly.
The thirst for blood has come upon me,
Better I die than live disgraced —
Know these words that have been spoken,
Before you swell my savage demon,
Bow down before my bitch's fury!
Let it be told: a champion like Kuyalı
Er Sarıbay has taken —
Let the tuğ of the town's dominion be raised full,
Let there be a din that splits the sky.
Let fame go out to every land,
Let it be a lesson to all who remain.

Crimson shift and moon-slim waist —
Let your beauty come forth, chief of maidens,
Let your lithe-limbed son come forth,
I'll make spoils of all of you,
I'll wipe out every one of you!
My name is Sarıbay,
Thus has my iron demon come.
When my wrath comes, I stand upright,
In dread majesty I roared,
The war of the seven-layered world —
This very day I summoned it.
My demon gripped me to the quick,
If I slay not your folk without remission,
If I make not girls like you
My wives out on the open steppe,
May I die and be no Sarıbay,
May I sink into the earth as one unborn» –
– saying, thus did Sarıbay
Show forth that dread majesty of his,
Thought split upon crowding thought,

Sayısız müşkül bin düşünce,
Cana yakın görünüp.
«Hür bedenim dimdik durup,
Namusa geldim, bahtsız can,
Kahırlanan kâfiri,
Nice zorbayı bastıran,
Başa dert olan o oğlanı,

Basıp ezip boğazlarım.

Tepeleyip yerle bir edip,
Pehlivanlarını boğazlayayım.
Kâfirmiş bu Sarıbay,
Nerdeyse cinini kovayım.
Sertleşip altı ay dövüşüp,
Bir hesabını görürüm.
Belli başlısını boğazlayayım,
Daha fazla gücüm yetmezse,
Şu yüzsüz itten öleyim!
Zehirli, çetin müşkülü
Tepeme gelirse görürüm.
Kadir Allah dilerse,

Buyruğuna boyun eğerim.
Pek kıymetli altın canımı,
Zorba imiş bu Sarıbay
Sarıbay'a vereyim.
Han babamın aşında,
Kalabalık toyun karşısında,
Kahırlı düşman it ile
Tutuşup bir göreyim.
El içinde mızrak vuruşup,
Yiğitliği ne kadarmış göreyim.
Han babamın hazinesini,
Hangi yüzle vereyim.
Kudurmuşa benzer kurnaz domuz,
İyice yüz yüze gelip vuruşup,
Bununla şimdi bir
Boğuşup göreyim!

A thousand cares past counting,
Pressing close upon the soul.
«My free body standing straight,
I have come to honor's test, luckless soul,
The wrath-filled infidel,
Who has crushed many a tyrant,
That fellow grown a plague upon my head —
I'll press him down, crush him, cut his throat.
Trampling, razing to the ground,
Let me butcher all his champions.
An infidel is this Sarıbay,
Let me all but drive his demon out.
Hardening, fighting six months through,
I'll settle his account in full.
Let me butcher his foremost men,
And if my strength avails no further,
Let me die by this shameless dog!
If poisoned, bitter hardship
Comes down upon my head, I'll face it.
If Almighty Allah wills it,

I bow before His high command.
My golden life, so dearly prized —
A tyrant is this Sarıbay —
Let me give it up to Sarıbay.
At my khan father's memorial feast,
Before the crowded toy assembled,
With the wrathful enemy dog
Let me grapple once and see.
Trading lance-blows before the people,
Let me see how great his valor is.
My khan father's treasure-hoard —
With what face could I yield it up?
The cunning swine seems gone stark mad,
Coming full face to face and striking,
With him now, once for all,
Let me grapple and see!

Karşı karşıya durarak,
Balta savurup, mızrak vurup,
Şakır şakır vuruşarak,
Yedi kat âlemi çınlatıp,
Yerin yüzünü toz duman edip,
Güç ölçüşüp bileyim.
Kudurmuş imiş kurnaz domuz,
Bununla şimdi bir
Boğuşup göreyim.
Bu yerinden çıktığında
Kolunda güç bırakmadan kabarıp,

Hınçlanıp almış kendini.
Eline geçse kâfirin,
Kâmil zamanın ahirinden,
Zırhı bile bölünmez,
Can bırakacak hâli görünmez» –
Diye, işte böyle düşünüp:
«Celcetpes'in sağrısına bir vurup,
Kâmil çelikten mızrak alıp,
Tulpar'ın ağzını çevirdim,
Durmadan mızrak uzattım.
Akciğerin tam kıvrımı diye,
Şahdamar, ciğer, yüreğin
Birleştiği kenarı diye.

Ölçüsünün tam özü diye,
Hükmü yüce bir Allah'ın
Müşkül, zorlu düşmanın
Ölüp kalacağı vakti diye,
Ayak diretse ansızın
Kalmak eyerinin kaşı diye,
Yan yatırıp saplasam ansızın,
Aybaltanın kemik başı diye,
Altımda tulpar Celcetpes,
Kara yanaklı buldursun,
Kavrayıp tutup döndürerek,
Karı huylu domuzu
Böğründen çekip sürerek,

Standing squarely man to man,
Swinging axe and thrusting lance,
Clashing blow on ringing blow,
Making the seven-layered world resound,
Turning earth's face to dust and smoke,
Let me measure strength and know.
Mad indeed is the cunning swine,
With him now, once for all,
Let me grapple and see.
When he came forth out of his place
He swelled till no strength stayed within his arm,
He steeled himself in rancor.
Should one fall into the infidel's hands,
At the last end of the perfected age,
Even his armor cannot be cleft,
No sign he'd leave a soul alive» –
– saying, pondering even so:
«Striking Celcetpes once upon the croup,
Taking up the lance of perfect steel,
I turned the tulpar's mouth about,
I thrust the lance unceasing.
Aiming for the lung's own fold,
For the seam where artery, liver, heart
Are joined along one edge.

Aiming for the measure's truest core,
For the hour when, by decree
Of Allah high in judgment,
The grievous, bitter foe must die,
Should he dig his heels in, of a sudden,
Aiming for the pommel where he'd cling,
Should I pierce him sidelong, of a sudden,
Aiming for the moon-axe's head of bone,
Beneath me the tulpar Celcetpes —
May he find the black-cheeked one,
Gripping, seizing, wheeling round,
That swine of woman's temper
Dragging, hauling by the flank,

Kapalı geçidi yarıp yol açtım.
Şunu bunu deyinceye,
Gözü açıp kapayıncaya,
Celmoguz oğlu Sarıbay
Tulpar'ın ağzını çevirinceye,
Haykırık salıp gürleyerek,
Heybetinden el kaçıp,
Kapı gibi kaşka dişleriyle
Bir dişlese paramparça,
Şaşkına dönüp yönünü bulamadan,
Halk çığrışıp kaçarak,
Yerin çöktüğü o domuza
Coşkun cinim bir tutup,
Celcetpes'in ağzını çevirdim,
Yetip mızrağı vurdum.
Halkın içinde o murdarı,
Saldırıp mızrakla vurdum.
Yedi gün durmadan alp ile
Kızışıp dövüştük.
Yüz yüze karşı karşıya durup,
Tüfek atıp bezdirip,
Ezişip vuruşarak,
Baltaların hepsi parçalanıp,
Mızraklar kırılıp cızırdayıp,
Tepeyle vadi düz olup,
İnsanoğlu kulun
Unutamayacağı bir iş olup,

I split the sealed defile and broke a road.
Before a man could say this or that,
Before an eye could blink and open,
Before Sarıbay, son of Celmoguz,
Could turn his tulpar's mouth about,
Loosing a war-cry, thundering,
The people fleeing from his dread,
With his blazed teeth like gates —
One bite of them tears all to shreds —
Dazed and finding no direction,
The people shrieking, scattering,
Upon that swine who makes earth sink
My surging demon once took hold,
I turned the mouth of Celcetpes,
I closed and drove the lance home.
Amid the people, that foul one
I charged and struck him with the lance.
Seven days unceasing with the alp
We fought, blazing hot.
Standing face to face, opposed,
Firing muskets, wearing down,
Crushing, striking each on each,
The axes shattered every one,
The lances snapped and splintered hissing,
Hill and valley leveled flat,
For the servant born of man
It became a thing past all forgetting,

Boğuşmayı sertçe kızıştırıp,
Belâlı kavgayı başlatıp,
Göğe uçup topraklar,
Yer tozdan boz olup,
Yedi kat âlemler kımıldayıp,
Tepeyi toz bulutu sarıp,
Vadiyi kararta alıp,
El çığrışıp kımıldayıp,
Ezelî cinim kımıldayıp,
Şu kahrolası dünyanın
Yalancılığı bilinip,

Stoking the grapple fiercely hotter,
Setting loose the fatal war,
The soil went flying to the sky,
The earth turned gray with dust,
The seven-layered worlds were stirred,
A dust-cloud wrapped the hilltop round,
Taking the valley into darkness,
The people shrieking, surging,
My demon of old was stirring,
Of this accursed world
The falsehood was made known,

Celmoguz oğlu kâfirin
Hınçına can dayanmayıp,
Cemaat canından umut kesip,
Hınçlı kavga kargaşa olup,
Halk canından umut kesip,
Yeri yağlanan domuzun
Cellat huyu bilinip,
Kan cızırdayıp yutulup,
Ok geçirmeyen zırh
Bît-çıt olup didiklenip.
Dikilip duran kara kaburga,
Kat kat sökülüp,
Celmoguz oğlu domuzun
Zorbalık hâli görünüp,
Akıllı kul yanıp yakılıp,
Aklı yok, bilmez, vurdukça
Şimdi kalmadan öldük diye,
Aziz canından umut kesip,
Çarpışanlar kan olup ölüp,
Boğuşan canların hepsi ölüp,
Dipte bir kazılmış çukur olup,
Doğru insanın gördüğü
Kaynayan koyu bir çile olup,
Halkın içinde kalışıp,
Aşın karşısında dövüşüp,
Dövüşü nice çok ettim.
Halkın içinde domuzun,
Altmış pehlivan can yoldaşını,
O dövüştüğüm yerde kırdım.

Gücü tükenip vuruşarak,
Mızraklar kırılıp dövüşerek,
Gündüzünde uyku almadan,
Altmış gün dövüşerek,
Şu boz yiğidim kan olup ölüp,

Suçu yok can ölüp.
Nice türlü elden ölüp,
Aşa gelen herkes ölüp,

Of the infidel, Celmoguz's son,
No soul could bear the rancor,
The gathering despaired of life,
The rancorous war turned to chaos,
The people despaired of their lives,
Of the swine who greases the ground
The headsman's temper was made known,
Blood was gulped down hissing,
The armor no arrow ever pierced
Was picked and torn to shreds.
The black ribs standing firm
Were ripped away in layers,
Of the swine, Celmoguz's son,
The tyrant's nature was laid bare,
The wise servant burned with grief,
Mindless, witless, with every blow —
Now we die, none spared, they said,
Despairing of their precious souls,
The fighters died becoming blood,
The grappling souls died every one,
At bottom like a deep-dug pit,
Becoming a thick and seething torment
Such as the righteous man has seen,
Holding fast amid the people,
Fighting before the funeral feast,
Many and many a bout I fought.
Amid the people, of the swine
His sixty champion sworn companions
I slew upon that fighting ground.

Striking on though strength was failing,
Fighting on though lances broke,
Taking no sleep by light of day,
Fighting sixty days entire,
This gray-brave youth of mine died bloodied,
Souls without guilt were dying.
Dying from many and many a land,
All who came to the feast were dying,

Kasaba bayrağı tutulup,
Baksa müşkül gürültü olup,
Çarpışmayı sertçe salıştım,
Kırgını kızgın başlattım.
Şu kahrolası gerek can,
Kız da olsam namus için
Kıymetli, şeker tatlı canı,
Kıla bağlayıp bıraktım.
Ölüme çevirip gönlümü,
Namusa bağlayıp belimi,
Esirgeyip kaldım elimi.
Babam kocamış, kendim kız,
Var mı bir çare o domuza:
Zorbalık hâline dolaşıp,
Han babamın aşında,
Kalabalık toyun karşısında,
Yaylayı basıp, yol açıp,
Bahadırlık taslayıp, aslanlık taslayıp,
Bütün yurttan yiğit sayılıp,
Kudurgan cinli, yansın o,
Aygır gibi solumaya durup,
Boğa gibi silkinerek,
Maralı yakalayıp inek edip,

Hunhârlığını belli edip.
Suçu yok, sözü yok,
Aşa gelen halkın,
Sinek kadar canını yakıp,
Bırakmadan horluk ederken,
Kalabalık yurda kavga başlatıp,
Başına belâ getirirken,
Belâlı kavgayı salarken,
Vuran Tanrı vururken,

Sert kavgayı salarken,
Yaptığında kusur yok,
Kutlu yurdu kırarken,
İstese vermeyeceğim mülküme
Soğuk elini uzatırken.

The city's banner was seized and held,
To look on it was grievous din,
I loosed the clash of arms full fiercely,
I began the slaughter blazing hot.
This accursed needful soul —
Though a girl, yet for honor's sake
My precious life, sugar-sweet,
I bound upon a hair and left it.
Turning my heart toward death,
Binding my loins to honor,
I held my people back from harm.
My father aged, myself a girl,
Is there any help against that swine:
Wrapped in his tyrant's ways,
At my khan father's memorial feast,
Before the crowded toy assembled,
Storming the yayla, breaking a road,
Playing the bahadır, playing the lion,
Counted brave above all the land,
Rabid-demoned — may he burn —
Standing snorting like a stallion,
Shaking himself like a bull,
Seizing the maral deer and making it a cow,
Making plain his bloody-mindedness.
Without guilt, without a word,
Of the people come to the feast
Searing their souls, small as flies,
While he heaped scorn without remission,
While he loosed war on the crowded land,
While he brought calamity on their heads,
While he set the fatal quarrel loose,
While God the Striker was striking,

While he loosed the savage war,
In what He does there is no flaw,
While he slaughtered the blessed folk,
While toward wealth I'd never yield him
He stretched his cold grasping hand.

Tependen vuran o domuzu
İşte böyle Tanrı vururken.
Suçu yok garip elimi,
Kıl bırakmadan kırarken,
Hıncını döküp kalabalık ele,

Zorbalık edip dururken,
Celmoguz oğlu o kâfir
Karaçamdan kütük yığıp,
Müşkül, kapkara dağ edip,
Can görmediği yol edip,
Sıradağı yarıp yol açarak,
Hayırlı ele kavga başlatarak,
Göz göre göre horluk edip,
Yedi kat âlemi bozup kavga başlatıp,

Aşırdı bunca zorbalığı.
Celmoguz oğlu kâfirin,
Parçalayıp teptiği o kaseyi,
Yeri kurutan o lanetlinin,
Yağ gibi ezdiği o bozkırı.
Alacağımı alıp kaçmazsam.
Bırakmadan horluk edip,
Ak hazine dünyalığını,
Başa zorbalık salıp,
Sarf edip saçmazsam.
Horluğuna dayanamayıp
Ucuna kadar kırgın salmazsam,
Bırakmadan kavga salmıştım.
Aşa gelen kalabalık yurdu,
Ecelin çıkan okundan,
Düşmanın demir ağından,
Cehennemin yanan korundan,
Zehirli itin elinden
Salınan başımı tuğ edip,
Kız canımı er edip,
Kuşanıp gelen düşmanın
Berk hilesini bulmuştum,
Kendi elimle domuzun

That swine who strikes down from above —
Even so was God then striking.
While my poor and guiltless people
He slew, not sparing one hair,
While he poured his rancor on the crowded land,
While he wrought his tyranny unceasing,
That infidel, Celmoguz's son,
Heaping logs of the black pine,
Making a grievous, coal-black mountain,
Making a road no soul had seen,
Splitting the range to break a way,
Setting war upon the goodly land,
Heaping scorn before all eyes,
Wrecking the seven-layered world, beginning war,
He carried tyranny past all bounds.
Of the infidel, Celmoguz's son —
That bowl he smashed and trampled,
Of that accursed one who parches earth —
That steppe he crushed like tallow.
If I do not take my due and ride,
If, as he scorns without remission,
The worldly wealth of the white treasury
He looses tyranny upon our heads,
I do not spend and scatter.
If, unable to bear his scorn,
I do not loose slaughter to the utmost end —
I had loosed war without remission.
The crowded folk come to the feast,
From the arrow doom lets fly,
From the iron net of the foe,
From the burning coals of hell,
From the hand of the venomous dog —
Making my loosed head a tuğ,
Making my girl's soul a man's,
Of the foe who came girt for war
I had found out the iron ruse,
With my own hand, of that swine

Nerdeyse cinini kovmuştum,
Hesabını böyle görmüştüm.
Nice kez durmadan mızrak vuruşup,

I had all but driven out the demon,
Thus had I settled his account.
Many a time, unceasing, trading lance-blows,

Ezelden kalma cinini kovmuştum.

Fırtına kopsa yel dokunmadan,

Zalime mal vermeden,
Celpiniş yurdunu korudum.
Koruyup aldığımın sebebi,
Celmoguz oğlu kâfirin,
Halkı tökezleten bahadırın,
Kalabalık yurda bir müşkül,
Halkı sindiren o kahrolasının,
Ulu babam Kayıpçal
Âlemden aşkın bir bay imiş,

I had driven out his demon left from days of old.
Though the storm broke, no wind might touch it,
Yielding no wealth unto the tyrant,
I guarded the land of Celpiniş.
The reason that I guarded it and held:
Of the infidel, Celmoguz's son,
Of the bahadır who trips the people,
A torment to the crowded land,
Of that accursed one who cows the folk —
My great father Kayıpçal
Was a bay whose wealth surpassed the world,

Her tülüğü pek geniş
Yedi kat âleme yayılmış imiş.
Celmoguz oğlu kâfirin
Kahırlı, müşkül kavga salıp,
Ne sözü var imiş?
Celpiniş gibi Cerge-Tal'ı
Yurt tutup babam konmuştu.
Çevrenin dört bucağı,
Babamın malıyla dolmuştu.
Kıl kadar canımı hor edip,
Zorbalık salıp kalmazsam.
Azaba kendisi dolaşıp
Aş üstünde takışıp
Ayın son günlerinde
Sarıbay'ın yüzünden
Ölmedik de kaldım,
Kırgını kızgın başlattım.
Kız başımı er sayıp,
Namus için, halk için
Atam hanın ünü için,

His every herd so broad and vast
It spread across the seven-layered world.
The infidel, Celmoguz's son,
Loosing wrathful, grievous war —
What word of right had he?
On Cerge-Tal, like Celpiniş,
My father pitched his yurts and settled.
The four far corners round about
Were filled up with my father's herds.
If, scorning my life small as a hair,
He does not cease to loose his tyranny —
Tangling himself in torment,
Picking quarrel at the feast,
In the last days of the moon,
By cause of Sarıbay,
I remained, not having died,
I began the slaughter blazing hot.
Counting my girl's head a man's,
For honor's sake, for the people,
For the fame of my father the khan,

Yurdun gözü olan bel için,
Kana sarıp başımı tuğ ettim,

Yetmiş gün kadar vuruşup,

Sarıbay kuluna gürültü kopardım.
Boğuşmayı sertçe başlattım,
Sert kavgayı salmıştım.
Kara tabanlı yaman elimi
Ecelin dikildiği okundan,
Zehri güçlü, huyu dar
Sarıbay'ın elinden

Ayırıp almıştım.
Nişanı cevher boz kemeri
Alıp bele bağlamıştım.
Altı sanlı ordumu ayağa kaldırıp,
Sarıbay'ı kovalamıştım.
Alp pehlivanını almıştım,
Gayreti olanı sıkıştırıp
Boylu boyunca yatırmıştım.
Karşı koymaya kalkanını
Yolun üstünde yarmıştım.
Çok kıldım atışı,
Sert kıldım çarpışmayı,
Sarıbay oğlu kâfirin
Aşikâr ettim alplarını,
Düğümünü kırıp attım.
Bitirip kırıp attım,
Nice türlü yoldaşını,
Devirip sapladım devini,
Çıkarıp gönderdim o murdarın
Nerdeyse kalan kibrini,
Ormanını biçip yol açıp,
Yedi kat âlemini hor edip,
Kılıçla kırgılayıp,
Mızrakla vurgulayıp,
Zorbaya yamanı salmıştım.
Celmoguz oğlu kâfirin

For the pass that is the country's eye,
I wrapped my head in blood and made it a tuğ,
Fighting nigh on seventy days,

I raised a thunder over the slave Sarıbay.
I began the grapple fiercely,
I had loosed the savage war.
My black-soled, hard-fated people —
From the arrow where doom stood planted,
From the hand of Sarıbay,
Whose venom is strong, whose temper narrow,
I had wrested them away.
The gray belt jeweled at its clasp
I took and bound about my waist.
Raising my six-bannered host to its feet,
I had driven Sarıbay in flight.
I took his champion alp,
Pressing hard whoever showed his mettle
I stretched him out full length.
The shield he raised to make his stand
I split upon the road.
Many I made the exchanges of fire,
Fierce I made the clash of arms,
Of the infidel, the son Sarıbay,
I laid his alps out in plain sight,
I broke his knot and cast it off.
I finished them, cut down and cast away
His comrades of so many kinds,
I toppled and impaled his giant,
I drew out and sent away
What pride was left that foul one,
Mowing his forest, breaking a road,
Heaping scorn on his seven-layered world,
Hewing with the sword,
Hammering with the lance,
I had loosed grim ruin on the tyrant.
When the infidel, Celmoguz's son,

Yakınıp durduğunda,
Kadına gücüm yetmez diye,
Babası bugün ölmüşe dönüp,
Utançtan yanıp yakılıp,
Arslanlığı belli olup,
Çığlığı başlatıp bağırıp,
Sağ kolundan ayrılıp,

Stood there in lamentation,
Saying: my strength fails against a woman,
Turned as though his father died that day,
Burning, seared with shame,
His lion-nature plain to see,
Raising the shriek, crying out,
Parted from his right arm —

Kadın başımı er edip,
Sıkıca belimi bağlamıştım.
Yeri yağlanan o domuzu,
Celpiniş'ten kovalamıştım.
Kavganın hâli böyle diye,
İşte öyle bir kargaşa çıkarmıştım.
Berenlerini yıkıp,
Belli başlısını süründürüp,
Kapalı geçidi basıp yol edip,

Making my woman's head a man's,
I had bound my waist up tight.
That swine who greases the ground
I had chased from Celpiniş.
Saying: such is the way of war,
Just such a turmoil had I raised.
Casting down his mail-clad berens,
Dragging his foremost in the dust,
Storming the sealed defile, making it a road,

Pehlivanlığa özenen o murdarın
Hepsini boğazlayıp mezar edip,
Tuğa vuran pehlivanını
Tabana çiğneyip kul edip,
Karakola koyduğu adamını
Yakalayıp alıp kul edip,
Küheylanın ağzını çevirtmeden,
Yedi kat âleme dikilmeye bırakmadan,

Of that foul one who aped the champion —
Butchering them all, making them a grave,
His champion who struck the tuğ
I trampled underfoot and made a slave,
The man he posted at the watch-post
I seized and took and made a slave,
Not letting him turn his courser's mouth,
Not letting him stand tall before the seven-layered world,

Atışlar salmıştım.
Kart ettim pehlivanını,
Gözünü karartıp yıkmıştım,
Dönüp yine kavga salmıştım.
Dövüşün hâli işte bu diye,
Atın sağrısını sıvazladım.
Çevrenin dört bucağını
Tependen vuran o murdarı
Dört kez dolandırıp gezdirdim.
Ardını yere değdirmeden,
Altı gün bir geniş
Yerde rahat gezdirmeden,

I had loosed volley after volley.
I made his champion an old man,
I darkened his eyes and cast him down,
I turned and loosed the war anew.
Saying: this is how the fight is fought,
I stroked the croup of my steed.
The four far corners round about
I drove that foul one who strikes from above
Four times around in circuits.
Not letting his haunches touch the ground,
Not letting him ride at ease six days
In any spacious country,

Kendi keyfince kalmasına bırakmadan,
İki gün yerde konaklatmadan,

Eşsiz kavga salmıştım.
Yelin yetmediği içini yandırıp,

Yerin çöktüğü o domuzu,
Celpiniş'ten kaçırıp,
Sıkıca belimi bağlamıştım,
Kırlayıp mızrak uzatmıştım.
Gündüz demeyip, gece demeyip,
Kıtay'ı ele geçiren o domuzu
Kızgın bir sürüşle kovalamıştım.

Ordulusunu kul edip,
Düşü kara gece olup,
Kargaşası ele bilinip,
Sinek kadar yer bulamayıp,
Gireceği mezar bulamayıp,
Sığınacak kovuk bulamayıp,
Gireceği ırmak suyu bulamayıp,
Köy kurup konacak el bulamayıp,
Varacağı yer bulamayıp,
Sayısı bol mızrak dövüşü salmıştım.
Sarı izine çöp salıp,
Celmoguz oğlu kâfiri
Sarartarak kovalamıştım.
Kurnazın izine çöp salıp,
Sarardıp kovalamıştım.
Boyun eğmeyen o domuza
İyice kavga salmıştım.
Bel bağladığı sığınağından,
Ayırdım o murdarı
Sağlam yattığı yerinden.
Başına belâ getirip o murdarı,
Ayırdım elinden.
Güçlüsünü boğazlamıştım.
Gayretlisini yerlere sürüyüp,
Yerle bir edip kırmıştım.

Not letting him bide at his own pleasure,
Not letting him camp two days on any ground,
I had loosed a war without an equal.
Searing his inward parts where wind can't reach,
That swine who makes earth sink
I put to flight from Celpiniş,
I had bound my waist up tight,
Circling the steppe I thrust the lance.
Calling it neither day nor night,
That swine who had seized Kıtay
I had chased at a blazing drive.

Making slaves of all his host,
His dreams become black night,
His turmoil known to all the land,
Finding no ground the size of a fly,
Finding no grave to crawl into,
Finding no hollow for a shelter,
Finding no river-water to slip into,
Finding no land to pitch a village on,
Finding no place where he might go,
I had loosed lance-fights past all counting.
Strewing straw upon his yellow trail,
The infidel, Celmoguz's son,
I chased until I turned him sallow.
Strewing straw on the sly one's trail,
I chased him, yellowing with fear.
On that swine who would not bow the neck
I had loosed war in earnest.
From the refuge where he set his hopes
I parted that foul one,
From the place where he lay secure.
Bringing calamity upon his head,
I parted that foul one from his people.
His strongest I had butchered.
Dragging his mettlesome along the ground,
I razed them level with the earth.

Tepesine basmıştım,
Diri diri yurdunu sokmuştum.
Bin türlü kavga başlattım,
Gayret gösteren erlerini
Bırakmadan kırıp attım.
Adır yamacı, o vadi
Kendim geçtiğim yol idi.
Celmoguz oğlu o murdarı
Yanına alıp gezdiği ordu idi.

Celmoguz oğlunu bulamayıp,
Atın sırtını sıvazladım.
Çevrenin dört bucağını,
Dört kez dolanıp gezdim.
Ak tulpar'ın içini yandırıp,
Murdar kulu kaçırıp,

Çelik mızrağı dizledim,
Yerin yüzünü gezerek,
Yedi yıl durmadan aradım.
Bastırılmış değil horluğu,
Cılgın'ı, Ken-Kol'u, Talas'ı,
Kuşatıp yatan zorbalığı,
Yamacı yüksek eğimli bel –
Yarım yamalak gezdiğim yol o.
Celmoguz oğlu kâfirle
Dövüşerek gezdiğim ordu bu,
Söz atışıp durduğum ağız bu,
Kız Kuyalı, ben pehlivan –
Kıyamete kalır büyük bir kavga salarım.
Mızrak vuruşup yüzleşsem,

Sarıbay bana denk olur muydu,
Allahü Taâlâ'dan
Dilediğim işte bu idi.
Çeliğimi köreltip,
Sarıbay'ı yok edip,
Geçende beri konduğum bayıra,
Peri kızı Kökmonçok'un

I stamped upon his crown,
I herded in his folk alive.
I began a thousand kinds of war,
His men who showed their mettle
I cut down all, remitting none.
The rugged hill-slope, that broad valley,
Were the road I myself once traveled.
There lay the horde where that foul one,
Celmoguz's son, once roamed with all his train.
Failing to find Celmoguz's son,
I stroked the back of my steed.
The four far corners round about
Four times I circled in my ranging.
Searing the white tulpar's inward parts,
The foul slave having fled away,

I couched the lance of steel upon my knee,
Ranging across the face of the earth,
Seven years unceasing did I search.
His scorn is not a thing suppressed,
Cılgın, Ken-Kol, and Talas,
The tyranny that lies encircling,
The high-pitched pass upon the slope –
That is the road I traveled but by halves.
With the infidel, Celmoguz's son,
This is the horde I ranged through, fighting,
This is the mouth I traded words with,
The girl Kuyalı, I the champion –
I loose a war so great it lasts till Judgment.
Were we to meet and trade the lance-blows face to face,
Could Sarıbay have been my equal?
From Allah the Most High
This was the very thing I begged.
To blunt my steel upon him,
To wipe out Sarıbay —
On the slope where I have camped of late,
In that place where the peri maiden

Oyun kurduğu o yerde,
Altımdaki Celcetpes'i
Kösteği vurup bağlayarak,
Altımdaki küheylanın
Eyerini alıp çıplak bırakarak,
Önündeki çınar kavağa
Yular bağlayıp durdurarak,
Bayırdan suyunu içirip kandırıp,

Şifalı ottan otlatıp,
Can-Baspas'ın nalını çakıp,
Altımdaki tulpar Saykaşka'yı
Altınla nallayıp,
Basacağıma dağ bulamayıp,
Vuruşacağıma düşman bulamayıp,
Salburun avı oynayıp, toz kaldırıp,
Salıncak oynayıp, ün salıp,
Kız toyu oynayıp ün edip,
Zorlu oyun oynayıp toz kaldırıp,
Canı sıkılsa elik avlarken,

Sıkılmazsa şu garip can
Vadi suyunda uçlu kavak,
Uçlu kavak boyunca konduğumda,
Oyun çiçeklenip dolduğunda.
Tan aydınlanıp attığında,
Terazi yıldızı kaybolup,
Eğilip dağın ardına battığında,
Tan yelinin buz gibi rüzgârı
Vadi boyu aşağı estiğinde,
Tan aydınlanıp durduğunda,
Gökten yıldız parıldayıp,
Tan aydınlanıp açılıp,
Geçende yere ışık saçılıp,
Geçende peri kızı Ayçürök
Bedelli günüm gitmiş.
Sarıbay kahrını salınca,
Talkan edip Talas'ı
Sarıbay kuşatıp kalınca,

Kökmonçok laid out her games,
Celcetpes beneath me —
Striking on the hobble, tying him,
The courser underneath me —
Taking off his saddle, leaving him bare,
To the plane-poplar before him
Binding the halter, making him stand,
Watering him his fill from the hillside spring,
Grazing him upon the healing herb,
Nailing on the shoes of Can-Baspas,
The tulpar Saykaşka beneath me —
Shoeing him with gold,
Finding no mountain fit to tread,
Finding no foe with whom to fight,
Playing the salburun hunt, raising dust,
Playing at the swing, spreading renown,
Playing the maidens' toy, making a name,
Playing hard games, raising dust,
Hunting roe-deer when the soul grew weary,

And if it wearied not, this poor soul —
The pointed poplar by the valley water,
When I camped along the pointed poplar,
When the games bloomed full like flowers.
When the dawn brightened into day,
When the star of the Scales was lost,
Bowing, sinking behind the mountain,
When the dawn wind's ice-cold breath
Blew down along the valley floor,
When the dawn stood brightening,
Stars glittering from the sky,
The dawn brightening, opening wide,
Light of late spilled on the earth,
Of late the peri maiden Ayçürök —
My day of ransom had gone by.
When Sarıbay loosed his wrath,
Grinding Talas down to meal,
When Sarıbay lay round it in siege,

Akun'un kızı Ayçürök
Yeryüzünü baştan başa geçip,
Yedi kat âlemi gezerek,
Hasretli kanını kuruttum,
Asil başını kocalttım.
Gönlü paramparça bölünüp,
Sarıbay'ın kahrından
Gözünün yaşı dökülüp
Kanı kalıp bir kaşık
Sinek kadar canı cızırdayıp,
Dayanamayıp hıçkırarak,
Düşünce üstüne düşünce bölünüp
Gözünün yaşı dökülüp,
Sinek kadar canı cızırdayıp,
Gerçekten yola düşüp sabırsızlanıp,
Ben bîçareye yalvarıp.
Yalvarıp yatmasının sebebi –
Gökte yıldızı boz idi,
Benimle bahtı bir olan
Ahiretlik dostu idi.
Duası tutmaz düşman Sarıbay

Horluğu aştı o domuzun,

Ayçürök, the daughter of Akun,
Crossing the earth from end to end,
Ranging the seven-layered world —
I dried her yearning blood,
I made her noble head grow old.
Her heart split all to pieces,
From the wrath of Sarıbay
The tears poured from her eyes,
Her blood but one spoonful remaining,
Her soul, small as a fly, hissing dry,
Sobbing past all endurance,
Thought split upon crowding thought,
The tears poured from her eyes,
Her soul, small as a fly, hissing dry,
Setting out in truth, all patience gone,
Pleading with me, poor wretch that I am.
The reason that she lay there pleading –
Gray was her star in heaven,
She whose fortune is one with mine,
My sworn friend unto the world to come.
The foe Sarıbay, whose prayer takes no hold —
That swine's scorn passed all bounds,

Atışı çokça sal diye,
Kâmil Tanrı'nın kahrından
Ayırıp kurtar diye,
Tanrı'nın aslan diye yarattığı,
Şu garip sultan Semetey
Her yönüyle denksiz idi.
İçini seyredip otursan,
Yeryüzünden geniş idi.
Erkek bakıp, kadın doğurup,
Bir yaratılan o garip aslan
İnsanda olmaz derlerdi.
Gün yüzlü sultan töröyü
Güveyi edip alınız.
Kederli düşman Sarıbay'a,
Güreşi iyice salınız.

Saying: loose your volleys many,
Saying: part him, save him
From the perfect God's own wrath —
He whom God created as a lion,
That poor sultan Semetey,
Was matchless in his every part.
Were you to sit and gaze within him,
He was wider than the earth.
Sired of man, borne of woman,
That poor lion, one-created —
Not found in humankind, they said.
The sun-faced sultan törö —
Take him for your bridegroom.
On the grief-bringing foe Sarıbay
Loose the wrestling in earnest.

Kahırlı itin elinden,
Semetey'in Seytek'ini,
Almambet oğlu Çoro'yu
Ayırıp kurtarsın diye,
Ağlayıp Çürök çığrışarak,
Endamlı, şeker gibi söz söyleyip,
Deve gibi bozlayıp hıçkırarak.
Kayıptan haber işitip,
Sevdiğim Semetey
Celmoguz oğlu er ile,
Düşman olup yatıyor diye işitip,
Çokça atış saldığını
Ayköl aslan yürekli oğlandan,
Ayırıp kurtarmayı.
Aşıp taşıp yol yürüyüp,
Gündüz durup dinlenmeden,
Bir gün soluk almadan,
Yatıp kalçamı yormadan,
Yan yatıp uyku kandırmadan,

Eğilip duran yüce dağı aşıp,
Sarp derin vadileri geçip,
At esirgemeden yol tutup,
Geçit aşıp, taş basıp,
Ancak ben yetip kondum.
At tarla kuşu gibi olduğunda

From the hand of the wrathful dog,
Semetey's own Seytek,
And Çoro, Almambet's son,
Saying: let her part them, save them,
Çürök weeping, crying out,
Speaking shapely, sugared words,
Sobbing, moaning like a camel.
Hearing tidings from the unseen,
That my beloved Semetey
With the man, Celmoguz's son,
Lies locked in enmity — so hearing,
That he looses many volleys —
To part and save him,
The lion-hearted one of Ayköl.
Walking the road, overflowing onward,
Not halting to rest by day,
Not drawing breath a single day,
Not lying down to tire my haunches,
Not lying on my side to drink my fill of sleep,
Crossing the high bowed mountain,
Passing the sheer deep valleys,
Holding the road, not sparing the horse,
Crossing passes, treading stone,
Only thus did I arrive and camp.
When the horse became like a field-lark

Aşıp taşıp yol yürüyüp,
Kalabalık çekip gelmiştim.
Sevdiğim er Sultan
Hunhâr aslanı görmüştüm!
Geçende öne salsan akcoltoy gibi,
Ardında gitse sansız ordu gibi,
Gök vaşak kürkünü giyen,
Gökala kalkan oynatan,
Yüz yüze gelse can bırakmayan.
Gözü uzaktan gören,
Kalabalık toyun içinde
Teke tek çıkan yarıştan.

Walking the road, overflowing onward,
I had come drawing a multitude.
My beloved man, the Sultan —
I had seen the blood-fierce lion!
Sent ahead, of late, he is like an akcoltoy,
Following behind, like a numberless horde,
He who wears the gray-lynx fur,
He who wields the gray-flecked shield,
Who leaves no soul alive met face to face.
His eye that sees from far away,
Amid the crowded toy
From the contest fought man against man.

Evliyaların dâhisi,
Kutlu aslanın kalesi.
Kıymetli Bakay ihtiyar,
Kıyameti bilen evliya,
Bahtı olan Bakay ağanız,
Barkını bir bakıp görünüz.
Duası canı bayındır eden,
Barkı canı aydınlatan.
Söylediği iki olmayan,
58710 Yedi kat âlemi ağıyla saran.

Nice yerden yazı alan,
Hızır'dan kırkça dua alan.
Kıymetli Bakay adını taşıyan,
Bilgili yerden dua alan.

Bilmeyene bildiren,
Bini doğru yola sokan.
Babam Bakay ihtiyar,
Ayköl aslanın önüne
Hocalardan doksanını toplatıp,
58720 Uygun görüp nikâh kıydırıp,
Aracı Bakay ihtiyar
Kayıpçal kızı zavallıyı,
Hunhâra alıp verdikten sonra,

Gökteki yıldız gibi
Kımıldaşıp kalışıp,
Kucaklaşıp iki arslan
Dişi-erkek aslan olup,
Birleşip kaldıktan sonra

Ak buğdayın unu gibi,
58730 Yoğrulup kalmışlar,
Ak bökenin kımızı gibi,
Süzülüp kalmışlar.
Bir tatlı hâle dalışıp.
Bir döşekte yatışıp,
Uygun bir yere konuşup,

Genius among the saints,
Fortress of the blessed lion.
The precious elder Bakay,
The saint who knows the Judgment,
Your fortunate elder brother Bakay —
Look once upon his dwelling and behold.
His prayer makes the soul prosper,
His dwelling gives the soul its light.
Whose spoken word is never two,
Who wraps the seven-layered world in his net.

Who has writ from many a place,
Who holds some forty blessings from Hızır.
Who bears the precious name Bakay,
Who took his blessing from the seat of knowledge.

Who makes the unknowing know,
Who sets a thousand on the righteous path.
My father, the elder Bakay,
Before the Ayköl lion
Gathered ninety of the hocas,
Judged it fitting, had the marriage sealed,
Bakay the elder, go-between,
The poor girl, Kayıpçal's daughter,
When he had given her to the blood-fierce one,

Like the stars up in the sky
Stirring softly, biding together,
Embracing, the two lions,
Becoming lioness and lion,
When they had joined and stayed as one —

Like the flour of white wheat
They were kneaded into one,
Like the kumis of the white saiga
They were strained into one.
Sinking together into one sweet state.
Lying in a single bed,
Settling in a fitting place,

Karı koca birleşip,
Müşkül işin yüzünden
Celmoguz oğlu Sarıbay
Sarıbay'ın varlığından,
Celmoguz oğlu kâfire
Savursa kılıç kesmemiş,
Arslan dişi geçmemiş,
İnsanın gücü yetmemiş.
Sarıbay'ın kahrından,
Yurda döktüğü zehrinden,
Manas'ın oğlu er Semen
Kayıpçal kızı Kuyalı'yı,
Pehlivan kızı aldıktan sonra,
İşte o zaman pehlivan kız
Çarpışmayı sertçe başlatmış.
Ulu destan, büyük ibret,
Nice kez vuruşulan.
Sarıbay deli kâfirin
Destanını söyleyip bırakmış.
Kayıpçal ile Celmoguz
Ekin ekse yerleri bir,
Sefası, şenliği, eli bir,
Ağılı, konağı, yeri bir,

Horluğu, müşkülü anlatıp,
Kayıpçal kızı Kuyalı
Duaya girip almış.
Bitip tükenmeyen büyük müşkül,
Gürültüye girip almış.
İnsanın aşamadığı geçidin
Sırtını söyleyip bırakmış.
Sarıbay ile dövüştüğü,
Nice müşkül, uğultulu velvele
Kavgasını söyleyip bırakmış.

Sarıbay ile büyük kavganın
Sırrını söyleyip destan başlatmış.
Ulu müşkül, koyu kargaşa,
O kadar ibretli büyük destanın

Joining, man and wife,
By reason of the grievous matter —
Sarıbay, Celmoguz's son —
Because of Sarıbay's existence,
Against the infidel, Celmoguz's son,
No sword had cut him when it swung,
No lion's tooth had pierced him,
No strength of man had yet availed.
From the wrath of Sarıbay,
From the venom he poured upon the land,
When Semen the man, son of Manas,
Had taken Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
The champion girl, to wife,
Then it was the champion girl
Set forth the clash of arms in earnest.
A mighty epic, a great lesson,
Fought over many and many a time.
Of Sarıbay, the mad infidel,
She told the epic through and left it.
Kayıpçal and Celmoguz —
Sowing their crops, their lands were one,
One their pleasure, feast, and country,
One their fold, their lodging, and their ground —
Recounting the scorn, the hardship,
Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
Entered into prayer and took it.
The great unending hardship
Entered into thunder and took hold.
Of the pass no man has crossed
She told the ridge and left it.
How she fought with Sarıbay,
Many a grievous, roaring tumult —
She told that war and left it.

Of the great war with Sarıbay
She told the secret, beginning the epic.
Mighty hardship, thick confusion —
Of that great epic, rich in lessons,

Hepsini söyleyip bırakmış.
Dileğini Tanrı verdikten sonra
Gözlediği dilek, murat iş,

Öylece Tanrı verdikten sonra.
Yetkin tulpar Celcetpes'in,
Çekip ağzını çevirdi şimdi.

Boğuşacağı Sarıbay,
Kahırlı düşman işte böyle.
Huyu yumuşak, içi geniş,
Pehlivan kızın hâli işte böyle.
Atın ağzını çevirdi şimdi,
Bütün evliya aslanların,
Kaplan Bakay'ın, Kanıkey'in,
Bunun gibi erlerin,
Duasını dileyip durdu şimdi.
«Celpiniş ile gün doğusu,
Kendim at sürdüğüm yol idi.
Celmoguz oğlu kâfiri,
Yedi kez mızrakladığım ordu idi.

Akciğer yarıp, baş kesen,
Kavga çıkarıp kan döken,
Öcü olan düşman yağı idi.
Çarpışmayı geniş salayım,
Halk için, el için
Kahırlı düşman Sarıbay'la,
Şakırdaşıp dövüşeyim.
Kaplan babam han Bakay,
Kocamış anam Kanıkey,
Duanızı verirseniz alayım.
Halk için, el için,
İyice kavga salayım.
Gerçek ecel yetse öleyim,
Yaratan Allah'ın yazısını
Alnıma düşerse göreyim.
Halk için, el için,
Yolunu şaşıran Ayköl aslan için,

She told the whole and left it.
When God had granted her desire,
The wish she watched for, the longed-for deed,
When God had granted even so —
Of the consummate tulpar Celcetpes
She pulled and turned the mouth about now.
Sarıbay, with whom she'll grapple —
Such is the wrathful foe, even so.
Gentle her temper, wide her heart —
Such is the champion girl, even so.
She turned the horse's mouth about now,
Of all the sainted lions,
Of the tiger Bakay, of Kanıkey,
Of men the like of these,
She stood beseeching now their blessing.
«Celpiniş and the sunrise east —
That was the road I rode myself.
The infidel, Celmoguz's son —
That was the horde I lanced full seven times.
Splitting lungs and severing heads,
Raising war and pouring blood,
He was the enemy foe of my vengeance.
Let me loose the clash of arms full wide,
For the people, for the land,
With the wrathful foe Sarıbay
Let me fight blade ringing on blade.
My tiger father, khan Bakay,
My aged mother Kanıkey,
If you give your blessing, let me take it.
For the people, for the land,
Let me loose the war in earnest.
If true doom comes, then let me die,
The writ of Allah the Creator,
Should it fall upon my brow, I'll meet it.
For the people, for the land,
For the Ayköl lion who has lost his way,

Arslan kayınım Külçoro'nun
Üstünlüğü senin için,
Aşağıda kalan sayısız halk için,
Gökyal Seytek yavru için,
Gerçek buyruğu göreyim,
Gerçek ecel yetse öleyim!
Bütün aslanlar senin için,
Gidip dönülmeyen o gerçek yeri

Erkenden göreyim.
Şeref ve murat günü verirse,
Gözleyip durduğum Sarıbay'la
Boğuşup kanını dökeyim.
Babası düşman o müşküle
Esirgemeden bir silkiş salayım.
Basıp yatan düşmandan,
Altı atamın öcünü alayım.

Hilem yeterse o murdarı
Bir müşküllü çileye bulayım.
Dilemezse Yaratan,
Kâfirin elinden ölüp kalayım.
Kâfir ile Müslüman,
Nice adam düşmandan sıkışmış.
Boğuşacağım Sarıbay,
Kâfirin hâli işte böyle.
Tanrı bilir ölmeyi,
Tanrı bilir o murdardan
Dönüp sağ salim gelmeyi.
Müşkülü çok, zehri güçlü,
Karşılaştığını yerle bir kılan,

Pehlivanlığı bambaşka,
Bahadırlığı nicelerce,
Zehri kıymetli, huyu dar,
Şu yanası Sarıbay'ın,
Müşkül işi işte böyle.

For my lion brother-in-law Külçoro,
For your supremacy over all,
For the numberless folk left down below,
For the gray-maned Seytek, the young one,
Let me behold the true command,
If true doom comes, then let me die!
All the lions are for your sake —
That true place gone to, never returned from,
Let me see it early if I must.
If He grants the day of honor and desire,
With Sarıbay, whom I have watched for,
Let me grapple and pour out his blood.
On that torment whose father is the foe
Let me loose one shaking without mercy.
From the foe who lies oppressing,
Let me take the vengeance of my six forefathers.
If my cunning stretches, let me plunge
That foul one in a grievous torment.
And should the Creator will it not,
Let me lie dead at the infidel's hand.
Infidel and Musulman —
Many a man is pressed hard by the foe.
Sarıbay, with whom I'll grapple —
Such is the infidel, even so.
God alone knows the dying,
God alone knows the coming back
From that foul one safe and sound.
His hardships many, his venom strong,
Razing whatever meets him level with the earth,
His champion's craft is like no other,
His prowess counted many times,
His venom prized, his temper narrow —
Of this Sarıbay — may he burn —
Such is the grievous matter, even so.

Geçende hunhâr gökyal kaynatam	*Of late my blood-fierce gray-maned father-in-law,*
Kırgın salıp Kıtay'ı,	*When he loosed slaughter on Kıtay,*
Kırıp durduğu vakitte.	*In the time he was cutting them down.*
Yedi kat âlemi çiğneyip,	*Trampling the seven-layered world,*
Yarıp durduğu vakitte.	*In the time he was cleaving through.*
Ne kadar çelik Zülfikar	*How much of steel the Zülfikar*
Olacağı vakitte.	*In the time that it would be.*
Baş eğdirdiği koyu düşmanı,	*The stubborn foe he made bow down the head,*
Düşman edip vurduğu vakitte.	*In the time he made a foe of him and struck.*
Medine'nin çölünden,	*From the desert of Medine,*
Boşuna durmazın kıyısından,	*From the shore of the never-idle,*
Günümdüğün beri yüzünden,	*From the face of the day's own dawning,*
Can-Baspas'ın burcundan,	*From the bastion of Can-Baspas,*
Kayıptan ele geçen,	*Won as spoil from the unseen —*
Gakıldayan karga yok,	*No cawing crow is there,*
Gurk gurk uçan kuzgun yok,	*No raven flying with its croak,*
Sürünüp kaçan yılan yok,	*No serpent crawling off in flight,*
Oyun kuran kulan yok,	*No kulan frisking at its games,*
Nicesi buyruk olup ele geçen.	*Many a thing won over, made subject to command.*
Altı, yerin biri diye,	*Saying: it is one of six, one of the earth,*
Allah sevip denk getirip,	*Allah loving, matching like with like,*
Issız bozkırdan bulunan,	*Found upon the desolate steppe,*
Ona ecelli kul bulunan,	*For him a fated servant found,*
Arslan gökyal bahadıra,	*For the lion, the gray-maned bahadır,*
Allah buyurup bulunan.	*Found at Allah's own command.*
Çayıra koysa ateş tutuşan,	*Laid on the meadow, it sets fire catching,*
Savurduğu canlar bir anda giden.	*The souls it scatters gone within a breath.*
Karanlık gecede çekilse,	*Drawn in the darkened night,*
Ağzı ateş olup kızaran.	*Its mouth turns red as flame.*
Kılıklı düşmana savurulsa,	*Swung at the well-decked foe,*
Kırk kulaçtan uzayan.	*It lengthens past forty fathoms.*
Kahırlanıp çekilirse,	*Drawn in wrath and fury,*
Kan içmeden boş dönmeyen.	*It turns not back unfed with blood.*
Kana iyice doymazsa,	*If it drinks not deep its fill of blood,*

Kuruduğunda kına girmeyen.
Kaynatamın Zülfikar'ını,
Dileyip kaldım, alayım.
Celmoguz oğlu kâfire,
Yetişirsem kılıç çalayım.
Gerçekten çarpışıp göreyim,
Gerçekten kanını dökeyim.
Atadan kalan Zülfikar'ı

Verirseniz dileyip alırım.
Sarıbay oğlu kâfire,
Yüz yüze gelip kavga salarım.
Yakadan tutup çekişip,

Hınçlaşıp çekişip,
Kıyaklı kılıcı basışıp,
Kızıl altın gibi garip kanı
Kıyışıp saplayıp ezişip,
İşte böyle bir kavga ederim.
Ecel yetip gün biterse,
Şu garip canı veririm.
Rabbimin saldığı buyruğu,
Diri kul görmez mi,
Eceli yeten ölmez mi,
Er namustan ölmez mi,
Boğuşup göreyim,
Ölmezsem bir gün ölürüm.
Namus için, ar için,
Karşı koyup göreyim.
Esirgemeden kavga salmaya,
Meydana çıkıp varmaya,
Er kaşını açmaya,
Dert ve hasreti gidermeye,
Düşünüp hüküm salmaya,
Mızraklaşıp saplaşıp,
Tükenip kalmaya,
Yiğit canı ele almaya,
Üşenmeden mızrak saplamaya,
Söyleyenlerden derledim,

It enters not the sheath when it is dry.
My father-in-law's Zülfikar —
I stand beseeching: let me take it.
Against the infidel, Celmoguz's son,
If I can reach him, let me strike the sword.
Let me clash in truth and see,
Let me pour his blood in truth.
The Zülfikar come down from the forefather —
If you grant it, I will beg and take it.
Against the infidel, the son Sarıbay,
I'll come face to face and loose the war.
Gripping collars, wrestling hard,

Straining, wrestling, filled with rancor,
Pressing down the tempered sword,
The poor blood like red gold
Daring, stabbing, crushing each on each —
Even such a war I'll make.
If doom arrives and days are done,
I'll give up this poor soul.
The command my Lord sends down —
Shall not the living servant see it,
Shall not the doom-touched die,
Shall not a man die for his honor?
Let me grapple and see —
If I die not now, I die some day.
For honor's sake, for shame's,
Let me stand against him and see.
To loose the war unsparing,
To go forth into the field,
To open wide a man's stern brow,
To drive off grief and longing,
To ponder and pass judgment,
Trading lance-thrusts, stabbing,
To spend oneself entire,
To take a brave man's soul in hand,
To plunge the lance unwearied —
I gathered from the tellers,

Bilenlerden sordum.
Özü çelik, ucu keskin,
Ucuna konan kara çelik,
Her taş yığınında bilenen,
Davut ile dost olup
Ormanda usta yapmış.
Danın tepesindeki dibi ırgay,
Kökü ile söktürülen.
Yazın tam vaktinde,
Boğa boyunlu, buğra sağrılı,
Silkinse canı kurutan.
Kara saatli, o yıkılası
Pehlivanlara kurdurulan.
Fil derisini kaplatıp,
Bu belâyı başlatan.

I asked of those who know.
Its core of steel, its point keen-edged,
Black steel set upon its tip,
Whetted on every heap of stones,
Befriending Davut of old,
A master wrought it in the forest.
Its haft the irgay on Dan's summit,
Torn up with the very root.
At summer's fullest hour,
Bull-necked, croup like a camel-stallion's,
One shake of it parches the soul.
Black-houred, that thing of ruin,
Set up by doomed champions' hands.
Sheathed over with elephant hide,
It began this whole calamity.

Yazın güneşi kavurur diye,
Vuruşup yumruklaşsalar,
Ansızın kırılıverir diye,
Gölge yerde tavlatan.
Alanlar kavga salar diye,
Zorlu bir çarpışma kopsa,
Kılıcın ağzı varır diye,
Elmas kesip geçmesin diye,
Ak altınla sarmalanan,
Nice türlü kırma işlenen.
Sokaktaki hocaya,
Eli erişip durduğunda,
Karşı koyup direnenin,
Kuşatıp durduğu vakitte,
Boyunu uzatıp bilenmiş.
Sırtlanının sırlı mızrağı,
Bölökbay başta, kırk Kalça,
Barkına yaraşır yapmış.
Mızrağını yaparken,
Görmeye gelene tosun boğazlanan,

Çölde orman biçilen.
Suvarmaya sıra gelince,

Lest the summer sun should scorch it,
Should they strike and trade their blows,
Lest of a sudden it should snap,
Tempered in a shaded place.
Lest the takers loose a war,
Should a hard clash break out,
Lest the sword's edge reach it,
Lest diamond cut and pass it through,
Wound about with white gold,
Worked with inlay of many kinds.
When his hand reached out and fell
Upon the hoca in the lane,
Of him who stood opposing, resisting,
In the time it lay besieging,
It was whetted, its length drawn out.
The hyena's rune-marked lance —
Bölökbay at their head, the forty Kalça,
Wrought it worthy of his house.
While they made his lance,
A young bull slaughtered for each who came to watch,
A forest mowed down in the desert.
When the turn came round to temper it,

Kara su kaynayıp yok olan.

Düşmana dipsizce uzatıldığında,
Karşısına çıkanın başına,
Kum kadar kalmadan yok olan.
Ekleyip ucunu perçinleten,
Değdiğinin hepsinin
Böğründen canı çıksın diye,
Göz yaşıyla suvarılan.
Görkemli çelik sırlı mızrağı,
Gök parıltılı olanı ver, alayım,

Celmoguz oğlu kâfire
Çarpışıp kavga salayım.
Gerçek ecel yetse öleyim,
Gerçekten çarpışacağım düşmanın
Kaburgasını sökeyim.
Boğuşmanın hâli işte böyle,
Dilediğimi alayım.
Amansız ecel yetip gün biterse,

Bir armansız olup kalayım.
Kayıpçal kızı Kuyalı
Celcetpes'in ağzını çevirdi,
Bahadırdan kalan miras diye,

Sırlı mızrakla Zülfikar'ı,
Armağan olarak dileyip durdu.
Peygamber soylu Bakay ihtiyar,
Baybiçe hatun Kanıkey –
Niceyi görmüş evliya,
Ulusu için, han için,
Ulu Bakay babanız,
Avuçlarını açıp hıçkırarak,
«Ayköl aslanın soyunu
Kahırlı düşman okundan,
Kâfirin buz gibi elinden,
Kazılmış derin çukurundan,
Gazâ eden Yaradan,

The black spring-water boiled away to nothing.
Thrust bottomless against the foe,
Upon the head of him who meets it,
It leaves not so much as sand — all gone.
Its tip joined on and riveted,
That from the flank of all it touches
The soul might issue out,
It was tempered in tears of eyes.
The splendid rune-marked lance of steel —
Give me the sky-gleaming one, let me take it,
Against the infidel, Celmoguz's son,
Let me clash and loose the war.
If true doom comes, then let me die,
Of the foe I'll clash with in truth
Let me tear the ribcage out.
Such is the grappling, even so —
Let me take what I desire.
If pitiless doom arrives and days are done,

Let me remain without one vain regret.
Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
Turned the mouth of Celcetpes,
Saying: heirloom left down from the bahadır,
The rune-marked lance and Zülfikar
She stood beseeching as her gift.
The elder Bakay, of the Prophet's line,
The baybiçe lady Kanıkey –
The saint who has seen so much,
For his nation, for the khan,
Your great father Bakay,
Opening his palms, sobbing,
«The seed of the Ayköl lion —
From the wrathful foeman's arrow,
From the infidel's ice-cold hand,
From his deep-dug pit,
O Creator who wages holy war,

	Şu Sarıbay itin ağından koru.	*Guard it from the net of this dog Sarıbay.*
	Tulpar yörük Celcetpes'i	*The fleet tulpar Celcetpes —*
	Direğine bağlatma,	*Let him not be tied to that one's post,*
	Padişah Tanrı, büyük ulu,	*Sovereign God, great and most high,*
58990	Yiğit aslanın soyunu	*The seed of the brave lion —*
	Celmoguz'un gözüne baktırma.	*Let it not be stared on by Celmoguz's eye.*
	Âmin, balam Kuyalı,	*Amin, my child Kuyalı,*
	Bahadır Bakay ben idim.	*The bahadır Bakay — that was I.*
	Yedi kat âleme akcoltoy,	*Akcoltoy to the seven-layered world,*
	Adı çıkmış aslan idim.	*I was a lion of far-flung name.*
	Bağlanıp yatan pazarın,	*Of the market bound and lying idle,*
	Bahasını açan kul idim.	*I was the servant who opened up the price.*
	Bağa düşen dertlinin,	*Of the sufferer fallen into bonds,*
	Kolunu çözen oğul idim.	*I was the son who loosed his arms.*
59000	Berk kilitlenmiş müşkülün,	*Of the hardship locked up fast,*
	Yolunu açan er idim.	*I was the man who opened up the road.*
	Berk dolaşmış müşkülün,	*Of the hardship tangled fast,*
	Kazasını çözen aslan idim.	*I was the lion who undid its snare.*
	Sarıbay'ı altta kıl,	*Make Sarıbay the under one,*
	Balamı, Tanrı, üstte kıl,	*Make my child, O God, the upper,*
	Ah balam Kuyalı	*Ah, my child Kuyalı,*
	Pehlivanlığın bambaşka,	*Your champion's craft is like no other,*
	Belâ doğdu bu başa.	*Calamity is born upon this head.*
	Yorgunluk çöküp takat kalmadı,	*Weariness has settled; no strength remains,*
59010	Celmoguz oğlu bu kâfir	*This infidel, Celmoguz's son,*
	Alnından kahrı dökülen,	*Wrath pouring from his brow,*
	Bu başa ecel oku oldu.	*Became the arrow of doom to this head.*
	Okluktan ok gitti,	*The arrow has gone from the quiver,*
	Yiğit oğlu nice hoyrat gitti.	*Many a rough brave son has gone.*
	Gayret kaçıp bölündü,	*Mettle has fled and broken,*
	Celmoguz oğlu kâfirin	*Of the infidel, Celmoguz's son,*
	Yiyip yutacak hâli göründü.	*The look of one to eat and swallow showed.*
	Sırf yiğit gökkaşkaya,	*At the purely brave gray-blazed one,*
	Atış etse bölünmez.	*Though one shoot volleys, he is not cleft.*
59020	Allah'tan buyruk olmasa,	*Unless command should come from Allah,*
	Yenilecek hâli görünmez.	*No sign appears that he'll be beaten.*
	Hınçlıların kahrı güçlü,	*Strong is the wrath of the rancorous —*
	Yüz yüze geleni yerle bir etti.	*He razed whoever met him face to face.*

Ardını verdiği bir zaman kıl,
Kayıpçal'ın kız pehlivanı
Kuyalı'yı sağ salim kıl!
Heybeti kıymetli o domuza
Yenilip verirse yaman ad olur.
Nice pire el veren,
Yedi evliyanın yol verdiği,
Babasını yere yaraştıran,
Yedi kat âlemi baş eğdiren.

Peri huylu koca Manas,
Kendin gözünü salıver,
Kayıpçal kızı pehlivana
Ervahı ulu koca Manas,
Yoldaş olup kalıver!
Yüzü soğuk o murdarı,
Kökünden, eteğinden alıver.
Vuruşmaya kalkan kâfiri
Boylu boyunca yatırıver!
Pekin'e huzursuzluk başlatan,
Kararta bırakan.
Kalın kalabalığı, koca orduyu,
Teke tek kendi başlatan.
Karşılaştığını kemiren,
Denk geleni çiğneyen.

Make it an hour he turns his back,
Kayıpçal's champion daughter —
Keep Kuyalı safe and sound!
To that swine of prized dread majesty —
Should she yield beaten, ill fame follows.
Who gave his hand to many a saint,
To whom the seven saints gave way,
Who made his father fit the earth,
Who made the seven-layered world bow down.
Peri-natured old Manas,
Cast your own eye down upon her,
For the champion, Kayıpçal's daughter,
Manas the old, whose spirit is great,
Stay by her and be her comrade!
That foul one of the cold face —
Take him by the root, take him by the hem.
The infidel who rises up to fight —
Lay him out at his full length!
Who set unrest on Pekin,
Who left it all in darkness.
The thick-massed throng, the great horde —
Who himself began it, man to man.
Gnawing whatever meets him,
Trampling whoever crosses him.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Dişi Arslan Gazaya Çıkarken

Halk dileğini kabul eder ve büyük kuşanma başlar: Külçoro'ya Kanıkey'in diktiği ok geçmez Akolpok ile kırk avcının vurduğu tekelerden yapılma Kandagay giydirilir; Seytek'e gaipten bulunmuş tulpar Kulansur çekilir, Manas'tan kalan Akolpok kuşatılır. Kanıkey ile Bakay el açıp ata ruhlarına — Böyön Han'dan Çayan, Bala Han, Nogoy, Kara Han ve Cakıp yoluyla ayköl Manas'a — yalvarır, Baabedin'e ak boz kısrak kurban edilir. On iki pirden dua alan üç bahadır, Kapka-Taş ağzında taştan kale kurmuş Sarıbay'ın üzerine at sürer; yolda Külçoro, yedi ay mızraklaşıp da bir kez bile sarsamadığı düşman karşısındaki tükenişini "Arslan yenge" dediği Kuyalı'ya bütün çıplaklığıyla itiraf eder — artık son umut, dişi arslanın bileğindedir.

KÜNYE — KEY FACTS

- Bakay, göçmüş kırk çoronun (Sırgak, Çubak, Acıbay, Kırgıl ve ötekiler) ruhlarını Kuyalı'ya koruyucu olarak çağırdıktan sonra takatsiz yıkılır.
- Kanıkey'in Kadir gecesi rüyasında Kıdır, Semetey'in üç eşini önceden bildirmiştir: Çaçıkey, Ayçürök ve kurtarıcı Kuyalı.
- Yetmiş dil bilen elçi Acıbay, akrep Salagün ile yılan Karamar'ın koruduğu altı kapılı Celpiniş kalesine gizlice gönderilmiştir.
- Kuyalı yoldaşlık için Külçoro ile Seytek'i ister; Külçoro'ya Akolpok ile Kandagay giydirilir, Seytek'e gaipten bulunmuş tulpar Kulansur verilir.
- Kanıkey ile Bakay, Böyön Han'dan Manas'a uzanan ata silsilesine dua edip Baabedin'e ak boz kısrak kurban eder.
- Üç bahadır, Kapka-Taş ağzındaki taş kaleye berkinmiş Sarıbay'a doğru yola çıkar; Külçoro yedi aylık tükenişini Kuyalı'ya itiraf eder.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Yiğitliği kat kattır,	*His valor is fold upon fold,*
Aziz Han'ın seçkini,	*The chosen one of Aziz Han,*
Alake'm, gözünü tut, gör!	*My Alake, keep watch upon him, behold!*
Zorlu, çetin iş bırakmadan,	*Leaving no hard and grievous labor,*
Kayıpçal'a yoldaş olup kala gör.	*Stay and be companion unto Kayıpçal.*
Kirpiği yalım, gözü kor,	*His lashes flame, his eyes live embers,*
Kederde ondan yaman yok,	*In sorrow none is fiercer than he,*
Söylediği atılmış ok.	*His spoken word an arrow loosed.*
Heybeti herkesten başkadır,	*His majesty unlike all others,*
Bahadırlığı kat kattır,	*His prowess is fold upon fold,*
Haykırıp düşman saldırsa,	*Should the foe attack with battle-cry,*
Kızıl kılıç kuşanmış.	*He has girded on the crimson sword.*
Yeniden yağacak bulut gibi,	*Like a cloud about to pour anew,*
Kahrı yüzüne vurmuş.	*His wrath is graven on his face.*
Yandan düşman çıkarsa,	*Should the foe come out upon his flank,*
"Ölürüm" deyip boyun çevirmeyen.	*He turns not aside, saying "I shall die."*
Yığın yığın düşman gelse,	*Though foes should come in heap on heap,*
Durup bakıp kalmayan.	*He does not stand and merely gaze.*
Sağlam belini kuşanmış,	*His stout loins girded fast,*
Yetmişin içine dalıp saldıran.	*He plunges charging into seventy.*
Ata hafif, taya denk,	*Light upon the horse, a match for the colt,*
Uykusu yok, yolda tetik.	*Sleepless, watchful on the road.*
Ulak Han'ın er Sırgak'ı,	*Er Sırgak of Ulak Han,*
Her yanınla kusursuzdun.	*In every part thou wert without flaw.*
Ak kalpaklı Kırgız oğluna,	*To the white-kalpak sons of the Kırgız*
Çelikten kale, siper idin.	*Thou wert fortress of steel, a rampart.*
Genç arslan, yiğit idin,	*Young lion, thou wert a batyr,*
Bel bağladığım sen idin.	*It was thou in whom I placed my trust.*
İşi Tanrı onara,	*May God set his labors right,*
Yiğit Sırgak arslan,	*Valiant Sırgak, lion,*
Sarıbay'ın yolunu gözleye!	*May he watch the road of Sarıbay!*
Kudurmuş o kan içicinin	*Of that rabid drinker of blood*
Ardını Tanrı onara.	*May God mend what follows after.*
Oygut'un has seçkini,	*The truest chosen one of Oygut,*
Akbalta'nın balası,	*The child of Akbalta,*

Gücü âleme yetmiş olan.

Kınsız kılıç kuşanan,
Kırk boy Hıtay Bakburçun,
Görünüşünden ürküp baş eğmiş.
Aç arslan, büyük pehlivan,

Âleme büyük kavga salan.
Akbaltay'ın arslanı,
Arslanım, gözünü tut, gör.
Arslan yiğidin dölü(nü),
Şimdiki zorlu kavgadan
Ayırıp kurtara gör.
Argın Han'ın Acıbay'ı,
Savaşa çıkmış seçme yiğit,
Hepten bozkurt, seçkin er.

Altmış boyun dilini bilen,
Yassı yanak, yayvan dilli,
Yanılmaz bir yiğit idin.
Öne katsan uğur getiren,
Sürüp gitse sayısız ordu gibi,
Bozkurt erlerin biriydin.
Bozkurdun kara gözüydün,
Seçkinlerin ta kendisiydin.
Sen gözünü tut, gör,
Balamı koruyup kala gör.
Sen ki diri kalan erdin,
Katuu'dan Irçı uul,
Üzük gibi kalpaklı er Şuutu.
Tölöman'ın Tölgöçü'sü,
Dört evinin nazlısı,
Baabedin'in Bayçoro'su,
Sen gözünü tut, gör.
Kırk çoronun tamamı,
Kırgıl başta, yaşlısı,
Yoldaş olup kala gör» –
Deyip böylece ulu Bakay,
Dua verip haykırıp,

Whose strength has reached the whole wide world.
Who girds a sword without a sheath,
The forty tribes of Hıtay, Bakburçun,
Cowed by his look, have bowed their heads.
Hungry lion, mighty pehlivan,

Who cast great battle on the world.
Lion of Akbaltay,
My lion, keep watch, behold.
The seed of the lion batyr
From this present grievous strife
See that thou part him and deliver him.
Acıbay of Argın Han,
A chosen batyr gone to war,
A grey wolf through and through, an elect man.
Who knows the tongues of sixty tribes,
Broad of cheek and fluent-tongued,
Thou wert a batyr who errs not.
Bringing fortune when set at the fore,
Riding forth like a numberless host,
Thou wert one of the grey-wolf men.
Thou wert the dark eye of the grey wolf,
Thou wert the very self of the elect.
Keep thou thy watch, behold,
Stay and guard my child.
Thou who wert a man left living,
Irçı uul from Katuu,
Er Şuutu, whose kalpak is like a yurt-felt.
Tölgöçü of Tölöman,
Darling of his four houses,
Bayçoro of Baabedin,
Keep thou thy watch, behold.
All of the forty choro,
Kırgıl at their head, the eldest,
Stay and be companions all» –
So saying, the great Bakay,
Giving blessing, crying out,

Âlemin tümünü savurup,
Öbür dünyaya göçen çoroların
Ruhlarını çağırıp,
Benzi ağarıp solup,
İki yanaktan akan yaş
Göğsüne dökülüp.
"Anlamsız dünya, onmayasın!" deyip,

Pehlivan kıza sığınıp,
Boynuna kese takınıp,

Yaradan'a yalvarıp,
"Yaradan esirgeye gör" deyip,

Kocayınca Bakay'ın
İçi yanıp kavrulup.
İnsanı duymaz, sağır imiş,
Kara toprakla bir imiş.
Allah Taala yaratmış,
Ömrü fazla uzatmadan,
Geri alması yerinde imiş.
Dolu gençlikler tuzak imiş,
Diri başa horluk imiş.
İnsanı süründürmeden,
Alıp gitmesi yeğ imiş.
Allah Taala bir Tanrı,
"Diri kulum var" der mi ki.
Hani dün gök vaşak kürklü, samur börklü,
Salınıp durduğum çağımda.
Geniş âleme han olup,
Sefa sürdüğüm çağımda.
Tuhaf dünyanın çilesini,
Burda görmeden n'olaydım.
"Dertli Bakay" diyeler,
Ünlü şanım var iken,
Burda ölmeden n'olaydım.
Sesimden can çıkıp,
Bastığım yerden toz kalkıp,

Sweeping the whole world along,
Of the choro who passed to the other world
He summoned up the spirits,
His visage paling, fading,
The tears that ran down both his cheeks
Spilling down upon his breast.
Saying, "Senseless world, may you never prosper!"
Taking refuge in the pehlivan maid,
Hanging a pouch about his neck,

Imploring the Creator,
Saying, "Creator, see that Thou have mercy,"
As Bakay grew old, within him
His heart was burnt and scorched.
He hears men not — deaf he was,
One with the black earth he was.
Allah Taala created him;
Not stretching out his life too long,
It were fitting He should take it back.
Brimming youth was but a snare,
Scorn it was upon a living head.
Better not to let man crawl in misery,
Better He should take him away.
Allah Taala, the one God —
Does He say, "I have a living servant"?
Where is yesterday — in grey-lynx fur, in sable börk,
In the season when I strode in state.
Khan over the wide world,
In the season when I lived in joy.
The ordeal of this strange world —
Would that I had not seen it here.
Let them say, "Sorrowful Bakay,"
While yet my fame and glory stood,
Would that I had died ere now.
When at my voice the soul took flight,
When dust rose where I set my foot,

Kılıcımdan kan akıp,
Kıymetimden nam taşıp,
Âlemi çöle çevirip,
Söz söylediğim çağımda.
Ay-âlemin tamamını
Elimde tuttuğum çağda.
Karşılık vereni,
Canıma yakın geleni,
Yere serdiğim çağımda.
Bu dünyayı kul edip,
Bağlayıp durduğum çağda.
Karşı duran Kakan'ı,
Kuşatıp durduğum çağda.
Âlemi çatırdatıp,

When blood ran from my sword,
When renown overflowed my worth,
Turning the world into a desert,
In the season when my word was spoken.
The whole of the moonlit world
In the season I held it in my hand.
Whoever gave me answer back,
Whoever pressed too near my soul,
In the season I laid them on the ground.
Making this world my bondservant,
In the season I held it bound.
The Kakan who stood against me,
In the season I held him besieged.
Making the whole world crack and groan,

Dövüp durduğum çağımda,
Burda ölmeden n'olaydım.
Göğsüm hırıldayıp,
Gözüm irinleyip gitti,
Altmış damar, seksen kemik,
Çaresini bulmaz, titreyip.
Yedip götüren akıl gidip,
Çınar gibi uzun boy gidip,
Göz damarı süzülüp,
Göğüsten gayret kesilip,
Ölecek hale gelmişim.
Çanak gibi oyulmuş kara yer,
Kımıldamadan çileyi,
Görecek hale gelmişim.
Kocalık gelip yılgınlaşıp,
Yazık, elden iş gidip,
Bilekten yanan güç gidip,
Kuvvet, gayret, derman,
Hiç kalmadan tüm gidip,
Ak eyeri yastık edip,
Kıbleye baş koyup,
"Ölürüm" der, ölemez,
Bunaldıkça aziz cana
Elim varıp kıyamaz,

In the season when I beat it down,
Would that I had died ere now.
My chest has taken to rattling,
My eyes have gone to festering,
Sixty veins and eighty bones,
Finding no cure, they tremble.
The guiding mind that led me — gone,
The tall plane-tree stature — gone,
The veins of the eye grown thin and dim,
Vigor cut off from the breast,
I have come to the point of death.
The black earth hollowed like a bowl,
Unmoving, all of this ordeal
I have come to endure and see.
Old age has come, and weariness,
Alas, work has left the hand,
The burning strength has left the wrist,
Power, vigor, remedy,
All gone with nothing left behind,
Making the white saddle my pillow,
Laying my head toward the qibla,
He says "I shall die," yet cannot die,
In anguish, on this precious soul
My hand cannot be raised to end it,

Kırdan akan pınar suyu,
Dermanım gitmiş, derleyemem,
Püsküllü kayış, sırlı ok,
Tükenen gençlik var iken
Âleme destan salıp,
Şimdi yamaca salacak bahtım yok.

Ah, balam Kuyalı,
Şimdi kavga etsen de,
Gönlüm var da güç yok,
Gök yalım gibi yazık güç

Çok istesem de bende yok.
Kocayıp gayretin kaçtığı çağ,
O bildik mert toprağın,
Yazık canı bastığı çağ.
Aklım yerinde, çarem yok,
Herkesten geçer bir gün sıra,

Kahrolasıca dünya bok.
Kararan gözüm perdelenip,
Âlemden korkmaz iki kol
Kalkamayıp felç olup,
Bütün bedenim bitkin düşüp,
Eklemlerim hep çözülüp,
Her uzvun tamamını
Kımıldatmadan su basıp,
Azabın hepsi tamam olup,
"Öleyim" der, ölemez,
Hükmü çetin Tanrı'ya
Kendim yürüyüp varamaz,
Kocadığımdan böylece,
Onmaz kaldığım çağımdır.
Gayret kaçıp göğüsten,
Bende kalmaz olduğu çağım.
Rakı içip sarhoş çağda,
Akılca zengin genç çağda,
Zorlu tutan cin gelse,
Kırışılan Hıtay'a

The spring-water flowing from the steppe —
My strength is gone, I cannot gather it,
The tasselled strap, the lacquered arrow,
While youth was spending itself away
I cast an epic on the world;
Now no fortune is mine to loose upon the slope.
Ah, my child Kuyalı,
Though now thou goest into battle,
The heart I have, the strength I lack,
That pitiable strength like sky-blue flame —
Though much I crave it, it is not in me.
The season when age drives vigor out,
When that familiar valiant earth,
The season it weighs down the poor soul.
My mind is sound, my means are none,
One day the turn passes for every man,

Accursed world — thou art but dung.
My darkening eyes are veiled with film,
These two arms that feared not the world
Cannot rise, struck down with palsy,
My whole body fallen spent,
All my joints come loosed apart,
Every limb, the whole of each,
Water swells them past all motion,
The full of torment made complete,
He says "Let me die," yet cannot die,
To God whose judgment is severe
I cannot walk and go myself;
Thus, because I have grown old,
This is my season past all mending.
Vigor fled out of the breast,
My season when none stays with me.
In the season drunk on rakı,
In youth's season rich in mind,
Were a fierce-gripping djinn to come,
Upon the embattled Hıtay

Çetin kavga salardım.
Kırgına uğrayan Kakan'ı
Böylece vurup alırdım.

Kendi yolumdan sırayı,
Tanımaz kaldığım çağım.
Yok olacak vakte
Varıp kaldığım çağım.
Bakay durdu perişan,
Avuç açıp yalvarıp,
Bozkurt Bakay ağanın,
Çok görmüş atanın,
Gözü kör olup kalmış,
Kulağı duymaz, sağır olmuş,
Kalmış meğer zavallım
Kara toprakla bir olup.
Azabı, çileyi yüklenmiş,
Hani dün halkın tümüne

Nice er hükmedip dururken,
Bozkurt Bakay ihtiyar
Gökbörü gibi çekilmişti.

Önceleri Bakay atanız,
Ay-âleme ulu olmuştu,
Bir zaman ulu Bakay
Deve güdüp hor olmuştu.
"Âmin" deyip el açıp
Yazık Bakay yıkıldı,
Kahrolası kocalık,
Yıkılıp yerden kalkmadı.
Atan Bakay'ın kocamışlığının,
Nişanıydı o demdeki –
Ölesi Bakay, diri bir ruh,
Peygamber yüzlü atana,
Altın taç giydirilmiş,
Manas'tan kalan altın taht,
Bakay Han'a verilmiş.
Tükenmez baht, geniş konak,

I would loose a grievous battle.
The Kakan visited with slaughter —
Thus would I strike him down and take him.
The order of my own road —
My season of knowing it no more.
Unto the hour of perishing
My season of having come at last.
Bakay stood there desolate,
Palms outspread, imploring;
Of grey-wolf Bakay the elder,
Of the father who had seen so much,
The eyes were left stone-blind,
The ears heard not, gone deaf,
My poor one was left, it seems,
Become as one with the black earth.
Laden with torment and ordeal —
Where is yesterday, when over all the people,
While many a man held sway,
The grey-wolf Bakay, aged now,
Had drawn away like the gökbörü.

In former days your father Bakay
Was made great over the moonlit world,
And once the great Bakay
Herded camels, held in scorn.
Saying "Amin," spreading his hands,
Poor Bakay fell down;
Accursed be old age —
Fallen, he rose from the ground no more.
Of your father Bakay's great age
That moment was the very sign –
Bakay near death, a living spirit,
On your father with the Prophet's face
A crown of gold was set,
The golden throne left from Manas
Was given unto Bakay Han.
Unfailing fortune, spacious halls,

Bakay gibi kocanın
Alnında çizilmiştir.
Bakay yıkılıp gittiğinde,
Yazık anan Kanıkey
Atmaca gibi davranıp,
Ulu hatunun kendisine
Ansızın akıl bulunup,
Cazayıl tüfek kuşanıp,
Kayıpçal kızı, yiğit pehlivan

Kuyalı'ya yalvarıp,
Genişçe konuşup, söz başlayıp,
Usulca deyip, sağlam koyup.
O çılgın garip ananın —
Uzun saçlıların yatkını,
Dişilerin en yamanı,
Geniş gömleklilerin temizi.
Kadın kısmının başı,
Kutlu bir can odur,
Kerameti derin, aklı bol.
Gözü Çolpan, dili bal,
İnsandan çıkmaz böyle can.
Bahadır doğuran koca ana,
Dişilerden evliya.
Sözü şirin, dili bal,

Söz etsen, çıkmaz öyle can.
Kutu, kerameti nice çok,
Yazık anan, ulu hatun –
Kopup gitsen ulayan,
Saçılanı toplayan.
Geceleyin dağ gibi sandığı,
Dağı bozkurt var iken,
Âleme geçerdi fermanı.
Yiğit anan Kanıkey'in
Dirlikte sözü açık,
Ölmeyince gözü açık.
Yazık anan, o yiğit hatun,
Pehlivan kıza bunu deyip,

On the brow of an elder like Bakay
It has been written there.
When Bakay toppled and went down,
Your poor mother Kanıkey,
Moving like a sparrowhawk —
Unto the great lady herself
Wisdom came all of a sudden —
Girding on the cazayıl musket,
To Kayıpçal's daughter, the valiant pehlivan,
To Kuyalı she made entreaty,
Speaking amply, opening her speech,
Saying it gently, setting it firm.
Of that wild forlorn mother —
Most apt among the long-haired,
Fiercest among womankind,
Purest of the wide-shifted ones.
The head of all the tribe of women,
A blessed soul is she,
Her grace is deep, her wisdom ample.
Her eye is Çolpan, her tongue is honey,
From humankind comes no such soul.
Great mother who bore a bahadır,
A saint among all womankind.
Her speech is sweet, her tongue is honey,

Speak as you will, no such soul is found.
Her blessing and her grace how many —
Your poor mother, the great lady –
Who splices what is torn away,
Who gathers what is scattered.
By night her chest was like a mountain;
While her mountain grey wolf lived,
Her decree ran through all the world.
Of your valiant mother Kanıkey
In life the word is open,
Till death the eye is open.
Your poor mother, that valiant lady,
Said this to the pehlivan maid,

Bilene şaşılası sırrı deyip:
«Pehlivan kız, balam Kuyalı,
Kut, keramet var iken,
Ateş gibi taştığım bir demde,
Çiçek açıp durduğum çağımda,
Kalın devlet, büyük baht
"Yürü!" deyip durduğu demde,
Cumanın Kadir gecesinde,
Yatıp bir düş gördüm:
Tasması çelik, bağı altın,
Düşümde sungur tuttum.
"Arslan oğula yoldaş" deyip,
Pek sağlam bağladım.
Tanrı'nın saldığı meşakkat,
Yalınayak, baş açık,
Adı Kızır, zatı ulu,
Önüme gelip rast oldu,
Bir aksakal koca derviş.
Aksakal gelip şunu dedi:
«Yücelen altın Ala-Too'ya
Basıp düşman gelemez,
Gözleyip insan alamaz.
Devir kıyamet olana dek,
Soyu ile sopunun
Kirli gömleğini yıkatıp,
Göbek kanını tüttürüp,
Yurt tutup kalacağı yer bu.

Yurdu cennet, karnı tok,
Âlemde eşi olmayan şen,
Eteği ile eli açık,
Talihli Kırgız halkı şen.
Gürlüğünü bulursan, yurt budur,
Gönlünde bir tasa var.
Bağrı kara, sırtı boz,
Ölçüye sığmaz Semetey'i
Doğuracaksın, balan var.
Balayı doğurduğunda,
Hıtay'dan gelen kırk elçi

Told the secret wondrous to the knowing:
«Pehlivan maid, my child Kuyalı,
While blessing and grace were mine,
In a moment when I surged like fire,
In my season of standing in blossom,
When thick dominion, mighty fortune
Kept saying to me, "March on!" —
On the Friday, on the Night of Kadir,
I lay and dreamed a dream:
Its leash of steel, its tether gold,
In my dream I caught a gyrfalcon.
Saying, "A comrade for my lion son,"
I bound it very fast.
A hardship sent by God,
Barefoot and bareheaded,
His name Kızır, his person great,
He came before me, crossed my path,
A white-bearded ancient dervish.
The white-beard came and spoke this word:
«To the golden towering Ala-Too
No trampling foe can come,
No watching man can take it.
Until the age turns to Judgment Day,
For all his line and lineage,
Where they wash their sullied shirts,
Where navel-blood sends up its smoke,
This is the land they hold as yurt and stay.

Their land a paradise, bellies full,
Joyous beyond all peers on earth,
Open of skirt and open of hand,
The fortunate Kırgız folk are glad.
If thou find abundance, this is the land,
Yet in thy heart there lies one care.
Dark of breast and grey of back,
Semetey who fits no measure —
Thou shalt bear him; a child is thine.
When thou hast borne the babe,
Forty envoys come from Hıtay

Gelip toyunu yiyip gider.
Sağ olursa bu oğlun,
"Çağı bozar" deyip gider.
Urus'tan gelen on elçi,
O da toyunu yiyip gider.
Sağ olursa bu oğlun,
"Oyrot'u bozar" deyip gider.

"Ünlü bozkurt bahadır" diye,
Âleme yayılır haberi.
Afgan'ın hanı Akun Han,
Onun kızı Ayçürök,
O olur aldığı karısı.
Düşümde tulpar tuttum:
Nalı çelik, bağı altın,
Pek sağlam bağladım.
Gökten yıldız oldu bu,
Öbür dünyalık oğlumun
Kıyamete dek yoldaşı,
Dişilerin ustasıdır.
Perizat, bahtı karadır,
Bay Kayıpçal'ın kızıdır,
Yiğidinin beli odur,
Dişilerin şiri odur,
Gariplik görürse oğlun,
O bildik çetin düşmandan
Kurtaracak gün odur» –
Deyip böylece derviş,
Gönlünü verip işime,
Düşümde nişan kılmıştı.

Kayıpçal kızı Kuyalı,
Dişilerin ustasıdır,
Aslı nurun kızıdır.
"Kadın" denen adı var,
Kadınlığı olmasa,
Âleme pehlivan, heybetli er.
Bahadırlığı bambaşka,
Pehlivanlığı kat kattır,

Will come, eat at his feast, and go.
If this thy son should live,
They go off saying, "He will wreck the age."
Ten envoys come from Urus,
They too will eat his feast and go.
If this thy son should live,
They go off saying, "He will break the Oyrot."
As "the famed grey-wolf bahadır"
His tidings spread through all the world.
The khan of the Afgan, Akun Han —
His daughter Ayçürök,
She will be the wife he takes.
In my dream I caught a tulpar:
Its shoes of steel, its tether gold,
I bound it very fast.
This became a star from heaven,
For my son bound for the other world
His companion till Judgment Day,
She is the master of all women.
A peri-born, her fortune black,
She is the daughter of Bay Kayıpçal,
She is the backbone of her batyr,
She is the lion of all women;
Should thy son see wretchedness,
From that known and grievous foe
She is the day that will deliver him» –
So saying, thus the dervish,
Giving his heart unto my cause,
Had made a sign within my dream.

Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
She is the master of all women,
In origin a daughter of light.
She bears the name they call "woman,"
Yet were it not for womanhood —
A pehlivan to the world, a man of majesty.
Her prowess is a thing apart,
Her pehlivan might is fold on fold,

Onun hâli bir başka,
Üstün pehlivan, seçkin er.
Kız arslan, şir odur,
Gaipten karşına çıkar.
Sonunda oğluna,
Gelin olup bulunur.
Buyruktan gelir sana,
Miras olur oğluna.
Rast gelirse, Kadir odur,
Sönmüş odunu tutuşturup,
Ölümden canın kurtulup güle.
Kopanını çokça ulayıp,
Saçılanını pek derleyip,
Gönlünü bulacak can odur.
Gülüşünü artıran odur,
Kapılı Kara şehir odur,
Bulunmaz kıymet, paha odur,
Saklı ecel okundan,
Cehennemin haram okundan,
Kahırlı çilenin elinden,
Takılınan demir ağından,
Gücü yüce, zehri güçlü,
Kahır itin elinden,
Yurt emicinin ağzından,
Deccal'ın kara gözünden,
Kurtaracak er odur.
Kulak ver, Kanıkey,
Önceden dediğim sözüme,
Perizat Kuyalı,
Yiğidin ta kendisidir bu da.
Gelin olur sana,
Sözü yurda uygun gelir,

Her state is like no other,
A pehlivan supreme, an elect one.
A maiden lion, a şir is she,
Out of the unseen she will meet thee.
And in the end, unto thy son
She will be found to be his bride.
By decree she comes to thee,
An heirloom she becomes to thy son.
If she cross thy path, she is Kadir,
Kindling the wood that had gone out,
Thy soul escaping death to laugh.
Splicing much of what is torn,
Gathering well what is scattered,
She is the soul that will find thy heart.
She is the one who swells thy laughter,
She is the gated city Kara,
A worth unfindable, a price is she;
From the hidden arrow of death,
From hell's forbidden arrow,
From the hand of wrathful ordeal,
From the iron net that snares,
Whose power is high, whose venom strong,
From the hand of the dog of wrath,
From the mouth of him who sucks the land,
From the black eye of the Deccal,
She is the one who will deliver.
Give ear, Kanıkey,
To the word I spoke before:
The peri-born Kuyalı,
She too is the very self of a batyr.
A bride she will become to thee,
Her word will fit the land aright,

İstersen Kadir gecesi gelir,
Saklı tutulmuş dayanak odur.
Gürlük getiren azizi,
Ağırlayıp alacak can odur.
Kısmet olursa Kuyalı,
Keçe evini yağa bular.

If thou wish it, the Night of Kadir comes,
She is the prop kept hidden away.
The saint who brings abundance,
She is the soul to honor and receive.
If fate allot Kuyalı,
She will anoint thy felt house with fat.

Doğru bozkurt oğlunu,
Dört bir yere han eder.
Kereğeni altınla yağ eder,
Gelin olursa, oğlunu
Akranından üstün han eder.
Heybetli, yüce kürk kaftan,
Gelse atını sular.
Kulağı duyup göz görmüş,
Ele ününü çıkarır.
Rast gelirse Kadir gecesi odur,

Doğuştan yavuz kul odur,
Can sefalandıran bir odur.
Kuyalı gelin sağ olsa,
Gönlünce oldurur her şeyi.
Koyu bohçayı, sandığı,
Çok altınla doldurur,
Dileğince oldurur.
Ağır torba, gön çuval,
Sarı altın mülkle doldurur.
Gönlü yurda huzur olur,
Çok düşmanı yok edip,
Görseniz, baş han olur.
Kuyalı gelin geldiğinde
Kermene tulpar bağlanır,
Bollukla kazan kaynar.
Olup dolup onarsın,
Yayılan ot gibi dolarsın.
Ağırlanası can odur,
Gülüşünden anlayan can odur.
Gelin olursa sana,
Kazığına gelir tulparın,
Salmaya hazır olur sungurun.
Sadaklı olur pehlivanın,
Kaf Dağı gibi olur ağırlığın.

Yüz tutup kul gelir mi,
Karşı durup düşman değer mi.
Gözü kalıp imrenip,

Thy true grey-wolf son
She will make khan to the four quarters.
She will grease the kerege with gold;
If she become the bride, thy son
She will make khan above his peers.
A stately, lofty fur kaftan,
When he comes, she waters his horse.
What ear has heard and eye has seen —
She spreads his fame among the folk.
If she cross thy path, she is the Night of Kadir,

From birth a fierce servant is she,
The one who gives the soul delight.
If bride Kuyalı be alive and well,
She brings all things to pass at will.
The heavy bundle and the chest
She fills with gold abundantly,
She brings it all to pass as wished.
The weighty bag, the rawhide sack,
She fills with yellow gold and goods.
Her heart becomes the land's repose;
Destroying many an enemy,
You shall see — she becomes head khan.
When bride Kuyalı has come,
The tulpar is tied at the kermen,
The cauldron boils with plenty.
Thou shalt fill, o'erflow, and prosper,
Thou shalt fill out like spreading grass.
She is a soul to be honored,
A soul that understands from a smile.
If she become a bride to thee,
Thy tulpar comes to its own stake,
Thy gyrfalcon stands ready to be cast.
Thy pehlivan goes quivered,
Thy weight becomes like Mount Kaf.

Does any servant dare come face thee,
Does any foe stand up and strike?
With lingering eye and envy,

Kem yandan el uzatır mı.
Parmak dağa batar mı,
Baldırı çıplak basıp gelir mi.
Gelinin pehlivan, oğlun şir,
Dikilip düşman yener mi.
Pehlivanlığı bambaşka,
Gürbüz çağı bir başka,
Ak yollu, bahtı bol kişi o,
Ağırlanıp alınası can odur,
Gerçek kısmetin özüdür o,
Talihin kara gözüdür o.
Gelin olursa Kuyalı,
Kerametli yavuz kadındın,
Şehre Kadir gecesiydin.
Kutlu Kaf Dağı gibi,
Evliyanın özüydün.
Düşün, bil bu sözümü,
Tam yerinde dediğim söze,
Talih gelir sana.
Tasması çelik, bağı altın,
Gerçek doğan geçer eline.
Sağ olursa dolanır,
Yiğit, bir altın ağına,
Bir gün rast gelir eline.
Üstün olur küheylanın,
Komşu konar akraban.
Gönlünden gider düşmanın,
Yoğurt gibi uyuşup dost olup,
Kan döküşen düşmanın,
Dileğin geçer eline» –
Deyip böylece derviş,
Elimden tutup çekiverdi.
Uyuyup yattığım düşümde,
Ürkütüp itiverdi.
Horultum kesilip,
Umaç gibi gözüm açılıp.
Uykudan düşüm tez bitip,

Yüreğim depip at olup,

Does any reach from the evil side?
Can a finger pierce a mountain,
Can the bare-shanked come treading in?
Thy bride a pehlivan, thy son a şir —
Can a foe stand up and conquer?
Her pehlivan might is a thing apart,
Her hale young season like no other,
A white-pathed one, rich in fortune,
A soul to be honored and received,
She is the essence of true fate,
She is fortune's own dark eye.
If Kuyalı become the bride —
Thou wert a fierce woman full of grace,
Thou wert the Night of Kadir to the city.
Like blessed Mount Kaf,
Thou wert the essence of the saints.
Ponder and know this word of mine:
For the word I spoke in its right place,
Fortune comes to thee.
Its leash of steel, its tether gold,
A true falcon passes to thy hand.
If he live, he will come circling,
The batyr, into a net of gold,
One day will chance into thy hand.
Thy courser will stand supreme,
Thy kin will camp as neighbors nigh.
Thy foe will pass out of thy heart,
Curdling like yogurt into friendship;
The foe with whom thou shedded blood —
Thy wish will pass into thy hand» –
So saying, thus the dervish
Took me by the hand and pulled.
In the dream where I lay sleeping
He startled me and thrust me off.
My snoring broken short,
My eyes flew open wide like an umaç.
My dream cut short from sleep,

My heart pounding like a horse,

Gaipten haber bilmiştim.
Yazık yürek sevinip,
Ünlü pehlivan Kuyalı,
"Nasıl bir yerde doğdu?" diye,

"Hangi yerde anası
O pehlivanı doğurdu?" diye,
At koşturup dolanan,
Ay-âlemin tamamını,
On iki günde dolaşan,
Yetmiş türlü dil bilen,
Yeryüzünde sessizce gezen,
Argın Han oğlu Acıbay,
O bozkurdun dilmacıydı —
Altı tulpar at verip,
Avuç içi kadar mektup verip,
Cekeyboz'u giydirip,
Celmayan'a bindirip,
Yiğit arslan, ben garibin,
Pek gelini odur deyip,
Yol alıp bilip gelmeye.
Celmayan'a bindirip,
Yeryüzünde yürütüp,
Günde bir içse suya kanan.
Külazık gibi aş verip,
Çiçekli ipek giydirip,
Her gün koştursan güçlenen,
Celmayan'a bindirip,
Acıbay'ı yola saldım.
Bir adama bildirmeden,
Bir kişiye sezdirmeden,
Dedikoducudan can bilmeden,
Yer bozan yel, toz bilmeden,
Türlü dünyalık, kalın mal,
Sır altın akçe, gevher taş,
Acıbay'ın önüne,
"Armağana bunu al" deyip,
Dünyalığımı serip,
O Acıbay zavallıya,

I had learned tidings from the unseen.
The poor heart rejoicing —
The famed pehlivan Kuyalı —
Asking, "In what manner of place was she born?"
Asking, "In what land her mother
Brought forth that pehlivan?" —
He who rides his horse around,
The whole of the moonlit world
Circling in but twelve days,
Knowing seventy kinds of tongue,
Roaming the earth in silence,
Acıbay, son of Argın Han,
He was that grey wolf's interpreter —
I gave him six tulpar steeds,
Gave a letter big as a palm,
Clad him in the Cekeyboz,
Mounted him on Celmayan,
Saying: for me, poor soul, the valiant lion's
Truest bride is she indeed —
To take the road, to learn, and to return.
Mounting him on Celmayan,
Setting him to course the earth,
Who, drinking once a day, is slaked.
Giving provisions like külazık,
Clothing him in flowered silk,
Who grows the stronger raced each day —
Mounting him on Celmayan,
I sent Acıbay upon the road.
Letting no man know of it,
Letting no soul sense a thing,
No gossip-monger knowing aught,
No land-wrecking wind or dust knowing,
All manner of worldly goods, thick wealth,
Secret gold coin, gemstone —
Before Acıbay I laid them,
Saying, "Take this as thy gift,"
Spreading out my worldly wealth;
And on that poor Acıbay,

O vakitten bu vakte,

Kelâm-ı Şerif tutturup.
Çelik oku üstünden geçirip,
Boz buğday ekmeğini çiğnetip,
Türlü türlü doksan ant,
Söylememesi için içirtip.
Kılıç ağzını yalatıp,
"Hemen ölesin" diye şart koşup,
Kurbanın olayım Acıbay,
Toy at binsen ağzını derle,
Akılsız ele dilini tut.
Yanıp yakılıp dediğim sözün,
Adı duyulur, kendi yok.
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Gelini imiş kendimin,
Ahiret gelininin özü imiş,
Devletin kara gözü imiş.
Benim oğlum Semetey,
Bahadırdan üstün şir imiş,
Gelin olası biri imiş.
Kadir gecesinin özü imiş,
Kurbanın olayım Acıbay,
O Kuyalı pehlivanın
Ekin ektiği yeri bil,
Ata ocağını, aslını bil,
Tohum saldığı yeri bil.
Bilip gelirsen Acıbay,
Ardından diri kuşatalım,
Sürüden binler kısrak ayırıp,
Çatal hörgüçlü ner ayırıp,
Bol dünyalık mal ayırıp,
Alnına ipek bağlanıp,
Bütün malın tamamını
Dünürleşip sürelim.
Boynuna yular takalım,
Ayağına köstek vuralım,
Geniş gök altında toy edip,
O kurulup duran nesneyi,

From that time unto this,

I made him hold the Holy Word.
I passed the steel arrow over him,
Made him chew the grey wheat bread,
Ninety oaths of every kind
I made him drink, that he not tell.
I made him lick the sword's own edge,
Set the term, "May you straightway die":
Let me be thy offering, Acıbay,
Ride a raw colt — gather up its mouth;
Before witless folk, hold thou thy tongue.
The word I spoke in burning grief —
Its name is heard, itself unseen.
Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
She was, it seems, my own bride-to-be,
The essence of my bride for the hereafter,
The dark eye of dominion she was.
My own son Semetey,
A şir above bahadırs he was,
And she was one fit to be his bride.
The essence of the Night of Kadir she was.
Let me be thy offering, Acıbay:
Of that pehlivan Kuyalı
Learn the land where she sows her grain,
Learn her father's hearth, her stock,
Learn the ground where she casts her seed.
If thou learn and return, Acıbay,
We shall close in after her alive,
Cutting thousands of mares from the herd,
Cutting out fork-humped bull camels,
Setting apart abundant worldly goods,
Silk bound upon their brows,
The whole of all the wealth entire
Let us drive forth as marriage-kin.
Let us put a halter on her neck,
Let us set hobbles on her feet,
Making a feast beneath the wide sky;
That creature sitting there enthroned,

Gelin edip alalım.	*Let us take her and make her a bride.*
Ak ordaya indirip,	*Bringing her down to the white orda,*
Türlü türlü tatlı aş	*Sweet dishes of every kind*
Acıbay'a içirip,	*Giving Acıbay to drink,*
Cekeyboz'u giydirip,	*Clothing him in the Cekeyboz,*
Yel yetişmez Celmayan'ı,	*Celmayan whom no wind o'ertakes,*
Bulut gibi uçan karaltıyı,	*That shadow-shape that flies like cloud,*
Acıbay'a bindirip,	*Setting Acıbay astride him —*
Sezip kurduğum bir oyunu,	*A scheme I sensed and framed,*
Kurnazlık edip durduğumdu.	*It was my standing act of cunning.*
O Acıbay zavallıya,	*To that poor Acıbay,*
"Pehlivan kızı öğren" diye,	*Saying, "Learn of the pehlivan maid,"*
Buyruk edip durduğumdu.	*It was my standing word of command.*
"Yerin dört bucağını sıyır" diye,	*Saying, "Scour the four corners of the earth,"*
Yeryüzünün tamamını,	*The whole face of the earth,*
"Yetip hepsini dolaş" diye,	*Saying, "Reach and range through all of it,"*
Dünyanın dört köşesini,	*The four corners of the world,*
"Dürüp dolaşıp boyla" diye,	*Saying, "Roll them up, roam, and measure them,"*
Yaratılmış yerin tamamını,	*All of the created earth,*
"Tek bir yerini koyma" diye,	*Saying, "Leave not one single place,"*
Namlı yerin beş köşesini,	*The five corners of the famous land,*
"Beş dolanıp gör" diye,	*Saying, "Go round them five times and see,"*
Yiğit doğan o hatunun,	*Of that lady born to valor,*
"Belli yurdunu öğren" diye,	*Saying, "Learn her certain homeland,"*
"Görmeden gelirsen kazara,	*Saying, "If by mischance thou come back unseeing —*
Gidip gelinmez gerçek o yeri,	*That true place none goes to and returns —*
Diri gezme sakın!" diye,	*Then walk not living: beware!"*
"İnsan isen, ağır isen,	*Saying, "If thou be a man, a man of weight,*
Acıbay arslan isen sen,	*If thou, Acıbay, be a lion,*
O hatunun ruhu hakkı,	*By the right of that lady's spirit,*
Ata soyunu öğren" diye.	*Learn her father's lineage."*
Yer dolaşmaya gitmezsen,	*If thou go not to range the earth,*
Yengenin dediği tatlı sözü,	*The sweet word thy sister-in-law spoke,*
Kız pehlivanı bilmezsen,	*If thou learn not of the maiden pehlivan,*
Kibir gelir sözüne,	*Pride will enter into thy word;*
Bunca mülkü aldın,	*Thou hast taken all this wealth —*

Ayıp olur sana.
Soğukluk gelir sözüne,
Rezillik sözü gelir,
Ben zavallının kendisine.
Kalın yurdun anası,
Çınarlı kavağın meyvesi,
Han hanımı ben idim.

It will be a shame upon thee.
Coldness will enter thy word,
Words of disgrace will come
Upon my own poor wretched self.
Mother of the thick-set land,
Fruit of the plane and poplar tree,
I was the consort of the khan.

Halka arabulucu,
Değerli hacım sen idin.
Huyu üstün can idin,
Argın Han'ın seçkini,
Kırk çoronun hanı idin.
Dirlikte gözü açık,
Düşmana dediği sözü açık.
Sefere çıksa yolu açık,
Diriyken düşmana çıkan.
Ay yanından gün doğmuş,
Yetmiş türlü dil bilen,
Değerli dili bileyen,
Halk içinde şakıyan.
Zora gelse çare bulan,
Kanı azmış düşmanı
Hanlığıyla birlikte vuran.
Akılca zengin, büyük hatip,
Yüğrük erin gözü idin.
Akılca zengin, bilge kişi,
Büyük bilgicin özü idin.
Kıymetli söze uyunuz.
Zorlu, dev pehlivan kızın
Bir haberini biliniz.
Gerçek haberini bilmezsen,
Görünme gözüme,
Yaklaşma bana.
Dedikodu düşüp kanına,
Gelmez olup giden Acıbay,
Cañdüñ başın şehrine.
Ben Kanıkey bahtsızım,
Gerekli, bilgiç can idim.

A peacemaker for the people,
Thou wert my precious hajji.
Thou wert a soul of highest temper,
Chosen one of Argın Han,
Thou wert khan of the forty choro.
In life his eye is open,
Open the word he speaks to the foe.
Setting forth, his road is open,
Who while living went out against the foe.
The sun rose there beside the moon:
Knowing seventy kinds of tongue,
Whetting his precious tongue,
Warbling amid the people.
Finding remedy in hardship,
The foe whose blood ran wild
He struck together with its khanate.
Rich in mind, a mighty orator,
Thou wert the eye of the swift-souled men.
Rich in mind, a man of wisdom,
Thou wert the essence of great sages.
Heed ye the precious word:
Of the fierce, gigantic pehlivan maid
Learn ye some certain news.
If thou learn not her true tidings,
Appear not before my eyes,
Draw not near to me.
With gossip fallen into his blood,
Acıbay who went and came no more,
To the city of Cañdüñ başı.
I am Kanıkey the luckless,
I was a needed, knowing soul.

Geleceği ile gideceği,
Olacak ile olmayacağı,
Sefa ile cefayı,
Çile ile eceli,
Hemen söyleyiverecek,
Sağ omzumun başında,
Sağ kulağın dibinde,
Çıplak bir çocuk var idi.
Nişan verdi o birini –

What shall come and what shall go,
What shall be and shall not be,
Delight along with suffering,
Ordeal along with death's set hour,
Ready to speak them out at once,
Upon my right shoulder's crest,
Close beneath the right ear,
There was a naked child.
He gave a sign of one such thing –

Benim oğlum Semetey,
Atası cömert Manas'tan
Üstün olacak can imiş.
O oğluma yazılmış,
Alnında balamın,
Üç nikâhı var imiş.
Baş nikâhını diyeyim,
Kahırlı çile yettiğinde,
Yazık oğlum altı aylıkken,
Kara Han'ın şehrine
Kaçıp sürgün gittiğinde,
Cömert balam büyüdü.
Buhara'daki el içinde,
Yetim gezip yetişip,
Yerli yurtlu söze karışıp,
On ikisine dolunca,
Şaatemir kızı Çaçıkey,
Kara saçını mülk gibi döküp,
Kalın yurda toy edip,
İsteyen zavallı akılsız,
Şişinip duran kâfir,
Suratsız haşarı, kaba huylu,
Bildiğini yaptın sonunda,
Ay eksilip gün geçip,
Ondan sonra rast geldi,
Akun'un kızı Ayçürök.
Sungurunu alıp kaçıp,
Tulparını arıklatıp,
Asilini almış karısı,

My own son Semetey,
Than his father, bounteous Manas,
Was a soul that would rise higher.
It was written for that son of mine:
Upon my child's brow
Three marriages there were.
Let me tell the first marriage:
When wrathful ordeal came upon us,
My poor son but six months old,
To Kara Han's city
When we fled away in exile,
My bounteous child grew up.
Among the folk in Buhara,
Roaming an orphan, coming of age,
Joining the talk of settled folk,
When he came full to his twelfth year —
Çaçıkey, daughter of Şaatemir,
Pouring out her black hair like riches,
Making a feast for the thick-set land,
The wooing wretch, the witless one,
The infidel who stands puffed up,
Ill-faced, unruly, coarse of temper —
In the end thou didst as thou wouldst.
The moon waned and the days went by,
And after that there crossed his path
Ayçürök, the daughter of Akun.
Taking his gyrfalcon, fleeing off,
Making his tulpar lean with travel,
The wife who won his noble self,

Akılca zengin, sözü bal,
İnsandan çıkmaz öyle can!
Üçüncü nikâhı diyelim,
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Üçüncü karısı o imiş.
Yirmisine gelmiş pehlivan kız,

Bir elime, ben bahtsız,
Değer mi ola demiştim,
Irmak boyunca kondum,
Balam değil, geline
Kendim âşık oldum.

Ay devrilip gün geçip,
Aradan hayli gün geçip,
Argın Han'ın Acıbay'ından,
Apaçık haber almıştım.
Acıbay geldi bir zaman,
Altmış hanım, seksen kız,
Önünden karşılamaya çıktım.
Usulca söyleyip, pek koyup,
Argın Han'ın Acıbay'ı,
O zaman geldi söz bırakıp:
«Dünyanın dört köşesini,
Han almış hatunum, ulu hanım,
Dört dolanıp dolaştım.
Medine'nin beş köşesini,
Beş dolanıp dolaştım,
Türlü türlü yer gördüm,
Fazlaca kurcalayıp çok gördüm,
Pek tuhaf halk gördüm.
Karısı insan, erkeği it,
Bunca şaşılası şey gördüm.
Her yaratılmış mahlûkun,
Dileğine dengini gördüm.
Yırtıcı suyun türlü atını,
Kahrolası karaltıyı,
Bırakmadan hepsini gördüm.
İstediğin pehlivan kız,

Rich in mind, her word is honey,
From humankind comes no such soul!
Let us tell the third marriage:
Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
She was the third wife destined.
The pehlivan maid come to her twentieth year —
Unto this hand of mine, luckless I,
I had said, "Might she be worthy?"
I camped along the river's course;
Not my child — it was the bride
With whom I fell in love myself.

The moon turned over, days went by,
Many a day passed in between,
From Acıbay of Argın Han
I had received the plainest news.
Acıbay came at length;
Sixty ladies, eighty maids,
I went out before him in welcome.
Speaking gently, setting it firm,
Acıbay of Argın Han
Then came and left this word:
«The four corners of the world,
My lady wed to a khan, great queen,
Four times around I roamed them.
The five corners of Medine
Five times around I roamed;
I saw lands of every kind,
Probing overmuch, I saw much,
I saw the strangest peoples.
Wives that were human, husbands dogs —
So many marvels did I see.
For every creature ever made
I saw the like that fits its wish.
The ravening water's every horse,
That accursed shadow-shape,
I saw them all, leaving out none.
The pehlivan maid whom thou dost seek,

Halka kavga salan kız,
Kavgası bol, zehri güçlü,
Çatışanı yere seren,
Issız kalmış karaltıya,
Yüz tutup insan varmamış.
"Alırım" deyip varan nice alp,

Biri bile diri kalmamış.
Kara yollu o kıza —
Adı kız, sanı şir,
Âlemde olmaz öyle er.
Araya gelen dünür ölmüş,

Kalkan tutan sessizce ölmüş.
"Tutuşurum" diyen halk ölmüş,

Uğrayıp varan toptan ölmüş.

Kahrı herkese güç gelmiş,
Sataşan kul dümdüz olmuş.
Kuşanıp çıkan o hatunun,
Yiğitliği belli oldu.
Kul, candan umut kesmiş,
Yüzleşen can ölmüş.
İsteyip varan halk ölmüş,
Nice boydan alp ölmüş.
Varan can kara yel çekmiş,
İnsandan çıkmaz öyle zor.
Kayıpçal'ın yiğit kızı,
Ay-âleme kavga kız,
Kanlı çarpışma görmüş kız,
Dövüşe tutuşan adama,
Gerçek cezasını veren kız.
Savaş donatısı seksen dört,
Çarpıştığı yanı kızıl ateş.
Ay-âlemi perişan eden,
Âlemde bir daha yaratılmaz,
Onun gibi bir bela.
Babası Kayıpçal,

The maid who looses war on peoples,
Abundant in strife, her venom strong,
Who lays her adversary on the earth —
To that shadow-shape left desolate
No man has gone with face set toward her.
Many an alp went saying "I shall take her" —
Not even one was left alive.
To that maid of the black road —
Her name a maid, her fame a şir,
No such man exists on earth.
The matchmaker who came between has died,
The shield-bearer has died in silence.
The folk who said "I'll grapple her" have died,
Those who called on her died one and all.

Her wrath weighed heavy upon all,
The servant who provoked her was laid flat.
Of that lady who goes girded forth
The valor has been made plain.
The servant despaired of his life,
The soul that faced her died.
The folk who went a-wooing died,
Alps of many a tribe have died.
The soul that went drew the black wind —
From humankind comes no such force.
Kayıpçal's valiant daughter,
A maid of war to the moonlit world,
A maid who has seen bloody combat,
To the man who grapples her in fight
A maid who deals his true requital.
Her gear of war is eighty-four,
The side she battles is crimson fire.
She who lays waste the moonlit world —
Never again will the world create
Another scourge the like of her.
Her father Kayıpçal —

Yaman El denen bir el imiş.
Pehlivanın yurt tuttuğu,
Celpiniş denen yer imiş.
Babası ölmüş bir han imiş,
Adı kadın, özü şir,
Aşkın kavgası var imiş.
Tutuşup yanan kor imiş,
Doğmuş âdemoğlunda,
Böyle seçkin yok imiş,
Babası yurtta bay imiş.
Her yanı dümdüz, kusursuz,
Çuvaldızı bile çelikten,
Dünyalığı tam imiş.
Yolu açık olup Kayıpçal'ın,
Dilediği mülkü var imiş.
Kaplanı on beş kez yavrulamış,
Yaklaşıp insan gelmemiş,
Karşılaşıp düşman yenmemiş.
Kale kapısı dar imiş,

His folk was one called Yaman El.
The land the pehlivan holds as home
Was a place that is called Celpiniş.
Her father was a khan now dead;
Her name a woman, her essence a şir,
Her warfare passed all bounds.
She was an ember caught aflame;
Among the sons of Adam born
There was no chosen one like this.
Her father was rich among the land:
Her every side is smooth, unflawed,
Even her sack-needle of steel,
Her worldly goods were whole.
Kayıpçal's road being open wide,
He had what wealth he wished.
His tiger whelped fifteen times over;
No man has come drawing near,
No foe has met her and conquered.
The fortress gate was narrow;

Basıp giren âleme,
Bunca oyunu var imiş.
Öte yanına bakılsa,
Genç adamın yolu imiş.
Her zamanki gibi yola getirmiş,
Bir vuruşta yok etmiş,
Düşman rastlarsa devirmiş,
Kahrına dokunanı,
Köküyle söküp atmış.
Kılıç hortumlu fili var,

Kıyamet kopana dek,
Yenilmez, kaptırmaz hâli var,
Hanım, garibim, bilesin.
Acıbay gördü, işte,
Akıllıysan sözümü tut.
Yolu açık o karaltıya,
Yaklaşıp insan varmamış,
Karşılaşan sağ kalmamış.

For the world that treads and enters
She had so many stratagems.
If one looks upon her farther side,
It was the young man's road.
As always she has brought them to heel,
Destroyed them at a single stroke,
Felled whatever foe she met;
Whoever touched upon her wrath
She tore up by the root and cast away.
She has an elephant with sword-blade trunk;
Until the Day of Judgment breaks,
Her state is unbeaten, yielding nothing —
My lady, my poor one, thou must know.
Acıbay saw it — there it is;
If thou be wise, heed my word.
To that shadow-shape whose road is open
No man has gone drawing near,
None who met her stayed alive.

Öte yanına bakarsan,
Yürek yerinden oynar,
Her huyunu sayarsan,
Bileğim çıktı sapından,
Yüreğim çıktı kabından.
İliğim kemiğim sızlayıp,
Sinek kadar canım çığrışıp.
Pek seven kim imiş,
Düpedüz candan umut kesip,
Helâk oldum can ile,
Candan umut keser oldum.
Umut kestiğim sebebim –
Alptan nice dev gelip,
Dediğine uymamış,
Yiğit kızını vermemiş.
Ötesine geçilse altın taht,
Çevresi çınar bağ.
Yalnız canın yolu var,
Derin kazılmış hendeği var,
Tanrı çarpmışı karaltının,
Çiğneyip geçer hâli var.
Adam yutan denilen var,

If thou look on her farther side,
The heart leaps from its place;
If thou count her every trait —
My wrist came loose from out its haft,
My heart came out from out its sheath.
My marrow and my bones all aching,
My fly-small soul shrieking within.
Who was it then that loved so well?
Flatly despairing of my life,
I perished, soul and all,
I came to despair of life itself.
The reason for my despairing –
Many a giant among alps has come:
She bent not to what they said,
The valiant daughter was not given.
Beyond it, if one pass, a golden throne,
Around it groves of plane.
There is a road for one lone soul,
There is a moat dug deep;
That God-struck shadow-shape
Has power to trample over it.
There is one called the man-swallower,

Büyüklüğü fil başı kadar,
İnsanı emiveren,
Salagün denen akrep var.
O kahrolasıda daha neler var.
Diri kul görmesin,
Benim gördüğüm horluğu,
Tanrı kuluna vermesin.
Kahırlı horluk görüp ben,
Kanım kaldı bir kaşık,
Etim kaldı gömgök yaş.
Karayağız at oldu ırgay gibi,
Kendim oldum tarla kuşu gibi.
O çileye bakarsan,
Ötesine göz atsam,
Altı vadiyi yutuveren,
Ejderha yılan Karamar,

In bigness like an elephant's head,
That sucks a man straight in —
There is a scorpion called Salagün.
What more is in that accursed place!
May no living servant see it;
The scorn that I have seen —
May God not give it to His servant.
Having seen such wrathful scorn,
My blood was left a single spoonful,
My flesh was left all livid raw.
The dark bay horse became like ırgay wood,
I myself became like a field-lark.
If thou look upon that ordeal —
If I cast an eye beyond it:
Swallowing six valleys at a gulp,
The dragon-serpent Karamar —

Rast geleni bırakır mı,
Sataşırsa kana doyar mı,
Yüz tutup insan varır mı.
Zehri ağır, gönlü dar,
Uğursuzluk basmış gelinden,
Ben çılgın, haber alır mıyım,
Bu kara uğursuz kahrolasına,
Sataşan diri kalır mı?
Buna çatan insan sıyrılır mı,
Buna rast gelen diri döner mi.
"Bu gelin, bize var" diye,
"Konukluğu gör" diye,
Rast gelip kul der mi.
Doğru, yalan belli olup,
Sinek kadar candan umut kesip,
Bahadır da candan umut kesip,
Endamı, heybeti,
Aşmış imiş âlemi,
O kâfirin mihneti.
Bu yanına bakarsam,
Yürek yerinden oynar,
Her huyunu sayarsam,
Han önünde minare –
Minaresini sorma,

Does it release whoever crosses it,
Provoked, is it ever sated with blood,
Does any man go to face it?
Her venom heavy, her heart is strait;
From the bride whom ill-luck overwhelms
Shall I, mad one, get any word?
This black, ill-omened, accursed one —
Does he who provokes her stay alive?
Does he who clashes with her slip away,
Does he who meets her come back living?
Saying, "This bride — come thou to us,"
Saying, "Come see our hospitality,"
Does any servant meet her and say it?
True and false being made plain,
Despairing of my fly-small soul —
The bahadır too despaired of life:
Her stature and her majesty
Had overpassed the world entire,
The affliction of that infidel.
If I look upon this side of her,
The heart leaps from its place;
If I count her every trait —
Before the khan a minaret –
Ask not about her minaret,

Cehennemi dağ gibi dam olmuş,
Baksan, hâli müşkül olmuş.
Minareden kapısı,
Bozuk imiş deliği.
Altı yerde kale kapısı,
Kapıda ihtiyar bekçi.
Aşkın imiş kavgası,
Türlü türlü göründü,
O kâfirin pehlivanı.
Çelik kapı, kale kapısı,
Kapısında bekçisi.
Görünüşünden ürküp baş eğmiş,
Adamın burnunu, kulağını,
Muska yapıp takınmış.

Her hell became a roof like a mountain;
Look — its state has grown most grim.
From the minaret its gate:
Its opening was broken down.
Fortress gates in six places,
At the gate an aged warden.
Her warfare passed all bounds;
In every guise appeared
That infidel's pehlivan might.
A steel gate, a fortress gate,
At her gate her warden stands.
Cowed by her look, they bowed their heads;
The noses and the ears of men
She strung as amulets and wore.

	Kızdan buyruk söz duysa,	*If they hear a word of command from the maid,*
	Durmadan hepsi üşüşmüş.	*They all come swarming without pause.*
	İsteyip varan adamla,	*With the man who came a-wooing,*
	Tutuşursa kanı dökülmüş.	*If she grappled, his blood was spilled.*
	Kayıpçal kızı pehlivanın,	*Of the pehlivan, Kayıpçal's daughter,*
	Gayreti bunca göründü.	*So much of her vigor was revealed.*
	Tepeden tırnağa donanmış uğursuz,	*Armed head to heel, the ill-omened one —*
	Becerikli kişi eğer mi,	*Can even the skillful bend her?*
59870	Nice pehlivan saldırsa,	*Though many a pehlivan attack,*
	Eğdirip insan yener mi.	*Can man make her bow and conquer?*
	Uğrayıp insan varır mı,	*Does any man dare call upon her,*
	Kahrı güçlü karaltıya,	*On that shadow-shape whose wrath is strong —*
	Sataşan sonra sağ kalır mı.	*Does he who provokes her then stay alive?*
	Kara uğursuz karaltıya,	*To the black ill-omened shadow-shape,*
	Kara yollu harama,	*To the black-pathed unhallowed one,*
	Yüz tutup insan gelir mi,	*Does any man come to face her,*
	Namlılar yener mi.	*Can the famed ones overcome?*
	Beli pek, zehri güçlü,	*Her loins are firm, her venom strong —*
59880	Yüz tutup insan yener mi.	*Facing her, can man prevail?*
	Huyu bozuk pehlivandan,	*From the pehlivan of wicked temper*
	Yüzleşen sağ gelir mi.	*Does he who faces her come back whole?*
	Gönlü darın elinden,	*From the hand of the strait-hearted one*
	Kul sağ kalıp elini görür mü.	*Does a servant live to see his land?*
	Hani dün gök vaşak, samur börk,	*Where is yesterday — grey lynx, sable börk,*
	Salınıp durduğu çağında,	*In the season when he strode in state,*
	Halk içinde ara bulup,	*Making peace among the people,*
	Yürüyüp durduğu çağında,	*In the season when he walked abroad,*
	Karşı koyup direnenin,	*Of him who stood against and resisted,*
59890	Dosdoğru yolundan çıkmadın.	*Thou didst not stray from his straight road.*
	Dileyip durduğum çağımda,	*In my season of beseeching,*
	Han önünde arabulucu,	*A peacemaker before the khan,*
	Yürüyüp durduğum çağımda.	*In my season of walking forth.*
	Geniş dünya dar iken,	*When the wide world was strait,*
	Arslan cömert var iken.	*While the bounteous lion lived,*
	Tufan suyu dalgalanıp girmemiş,	*No flood-water surged and entered,*
	Sataşıp insan dokunmamış.	*No man provoked and laid a hand.*

Kambal Han'ın Bakburçun,
Ovasına varmıştım.
Han gizlenen kale kapısından,

Geniş dünya dar iken,
Altı şirin en genci,
Cömert Manas var iken,
Ölüme ortak çırpınan,
Kırk boyun elinden,
Rahmetli sağ iken,
En bir iki büyük devlet,
Büyüyüp durduğu çağında,
Altın kalkan, mızrak alıp,
Salınıp durduğum demde,
Cömert hanın önünde,
Sefa sürdüğüm demde.
Kakan'ın çınar bağına,
Han Esen'in tahtına,
Araya elçi varmıştım.
Han Esen'in altın tahtını,
O zaman isteyip almıştım.
Gık deyip gönül koymadım,
Zerrece azap görmedim.
Bugün gördüğüm azabı,
Yeryüzünde görmedim.
Ecel yetip gün bitip,
"Kuyalı" deyip ölmedim.
Bunun gibi çileyi,
Diri gezip görmez olaydım.
Geçmiş işin hâlinden,
Bu hanımın yüzünden,

O yüce dağ gibi yurdundan.
Arada ruhlar var diye.
Gönderdiğin pehlivan kıza,
"Deliye nasıl varayım?" diye,

"Eline söz salayım" diye,
O pehlivan kız bahadıra,

To Kambal Han's Bakburçun,
Unto its plain I had gone,
Through the fortress gate where the khan lay hid.
When the wide world was strait,
Youngest of the six şirs,
While bounteous Manas lived,
Striving to share in death itself,
From the hands of the forty tribes,
While the departed still drew breath,
When fortune, greatest of the great,
Kept waxing in its season,
Taking golden shield and lance,
In the moment when I strode in state,
Before the bounteous khan,
In the moment when I lived in joy.
To the Kakan's grove of planes,
To the throne of Han Esen,
I had gone envoy in between.
Han Esen's golden throne —
I demanded it then, and took it.
I never murmured nor took offense,
I saw not a grain of torment.
The torment I have seen today
I never saw on the face of earth.
Death's hour come, my days all done,
I did not die with "Kuyalı" on my lips.
An ordeal such as this one is —
Would I had not lived roaming to see it.
From the state of things now past,
Because of this my lady here,

From that homeland like a lofty mountain,
Saying spirits stand between.
To the pehlivan maid thou sentest me —
Saying, "How shall I approach the mad one?"
Saying, "Let me send word to her land" —
To that pehlivan maid, that bahadır,

Halk kırıp geçiren kâfire,
Önü geniş bir can imiş,
Kızıl gömlek, ince bel,
Salınan güzellerden».
Hayal kurup sır bilen,
Salınıp duran o pehlivan.
Kendi şeker sözlülerden,
Işıl ışıl iri kara gözlü imiş.
Dal ipek gibi uzayan,
Kadife gibi gözü koyu.
Kara sürme kaşlılardan,
Uzayıp giden kara saçlılardan,
Kerametli sözlülerden,
Bir kez gelmiş yaratılıp,
Bunca güzel yüzlülerden.
İnsana yakın, cana yatkınlardan,
Huyu güzel, sözü bal,
Sözü şirin sözlülerden.
Altmış gelin, seksen kız,
Bir eğlenceye dalmışlar,
Bir ordada yatmışlar,
İç sırlarını söyleşmişler.
Maiyeti bunca can imiş,
Pehlivan kızın yoldaşı,
Hanım güzeli var imiş.
Süzgün gözün ışığı.
Maiyet kızların güzeli,
Yaşayan kızların biçimlisi,
İnsanoğlunun en beceriklisi.
Ay hanım güzel kıza,
İnsandan öte uluya,
Ölçüye sığmaz beceriklisine,
Söz düğümünü çözücüye,
Endamlı ustasına,

To the infidel who mows down peoples:
She was a soul of ample front,
A crimson shift, a slender waist,
Of the beauties who sway as they walk».
Weaving visions, knowing secrets,
That pehlivan who sways in state.
Herself of the sugar-worded ones,
Her great black eyes were all aglitter.
Stretching long like branching silk,
Her eye dark as velvet.
Of those with brows of black kohl,
Of those whose black hair streams away,
Of those whose words are touched with grace,
Created and come but once,
Of faces of such passing beauty.
Of those near to man and dear to soul,
Fair of temper, word of honey,
Of those whose speech is sweet to hear.
Sixty brides and eighty maids
Had plunged into their revels,
Had lain within one orda,
Had traded all their inmost secrets.
So many souls her retinue;
The companion of the pehlivan maid,
There was a lady-beauty there,
The light of the languid eye.
Fairest of the retinue maids,
Shapeliest of maids alive,
Deftest of the sons of Adam.
To the moon-lady, the lovely maid,
To one exalted beyond mankind,
To the deft one who fits no measure,
To the untier of the knot of words,
To her shapely mistress-craftswoman,

Koskoca başını kul edip,
Argın Han'ın Acıbay'ı.
Hanlık başını hor edip,
Araya dilci saldım,

Making his mighty head a slave —
Acıbay of Argın Han.
Humbling his khanly head,
I sent a spokesman in between,

O yandan haber almıştım.
Geçit aşıp, taş basıp,
Akıl yorup, çok bunalıp,
Kuru tulparı arıklatıp,
Canı kurutup kocatıp,
Yapayalnız yola yönelip,
Zırh kaftanı terkiye alıp,
Altın canı yorup,
Her tulparı kocatıp,
Dolanıp hepsini öğrenip,
Azığın hepsini tüketip,
Ay-âlemi sıyırıp geçip,
Dünyanın dört köşesini,
Dört dolanıp gezip,
At yorup yol yürüsen,
Kan tüketip cevap alsan,
Yetip gelen dünürcüyüm,
Araya gelen elçiyim,
İnsanlığı bilirim,
Can yaratılmış kullara,
Arabulucu olup gezeriz,
Dünyayı dolaşıp gideriz,
El gezen çığırtkanız.
Bahadır şir Manas'ın balası,
Atası bozkurt Manas'tan,
Üstün doğup şir olmuş.
Dünyanın kurulduğu yurda,
Köklü çınar dikilmiş,
Kökü doğup var olmuş.
Ak çeliğin soyu,
Cömert şir Manas'ın soyu.
Adını koymuşlar Semetey,
Şir olduğunu biliniz.
Âşık olursan görünüz,
Özellikle size göndermiş,
Habercisini biliniz,

Araya elçi yürürüz.
Yaratılmış dertli kuluyuz,

From that side I had gotten word.
Crossing passes, treading stone,
Straining the mind, sore oppressed,
Wearing the dry tulpar lean,
Withering the soul and aging it,
Setting out on the road all alone,
Taking the mail-kaftan behind the saddle,
Wearying his golden soul,
Aging every tulpar ridden,
Circling round and learning all,
Spending all of his provisions,
Scouring past the moonlit world,
The four corners of the world
Roaming four times round about —
If thou weary horses walking roads,
If thou spend blood to win an answer:
I am the matchmaker come at last,
I am the envoy come between,
I know the ways of humankind;
For servants fashioned with a soul
We go about as go-betweens,
We travel roaming through the world,
We are criers who roam the lands.
The child of the bahadır şir Manas,
Than his father, grey-wolf Manas,
Born superior, become a şir.
In the land where the world was founded
A deep-rooted plane was planted,
Its root was born and came to be.
The lineage of white steel,
The lineage of the bounteous şir Manas.
They gave to him the name Semetey;
Know ye that he is a şir.
If thou fall to love, then see him;
He has sent expressly unto you —
Know ye who his herald is,

We walk as envoys in between.
We are His creatures, servants of sorrow,

Arabulucu olup dururuz.
"Vaadi bilirim" diye,
"Yüreği yumuşasın" diye,
Dünyadan insan tek geçmez,
"Semetey şire varsın" diye,
Haber verip durduğumda,
Baksam, pehlivan Kuyalı,
Oyunbaz çocuk, genç çağda,
Gezintiye çıkmış seksen kız.
Avcılık devrini sürerken,
Kırdan dağ koyunu kovalayıp,
Kulan kovup gezdiğinde,
Celpiniş'in ovasında,
Ulu ırmağın boyunda,
Sık kavağın koyağında,
Salıncak kurup yatarken,
Yalınayak, baş açık,
Adı Kıdır olan gelmişti.
Göz iliştiği düşünde,
Bozkurt dediğin Semetey'in,
Güzelliği şöyledir demişti.
Gök vaşak börk giyip,
Gökala kalkan ele alıp,
Altın sırma şalvar giymiş,
Hayvanın en irisine binmiş,
Kızıl demir kırı atı var,
Çağlardan aşkın değeri var,
Omzu geniş, boyu uzun,
Hem arslan, hem şir,
İnsandan çıkmaz böyle er.
Burnu Buhara mumu gibi.
Sakalı sadak kılıfı gibi,
Ağzından çıkan soluğu,
Koyakta yanan yalım gibi.
"İşte böyledir güveyin" diye,
Manas şirin balası,
Var olan evliyanın seçkini.
Mızrakçıların ustası,

We stand as go-betweens.
Saying, "I know the promise given,"
Saying, "May her heart be softened" —
No man passes through the world alone —
Saying, "Let her go to Semetey the şir,"
As I stood delivering my tidings,
I looked — the pehlivan Kuyalı,
A playful child, in her young season,
Eighty maids gone out a-roaming.
While she lived her season of the hunt,
Chasing mountain sheep off the steppe,
When she roamed pursuing kulan,
Upon the plain of Celpiniş,
Along the mighty river's course,
In the dell of the dense poplars,
While she lay by the hung swing,
Barefoot and bareheaded,
He whose name is Kıdır had come.
In the dream that caught her eye,
Of Semetey, the one called grey wolf,
"Such is his beauty," he had said:
Wearing a börk of grey lynx,
Taking the grey-flecked shield in hand,
Clad in şalvar of golden thread,
Mounted on the hugest of beasts,
He has a grey horse of red iron,
His worth surpasses all the ages,
Broad of shoulder, tall of stature,
At once a lion and a şir,
From humankind comes no such man.
His nose is like a Buhara candle.
His beard is like a quiver's case,
The breath that issues from his mouth
Is like flame burning in a dell.
Saying, "Such, even so, is thy bridegroom" —
The child of Manas the şir,
Chosen of all the saints that are,
Master of the lancer's craft,

İnsanoğlunun yamanı,
Ala direkli çadırı.
Ak kalpak Kırgız'ın bahadırı,
"Varacağın güveyin" diye,
Elinden çınar bağ yetişmez,
Dünyadan kul tek geçmez.
"İşte bu senin güveyin" diye,
"Arayıp varacağın güveyin" diye.

Denen sözü bilmezsen,
Arayıp ona varmazsan,
Yel yetmez atın arıklar ya,
Pehlivan başın kocalır ya!
Ay eksilip, gün geçip,
Kocalık ile geçmez mi.
Kutun başından,
Böylece gitmez mi.
Yay gibi geçer, arslanım,
Genç canını kocatma.
Bel bağladığın dayanağa,
Arayıp var dengine.
Varıp git erine.
Erkekle kadının durması,
Aklın varsa sen dahi,
Kabalık olur kulunum,
Tek geçip yalnız gezişin,
Erkek ile dişi –
Birbirinin kısmeti» –
Deyip böylece derviş,
Söyleyip sözünü bitirdi.
Söyleyip duran o adam,
Gözden kayboldu idi.
Bu sözü duyduğumda,
Çevreme bakmadan,
Hiç canımı esirgemeden,
Gecesinde uyku almadan,
Gündüzünde rahat durmadan,
"Haberini nerden bilirim" diye,
"Hangi yandan arayayım" diye,

Fiercest of the sons of Adam,
His tent with the dappled pole,
Bahadır of the white-kalpak Kırgız —
Saying, "The bridegroom thou shalt go to."
No plane-grove outreaches his hand,
No servant passes the world alone.
Saying, "This, even this, is thy bridegroom,"
Saying, "The bridegroom thou shalt seek and find."
If thou heed not the word thus spoken,
If thou seek him not and go,
Thy wind-outrunning horse grows lean,
Thy pehlivan head grows old!
The moon wanes and the days go by —
Does it not pass with age at last?
Thy blessing from thy head —
Does it not thus depart?
Swift as a bow it passes, my lion;
Let not thy young soul grow old.
To the prop in which thou trustest,
Seek out and go unto thy match.
Go thou forth unto thy husband.
That man and woman stand apart —
If thou hast wit, thou too must know —
Is churlishness, my foal;
Thy passing single, roaming lone —
The male one and the female –
Each is the other's portioned fate» –
So saying, thus the dervish
Spoke on and brought his word to end.
That man who stood there speaking
Had vanished out of sight.
When I had heard this word,
Looking not about me,
Sparing my life not at all,
Taking no sleep by night,
Taking no rest by day,
Saying, "Whence shall I learn her tidings?"
Saying, "From what quarter shall I search?"

Nasıl bir yere varmaya,
Nasıl bir yerden bulmaya,

To reach what manner of place,
To find her in what manner of land,

Aklım şaşkın, başım sersem,
Canımız bir türlü yatışmaz.
Yürek coşup, iç yanıp,
Şaşkın şaşkın dururken,
Yemek yemez, aş yemez,
Aşk derdine düşmüşken,
Saray kızları içinde itibarı var,

My mind is dazed, my head aswim,
Our soul will find no manner of peace.
The heart surges, the innards burn,
While standing bewildered, lost in a daze,
Taking no food, tasting no meal,
Fallen into the anguish of love,
Among the palace maidens she holds high esteem,

Hanginiz güzelsiniz, ay yüzlü güzel.
Elinde yazılmış mektubu var.
Mektubu alıp bakarsak,
Semetey arslanın adı var.
«Boz yeleli kara arslan odur,
Kastını kurup gönderen,
Han Semetey, o yiğit odur.
İsteyip içse doymayan,
Açgözlülüğünü bırakmayan.
Sultan Kırgız soyundan,
Ala-Too'yu yurt edinen,
Güreşip kimsenin yenemediği.
Onunla gerçekten savaşa tutuşan,
Asla sağ dönmemiştir.
Üstünlüğünü kimseye kaptırmayan.
Ala-Too denen yeri var,
Ünlü Talas boyunda,
Tört-Kül'ün aşağı yanında,
Töre Manas'ın diktiği bağda,
Cılgınduu'nun düzlüğünde,
Geniş Talas'ın boyunda,
Er Semetey, o boz yeleli var.
Arayıp varırsan, han odur,
Hurini bulup alan can odur.
Gülersen sesini çıkarıp,
Eğlenceyle tan attırıp.
Derdini çözüp sırrını bilen,

Which of you is fairest, moon-faced beauty.
In her hand she bears a written letter.
If we take the letter and look upon it,
It bears the name of Semetey the lion.
«He is the grey-maned dark lion,
Who set his purpose and sent it forth,
Khan Semetey, that hero is he.
Who drinking his fill is never sated,
Who never forsakes his hungering greed.
Of the sultan Kyrgyz lineage,
Who made the Ala-Too his homeland,
Whom none could ever throw in wrestling.
Whoever truly joined battle with him
Has never once returned alive.
Who yields his mastery to no man.
He has a place called Ala-Too,
Along the famed valley of Talas,
On the lower side of Tört-Kül,
In the orchard that töre Manas planted,
On the plain of Cılgınduu,
Along the breadth of wide Talas,
Er Semetey, that grey-maned one, is there.
If you seek and reach him, he is the khan,
He is the soul who found and won the houri.
If you laugh, letting your voice ring out,
Bringing the dawn with merriment.
Who unravels your grief and knows your secret,

Yurdun katılsın, tam odur.
Let your people join him — he is the very one.

Coştu mu kahkaha koparan,
When roused, he bursts into thundering laughter,

Güldü mü gönül kandıran.
When he smiles, he satisfies the heart.
O da arslan, sen de arslan,
He too a lion, you too a lioness,
Yan gözle bakmazsan eğer,
If you cast no sidelong glance,
Varırsan, köklü eş odur,
If you go, he is the deep-rooted mate,

Gerçek arzunu kandıran.
Who satisfies your true desire.
Gün doğusuna doğru yol alırsan,
If you take the road toward the sunrise,
Nice görülmedik geçidi var,
Many an unseen pass lies there,
Beyin kaynatan pus içinde,
In a haze that boils the brain,
Han geçmemiş çöl gelir.
Comes a desert no khan has ever crossed.
Kimi yerde göz erişmez,
In places where the eye cannot reach,
Çalkanıp yatan göl gelir.
Comes a lake that churns and heaves.
Can görünmez, göz kamaşır,
No soul is seen, the eye is dazzled,
Yine nice yıl yol gidersen,
If again you journey many a year,
Tam sayılı altı ay bol yürürsen,
If you walk abundantly six full counted months,

Kaygı çekmeden yol alırsan,
If you travel on without sorrow,
Gözün ermediği puslukta,
In the haze beyond the eye's reach,
Görürsün, ucu Kara-Kum,
You will see its edge, the Kara-Kum,
Gün hesabıyla yirmi gün,
Twenty days by the reckoning of days,
Kaynar sıcak çöl odur.
That is the seething, scalding desert.
Kazanı kuma koysalar,
If they set a cauldron on its sand,
Guruldayıp kaynayıverir.
It rumbles and bursts into boil.
Bir şey deyip demeden,
Before a single word is spoken,
Kaşık kadar suyu kalmaz,
Not a spoonful of its water remains,
Sürünüp yılan varmamış,
No serpent has crawled its way there,
Kulan orada oyun kurmamış.
No kulan has frolicked upon it.
Sarı izine ot bırakıp,
Leaving grass upon its yellow trail,
Uçan kuzgun yorulup düşmüş,
The flying raven wearied and fell,
Sarara sarara kovalamışım.
Paling and paling, I gave chase.
İnsanoğlu da kuzgun gibi bitkin düşmüş.
The son of man too fell spent like the raven.
Kurumuş izine ot koyup,
Laying grass upon its dried-out trail,
Âdemoğlu kulları,
The slave-born sons of Adam,
O kurnazı kovalayıp kalmışım,
I have kept chasing that cunning one,
Bakanın gözü kamaşır.
The onlooker's eye is dazzled.

Gece gündüz yel gibi gidip,
Kuğu uçsa, kulağı,
Celmoguz oğlu o kâfiri,
Kulan bassa, tuynağı,
Yanıp gider o çölde – der,
Kanadı olan mahluk bile.
Uçan kuş uçup varamamış,
Her canlı, her mahluk,
Oraya düşse sağ kalmamış,
Beyin kaynatan sıcakta
Pislik kokan bir leş kokusu var.
Oradan kurtulup çıkınca,

Aşık kemiği kadar dağı var,
Çukurlaşmış derin koyağı var.
Gören gönlünü kaptırır,
Ala geçitte Ala-Too,
Heybetle sırtı görünür.

Going night and day like the wind,
Should a swan fly over, its ear,
That infidel son of Celmoguz,
Should a kulan tread there, its hoof,
Burns away in that desert – they say,
Even a creature blessed with wings.
No flying bird has flown across it,
Every living thing, every creature,
That fell there never came out alive,
In the heat that boils the brain
There hangs the stench of a reeking carcass.
When you escape and come forth from there,
It has mountains small as knucklebones,
It has hollowed, deep ravines.
Whoever sees it loses his heart,
At the dappled pass, the Ala-Too,
Its ridge looms up in majesty.

İşte o Ala-Too, o yerdir,
Ala-Too'yu yurt edinen,
Ünlü boz yeleli Semetey,
Arayıp varırsan, o yiğit oradadır.
Ben Talas'ta yatarken,
Bilgece sözlere tutuldum.
Keramet dolu değerli söz,
Gelin, senden kurtuldum» –
Deyip, böylece Acıbay,
Sefer edip yola çıkıp,
Yerin tarifini sağlamca söyleyip,
Yurdumuz Talas'tır deyip,
Böylece yola koymuştur.
Sözün sonu, nişan sözü,
Semetey'den mektup alıp,
Anlatılan destan pek ilginçtir,
İşte bu işin yüzünden
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Beni aş toyundan kovup yol salıp,

That Ala-Too, that is the place,
He who made the Ala-Too his homeland,
The famed grey-maned Semetey,
If you seek and go, that hero is there.
While I lay in Talas,
I was seized by words of wisdom.
A precious word full of wonder,
Bride, I am delivered of you» –
Saying thus, so Acıbay,
Setting out upon the journey,
Telling firmly the description of the place,
Saying our homeland is Talas,
Thus set her upon the road.
The end of the word, the word of the token,
Taking the letter from Semetey,
The tale that is told is a wondrous thing,
And it was because of this affair
That Sarıbay, son of Celmoguz,
Drove me from the memorial feast and set me on the road,

Nice atışmalar ettim.
Yel ile kovalayıp coştum.
Belende'nin geçidinden,
Perilerin oynadığı yerinden.
Perizat Çürök'e,
O namlı kavga kargaşasına,
Bey padişah hatuna,
Dimdik duran kâfire,
Tam oradan rastladım.
Bunu varandan söz işitip,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Boz yeleli arslanın soyunu,
Kuşatıyor diye duyup,
Bir işimden, iki işim çıktı,

Many a skirmish did I wage.
I raced in fury, chasing with the wind.
From the pass of Belende,
From the place where the peris play.
Perizat Çürök,
Into that famed tumult of battle,
The bey-padishah lady,
The infidel standing bolt upright,
It was right there I came upon him.
Hearing word of this from one who came,
Sarıbay, son of Celmoguz,
The seed of the grey-maned lion,
Hearing that he lays siege upon it,
From one task of mine, two tasks arose,

Dilediğim kocam Semetey,
Boğuşacağım Sarıbay,
Belli kocam Semetey,
Yüzleşeceğim Sarıbay.
Ay gönüllüye helal eş olup,

The husband I desired is Semetey,
The one I shall grapple is Sarıbay,
My destined husband is Semetey,
The one I shall confront is Sarıbay.
Becoming lawful wife to the moon-hearted one,

Kendim varmaya geldim,
Haykırtırım o haramiyi,
Sürüp halktan kovmaya.
Bol bol atışma etmeye,
Ecelin olası okundan
Ay gönüllü töre bahadırı,
Sarıbay'ın elinden
Kurtarıp almaya geldim.
Babamdan kalan Celcetpes,
Ayçürök gökte, ben yerde,
Atı yorup yol alıp,
Az değil, çok yürüyüp,
Celcetpes'e kamçı vurup,
Yol yürüyüşüne başladım.
Yiğit için gayrete geldim,
Erimin gittiği el için,
Canımı kıl ucuna bağlayıp bıraktım.

I came to go to him myself,
I shall make that brigand howl,
To drive him hounded from the people.
To wage skirmish upon skirmish,
From the likely arrow of death
The moon-hearted töre bahadır,
From the hand of Sarıbay
I came to rescue and deliver him.
Celcetpes, left me by my father,
Ayçürök in the sky, I on the earth,
Wearying the horse, pressing the road,
Walking not a little but much,
Laying the whip upon Celcetpes,
I began the long road's march.
For the hero I was stirred to zeal,
For the land where my husband went,
I bound my life to a hair's end and let it hang.

Geyik gibi boynunu büküp,
Bozuk dere tepe gelince,
Dizgin çekmeden dörtnala sürüp,
Akıl kaçıp, nur gidip,
Aradan bunca gün geçip,
Ben Talas'a gelmişim.
Arada Bakay, Kanıkey,
Aracı oluverdikten sonra,
Bahadır boz yeleli, ay gönüllü arslan,

Nikâh kıyıp aldıktan sonra,

Yanan yürek yatıştı,
İçteki dertlerin hepsi açıldı,
Bir keyfe daldılar,
Bir döşekte yattılar,
Bir yudum suyunu bile almayan.
Geniş göğüslü, sarp yolda,
Binildiğinde sarsılmayan endamlı,
Akına sürülse yorulmayan,

Bowing its neck like a deer,
When broken gully and hill arose,
Galloping on without drawing rein,
Mind fleeing, radiance fading,
So many days passing between,
I have come to Talas.
With Bakay and Kanıkey between us,
Once they had become go-betweens,
The bahadır grey-maned, moon-hearted lion,

Once he had wed me by nikâh and taken me,

The burning heart was stilled,
All the griefs within were opened,
They sank into delight,
They lay upon one bed,
Who takes not even a single sip of water.
Broad-chested, on the sheer road,
Shapely, unshaken when ridden,
Unwearied when driven on the raid,

Kanadı var bu hayvanın,
Geniş yaratılmış bir can,
Endamlı tulpar ata binip,
Tulparın başını çevirdi şimdi.
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Dişi arslan, üstün bir şir,
Yırtıcıların biri de budur.
İnsandan başka türlü kürk giymiş,
Kalpağının eteği,
On iki kulaç imiş.
Kulak duymuş, göz görmüş,
Alp Kuyalı derlermiş.
O Kuyalı pehlivanın,
Celmoguz oğlu kâfire
Teke tek çıkacak kavgası var,
Dilediğine bu dahi,
Gazaya çıkma vaktidir.
Buluşacağı geniş meydan,

This beast is possessed of wings,
A soul created broad and vast,
Mounting the shapely tulpar steed,
She turned the tulpar's head just now.
Kuyalı, daughter of Kayıpçal,
A lioness, a peerless shir,
She too is one of the beasts of prey.
She wore a fur unlike any human's,
The skirt of her tall kalpak
Was twelve fathoms round, they say.
Ears have heard it, eyes have seen,
Alp Kuyalı they called her.
That pehlivan Kuyalı
Has her single combat to wage
Against the infidel son of Celmoguz,
For this one too, as she desired,
It is the hour to ride to holy war.
The wide field where they shall meet,

Yüzleşeceği geniş vadiden,
Pirinç zurnadan çınlatıp,
Serçe uçmaz koyak vadiden,
Zırhı dağ gibi görünen,
Bahadırlar ölümden korkmaz,
Görenin gönlü kapılırdı.
Kız arslan, yaman şir,
Gazaya çıktığı yer orası.
Boğuşacağı Sarıbay,
Çarpışmanın hali şöyledir.
Bunun çoğu yalan, çoğu gerçek,
Görüp gelen kimse yok.
Yarısı uydurma, yarısı gerçek,
Yanından gelen adam yok.
Yaradan'ın kendisi bilmezse,
Atanızın destanını,
Söylemesek olur mu,
Yitip gitmiş yiğidi,
Destan ettim eğlenceye.
Yaptıklarını anlatıvermeye.
Yalanını gerçeğini kim bilir,
Yaradan Kuday bir bilir.

From the broad valley where they shall face,
Ringing out from the brass zurna,
From the ravine valley no sparrow crosses,
Her armour looming like a mountain,
Bahadırs do not fear death,
Whoever saw her was captivated.
Maiden lion, fearsome shir,
That is the place she rides to holy war.
The Sarıbay she is to grapple,
Such is the manner of the combat.
Much of this is lie, much is truth,
None has seen it and come back.
Half is invention, half is true,
No man has come from beside it.
If the Creator Himself knows not,
The epic of your forefather,
How could we leave it unsung,
The hero who has passed away,
I made it an epic for delight.
To recount the deeds he wrought.
Who knows its lie from its truth,
The Creator Kuday alone knows.

Yanında duran adam yok,
Bugün var, yarın yok.
Sonu dardır, pek tuhaftır,
Böylesi türlü türlü, değersiz dünya.
Kız Kuyalı, er pehlivan,
Karaltısı dağ gibi görünüp,
Gönlü dalgalanıp coşmuş,
Zırhını kuşanıp,
Bahadırdan doğma erkek gibi,
Bahadır kadın sevinip,
Görenin gönlü kapılıp,
Endamı dağ gibi o bahtsız,

Gök yüce dağ gibi görünüp,
Türlü hallere bürünen o kadına,
Koruyucu ruhları tam dokuz,

No man stands at one's side,
Here today, gone tomorrow.
Its end is narrow, passing strange,
Such is this motley, worthless world.
Maiden Kuyalı, valiant pehlivan,
Her silhouette looming like a mountain,
Her heart billowed and surged,
Girding on her armour,
Like a man born of a bahadır,
The bahadır woman rejoicing,
Whoever saw her was captivated,
Her frame like a mountain, that ill-fated one,

Looming like a lofty sky-blue mountain,
That woman of many shifting guises,
Her guardian spirits, nine in full,

Koruyup gelip durmuştur.
Yanı sıra yürüyen boz kaplan,
Bundan alımlı bir can olmaz.
Koruyucuları görünüp,
Tulparın başını çevirmişti.
Kayıpçal'ın pehlivanı,
Dua isteyip durmuştu.
Düşünceye dalıp bölünüp,
Kötülük ile iyilik
Gözünün önünde görünüp,
Han ile halk, kalabalık el,
Genzi tüttü, içi yandı.

«Dilersen sözü kendin bil,
Geniş Celpiniş, ulu yurt,
Yerim uzakta kalmıştı.
Göbeğimin kesildiği, kirimin yunduğu,

Toprağında emeklediğim,
Küçük yaşta oynadığım,
Elim uzakta kalmıştı.
Boz kuytudaki yalçın uçurum,
Kestirip çıkılır yol değil.
Celmoguz oğlu kâfir,
Oyun edilecek düşman değil.
Çakmak alevinin koru sönmez,
Azgın kudurmuş domuza,

Boğuşmaya girse el kâr etmez.
Suya atsan batmayan,
Kora atsan yanmayan,
Kimsenin boğuşmayı göze alamadığı,
Bahadırlığı bir başka,
Sayılan zehri bir başka,
Asil idim, yıprandım.
Hayvana çalar o itle,
Boğuşa boğuşa bittim.
Çarpışa çarpışa yoruldum,
Yüz yüze gelip yakındım,

Have ever come to shield her.
The grey tiger padding at her side,
No soul could be more comely than this.
Her guardians showing themselves,
She had turned the tulpar's head.
The pehlivan of Kayıpçal
Had stood beseeching blessing.
Sinking into thought, divided,
Evil and goodness both
Appearing before her eyes,
Khan and people, the thronging land,
Her nostrils smoked, her heart burned within.
«If you wish, know the word yourself,
Wide Celpiniş, mighty homeland,
My place had been left far away.
Where my cord was cut, where my birth-blood was washed,
Where I crawled upon its soil,
Where I played in tender years,
My land had been left far away.
The sheer cliff in the grey hollow
Is no road to be scaled by shortcut.
The infidel son of Celmoguz
Is no foe to be made sport of.
The ember of the flintspark never dies,
Against the raging, rabid boar,

No hand prevails that grapples him.
Cast into water, he does not sink,
Cast onto embers, he does not burn,
He whom none dares grapple,
His valour is of another order,
His reckoned venom of another order,
Noble I was, and I was worn away.
With that dog who is more beast than man,
Grappling and grappling, I was spent.
Clashing and clashing, I grew weary,
Coming face to face, I drew near,

Yüzleşe yüzleşe daraldım.
Güreşe başlayıp döküldüm,
Güçlü ahmakla boğuşup,
Coşkun canımdan umut kestim.
Engebeli, geniş sırtlar,
Nice aşılmış yoldu.
Hayvana çalar o haramiyi,
Nice kez mızraklamış eldi bu.
Güç kuvvet elverirse,
Vuruşup ikiye böleriz.
Gücümüz kâfire yetmezse,

Ne yazıldıysa görürüz.
Ben pehlivan Kuyalı,
Saklandığım geçidimden,
Sizler için gelmişim.
Benim yurdumun aslı Celpiniş,
Yerim uzakta kalmıştı.
Yetkin yurdum, akraba elim,
Elim uzakta kalmıştı.
Kaleli korunak, sur idim,
O yurdun hepsine
Meyve olan bendim.
O zavallı el, o çaresiz yurt,
Onlara ata olup
Ana gibi kollayıp sakladım.
Ele düşman ordu gelse,
Perişan edip vurmuştum.
Gönülden söylediğim sözüme,
El beni özledi.

Özlemesinin sebebi şu,
Boran boran gün yağsa,
Varlıklı yurdumun hepsine,
Boz keçeden sağlam dam idim,
Kız padişah, han idim.
Halk içinde canım kurban,
Kara yüce kaya gibi vardım.
Halka zor bir iş gelse,

Confronting and confronting, I was pressed.
Beginning to wrestle, I was thrown,
Grappling with the mighty fool,
I lost hope of my surging life.
The rugged, wide-backed ridges
Were roads crossed many a time.
That brigand more beast than man,
This hand has speared him many a time.
If strength and power suffice,
We shall strike and split him in two.
If our strength avails not against the infidel,
We shall see what has been written.
I, the pehlivan Kuyalı,
From the pass where I lay hidden,
For all of you have I come.
The root of my homeland is Celpiniş,
My place had been left far away.
My perfect homeland, my kindred people,
My land had been left far away.
I was fortress, refuge, rampart,
To all of that homeland
It was I who was the fruit.
That wretched people, that helpless land,
Becoming a father to them
I sheltered them like a mother.
If an enemy host came against the land,
I struck them into rout and ruin.
To the word I spoke from the heart,
The people longed for me.

The reason for their longing is this,
Though the day rained storm on storm,
To all my prosperous homeland
I was a sound roof of grey felt,
I was maiden padishah, I was khan.
My life an offering among the people,
I stood like a black towering crag.
If hardship came upon the folk,

	Mızrak uzatıp öne geçerdim,	*I thrust my lance and rode to the fore,*
	Önüne varıp karşılardım.	*I went before it and met it head-on.*
	Öfkem iyice kabardığında,	*When my wrath had fully swollen,*
	Kıyımı yaman koparırdık.	*We wrought a dreadful slaughter.*
	Yurda bela iş edilse,	*If calamity was worked upon the homeland,*
60380	Ele zorluk, güçlük gelse,	*If hardship, trouble came upon the people,*
	Avuç avuç azabını,	*Its torment by the handful*
	Biz yüklenip alırdık.	*We took and bore upon ourselves.*
	Issız kaldı elimiz,	*Desolate was left our land,*
	Gerçekten bölündü gönlümüz.	*Truly sundered was our heart.*
	Boğuştuğum Sarıbay,	*The Sarıbay I have grappled,*
	Atın başını çevirириz.	*We turn the horse's head.*
	Bahadır boz yeleli, benim için,	*Grey-maned bahadır, for my sake,*
	Emanet canı feda ederiz,	*We offer up the life held in trust,*
	Kaza gelirse öleyim.	*If doom should come, let me die.*
60390	Gücümüz varıp el yetmezse,	*If our strength goes forth and the hand falls short,*
	Celmoguz oğlu kâfire	*To the infidel son of Celmoguz*
	Bir güzel gösterelim.	*Let us give a fine display.*
	İçime giydiğim ok geçmez zırh,	*The arrow-proof armour I wear within,*
	Atışan şanlı bir candı.	*Was a glorious soul in the exchange of fire.*
	Celmoguz oğlu kâfiri	*The infidel son of Celmoguz,*
	Alt edegelen eldi bu.	*This was the hand that ever bested him.*
	Vuruşa vuruşa bunalttık,	*Striking and striking, we wore him down,*
	Kovalaşa kovalaşa günler geçirdik.	*Chasing and chasing, we passed the days.*
	Kıyasıya çekişip yıprandık,	*Contending fiercely, we were frayed,*
60400	Alt edemeden kocaldık.	*Unable to best him, we grew old.*
	Vuruşa vuruşa yorulduk,	*Striking and striking, we grew weary,*
	Ala yüce geçit, geniş sırt,	*The dappled lofty pass, the wide ridge,*
	Sürülmeden varılır yol değil.	*Is no road reached without hard riding.*
	Celmoguz oğlu kâfir,	*The infidel son of Celmoguz*
	Ucuz sanılacak düşman değil.	*Is no foe to be counted cheap.*
	O soysuz bahadırın huyundan,	*Of that base-born bahadır's nature,*
	Elli kez gördüm o haraminin yaptığını.	*Fifty times have I seen what that brigand has done.*
	Nice kavga, nice bozgun,	*Many a battle, many a rout,*
	Celpiniş'in ovasında,	*On the plain of Celpiniş,*
60410	Geniş vadinin boyunda,	*Along the length of the broad valley,*

Gönlüne haramlık düşüp,
Altı kez girip saldırdı,
Özgür yatan elime.
Celmoguz oğlu haraminin,
El bozan kâfirin,
Alacağını alıp kaçmadım,
Heybedeki ganimeti saçmadım,
Kula atını kovalayıp kaçmadım.
Kudurup kavga çıkaracak gibi,
Tam karşısında dil uzatıp,
Zorbalık önünde dil uzatıp,
Zorbalıkla vurup açmadım.
Özgür yatan elimi,
Nice kez bozdu huzurumu,
Perişan etti yılkımı,
Ürkütüp dağıttı yurdumu,
Hanlığımı kargaşaya verdi,
Canımı kavurup kararttı,
Celmoguz oğlu geliyor – diye,
Yurdum belaya düşmüş,
Canım ona kurban olsun.
Söylenecek nice sözüm var,
Deşilecek nice öcüm var.
Baş kesişip kan döktüğüm,
Kökümden beri öcüm var.
Geceki lafı koca bir yaygara,
Tükenmeyen kini var.
Huyu kaba, pek kötü,
O kahrolası domuzun
Tükenmek bilmez lafı var.
Zulmü belli olup,
Domuz canından umut kesip,
Keseñ geçidini aştığında,
Celpiniş'ten ne zaman olsa
Sınamışım yürük atı,
Ardından kovaladıkça,

Başlatmışım kargaşayı,
Bedelini ödetmişim.

Foul intent falling upon his heart,
Six times he broke in and attacked
My land that lay at liberty.
The brigand son of Celmoguz,
The infidel who ruins the land,
I did not seize my due and flee,
I did not scatter the spoils in the saddlebag,
I did not chase his dun horse and run.
As though raging to raise a brawl,
Wagging my tongue right in his face,
Wagging my tongue before his tyranny,
I did not strike and breach him by force.
My land that lay at liberty,
Many a time he broke my peace,
He threw my herds into ruin,
He startled and scattered my homeland,
He cast my khanate into chaos,
He seared and blackened my soul,
The son of Celmoguz is coming – they cried,
My homeland fell into calamity,
May my life be its offering.
Many a word have I yet to speak,
Many a vengeance have I yet to unseal.
For heads struck off and blood poured out,
My vengeance runs from my very root.
His talk of the night is one vast clamour,
His hatred knows no end.
His nature coarse, exceeding vile,
That accursed swine
Has talk that never knows an end.
His tyranny made manifest,
Despairing of the swine's own life,
When he crossed the pass of Keseñ,
From Celpiniş, whenever it might be,
I have tested the swift-paced steed,
Each time I chased upon his heels,

I have set loose the turmoil,
I have made him pay the price.

Kakırlık çölünü dolaşıp,
Halk içindeki o haramiyi,
Nice kez mızraklayıp yaraladım.
Eteğini yere değdirmeden,
Celpiniş'te durdurmadan,
Kendi etti, ben kovdum,
Kavurup halkını vurmuşum,
Boğuşmaya çıkarsan söylemişim.
Kaç kez kudurganlığını gidermişim,
Hükmedip elini ezmişim.
Sıkıca tutup yakaladım mı,
Ezelden gelen cinini kakmışım.
Elimle, ah canım benim,
Nice kez halkını vurmuşum.
Sarıbay oğlu kâfirin,
Kadim şehri yerle bir oldu.
Bu ettiği işler,
Yüzü soğuk iş oldu.
Herhangi bir zaman gelir,
Dersek ahir zamandır,
Celmoguz'un kâfiri işte.
İyice kudurmuş domuza,
Yoldaşlık kanımı veririm.
Kudurmuş meğer o yüzsüz,
Bununla bir kapışıp göreyim.
Azıtmış zehirli kâfire,
Kocasız kadın veririm.
Azıtmış besbelli bu kâfir,
Bir çarpışıp göreyim.
Babam Bakay ihtiyar,
Padişahmış, evliyaymış,
Duanı ver de alayım,
Basıp kavga salayım.
Takdir gelirse öleyim,
Arslan doğmuş Külçoro,
El üstünde tutulan er Seytek,

Şir namlı iki arslan,
Bunlardan başka taş yürek,

Roaming the desert of Kakırlık,
That brigand amid the people
I have speared and wounded many a time.
Never letting his hem touch the ground,
Never letting him halt in Celpiniş,
He wrought it himself, and I drove him out,
I have scorched and struck his people,
Come out and grapple, I have told him.
How many times have I quelled his frenzy,
I have ruled over him and crushed his land.
Whenever I seized him fast in my grip,
I have driven out his demon of old.
With my own hand, ah my dear soul,
Many a time have I struck his people.
Of the infidel son of Sarıbay,
The ancient city was razed to the ground.
These deeds that he has done
Became deeds of a cold face.
Whatever hour may come upon us,
If we say it, this is the end of days,
Behold the infidel of Celmoguz.
To the swine gone wholly rabid,
I give my blood in fellowship.
Rabid indeed is that shameless one,
Let me close with him once and see.
To the infidel run wild with venom,
I give myself, a husbandless woman.
Run wild for certain is this infidel,
Let me clash with him once and see.
My father Bakay the ancient,
He was padishah, he was a saint,
Give me your blessing, let me take it,
Let me bear down and loose the battle.
If fate decrees it, let me die,
Külçoro, born a lion,
Er Seytek, borne high upon the people's hands,
Two lions famed as shirs,
Besides these, stone-hearted,

İkiz arslan, iki şir,
Yoldaşlığa verirsen alayım.

Yolu açık giden kâfire,
Büyük kavga, ulu gürültü,
İşte böyle dalıp salayım.
Kıyıp ver bu iki şiri,
Dilediğim işte budur.
Yoldaş edinip alayım,
Yolda kalırsam desteğim,
Ölüp kalırsam gömenim.
Sağlıkta göreceğim,
İnişte dayanağım,
Yokuşta desteğim.
Öne salsam ak yolum,
Sürüp gitse sağ kolum,
Dibinde yıldız gibi yol göstereni,
Biri oğlum, biri kardeşim,
Görüp duracağım gerçek günüm.
Kopup kalsam ular kuşum,
Çarpışmaya girse bu ikisi,
Kan revan döken şahbazım.
Yüzleşene karşı yiğidim,
Belime kuşak erenim.
Ak çeliğin soyu,
Heybeti yüce, zehri güçlü,
Arslan şirin soyu.
Köklü mazar çınarım,
Bulunmaz şahbazım.
Alnımdaki talihim,
Alın yazımda sığınağım.
Gözümü yumsam görecek olanım,
Başa zor gün düşerse,
Yoldaş olup veririm kendimi.
Sağlığımda yanımda duranım,
Zavallı yengen öldü – diye,
Takdir gelirse feryat eder,
Gözünü açıp göreyim,

Twin lions, two shirs,
If you grant them in fellowship, let me take them.
Against the infidel whose road runs open,
Great battle, mighty uproar,
Thus let me plunge and loose it.
Grant me these two shirs in sacrifice,
This is the very thing I desire.
Let me take them as companions,
If I am stranded on the road, my support,
If I die and lie fallen, my buriers.
In health, the ones I shall behold,
On the descent, my mainstay,
On the climb, my support.
If I send forth my white road ahead,
If my right arm drives onward,
The one who guides like a star at its base,
One my son, one my brother,
My true day that I shall live to see.
If I am cut off, my ular bird,
If these two enter the fray,
My şahbaz who pours out streaming blood.
My hero against whoever confronts me,
My saint-warrior, the sash at my waist.
The seed of white steel,
Majestic in awe, mighty in venom,
The seed of the lion shir.
My deep-rooted plane tree of the shrine,
My şahbaz beyond all finding.
The fortune upon my brow,
The refuge written in my fate.
The one who will see when I close my eyes,
If a hard day falls upon my head,
I give myself as companion.
The one who stands by me while I live,
Your poor sister-in-law is dead – crying,
If fate decrees, will raise the wail,
Let me open my eyes and see him,

Ak arslan dayanağım,
Kıraçtaki gölgelik çınarım.
Ulu ihtiyar, kalabalık el,

Karaltı edindiğim şahbazım.

Armağanı ele verdikten sonra,
Bütün dileği derin düşünce,
Bunu Kuday verdikten sonra,
Boğuştuğum Sarıbay,
Çarpışacağım düşman böyledir.
Gazaya çıktığım yer budur,
Büyük küçük, ihtiyar genç,
Dinleyin, söylediğim söz budur.
Gönlün bütün derdi yatıştı,
Boz yeleli arslana kavuşup,
Gözüm ferahlayıp açıldı.
Kederli yürek açıldı,
Kaygının hepsi yatıştı.
Talas'ta kurulmuş bağ oldu,
Alnıma devlet kondu.
Dilediğim ele geçtikten sonra,

Boğuşmayı sertçe salayım.
Celmoguz oğlu kâfirden,
Sağ kolumu azaptan,
Belası eksik olmayan haramiden,
Kargaşa salan haramiden.
Onu güçten düşüreyim,
Ağalar yengeler, ihtiyar genç,

Ay gönüllü töre, değerli dost,
Duanı ver de alayım.
Celmoguz oğlu koca kâfire,
Yaman bir kavga salayım» –
Deyip, böylece Kuyalı,
Ok geçmez kürk giyip,
Ok yetişmez ata binip,
Oynatarak çıktı teke tek dövüşe,

My white lion, my mainstay,
My shading plane tree on the barren steppe.
Mighty elder, thronging people,

My şahbaz whose shadow I have made my shelter.
After the gift is given to the people,
All her desire a deep reflection,
After Kuday has granted this,
The Sarıbay I have grappled,
Such is the foe I shall meet in battle.
This is the place I ride to holy war,
Great and small, old and young,
Listen, this is the word I speak.
All the heart's grief has been stilled,
Reunited with the grey-maned lion,
My eye has cleared and opened wide.
The sorrowing heart was opened,
Every care of mine was stilled.
It became an orchard planted in Talas,
Fortune alighted upon my brow.
Now that my desire has come into my hands,
Let me loose the grappling fiercely.
From the infidel son of Celmoguz,
My right arm from its torment,
From the brigand whose plague never ceases,
From the brigand who sows turmoil.
Let me break him from his strength,
Elder brothers, sisters-in-law, old and young,
Moon-hearted töre, precious friend,
Give me your blessing, let me take it.
Upon the huge infidel son of Celmoguz,
Let me loose a dreadful battle» –
Saying thus, so Kuyalı,
Donning the fur no arrow pierces,
Mounting the horse no arrow overtakes,
Rode out prancing to single combat,

Can silahını kuşanıp,
Manas'tan kalan Zulpukor,
Boz yeleliden isteyip onu alıp,

Sapı çelik mızrak alıp,
Meydana doğru yönelip,
Kuyalı çıktı teke tek dövüşe.
Gerçek takdir ölmekse eğer,
Sinek kadar canı yurt için

Kurban edip vermeye,
Serçe uçmaz geniş vadiye,
Sessizce uzanan düz yere,
Kara engebeyi görmeye,
Celmoguz oğlu domuzun

Gaza edeceği yerine.
Deve gibi yürük Celcetpes,
Dizginini çekip başını çevirmişti,
Hayvandan üstün tulparın,
Görünüşü şöyledir.
Kası boğa beli gibi,
Yürüyüşü bozkır yeli gibi.
Kuyruğu seyrek, yelesi var,
Endamı böyledir bu hayvanın,
Bulut gibi uçar bu hayvan.
Kıvrılıp kuyruk savuran,
Doksan gün çölde yol gitse,

Bir tutam ot koparıp yemeyen.
Savaşta binip köpürterek,
Büyük Talas'ı yurt edinmişti.
Celmoguz oğlu değil yalnız,
Kara kurt gibi Kakançı,
Kara Mancu soyu,
Kara Kıtay, Talas'ı
Basıp gelip de yenememişti.
«Atasından dedesi,
Soyundan sopu,

Girding on her soul's weapon,
Zulpukor, left from Manas,
Begging it of the grey-maned one and taking it,
Taking the steel-hafted lance,
Turning her face toward the field,
Kuyalı rode out to single combat.
If true fate decrees she die,
Her fly-small life for the homeland

To offer up in sacrifice,
To the broad valley no sparrow crosses,
To the flat land stretching in silence,
To behold the black rough country,
To the place where the swine son of Celmoguz
Would wage his holy war.
Celcetpes, swift-paced as a camel,
She drew the rein and turned his head,
Of the tulpar that excels all beasts,
Such is the aspect to behold.
His muscle like the loin of a bull,
His gait like the steppe wind blowing.
His tail is sparse, he has his mane,
Such is the frame of this beast,
This beast flies onward like a cloud.
Curling and swishing his tail,
Though he go ninety days through the desert,
He crops not a single handful of grass.
Ridden into war, worked to a lather,
She had made great Talas her homeland.
Not the son of Celmoguz alone,
Kakançı like the black wolf,
The line of the black Mancu,
The Kara Kıtay, upon Talas
Had marched, yet never conquered it.
«From his father, his grandsire,
From his lineage and stock,

Soğuk bağırlı düşman yenememişti.
Sarıbay gibi nice can,
Basıp gelememişti o soğuk bağırlılar.

Basıp gelen han ölmüştü,
Boğuşan canların hepsi ölmüştü.
Kökü çınar gibi yerleşmişti.
Karşı gelen onmamıştı.
Aziz arslanın soyunu,
Kendime dayanak edineyim.
Han soylunun oğluna,
Çarpışan düşmana,
Çarpışmayı sertçe salayım.
İkisini yoldaşlığa verirsen,

Armağan diye belime kuşanayım,
O uğursuz yaban domuzunu
Medine'nin beş bucağında,
Beş kez döndürüp kovalayayım.

Varını yoğunu döktürüp,
Uzaktan durup saldırtıp,
Dört bir yandan bağırtıp,
Durmadan savaş narası attırıp,
Gücü tükenene dek haykırtıp,

Elimden gelirse o domuzun
Gerçekten çaresini tüketip,
İnatlaşan düşman gibi – diye,

Gerçek ecelini yetiştiririm.
Soluk soluğa mızrak uzatalım,
Yalnızlık düşerse iş zordur.
Celmoguz oğlu kâfirden,
Öç alıp gaza edelim.
Gücü kuvveti yerinde kâfirin,
Tutup belini bükelim.
İşte can düşmanın – diye,
Yaradan gayret verirse,

No cold-hearted foe had conquered it.
Many a soul like Sarıbay,
Those cold-hearted ones could not march upon it.
The khan who marched upon it died,
All the souls who grappled with it died.
Its root had settled like a plane tree.
Whoever opposed it never prospered.
The seed of the blessed lion,
Let me make my own mainstay.
Upon the son of khanly blood,
Upon the foe who joins the clash,
Let me loose the clash with fierceness.
If you grant the two of them in fellowship,

Let me gird them at my waist as a gift,
That ill-omened wild boar
Through the five quarters of Medine,
Let me turn and chase him five times round.
Making him spill all he owns,
Making him charge from far away,
Making him bellow from all four sides,
Making him roar war cries without cease,
Making him howl until his strength is spent,
If it lies within my hand, that swine,
Truly exhausting all his remedy,
Like an enemy locked in stubbornness – saying,
I shall bring his true appointed death.
Breath upon breath let us thrust the lance,
If loneliness befalls, the task is hard.
From the infidel son of Celmoguz,
Let us take vengeance and wage holy war.
The infidel whose strength stands firm,
Let us seize him and bend his back.
Behold your mortal foe – saying,
If the Creator grants us zeal,

Kara aygıra yükleyelim.
Kendi sataşan kâfire,

Soyunu kırıp geçiririm – diye,

Doğranası o bahadır bozuntusuna,

Bahadır taslağı belaya,

Kendini beğenmiş o geberesiceye,

Zalimin kara gözüne,
Dört bir yandan gürültü salıp,
Nara atıp geçelim.
Kıl kadar görmeden şu fani canı,
Kırışa kırışa gidelim.
Yer bulanıp toz olsun,
Vardığımız yerler kan olsun.
Kalmadan şu fani can kırılsın,

Domuzun azgınlığını,
Olduğu gibi geri veririz.
Domuzun dilediğini,
Boğuşmayla basıp verelim,

Amansız ecel yetişirse ölelim.

Yol gösteren kaplana,
Kavuşmayı görelim.
Doyasıya çekişip.
Aziz kanı döküşüp,
Kasları koparırcasına asılıp,
Dizgin çevirmeden vuruşup,
Bozguna boğuşup vuruşup,
Hükmüm geçer sandım, tutuştum.

Bahadır taslayıp o bela,
Nice zamandır sataştı.
Namus için, ar için,

Let us load him on the black stallion.
Upon the infidel who himself gave provocation,
I shall cut down his seed root and branch – saying,
Upon that counterfeit bahadır fit for carving,
Upon that calamity, that sham of a bahadır,
Upon that conceited wretch marked for death,
Upon the tyrant's black eye,
Loosing uproar from all four sides,
Let us pass by roaring our war cry.
Counting this mortal life not worth a hair,
Let us go mowing and mowing them down.
Let the earth be churned to dust,
Let the places we reach run with blood.
Let this mortal life be cut down sparing none,
The rampage of the swine,
We shall return exactly as it was.
Whatever the swine desires,
Let us press it down with grappling and give it,
If merciless death arrives, let us die.

The tiger who shows the way,
Let us live to see that meeting.
Contending to the heart's content.
Shedding blessed blood together,
Straining as if to tear the muscles loose,
Striking without turning rein,
Striking, grappling into rout,
I thought my word would rule, and I closed in.
Posing as bahadır, that calamity
Has provoked us this long while.
For honour's sake, for shame's,

Yiğit, düşmandan ölmez mi» –
Deyip, böylece kız pehlivan,
Tulparın başını çevirmişti.
Savaşa çıkmak bizde var,
Üç canı vermek sizde var,
Dilediğinin tam sırasıydı.
Bir karartıp boğuşayım – diye,
Şahbaz nişanlı geçidi bulup,
Sığınılacak yeri bulup,
Boğuşup savaş edilir – diye,
Dilediğim buydu işte.
Bahadır taslayan kâfire,
Pehlivan taslayan ustaya,
Bileği kalın er kişiye,
Bir gösteri yapayım – diye,
Dilediğim buydu işte.
Benim dilediğim Semetey,
Yüzüm aydınlanıp açıldı.
İçimdeki arzu dindi.
Dilediğime kavuştum,
Boğuşacağım Sarıbay,
Sert bir kavga salarım».
Böyle söyleyip Kuyalı,
Celcetpes'in başını çevirmişti,
Er Külçoro ile Seytek'i
Yoldaşlığa isteyip durmuştu.
İşte o zaman Semetey,
Baban Bakay ile Kanıkey,
Çekiştiği Sarıbay,

Does a hero not die by the foe» –
Saying thus, the maiden pehlivan
Had turned the tulpar's head.
To ride to war is ours to do,
To give three lives is yours to grant,
It was the very season of her desire.
Let me darken once and grapple – saying,
The şahbaz finding the appointed pass,
Finding the place of refuge,
Grappling, war is waged – saying,
This was the thing that I desired.
To the infidel who poses as bahadır,
To the master who poses as pehlivan,
To the thick-wristed man of might,
Let me make a show of arms – saying,
This was the thing that I desired.
My heart's desire is Semetey,
My face has brightened and opened wide.
The longing within me was stilled.
I have attained what I desired,
The Sarıbay I shall grapple,
I shall loose a fierce battle upon him».
So speaking, Kuyalı
Had turned Celcetpes' head,
Er Külçoro and Seytek
She had kept asking for in fellowship.
It was then that Semetey,
Your father Bakay and Kanıkey,
The Sarıbay of their contention,

Belalı zorluk işte böyleydi.
Dediğine razı oldular şimdi,
Şay ruhların koruduğu çoroyu,
Deve gibi güçlü Buurulat'ı,
Çekip getirip bindirdiler,
Dedesi ay gönüllü Manas'tan
Dileyip kalmış ok geçmez zırh,
Yakası cevher, yeni altın,

Such was the calamitous hardship.
They consented now to what she said,
The çoro whom the Şay spirits guard,
Buurulat, strong as a camel,
They led forth and set him astride,
From his grandsire, moon-hearted Manas,
The arrow-proof armour left by his asking,
Its collar of gemstone, of new-wrought gold,

Tabılgı odunu yakılsa kor geçmez,

Tüfek atılsa ok geçmez.
Bozulan yerini onarmış,
Yırtılan yerini dikmiş,
Özenle işleyip donatmış.
Aklını bulup varana,
Her türlü zorlu dava gelse,

Karşı karşıya düşman gelse,
Kasavetli tuğ gelse,
Can kıyılıp kan akmıştı.
Göğü yaran gürültü gelse,
Sopanın, kurşunun keser – diye,

Bu kürkü anmazsak eğer,
Erin eceli yetişir – diye,
Bilmeden bırakmak boşuna – diye,
Çelikten dövüp perçinlemese,
Yiğit anan Kanıkey
Yüz tutup dikkatle göz atsa,
İnsanın gözü kayardı.
İşe yaramazını söktürüp,
Çeliği eğeleyip gönderip,
Ölçüsüne döktürmüştü.
Kat kat koyup büktürüp,
Altmış gelin, oyuncu kıza,
İnceden inceye diktirip,
İçini değerli işlemiş,
Kızların ustası dişlemiş,
Parlatıp renk vermişti.
Kürkte böylesi olmamıştı.
Kan içici arslanın Akolpok'u,
Külçoro'ya giydirdiler,
Dileyerek yapılmış kandagay,

Kandagay'ın hikâyesi şöyledir,
Bahtı kara anan, Lokman misali,

If tabılgı wood is burned, no ember pierces it,
If a musket is fired, no bullet pierces it.
Its ruined places she repaired,
Its torn places she stitched,
She worked it with care and fitted it out.
For whoever comes to his senses and arrives,
If every manner of grievous trial should come,

If the enemy should come face to face,
If the banner of sorrow should come,
Life was cut down and blood had flowed.
If the din that splits the sky should come,
The club, the bullet will cut him down – saying,

If we make no mention of this fur,
The hero's death will overtake him – saying,
To leave it unknowing is in vain – saying,
Had she not forged and riveted it with steel,
Your valiant mother Kanıkey,
If one turned to look upon it closely,
A man's eye would slide away.
Having its useless parts ripped out,
Having the steel filed down and sent,
She had it cast to measure.
Laying it fold on fold and bending,
To sixty brides, to playful maidens,
Having it stitched with finest care,
Its lining she worked with precious craft,
The mistress of the maidens bit it smooth,
She burnished it and gave it colour.
Among furs there had never been its like.
The Akolpok of the blood-drinking lion,
They clothed Külçoro in it,
The kandagay made by devotion,

The tale of the kandagay is thus,
Your dark-fated mother, like Lokman the sage,

Salınan gelin çağında,
Geniş dünyanın varlığında,
Boz yeleli Manas çağında,
Bilenden bilene sorup ulamış,
Nakledenden sormuş.
Yeryüzündeki mahluk,
Hayvanı çal kuyruklu,
Dandun Dağı'ndan dağ tekesi,

Kendisi kara kaya tekesi,
Sırtı kara, bağrı gök,
Tenha yaylada duran,
Issız gezip otlayan.
Avcının sokulup varamadığı,

Oğlağı ürküp kaçmamış,
Issız yeri yurt edinen,
Kuyrukları uzayıp sarkmış,
Parsın pusuya yatıp doymadığı.

Kulaklarını dikip,
Kurdun ürkütüp süremediği.
Issız yerin başı Dandun,
Tekeden vurup gelinsin – diye,

Eksiksiz gelen kırk bire,
Kırk avcıya attırıp,
Derisini ham ham büktürüp,
Seksen deveye yükletip,
İşinin ehli Kara Bey,
İnsanlara malum o yaman usta.

Çok söylemeden keskin bey,
Gölgede yatan o nesne,
Kış vakti zemheri dolunca,
Tabaklama suyuna koydurup,
Elmaların kabuğuyla
Ekşitip iyice batırmıştı.
Tabaklama kıvamına gelinceye dek,

In her graceful days as a bride,
In the fullness of the wide world,
In the age of grey-maned Manas,
Asked and traced it from knower to knower,
Inquired of those who passed it on.
Of the creatures upon the earth,
The beast with the roan-grey tail,
The mountain teke from Dandun Mountain,
Itself a teke of the black crags,
Its back black, its breast blue-grey,
Dwelling on the lonely summer pasture,
Roaming and grazing the desolate wastes.
Which the hunter could not stalk and reach,
Whose kid never startled and fled,
Making the desolate place its homeland,
Its tails grown long and hanging low,
On which the leopard, lying in ambush, never fed its fill.
Pricking up its ears,
Which the wolf could not startle and drive.
Dandun, head of the desolate lands,
Let them strike the teke and bring it – saying,
To the forty-one who came complete,
Having forty hunters shoot them down,
Having the hides bent raw and untanned,
Having them loaded on eighty camels,
Kara Bey, the master of his craft,
That formidable craftsman known to all mankind.
Without many words, the keen-eyed bey,
That thing that lay in the shade,
When winter's deepest cold set in,
Having it laid in the tanning brew,
With the peel of apples
He soured it and steeped it well.
Until it reached the tanning ripeness,

Gönlünce beklettirmişti.
Sürüyle pehlivana
Bir o yana bir bu yana çektirip,
Pehlivanlık taslayan yiğide,

Sıkıca burdurup yoğurtmuştu.
Doksan çetin pehlivana,
Dokuz ay durmadan kazıtmıştı,

Tokmakla dövdürmüştü.
Sertliği kalmayınca da,
Boyuna durup dövdürmüştü.
Onunla boğuşan adam dertlenip,
Güreşen adam yıkılırdı.
Cinden ayrılmış gibi olup,
Çaresi hemen tükensin – diye,
Eceline kavuşsun – diye,
Çelik eğeleyip doldurmuştu.
Kenarında yazısı var,
Çarpışmada pehlivanın giydiği,
Kandagay denen adı var.
Dileyen pehlivan giysin – diye,
Çarpışmadan düşmana varır – diye,

Aziz anan yapmıştı.
Almambet oğlu Çoro'ya
Kandagay diye ad koyduktan sonra,
Ön kaşı ak altın,
Sorarsanız ak samurdur.
Onu çoroya bindirdi.
Pehlivana yoldaş gerek,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Ulu zorluk, katı dert,
Yüz tutup kavga salana,
Celmoguz oğlu kâfirden,
Nerde olsa öç alana.

Takdir gelirse ölmeye,
Boğuşup mızraklaşmaya,

He let it rest to his heart's content.
By pehlivans in droves
Having it pulled now this way, now that,
To the hero who fancies himself a pehlivan,

He had it twisted hard and kneaded.
By ninety hardened pehlivans,
Nine months without cease he had it scraped,
He had it beaten with the mallet.
And when no stiffness yet remained,
He had it pounded on and on.
The man who grappled with it fell to grief,
The man who wrestled it was thrown.
Becoming as one parted from his demon,
Let his remedy be spent at once – saying,
Let him meet his appointed death – saying,
He filed steel and filled it in.
Upon its border runs an inscription,
Worn by the pehlivan in combat,
It bears the name they call kandagay.
Let the willing pehlivan wear it – saying,
He goes from combat straight upon the foe – saying,
Your blessed mother made it.
To the Çoro, son of Almambet,
After giving it the name kandagay,
Its front brow of white gold,
If you ask, it is white sable.
Him she set astride for the çoro.
The pehlivan has need of a companion,
Sarıbay, son of Celmoguz,
Mighty hardship, bitter grief,
To her who turns her face and looses battle,
From the infidel son of Celmoguz,
To her who takes revenge wherever it may be.
To die if fate should so decree,
To grapple and to trade the lance,

Dayanak olup vermeye,
Yoldaşlığa Külçoro'yu,
O kaplan arslanı vermişlerdi.
Dilediği er Seytek,
O yücelerdeki kahramanı,
Gök çeliğin soyunu,
Boz yeleli arslanın soyunu,
Kaşın gözün karasını,
Kan içici arslanın oğlunu,

To give himself as mainstay,
Into fellowship Külçoro,
That tiger-lion, they had given.
The er Seytek whom she desired,
That hero of the high places,
The seed of the blue steel,
The seed of the grey-maned lion,
The black of brow and eye,
The son of the blood-drinking lion,

Dileyip çıktı savaşa.
Yüce dağın geçidinden,
Medine'nin çölünden,
Kempir-Köl'den su yudumlamış,
Meğer Talas'tan gelmiş,
Gaipten karşısına çıkmıştı.

Kulan bozu at ile zırh,
Talihi üstün Seytek'i,
Gaipten karşısına çıkıp,
Kupkuru bozkırda bulunmuştu.
Sırtların geçidinden,
Kuttu-Döbö kıyısından.
Seytek çocuk, genç çağında,
Ele doğru yöneldiğinde,
Kuyalı doğup yetişip,
Ünü artıp nam olup,
Her bir yere han olup,
Ruhu üstün can olup,
Beri doğru yöneldiğinde,
Gaipten bulunmuştu.
Kuday sevip Kulansur,
Talihi üstün boz yeleliye,

Kuday'ın sevgisiyle bulunmuştu.
İnce yolunu kestirmeden aşıp,

Ak sakallı derviş,
Anılan adı Baabedin,

She asked for him and rode to war.
From the pass of the lofty mountain,
From the desert of Medine,
He had sipped water of Kempir-Köl,
It seems he had come from Talas,
He had appeared before her from the unseen.
The kulan-grey horse and the armour,
Seytek of surpassing fortune,
Appearing before her from the unseen,
Had been found on the bone-dry steppe.
From the pass over the ridges,
From the shore of Kuttu-Döbö.
The boy Seytek, in his young days,
When he turned his way toward the people,
Kuyalı, born and come to strength,
Her renown rising into fame,
Becoming khan of every place,
Becoming a soul of surpassing spirit,
When she turned her way hither,
He had been found from the unseen.
Kuday loved him, and Kulansur,
To the grey-maned one of surpassing fortune,
By Kuday's love had been found.
Crossing his narrow path without a shortcut,
The white-bearded dervish,
His remembered name Baabedin,

Aksakal ihtiyar yedeğine alıp,
Asil arslanın oğlu,
Gerçek arslanın hası,
Düşünüp kendim bilmişim.
Atanın ruhunu sayıp,
İşte şu duran Kulansur,
Yetkin tulpar Kulansur,
Kulan bozu değil, kasırga bozu.
Yetkin tulpar, çetin boz,
Kumda geceleyip taşta büyümüş,

Gaipten olup başka türlü büyümüş.

Şarkılar yankılanan kayada büyümüş,
Taşları savurup kayaları basıp,
Heybetle uzanan kayalıkta büyümüş.

The white-bearded elder taking him in tow,
The son of the noble lion,
The choicest of the true lion,
Pondering, I have known it myself.
Honouring the spirit of the forefather,
Behold this Kulansur standing here,
The consummate tulpar Kulansur,
Not kulan-grey, but hurricane-grey.
Consummate tulpar, stern grey steed,
He passed nights on sand and grew up on stone,
Born of the unseen, he grew unlike all others.
He grew on crags where songs re-echo,
Hurling the stones and treading the rocks,
He grew on cliffs stretched out in majesty.

Kulanla kovalaşmış,
Tulparla kardeş doğmuş.
Baş gaibin yavrusu,
Kıl kuyrukluların hası,
Dört ayaklıların kasırgası,
Yaratılmış yılkının düldülü,
Kanadı var, ayağı var,
Gaibe çalar bir hayvan,
Ulu atanın Akkula'sı,
Akkula'dan epey üstün,
Maaniker'den beş kat üstün,
Algara'dan on kat üstün,
Her küheylandan kat kat üstün,
Gazaya binilen koca fırtına,
Cenkte binilse sarsılmaz,
Akına binsen yorulmaz.
Demir tuynak, tunç bilek,
Soylu kanı olan hayvandı,
Tulparlığı vardı.
Doksan günlük çöl gelsin,
Ardı ardına kırk aşıt,
Zorlu cehennem geçidi gelse,

He raced with the kulan in the chase,
He was born brother to the tulpar.
Foal of the chief of the unseen,
The choicest of the hair-tailed kind,
The hurricane of the four-legged kind,
The düldül of all created herds,
He has wings, he has legs,
A beast that verges on the unseen,
The great forefather's Akkula,
Far superior to Akkula,
Five times superior to Maaniker,
Ten times superior to Algara,
Superior many times to every courser,
The vast tempest ridden to holy war,
Ridden in battle, he is never shaken,
Ridden on the raid, you will not tire him.
Iron hoof, forearm of bronze,
He was a beast of noble blood,
His was the nature of the tulpar.
Let a ninety days' desert come,
Forty passes one upon another,
Should the grim pass of hell itself arrive,

Dayanıp veren hayvandı,
Tulparlığı vardı.
Yaratılmış canlılardan,
Üstünlüğü vardı.
Dilerse çetin tulpar – diye,
Boğuşanın bineceği tay – diye,
Amansız ecel gerçekten gelmez,
Ona binip giden yiğit can,
Âleme kargaşa salar – diye,
Buluttan kıl kadar eksiği yok.
Yöneldiğini boğazlar – diye,

Gün batısıyla gün doğusu,
Hızına gelse yutar – diye,
Bir anda yetiştirir – diye,
Hiçbir ata denk tutulmaz,
Nice yıl binilse yıpranmaz,
Küt kuyruk, yekpare tuynak,
Gaipliği ne kadarsa,

Tulparlığı o kadardır.
Kıl kuyruğunu savuran,
Yaratılmış hayvanlar içinde,
Gören kul sevinirdi,
Hendek gelse sıçrayıp aşardı.
Tulparlığını gördüğünde,
Dört bir yandan âlem isterdi.

İsteyene verilmemiş,
El uzatıp kimse dokunmamış.

Tay çağında, yanasıca,
Kıl kuyruğunu savurmuş.
At sınından anlayan nice han,
Benim atım olsa – diye,
Gören adam imrenirdi.
Çölde doğup taşta büyümüş,
Hayvanlardan başka türlü büyümüş.
Küheylanlığı arttığında,

He was a beast that stood and endured,
His was the nature of the tulpar.
Among created living things,
His was the supremacy.
A stern tulpar if he wills – saying,
A colt for the grappler to ride – saying,
Merciless death truly does not come,
The hero soul who rides away on him
Looses turmoil on the world – saying,
He lacks not a hair's breadth of the cloud.
He throttles whatever he turns upon – saying,
The sunset west and the sunrise east,
If it meets his speed, he swallows it – saying,
He arrives in a single instant – saying,
No horse is held his equal,
Ridden many a year, he does not wear,
Blunt tail, hoof of one solid piece,
However great his unseen essence,

So great is his tulpar nature.
Swishing his hair-strand tail,
Among all created beasts,
The servant who saw him rejoiced,
If a trench came, he leapt and cleared it.
Whoever beheld his tulpar nature,
From all four quarters the world desired him.
He was not given to those who asked,
No one reached out a hand and touched him.
In his foal days, the darling scamp,
He swished his hair-strand tail.
Many a khan who knew the points of horses,
Would that he were my horse – saying,
Whoever saw him looked on him with envy.
Born in the desert, grown on stone,
He grew unlike all other beasts.
As his courser nature waxed,

Geyik gibi boynunu bükerdi.
Direğe bağlayıp koysalar,
Üstünden fırlayıp atlardı.
Bir yerde bir dakika durmadan,
Sağlam yılkıymış – diye,
Bilenler nice kez sınamıştı.

Gazada binilen o gaip atı,
Er Seytek'e bindirdiler,
Çarpışmaya girilen ok geçmez,
Yakası değerli, yeni tunç,
Manas'tan kalan Akolpok'u,
Onu Seytek'e giydirdiler,
Bütün silahını kuşanıp,
Bahadırlık hali belli olup,
Bozulmaz sağlam halkın,
Kalesi gibi görünüp,
El konmamış düzlüğün,
Bozkırı gibi görünüp,
Dedesi Manas'ın ta kendisi,
Dedesi gibi görünüp.
Baştan başa çelik kuşanıp,
Kürkünü doksan kez düğümleyip,
Kuday'a tevekkül deyip,

Kayınbabasını görmüş gibi,
Kırıla kırıla gülüp sevinip.
Celmoguz oğlu kâfiri,
Vuruşup gücü yetmese de,

Derdi başka, zehri güçlü,
Bu suretteki bahadırı
Tırnağına denk tutmadan,
Dağ gibi dalgalanıp ayrılıp,
Ulu dağ gibi görünüp.
Takdir gelirse ölmeye,
Allah'ın verdiği her hükmü,
Sınamaya koyarsa görmeye,
Kudret dilerse eğer,

He would bow his neck like a deer.
If they tied him fast to a post,
He would spring and vault clean over it.
Not standing one minute in one place,
A sound steed of the herds indeed – saying,
Those who knew had tried him many a time.
That unseen horse ridden in holy war,
They set er Seytek astride him,
The arrow-proof worn into combat,
Its collar precious, of new-wrought bronze,
The Akolpok left from Manas,
In it they clothed Seytek,
Girding on all his weaponry,
His bahadır bearing plain to see,
Of the unbroken, steadfast people
Appearing like the fortress,
Of the plain untouched by any hand
Appearing like the steppe,
His grandsire Manas' very self,
Appearing like his grandsire.
Clad head to foot in steel,
Knotting his fur coat ninety times,
Saying, in Kuday I place my trust,

As though he had seen his father-in-law,
Laughing peal upon peal, rejoicing.
The infidel son of Celmoguz,
Though his strength fall short in the striking,
His grief apart, his venom strong,
The bahadır of this visage
Counting him not worth a fingernail,
Parting in waves like a mountain,
Appearing like a mighty mountain.
To die if fate should so decree,
Every decree that Allah gives,
To behold it if He puts him to the trial,
If the Power should so will it,

Kaza yetişirse ölmeye,
Kaşını çatıp aldırmaz.
Ölümü de dirimi de,
Hükmü geçer arslanın soyu,
Tırnağına denk tutmaz.
Seytek'in hali böyledir,
Uzun boylu, geniş omuzlu.
Hem pehlivan, hem şir,
Bahadırlığı bambaşka.
Nişan alan düşman gelse,
Bela salar onun başına.
Eşi bulunmaz arslanın soyu,
Atlanıp çıktı savaşa.
Üstündeki giydiği,
Tabılgı koruyla üflense kor geçmez,
Fitilli tüfek atsa ok geçmez.

O kara heybetli karaltının,
Güzelliğine göz ermez.
Dokuması ipek, kırmızı,
Meğer nur kızı yapmış onu.
Akolpok'unu giydirdiler,
O yüce dağ gibi Kunansur,
Ruhu bambaşka görünüp,
Bakıp duran kulun,
Gönlü çöküp ürperip,
Atadan kalan silah kuşam,
Hepsini eksiksiz kuşanıp,

Her türlü zorluğu görmeye,
Boğuşacağı Sarıbay,
Kız arslan pehlivana
Dayanak olup vermeye.
Askeri altı tümen olup,
Yer dumanlanıp toz olup,
Görsen, kavga işte böyledir.
Yer bozulup, gürültü kopup,
Göğü yaran uğultu olup,
El çığrışıp şamata olup,

To die if doom should overtake him,
He knits his brow and pays no heed.
Both his death and his living,
The lion's seed whose word holds sway,
Counts not worth a fingernail.
Such is the state of Seytek,
Tall of stature, broad of shoulder.
Both pehlivan and shir,
His valour of another order.
Should a foe come taking aim,
He looses calamity on his head.
The seed of the peerless lion
Mounted and rode out to war.
That which he wore upon him,
Blown with tabılgı embers, no coal pierces it,
Fired with the matchlock musket, no ball pierces it.
Of that black and awesome silhouette,
No eye can compass the beauty.
Its weave is silk, and crimson,
It seems a maiden of light had made it.
They clothed him in his Akolpok,
That Kunansur like a lofty mountain,
His spirit appearing wholly other,
The servant who stood gazing on him,
His heart sank low and shuddered,
The arms and gear left from the forefather,
Girding on all of it complete,

To face every manner of hardship,
The Sarıbay he is to grapple,
To the maiden-lion pehlivan
To give himself as mainstay.
His host six tümen strong,
The earth turned smoke and dust,
Were you to see it, such is battle.
The earth torn up, the din breaking loose,
Becoming a roar that splits the sky,
The people crying out in clamour,

Davul sesi gümbürdeyip,
Zurna sesi çınlayıp,
Arslanın Külçoro,
Çarpışmanın hali işte böyleydi.
Umut bağlanan bu üçü,
Elin gördüğü bunlardı,
Sağ esen gezseler – diye,
Bahadır taslayan domuzun
Bir düşüne girseler – diye,

Ortaya alıp mızraklasalar – diye,

Elin yüzünü güldürseler – diye,

Beli bükük ihtiyar, en körpe genç,
O kahırlı zalimin elinden
Kurtarıp alsalar diye.
Sarıbay'ın zorbalığı,
Ölünceye dek yürekten çıkmaz,
Bu domuzun ettiği hakaret.
Aptala karşı bir yiğit vardır,
Akıllı taslayan yiğide de
Çaresini bulan vakti vardır.
Dünyayı etti dar,
Gün görmeye koydu zar,
Büyüklenene Kuday var,
Yekpare demire balta var.
Taş göğüslü domuzun
Gerçek çaresini kim bulur.
Sağ kalırsa Sarıbay,
Yapacağını yaptı ya,
Karşısına çıkan pehlivanın
Nicelerini kırdı ya.

Kahrını saçıp kabararak,
O iti Kuday çarptı ya.
Kâfir, kıyımlar saldı ya,
Salınan körpe kızlardan
Bırakmadan haraç aldı ya.

The drum's voice thundering,
The zurna's voice ringing,
Your lion's Külçoro,
Such was the manner of the combat.
These three on whom hope was bound,
These were the ones the people saw,
May they go about safe and sound – saying,
Of the swine who poses as bahadır,
May they enter into his very dream – saying,
May they take him in their midst and lance him – saying,
May they make the people's face smile – saying,
The bent-backed elder, the tenderest youth,
From the hand of that grievous tyrant
May they rescue and deliver them – saying.
The tyranny of Sarıbay,
Until death it leaves not the heart,
The insult this swine has wrought.
Against the fool there is a hero,
And for the hero who fancies himself wise
There is a time when his remedy is found.
He made the world a narrow place,
He set the day's light behind a veil,
For the arrogant there is Kuday,
For solid iron there is the axe.
Of the stone-breasted swine,
Who shall find the true remedy.
If Sarıbay remains alive,
He has done what he would do,
Of the pehlivans who came against him,
How many has he cut down.

Scattering his fury, swelling with rage,
That dog was struck by Kuday.
The infidel loosed his massacres,
From the graceful tender maidens
He took his tribute, sparing none.

Zulmüne dayanamayıp,
Yurt feryat edip kaldı ya.
Bu Sarıbay derdi,
Epey bir zamana vardı ya.
Altı ay, yedi ay vuruşup,
Er Külçoro ile Seytekler
Nice tulpar öldürtüp,
Akılları sersemleyip kaldı ya.
Bozulmuş meğer o kıyım düşü,
Yamulmuş meğer bizim iş.
İşte bu kâfir Sarıbay,
Sarıbay kavga salalı,
Geniş dünya daraldı.
Kaygı çekip sararıp,
Çare bilenler kocaldı.
Geniş Talas'ın yamacına
Konup duruyor, Sarıbay,
Rast geleni höpürdetip yutup,
Emip duruyor, Sarıbay.
Kahrını kalabalık Kırgız'a
Döküp duruyor, Sarıbay.
Boğuşanın cezasını
Verip duruyor, Sarıbay.
Kokuşmuş hile kurar besbelli,
Yurdu perişan edip kırar besbelli!

Hesabı olmayan domuzu,
Böylece Kuday çarpar besbelli.
Eli rahatça yaylatmadan,

Ekin filan ektirmeden,
Serbestçe kısrak bağlatmadan,
Zorbalık, zorluk gölgesini,
Salmak oldu işi, Sarıbay.
Büyük zulmü Kırgız'a
Etmek oldu işi, Sarıbay.
Bahadır taslayan o soysuz,

Hangi gün ölecek,

Unable to endure his tyranny,
The homeland was left crying out.
This grief of Sarıbay
Has run on for many a season.
Fighting six months, seven months,
Er Külçoro and the Seyteks
Had many a tulpar slain beneath them,
Their minds were left stunned and reeling.
Broken, it seems, that dream of slaughter,
Bent awry, it seems, our cause.
Behold this infidel Sarıbay,
Since Sarıbay loosed his warring,
The wide world has grown narrow.
Drawing sorrow, growing pale,
Those who knew a remedy grew old.
On the slope of wide Talas
He sits encamped, Sarıbay,
Slurping down whatever crosses him,
He keeps on sucking, Sarıbay.
His fury on the thronging Kyrgyz
He keeps on pouring, Sarıbay.
The punishment of whoever grapples him
He keeps on dealing, Sarıbay.
He weaves his rotten schemes, for certain,
He ruins and cuts down the homeland, for certain!
The swine who keeps no reckoning,
Thus shall Kuday strike him, for certain.
Letting the people graze no summer camp in peace,
Letting them sow no crop at all,
Letting them tether no mare at their ease,
The shadow of tyranny and hardship
To cast became his work, Sarıbay.
His great oppression on the Kyrgyz
To work became his trade, Sarıbay.
That base-born poser of a bahadır,

On what day will he die,

Kımız içip, kızla oynaşıp.
Hızır uğramış aziz yurt,

Yalancıyı ne zaman görecek.
Kalabalık Kırgız'ın gördüğü,
Nice zorluk, nice azap,
Sarıbay'ın eline verdiği,
Ahali çığrışıp sızlanıp,
Ahalinin hepsi ağlayıp,
Elin gönlü parçalanıp,
Nicelerinin kanı dökülüp,
Zalimmiş meğer Sarıbay,
Ecel zebanisi gibi görünüp.
Yurt çığrışıp, el ağlayıp,

El perişan eden haraminin,
Düşmanlık yüzü görünüp,
Büyük küçük, ihtiyar genç,
Böylece gönülleri parçalanıp.
Yurt feryat figan etmişti.
Kanıkey ile evliya Bakay,
El kaldırıp açarak,
Dua verip durmuşlardı:
«Ey kudret, iş senin elinde,
Ele miras olmaya,
Halk içinde durmaya,
Kesilmez mi ola söğütlerim,
Sağ olsa çocuklarım,
Göz bebeğimiz er Seytek,
Alnımızdaki sığınağımız.
Şakağımdaki çırağımı,
Dikilmiş körpe söğüdümü,
Yatıştırıver kaygımı.
Kahırlı düşman çölünden,
Koruyuver oğlumu.
Cana layık bir tanem,
Silahını kuşanmış gidiyor,
Yaradan'ım, sahibim, padişahım,
Bir sana emanet.

Drinking kumis, dallying with maidens.
The blessed homeland where Hızır has trodden,
When will it see the liar's end.
What the thronging Kyrgyz have seen,
Many a hardship, many a torment,
Delivered into Sarıbay's hand,
The people crying out and moaning,
All of the people weeping,
The people's heart torn asunder,
The blood of many being spilled,
A tyrant indeed was Sarıbay,
Appearing like the zebani of death.
The homeland crying out, the people weeping,
Of the brigand who ruins the people
The face of enmity appearing,
Great and small, old and young,
Thus their hearts were torn asunder.
The homeland had raised wail and lament.
Kanıkey and the saintly Bakay,
Lifting their hands and opening them wide,
Had stood pronouncing blessing:
«O Power, the work is in Your hand,
To be a heritage to the people,
To stand among the folk,
Shall my willows not be cut down, I wonder,
If my children remain alive,
The apple of our eye, er Seytek,
The refuge upon our brow.
The lamp at my temple,
My tender planted willow,
Still Thou my sorrow.
From the desert of the grievous foe,
Protect Thou my son.
My one treasure worthy of the soul,
He goes forth girded in his arms,
My Creator, my Master, my Padishah,
To You alone entrusted.

Azap verenin elinden,
Pusuya yatanın tuzağından,

Yerin bile çekindiği kâfirden,

Yurt perişan eden bahadırdan,
Başa düşen beladan,
Belalı ahir zamandan,
Kurtaracağım diye gelen,
Bunu Kuday koruyuver.
İnan söylediğim sözüme,
Gazaya çıktı yavruların,
Ata, boz yeleli dedemiz,
Ruhuna yalvarırsam,
Binebilirsen eyer buluruz.
Dikkat edip gözünü tutuver,
Öte dünyaya göçmüş dedemiz.
Ak çeliğin soyu,
Bu Kırgız'ın soyu,
Somuk suyu boyunca yerleşen,
Onunla savaşan yerde sürünmüş.

O Kırgız'dan türemiş,
Altı gelin yaratılmış.
Bahadır ata hepsini beslemiş,
Düşmanı kökünden kavurup,
Kargaşasını toza çevirmiş,
Azgınını yakalamış.
Karşılık vereni
Tutup yakalayıp haklamış.
Halkı yönetip yurt tutmuş,

Kara tulpar mal almış,
Kara-Too'dan yer edinmiş.
Vadi suyunu yurt edinmiş,
Üstünlüğünü kimseye kaptırmamış,
Ölçüşen düşman yenememiş.
Düşmanlık eden yere çakılmış,

From the hand of the tormentor,
From the snare of the one lying in ambush,

From the infidel whom the very earth dreads,
From the bahadır who ruins the homeland,
From the calamity fallen on our heads,
From the calamitous end of days,
He who came saying, I shall deliver you,
Protect him, O Kuday.
Believe the word I speak,
Your young ones have ridden to holy war,
Forefather, our grey-maned grandsire,
If I implore your spirit,
If you can mount, we shall find a saddle.
Take heed and guard him with your eye,
Our grandsire departed to the other world.
The seed of white steel,
The seed of this Kyrgyz,
Settled along the Somuk water,
Whoever warred with him crawled on the ground.
From that Kyrgyz was descended,
Six brides were created.
The bahadır father nourished them all,
Scorching the foe to his very root,
He turned their turmoil into dust,
He seized their raging wild.
Whoever offered resistance
He caught and seized and finished.
He governed the folk and held the homeland,
He took black tulpar herds as wealth,
He won his lands from Kara-Too.
He made the valley water his homeland,
He yielded his mastery to no one,
No measuring foe could conquer him.
Whoever wrought enmity was nailed to the earth,

Düşman yurduna akın edip,
Böyön Han diye anılmış.
Babam Baabedin, koruyuver,
Çocuklar düşmana yöneldi,
Sonunu sen düzeltiver.
Böyön Han'ın oğlu Çayan Han,
Hazine bozup, çay almış,

Raiding into the enemy's homeland,
He was remembered as Böyön Han.
My father Baabedin, protect them,
The children have turned upon the foe,
Set Thou their end aright.
Böyön Han's son Çayan Han,
Broke open the treasury and took tea,

Geceledi yaylasında,

Köklü orman yerleşmiş.
Namı büyük, zehri güçlü,
Böylesi bir adam görülmemiş,
Karşı gelen onmamış.
Öfkeye kapıldı mı o can,
Sözü asla iki olmamış.
Düzlükte yaylayıp kayada büyüyen,

Hışmını salıp yeryüzünü gezen.

Merakla av peşinde koşan,
Kara Kıtay Mançu'dan
Sataşmaya gelenleri,
Kara nar gibi diz çöktürmüş.

Kırk boy Kırgız'ın namusunu,
Katagan'ın hakkını böyle aramış.
Atamız Çayan'dan bu yana,
Gözet, göz kulak oluver,
Evlatların düşmana el atıyor,
Ta kökümüz ata babam.
Sen kendin destek oluver.
Çayan Han'dan türeyen,
Gençliğinde çıkan Bala Han,
Kulak duyup göz görmüş,
Çaylak, yaban kuşu gelmiş,
Kovulanı yurt eylemiş.
Yamacı, tepeyi yurt kılmış,

On the summer pasture where he passed his nights,
A deep-rooted forest had taken hold.
Great was his name, potent his venom,
Such a man had never been seen,
Whoever crossed him never prospered.
When wrath once seized that soul,
His word was never spoken twice.
Summering on the plain, grown up on the crag,
Loosing his fury, roaming the face of the earth.
Chasing the hunt with eager heart,
From the Kara Kıtay and Mançu
Those who came to pick a quarrel,
He forced to their knees like a black pomegranate.
The honor of the forty tribes of Kırgız,
The due of Katagan — thus he sought them.
Since our forefather Çayan's day,
Watch over us, keep eye and ear,
Your children lay hands upon the foe,
Our very root, my forefathers.
Lend us your own support.
Sprung from Çayan Han,
Bala Han who rose in his youth,
Whose ear had heard, whose eye had seen,
The kite and the wild bird came,
He made a homeland for the outcast.
He made slope and hilltop into a homeland,

Felakete uğrayanları,
Ustalıkla el eylemiş.
Dünyalığı bol kılıp,
On binlerden asker ordu kurmuş,
Kaçanları ordu yapmış,
Eksileni doldurmuş.
Coşkun yaradılışlı yiğidi,
Peşine takıp er eylemiş,
Er oğluyla denk eylemiş.
Baş atamız Bala Han,
Gözetip bakıver,
Belalıdan, müşkülden,
Evlatların gidiyor işte,
Kurtarıp alıver!

Those overtaken by calamity,
With mastery he made his people.
Making worldly wealth abound,
He raised an army-host of tens of thousands,
He made an army of the fleeing,
He filled up what was lacking.
The warrior of surging nature,
He took in his train and made a man,
Made him equal with the son of heroes.
Our first forefather Bala Han,
Watch over us and look upon us,
From the baneful and the bitter strait,
Your children are going forth, behold,
Deliver them and save them!

Bala Han'dan Nogoy Han,
Nogoy Han'dan kolayı mı olur.
Somuk suyunu boylamış,
Savaştığı düşman yerde sürünmüş.
Kan emip doymamış,
Nice akıl düşünmüş.
Zehri güçlü bir can olmuş,
Yanı başında yoldaşı,
Yol Baabedin bu olmuş.
Baksan yanında varı olmuş,
Otlağına mal dolmuş.
Alemden aşkın bay olmuş,
Aklı yurda huzur olmuş.
Atam Nogoy, desteklesen,
Eğri büğrü gideni,
Yolunu düzeltip onarsan.
Nogoy Han'dan Kara Han,
Karşılaşılan şirlerin hepsi,
Kaplan yürekli şirden türemiş.
Kara Han'dan Cakıp Han,
Kara yeleli bozkurt şirdi o,
Hunhar Manas, ayköl er,
İşimi düzeltiver Kuday'ım, ah,
Evlatlarına destek ol!

From Bala Han came Nogoy Han,
Is there any so able as Nogoy Han?
He fathomed the waters of Somuk,
The foe he fought crawled on the ground.
He drank blood and was not sated,
Many a counsel he devised.
He became a soul of potent venom,
The companion at his side,
Was Yol Baabedin himself.
Look — beside him wealth abounded,
His pastures filled with herds.
He became a bay surpassing the world,
His wisdom became the people's peace.
Father Nogoy, if you gave support,
He who goes crooked and astray,
If you set his road aright and mended it.
From Nogoy Han came Kara Han,
All the lions ever encountered,
Sprang from that tiger-hearted lion.
From Kara Han came Cakıp Han,
He was the black-maned grey-wolf lion,
Bloodthirsty Manas, the moon-souled hero,
Set my affairs aright, my Kuday, ah,
Give your children your support!

Sarıbay şöyle dursun, ayköl er,
Ay-alemi şaşırtmıştın.
Altındaki Çoñ Kula atı,
Salındıra salındıra yürütüp,
Bahadırlık taslayan domuza,
"Evlatlarıma dokunma!" deyip,
Mızrağı sen kendin doğrultmuştun.
Yüzyıla kavga salan ayköl er,

Ettiği kıymetli ayköl şir,
Sen kendin destekleyiver,
Kahredenin korundan,
Ecelin müşkül okundan,
Öfkesi bozuk, mayası haram,

Sarıbay itin elinden,
Kurtarıp alıver!
Öbür dünyaya göçen ayköl şir,

Tahtından bile isteye, candan dileyip,

Ervahınla, ey kaplan,
Sen kendin göz atıver!
"Torunum" deyip Seytek'in,
"Yiğidim" deyip çoronun,
Gelinle oğlun, çocuğun,
Dertlendiğini biliver!
Püsküllü çelik mızrağı alıp,
Kula atı dörtnala açtırıp,
Devlik taslayan düşmanın,
Suratını ta uzaklara kaçırtıp,
Kaplan, sen kendin giriver,
Göz göre gönlünü buruver,
Devranını kurutuver.
"Çocuklara dokunmadan dön!" deyip,

Sanki dirisin, ey kaplan,
Mızrağı sen kendin uzatıver!
Altı kollu kara ordu ile,

Let Sarıbay be, O moon-souled hero,
You once astounded moon and world.
The Çoñ Kula steed beneath you,
Pacing it in swaying, stately stride,
At the swine who played the paladin,
Saying, "Do not touch my children!",
You yourself once leveled the lance.
Moon-souled hero who loosed strife on the century,

Precious moon-souled lion of great deeds,
Lend you yourself your own support,
From the ember of the oppressor,
From death's grievous arrow,
From him of corrupt rage and unclean leaven,

From the hand of the dog Sarıbay,
Deliver them and save them!
Moon-souled lion gone to the other world,

From your throne, willing and heart-felt in your plea,

With your ancestral spirit, O tiger,
Cast you yourself a glance!
Saying "My grandson" of Seytek,
Saying "My brave" of the çoro,
The bride and your son, the child,
Know that they are grieving!
Take up the tasseled lance of steel,
Set the kula steed to full gallop,
The foe who plays the giant,
Drive his face far into the distance,
Tiger, enter you yourself the fray,
Before all eyes wring his heart,
Wither away his reign.
Saying, "Turn back without touching the children!",

As if you were alive, O tiger,
Level the lance yourself!
With the six-winged black host,

Ervah olup görünüp,
O Sarıbay kâfire,
Ulu gazayı kılıver!
Evlatlarını, oğlunu,
Sen kendin yola koyuver,
Sen kendin koruyup gözetiver.»

Usulca söyleyip yakararak,
Öbür dünyaya göçen ayköl'ün,
Ruhuna yalvarıp,
İkisi bir olup ölçüp biçerek söyleyip.

Ortadaki ak boz kısrağa,
Kanıkey, Bakay — kocamışlar,
Nice yaşa varmışlar,
Kısa boyunlu ak şimşiri,
"Ey Kuday, senin yoluna!" deyip,
Kınından sıyırıp almıştı.
Perçemiyle kulağını,
Kocasa da ulu Bakay,
Bir araya getirip sımsıkı tutup,
Şarıl şarıl akıtarak kesti şimdi.
Yere yıkmadan, ayaktayken,
Zavallının başını kesip aldı şimdi.

Önceden göçüp giden abanın,
Ruhuna kurban kesti şimdi.
Baabedin'e kısrak kesip,
Erleri O'nun eline emanet etti.
"Âmin!" deyip yurt gürleyip,
Onca insan, yaşlı genç,
Erkek kadın karışık,
Kaygıya dalıp bölünüp,
Altın başlar kederlenip,
Halk uğuldayıp dua kıldı,

Yiğitlerin hepsi coşup,
Arslanların hepsi kızışıp,
Oçogor tüfeğini doldurdu.

Appearing as an ancestral spirit,
Upon that infidel Sarıbay,
Wage the great holy war!
Your children and your son,
Set them yourself upon the road,
Guard them and watch over them yourself.»
Speaking softly, imploring,
To the spirit of the moon-souled one,
Gone to the other world, they prayed,
The two as one, weighing and measuring their words.
To the white-grey mare in the middle,
Kanıkey and Bakay — grown old,
Arrived at many a year,
The short-necked white shimshir blade,
Saying, "O Kuday, upon your path!",
He had drawn it from its sheath.
Its forelock and its ear,
Though aged, the great Bakay,
Gathered together and gripped them fast,
And cut now, the blood streaming forth.
Not felling it to earth, still standing,
He cut off the poor beast's head now.

For the spirit of the aba who passed before,
He offered the sacrifice now.
Slaughtering the mare for Baabedin,
He entrusted the heroes into His hand.
Saying "Amin!" the whole land thundered,
So many people, old and young,
Men and women mingled,
Sunk in sorrow, torn apart,
Golden heads bowed down in grief,
The people murmured and made their prayer,
All the braves surged up,
All the lions grew heated,
He loaded the Oçogor gun.

Devrilmeyen kara yerin,
Kalınında durdu o.
Yüz tuttukları Sarıbay,
Bela, müşkül işte böyle.
Çarpışacağı Sarıbay,
Gazanın hali işte böyle.
İşte o zaman pehlivan kız,
Aleme savaş salan kız,
Nicesiyle boğuşan,
Kavgada nice pişmiş kız,
Boğuştuklarının hakkından,
Nicelerinin gelmiş kız:
«Bu yalan dünyaya,
Bir kez yaratılmış erdin sen.
Karaltısı dağ gibi görünüp,
Nicesinin gönlü bölünüp,
Han Semetey yanıp yakılıp,
Kayınatam ayköl uğruna,

Kalabalık kara yurt uğruna,
Aziz canım kurban olsun!
Kahredene mızrak vurup,
Görmeye gidiyorum.
Ecelim yetmişse kâfirden,
Ölmeye gidiyorum.
Diri değil, ölüyüm,
Ölmüş canların biriyim.
Boğuşmaya girip Sarıbay'la,

Sataşacak canım işte böyle.
Yurt kurutan domuzla,
Söyleşilmiş nice sözüm var,
Boğuşulacak öcüm var,
Ciğer yarıp baş kesen (o iti),
Çoktan beri öcüm var.
Sarsışıp bir göreyim,
Gerçek ecel yetmişse ölürüm.
Ciddi çekiştiğim Sarıbay,
Gerçek güveyimiz Semetey,

On the black earth that never topples,
On its thickness there he stood.
The Sarıbay they set their faces toward,
Such is the bane, the bitter strait.
The Sarıbay he was to battle,
Such is the state of holy war.
Then it was the pehlivan girl,
The girl who loosed war upon the world,
Who had grappled with so many,
The girl well-seasoned in the fray,
Of those she wrestled with,
The girl who had bested many a one:
«Into this deceiving world,
You were a hero created only once.
His silhouette looming like a mountain,
Many a heart was torn in two,
Han Semetey burning and lamenting,
For the sake of my moon-souled father-in-law,
For the sake of the teeming black homeland,
Let my dear life be the offering!
Striking the oppressor with the lance,
I go forth to see him.
If my death is fated by the infidel,
I go forth to die.
I am not living, I am dead,
I am one of the souls already dead.
Entering the grapple with Sarıbay,

Thus will my soul assail him.
With the swine who withers the homeland,
Many a word have I exchanged,
I have a vengeance to be fought,
On that liver-splitting head-lopping (dog),
Long have I borne my vengeance.
Let me shake him once and see,
If true death is fated, I shall die.
Sarıbay with whom I gravely quarreled,
Our true bridegroom Semetey,

Aşıklığın hali işte böyle.
Öldürürsem kanını emerim,
Görünürse gözünü oyarım.
Hırçın huylu halim: kız pehlivanım,

Yüzyıla salarım büyük kavga.
Ölsem de içimde ukde kalmaz,
Hükmü güçlü büyük kavga bu.»
Pehlivan doğmuş o densiz,
Büyük hengâme başlatmaya durdu.
İşte böyle deyip Kuyalı,
Celcetpes'in başını çevirdi,
Yeneceği şir Sarıbay,
Gazanın hali işte böyle.
Yiğit kesilip "ata!" diye haykırıp,
Sarıbay'a at sürüp,
Er Bakay Han, Kanıkey,
Yaşlılardan dua alıp,
Er Külçoro, Han Semetey,
Arkasında destek olup at sürüp,
Ulu hengâme gümbür olup,
Bakay Han'dan dua alıp,
Kalabalık ele velvele olup,

Yetkin er çıktı gazaya.

Cümle şahbaz yüz tutup,
Erler coşup çıktığında,
Yer yarılıp, dağ devrilip,
Kocamış Bakay çok ağlayıp,
"Şahbazlar nasıl olur?" deyip,
Ahalinin hepsi ağlayıp.
Yurt çığrışıp uğultu olup,

Dinmeyen velveleye dönüp,
Kaygı çekip sararıp,
Kahpe dünyaya şaşakalıp,
Erkek, kadın, dişisiyle,
Bakakaldı yığılıp.

Such is the state of love.
If I kill him I shall drink his blood,
If he appears I shall gouge out his eyes.
Fierce-tempered is my state: I am the girl pehlivan,
I loose upon the century a mighty fray.
Though I die, no knot remains within me,
This is the great fray of potent decree.»
Born a pehlivan, that reckless one,
Stood ready to unleash the great tumult.
So speaking, Kuyalı,
Turned Celcetpes's head about,
The lion Sarıbay she would vanquish,
Such is the state of holy war.
Turning warrior, crying "Charge!",
Spurring her horse at Sarıbay,
Er Bakay Han and Kanıkey,
Taking the blessing of the elders,
Er Külçoro, Han Semetey,
Riding behind her in support,
The great tumult become a thunder,
Taking the blessing of Bakay Han,
A clamor spreading through the teeming people,
The accomplished hero went forth to holy war.
All the şahbaz set their faces,
When the heroes surged and rode out,
Earth split open, mountains toppled,
Aged Bakay wept and wept,
Saying, "How will the şahbaz fare?",
All the people weeping.
The land crying out, become a roar,

Turned to a clamor never ceasing,
Drawn with care, grown pale,
Astounded at the harlot world,
Men, women, with their females,
They stood heaped up and staring.

Heybetli üç er at sürünce,
Halk çığrışıp, yurt dertlenip,
Talas kolay yer değil,
Sarıbay kolay er değil.
Kazara alıverirse,
Ansızın yok ediverirse,
Eline düşersen Sarıbay'ın,
Canını kavurur durur,
Vergiye bağlar malını,
Kudretini çok götürür.
Eğer alt ederse üç bahadır,
Dünyanın tadını biliriz,
Kaygı kaçıp, gönül tok,
Karşı çıkan bir can yok,
Kadir gecesine ereriz,
Yanıştan kurtulur belimiz,
Her gün oyun eğlence,
Her gün dileğine erersin.
Eğer ölürse Sarıbay,
Dünya geniş, daralmaz,
İpek olur yünümüz.
Cennet olur günümüz,
Pek düzelir halimiz.
Altın olur demirin,
Hasret kaçıp, aziz el,
Arınırdı gönlün.
Kopan bağlar ulanır,
Ak kalpaklı Kırgız sevinir,
Kahredenden kurtulursa,
Halk yaylaya konmaz mı,

Yurdun gönlü dolmaz mı?
İçtikleri çay olup,
Yedikleri yağ olup.
El özgürleşip onmaz mı,
Eğer alt ederse Sarıbay —

Kalabalık yurt garip olmaz mı?
Allah Taala Yaradan'ın,

When the three majestic heroes rode,
Folk cried out, the land was grieved,
Talas is no easy place,
Sarıbay is no easy man.
Should he take them by mischance,
Should he destroy them unawares,
If you fall into Sarıbay's hand,
He scorches your soul without cease,
He binds your herds in tribute,
He carries off much of your power.
But if the three bahadır prevail,
We shall know the taste of the world,
Sorrow fled, the heart content,
Not a soul to stand against us,
We shall reach the Night of Power,
Our backs delivered from the burning,
Every day games and merriment,
Every day you attain your wish.
And if Sarıbay should die,
The world is wide, it will not narrow,
Our wool will turn to silk.
Our days will turn to paradise,
Our state will be full mended.
Your iron will turn to gold,
Longing fled, the dear people,
Your heart would be made clean.
The severed bonds are joined again,
The white-kalpak Kırgız rejoices,
If they are freed from the oppressor,
Will not the folk camp on the summer pasture,
Will not the homeland's heart be filled?
Their drink become tea,
Their food become butter.
Will not the people go free and prosper,
But if Sarıbay prevails —

Will not the teeming homeland be forlorn?
Of Allah Taala the Creator,

Buyurduğu olmaz mı!
Kahredenden kurtulursa,
Kalabalık yurt coşup onmaz mı?

Başımıza buyruk yaşayan el idik.

Hızırlı güzel bir zaman kıl,
Can diye insan yarattınsa,
Hunhar şirin soyunu,
Kalabalık ele dayanak kılmaya,
Üçünü, Kuday, esen kıl!
Halk ağlayıp, han ağlayıp,
Kalabalık elin hepsi ağlayıp,
Bahadırları yurt üzüp.
Obası taşa konmuşçasına,
Babası ölmüşçesine,
Yurt çığrışıp, el uğuldayıp,
Akılsız, arsız şamatacının,
Aklı yoğu belli olup,
Er, akıl sahibi, us bilen,
Aziz candan umut kesip,
Kaygı çekip sararıp,
Gönül parça parça bölünüp, —
Kötülük de iyilik de,
Göz önünde görünüp.
Düşünce yüğrük, gönül tok.
Böyleymiş demek, boktan dünya.
Helak olursa üç şahbaz,
Bel bağlayacak belim yok,
Yurdun kaçacağı yerim yok,
Kaygı, müşkül nerede yok?
Üçünü kendimize dayanak kıldık.
Gözün yaşını görüver,
Haramzadeyi alta alıp,
Sarıbay denen domuz oğlunu,
Sonunda, Kuday, veriver!
Kopmaz olursa sapım,
Su gibi açılırsa çehrem,
Sayısız korlu ordusuyla,

Will not His command be done!
If they are freed from the oppressor,
Will not the teeming homeland surge and prosper?
We were a people who lived by our own command.
Grant a fair season blessed by Hızır,
If You created man to be a soul,
The bloodthirsty lion's line,
To make a mainstay for the teeming people,
Keep the three of them, Kuday, unharmed!
The folk weeping, the han weeping,
All the teeming people weeping,
The land grieving for its bahadırs.
As though their camp were set on stone,
As though their father had died,
The land crying out, the people moaning,
The witless, shameless brawler,
His want of wit made plain,
The man of reason, knowing sense,
Giving up hope of his dear life,
Drawn with care, grown pale,
The heart torn piece from piece, —
Both the evil and the good,
Appearing there before the eyes.
Thought is swift, the heart content.
So it is, then, this dungheap world.
If the three şahbaz perish,
I have no back to bind my hopes to,
No place for the homeland to flee,
Where are care and hardship absent?
We made the three our own mainstay.
Behold the tears of the eye,
Bring the misbegotten low,
That swine's son called Sarıbay,
Grant him to us at last, Kuday!
If my haft is never broken,
If my face opens like water,
With his numberless ember-hot host,

Devrilirse Sarıbay,

Allah Taala Kuday'a,
Hiçbir sitemim kalmazdı.
Yurt çığrışıp velvele olup,
Erkek kadın, yaşlı genç,
Hesapsız feryat edip,
Avuç açıp, el uzatıp,
Cezayir tüfeğini kuşanıp,
Elin dileği bir derya —
Yaradan'a yalvarıp,
Yurttan dua aldı şimdi.
Boğuşacaksan Sarıbay,
Yiğitler yüz tutup geldi işte.
Otağdan çıkıp at sürüp,
On iki pirden dua alıp,
Boğuşacağı Sarıbay,
Baksan müşkül işte böyle.
Pek meraklı ulu gümbürtü,
Keskin nara, uğultu, velvele,
Bahadırlığın yolu işte böyle.
At sürüp kalabalıktan ayrılıp,
Karaltısı düşmana görünüp,
Donanıp kılıç kuşanıp,
Yanına topuz bağlanıp,
Yeniden yağacak bulut gibi,
Kana doymaz koçaklar,
Kahrı yüzüne vurup,
Yüzleşeceği Sarıbay,
Kargaşalı müşkül işte böyle.
Yüz tuttu şahbazlar,
Pehlivan da odur, şir de odur,
Tevekkülde er de odur,
Uğruna çarpışılan geniş Talas,
Uçurduğu Ak sungur,
Yürek dağlayan derdi bir hayli,
Tokuşacağı Sarıbay,
Gazanın hali işte böyle.
Kayıpçal'ın pehlivan kızı,

If Sarıbay is toppled,

Against Allah Taala Kuday,
No reproach of mine would remain.
The land crying out, become a clamor,
Man and woman, old and young,
Wailing beyond all count,
Palms opened, hands outstretched,
Girding on the Cezayir gun,
The people's plea an ocean —
Imploring the Creator,
He took the land's blessing now.
If you would grapple, Sarıbay,
The braves have set their faces and come.
Riding out from the great tent,
Taking the blessing of the twelve pirs,
The Sarıbay he was to grapple,
Look — such is the bitter strait.
Most wondrous the great thunder,
Sharp war-cries, roar and clamor,
Such is the road of the bahadır.
Riding out, parting from the throng,
His silhouette shown to the foe,
Arrayed, girt with the sword,
The mace bound at his side,
Like a cloud about to rain anew,
The valiants unsated with blood,
Striking their fury into his face,
The Sarıbay he was to confront,
Such is the turbulent bitter strait.
The şahbaz set their faces,
He is the pehlivan, he the lion,
He too the hero in God's trust,
Broad Talas for which they battle,
The white gyrfalcon he let fly,
Many the grief that sears the heart,
The Sarıbay he was to clash with,
Such is the state of holy war.
Kayıpçal's pehlivan daughter,

	Kañgay sözünün özü,	*The essence of the Kañgay word,*
	Han Semetey'in eşi,	*Han Semetey's wife,*
	Geçmiş işin halinden,	*From the state of things gone by,*
	Aşıklığın yüzünden,	*By reason of love's passion,*
	Dünyayı tatlı bilmeye,	*To know the world as sweet,*
	Semetey'e varmaya,	*To be wed to Semetey,*
	Dilediği Semetey'di,	*Her wish was Semetey,*
61450	Aziz bahadır çıkagelmiş.	*The dear bahadır had come forth.*
	Dilediğini bir Kuday,	*Her wish the one Kuday,*
	Çift eliyle eline vermiş.	*Placed in her hand with both His hands.*
	Bu dünyanın tadını,	*The taste of this world,*
	Arslan hatun bilivermiş.	*The lioness lady came to know.*
	Dilediği Semetey'e,	*To Semetey whom she desired,*
	Helal eş olup varmış.	*She went as lawful wife.*
	Bir otağda yüz yüze gelip,	*Meeting face to face in one tent,*
	Bir kaptan et yiyip,	*Eating meat from one dish,*
	Geceledikleri bir olup,	*Their nights spent as one,*
61460	Zavallının başta ettikleri,	*What was done to the poor one at the first,*
	Kocaman gövdesi ezilip,	*Her mighty frame was crushed,*
	Eti tırnağı süzülüp,	*Her flesh and nails drained thin,*
	Sinek kadar canı cıyaklayıp,	*Her fly-small soul shrilling,*
	Sohbeti yayıp,	*Spreading the tale abroad,*
	Aşıklığın yüzünden,	*By reason of love's passion,*
	İliği kemiği sızlayıp,	*Her marrow and her bones aching,*
	Dilediği bulunup,	*Her desired one was found,*
	Göz koyduğu dosdoğru verilip,	*The one she marked given straightway,*
	Aşıklıktan gelivermiş.	*She had come by way of love.*
61470	Dilediğini Yaradan'ın,	*Of her wish, the Creator's,*
	"Al!" diyen sesi yok,	*No voice there was that said "Take!",*
	Çift elle uzatan eli yok,	*No hand outstretched with both hands,*
	Dileyince eline değivermiş.	*Yet at her wish it touched her palm.*
	Dilediği Semetey uğruna,	*For the sake of her desired Semetey,*
	Gazaya bahtsız yürüyüvermiş.	*Luckless, she strode forth to holy war.*
	Boğuşacağı Sarıbay,	*The Sarıbay she was to grapple,*
	Çetin müşkül işte böyle.	*Such is the grim bitter strait.*
	Gazaya çıkıp zavallın,	*Going forth to holy war, your poor one,*
	Kederin hepsi saçılıp,	*All her sorrow scattered,*
61480	Kaygılı yürek yatışıp,	*The careworn heart at rest,*

Kopan şeyler ulanıp,
Böylece canı sevinip,
Düşmanlaştığı Sarıbay,
Gaza kavgası işte böyle.
Şiddetle kavga salmaya,

The severed things rejoined,
So her soul rejoicing,
The Sarıbay she made her foe,
Such is the fray of holy war.
To loose the fray with fury,

Aşağıdakilerin çektiği darbeden,
Bu düşmanın kahrından,
Kazılmış derin çukurdan,
Kaynayan acı çilesinden,
Yurt bozup el kıran,
Fitneci düşman elinden.

From the blows the lowly suffered,
From the fury of this foe,
From the deep-dug pit,
From the seething bitter torment,
From the hand of the strife-sowing foe,
Who wrecks the homeland and breaks the people.

Basıp kavga salmaya,
Cümle müşkül beladan,
Ayköl şirin soyu,
Kurtarıp almakta.
Andığı Semetey,
Çekiştiği Sarıbay,
Ezelî düşman işte böyle.
Gazaya çıkıp hazırlanıp,
Nam salıp göçen Manas'tan,
Yadigâr kalan Zulpukor'u,
Kınıyla bağlayıp kuşanıp,
Gaza yönüne davranıp,
Ay-alemi şaşırtıp,
Altındaki tulparını,
Salındıra salındıra yürütüp,
Sarıbay değil, âlemi,
Ta kökünden şaşırtıp,
Kayıpçal'ın Kuyalı'sı,
Dişi arslan bu dahi.
Pehlivanlığı bambaşka,
Bahadırlığı bir hayli.
Adını duyan insana,
Heybeti yayılan nicesine,
Dişi arslan olmuştur.
Yüzleştiği düşmanı,
Perişan edip sömürmüştür.

To bear down and loose the fray,
From every bitter bane,
The moon-souled lion's line,
She is delivering and saving.
Semetey whom she remembered,
Sarıbay with whom she quarreled,
Such is the foe of old.
Going forth to holy war, made ready,
From Manas who passed away in glory,
The Zulpukor left as heirloom,
Binding it in its sheath, girding it on,
Setting out toward holy war,
Astounding moon and world,
The tulpar beneath her,
Pacing it in swaying, stately stride,
Not Sarıbay alone — the world,
Astounded to its very root,
Kayıpçal's own Kuyalı,
A lioness is she indeed.
Her pehlivan prowess is another thing,
Her bahadır might beyond compare.
To those who heard her name,
To many o'er whom her majesty spread,
She has been a lioness.
The foe she faced,
She routed and laid waste.

Nice yerden name almış,
Sahici pehlivan diye anılmış.
Nice pirden name almış,
Karşısına insan varamamış,
Yüz yüze gelen düşman gelip,
Biri sağ dönmemiş.
Babası Kayıp bay olmuş,
Boğuştuğu düşman yerle bir olmuş.

From many a place she took renown,
Called a true pehlivan.
From many a pir she took renown,
No man could stand before her,
The foe who came to face her,
Not one returned alive.
Her father Kayıp became a bay,
The foe she grappled was leveled to earth.

Yiğitliği, şirliği,
Belli, yurtça bilinmiş,
Yüzleşen düşman bozguna uğramış.
Yiğitliği besbelli,
Bozkurtluğu görünmüş.
Akılda bahadır, zehri güçlü,
Ay-alemi dümdüz etmiş.
Güreşip devleri yenmiş de,
Bahadırlık, şirlik taslayanlar,
Yüzleşince gül gibi dökülmüş.
Güreş, vuruş meydanından,
Erlik taslayıp gelen yiğitler,
Nicesi candan umut kesmiş.
Yüzleşenlerden alpları devirmiş,
Bahadır taslayan er ölmüş.
"Vuruşup akın salayım" deyip,
Celmoğuz oğlu Sarıbay,
Kızıl kana bulanmış.
Ordusu ecele tutulmuş,
Yedi yerinden mızrak yiyip,
Celmoğuz oğlu Sarıbay,
Öleyazıp kaçıp kurtulmuş.
Düşmana yüz tutan pehlivan kız,
Pusatını kuşanıp,
Sapı çelik, dökme başlı topuzu,
Bileğine bağlayıp,
Ervah konup kabarıp,
Yüce dağ gibi heybetlenip,
Arslan gibi gözleri parlayıp,
Değirmen gibi diş bileyip,

Her valor and her lion-nature,
Were plain, known through the land,
The foe who faced her was put to rout.
Her valor manifest,
Her grey-wolf nature shown.
Bahadır in mind, potent in venom,
She flattened moon and world.
Wrestling she conquered giants, and
Those who played bahadır and lion,
Facing her, fell scattered like roses.
From the field of wrestling and of blows,
Braves who came flaunting manhood,
Many gave up hope of life.
Of those who faced her she felled the alps,
The would-be bahadır died.
Saying, "Let me strike and loose a raid,"
Celmoğuz's son Sarıbay,
Was smeared in scarlet blood.
His host was seized by death,
Taking the lance in seven places,
Celmoğuz's son Sarıbay,
Near death, fled and escaped.
The pehlivan girl who faced the foe,
Girding on her arms,
The steel-hafted, cast-headed mace,
Binding to her wrist,
Ancestral spirits settling, swelling,
Majestic as a lofty mountain,
Her eyes flashing like a lion's,
Grinding her teeth like a mill,

Dünyanın boş olduğunu bilip,
Dönüp çevresine bakmadan,
Hiçbir canı esirgemeden,
Sağa sola göz gezdirmeden,
Zehirli, müşkül domuzdan,
Kıl kadar canı sakınmadan,
Çetin kavgayı başlatmıştır.
Aziz canı kız pehlivan,
Kıla bağlayıp koymuştur.
Sapı çelik, ucu keskin,

Knowing the world is hollow,
Not turning to look about her,
Sparing not a single soul,
Casting no glance to right or left,
From the venomous, grievous swine,
Not guarding her life by a hair,
She has begun the grim fray.
Her dear life the girl pehlivan,
Has bound and staked upon a hair.
Steel-hafted, keen of edge,

Altın yanaklı ay balta,
Şimdi düşmana girmeye,
Yiğitliği işte böyle.
O bilekten hücuma,
Boğumlu sırlı mızrak,
Bu meydanda salınıp,
Ademoğlu kulların,
Aklı hayran olup bölünüp,
İşte öylesi pehlivan kız,
Kahırlanıp gürleyip,
Bakakalan insanın,
Baştan başa gövdesi ürperip,
Şimşek gibi çatırdayıp,
Ak maral gibi görklü durup,
Görklü sureti görünüp,
Görenin gönlü bölünüp,
Gözbebeği Külçoro,
Boğuşacağı Sarıbay,
Kan dökülüp vuruşulup,
Yiğit Seytek oğluna,
Biçare gelin yalvarıp:
«Gözbebeğim kıldığım çırağım,

The gold-cheeked moon-axe,
Now to enter on the foe,
Such is her valor.
From that wrist to the attack,
The knotted burnished lance,
Brandished on this field,
The sons of Adam, mortal slaves,
Their minds struck with wonder, torn,
Behold, such a pehlivan girl,
Raging and thundering,
The people standing agape,
Their bodies shivering head to foot,
Crackling like the lightning,
Standing fair as a white maral,
Her fair form appearing,
The heart of the beholder torn,
The eye's own jewel Külçoro,
The Sarıbay he was to grapple,
Blood spilled in the striking,
To brave Seytek her son,
The forlorn bride imploring:
«My apprentice whom I made my eye's own jewel,

Yüzleşeceğin Sarıbay,
Sarıbay itin zehri var.
Türlü suretli domuzun,
İnsandan başka türlü kahrı var.
Pehlivanlığı bambaşka,

The Sarıbay you will face,
The dog Sarıbay has venom.
That swine of many guises,
Has a fury unlike humankind's.
His pehlivan prowess is another thing,

Zalim sureti bir başka,
Cefa salar bu başa.
Baltada pehlivan, usta it,
Âleme pehlivan, becerikli kul,
Mızrağını yüksek saplı kurmuş.
Tokuşunca bileği kalın,
Korkup koltuk açmamış.

Kendi toyuna gelenleri bile,
Kırıp geçirip bırakmış.
Mızrağı usta, eli yatkın yiğit,
Hilesi tam, zehri güçlü,
Boğuştuğunu dümdüz etmiş.
Hiçbir kul onu eğdirememiş,

Rast gelen sağ kalmamış.
Demir kaslı, taş yürekli,
Âleme salar büyük hengâme.
Baltada pehlivan, yanan kor,
O densiz gibisi kul yok.
Üstündeki ok geçmez,
Çarpışmada giydiği kaftan işte bu,
Bahadırlık taslayan haramla,
Boğuşup duran ordu işte o,
Kaynaşıp duran el işte o,
Yenişemeyip kovalaşan,
Yetkin hatunla olan da işte o.
Kara tüfek şaklarsa,
Sarsılmadan durun,
Saldırıp mızrak uzatın.
Ta köküne dosdoğru varın,
Hiçbir canı esirgemeden,
Tükenişine dek gidin.
Talas'ı azat edin,
Karşı karşıya durup,
Bağırıp mızrak uzatıp,
Tüfek doğrultup, ok atıp,
Kılıç kılıca vuruşup,
Kan dökülüp, han ölüp,

His cruel visage yet another,
He brings torment on this head.
Pehlivan with the axe, a cunning dog,
Pehlivan to the world, a skillful slave,
He has set his lance on a high haft.
In the clash his wrist is thick,
He never flinched nor bared his flank in fear.
Even those who came to his own feast,
He cut down utterly and left.
A brave deft with the lance, sure of hand,
His guile complete, his venom potent,
He has flattened all he grappled.
No slave has ever bent him,

Whoever met him stayed not alive.
Iron-muscled, stone-hearted,
He looses on the world great tumult.
Pehlivan with the axe, a burning ember,
There is no slave like that reckless one.
What he wears no arrow pierces,
This is the kaftan he dons in battle,
With the misbegotten who plays bahadır,
That is the host locked in the grapple,
That is the people seething there,
Chasing each other, neither prevailing,
That too is with the accomplished lady.
If the black musket cracks,
Stand fast without a tremor,
Charge and thrust the lance.
Go straight down to his root,
Sparing not a single soul,
Press on until his end.
Set Talas free,
Standing face against face,
Shouting and thrusting the lance,
Leveling muskets, loosing arrows,
Sword clashing upon sword,
Blood spilled, the han slain,

Boğuşan can ölüp,
Yer yarılıp, kulak tutulup,
Gören insan çığrışmış.
Teke tek meydana varınca,
Kahırlı çarpışmayı görün,
Arka olup verin.
Ecel yetip gün biterse,
Gazaya girip ölün.
Gerçek ecel yeterse ölelim,
Gerçekten dilerse Kuday'a,
Sinek kadar can verilmez mi?
Ecel yetip gün bitince,
Türlü türlü alp ölmüş.
Heybeti düzgün, zehri güçlü,
İnsandan nice halk ölmüş.
Mızrak uzatıp, saf bozup,

Yiğit zafer kazanmaz mı?
Ecel yetip günü bitince,
O demde ölüp kalmaz mı?» —

Deyip, böylece Kuyalı,
Keskin kulaklıları biledi.
Taşa vursan kaymaz,
Talihli erlerin hepsini,
Gayrete getirip biledi.
Gözbebeği Seytek'in,
Esenliğini diledi.
Üç-Koşoy'un sırtına,
Meydana çıkılan yamaca,
Celmoğuz oğlu kâfirin,
Yeri ezip çökerten kâfirin,
Teke tek çıktığı yerine,
Kahır başlatıp kan döktüğü,
Kara-Buura yamacına,
Gaza başlatıp çıngar çıkardığı,

Kan dökülen sırta,
Celmoğuz oğlu kâfirin,

The grappling soul slain,
Earth split, ears gone deaf,
Those who saw it cried aloud.
When he comes to single combat,
Behold the wrathful clash,
Stand at his back and give support.
If death arrives and days are done,
Enter the holy war and die.
If true death comes, then let us die,
If Kuday truly wills it so,
Is not the fly-small soul surrendered?
When death arrives and days are done,
Alp upon alp has died.
Of stately bearing, potent venom,
Many a people of mankind has died.
Thrusting the lance, breaking the ranks,

Does not the brave win victory?
When death arrives and his day is done,
Does he not fall dead upon that instant?»
—
So saying, thus Kuyalı,
Whetted the keen-eared ones.
Strike it on stone, it does not glance,
All the fortunate heroes,
She roused to zeal and whetted.
For her eye's own jewel Seytek,
She wished for his well-being.
To the ridge of Üç-Koşoy,
To the slope where one rides to the field,
Of the infidel son of Celmoğuz,
The infidel who crushes and caves the earth,
To the place of his single combats,
Where he began his fury and spilled blood,
To the slope of Kara-Buura,
Where he began holy war and raised uproar,
To the blood-soaked ridge,
Of the infidel son of Celmoğuz,

Bel bağladığı geçidine,
Sıkı berkittiği siperine,
Kapka-Taş'ın ağzına,
Kayıpçı'nın dağına,
Celmoğuz'un kalesi kurulmuş,
Öylesi kale görülmemiş.
Taş yığıp kaya etmiş,
Karaçamdan hendek etmiş,
Çevresini kaya etmiş.
Karaltısının çepeçevresini,
Etrafını ağ etmiş.
İçinde berkinen şir olmuş,
Dört yanını dağdan siper etmiş.

Rast geleni mahvetmiş,
Yüzleşeni serseme çevirmiş.
Rast geleni kemirmiş,
Önüne çıkanı çiğnemiş.
"Boğuşurum" deyip alp ölmüş,
Gücü insandan başka olan,
Türlü türlü halk ölmüş.

Önceki geçen aylarda,
El aşağıya göçünce,
Otun çiçeği solunca,
Güz günleri gelince,
Celmoğuz'un mayası daralmış.
Boğuşup gücü yetmeyip,
Külçoro zavallı zayıflamış.
Yüzleşti, kargaşayı başlatan,
Teke teke çıkıp durup,
Yedi gün dinmeden vuruşup,
Çarpışmayı çetin başlatmış.
Yetmiş tulpar, on dört atı,
Sarıbay kırıp bırakmış.
Güreşe tutuşup güç göstermiş,
Boğuşa boğuşa halk ölmüş.
Teke tek çıkıp mızraklaşıp,
Dövüşüp dermanı yetmeyip,

To the pass on which he staked his hope,
To the rampart he made strong and fast,
To the mouth of Kapka-Taş,
To the mountain of Kayıpçı,
Celmoğuz's fortress has been built,
Such a fortress was never seen.
He heaped stones and made a crag,
Made a moat of the black pine,
Made its circuit all of rock.
All around his silhouette,
He made its circuit a net.
Within it he became a lion fortified,
He made the mountains ramparts on four sides.
He destroyed whoever met him,
Turned whoever faced him senseless.
He gnawed whoever met him,
Trampled whoever crossed his path.
Saying "I shall grapple," the alp died,
Those whose strength was more than man's,
Many and many a people died.

In the months now gone before,
When the people moved down-country,
When the grass's flower withered,
When the autumn days arrived,
Celmoğuz's leaven shrank.
Grappling, his strength not sufficing,
Poor Külçoro grew feeble.
He faced him, he who began the turmoil,
Riding out to single combat,
Seven days striking without cease,
He began the clash full grimly.
Seventy tulpars, fourteen horses,
Sarıbay cut down and left.
Locked in wrestling he showed his strength,
Grappling and grappling, people died.
Riding to single combat, lance on lance,
Fighting, his endurance failing,

Boğuşmada birini yenemeyip,
Nice müşkül velvele olmuş.
«Altmış gün boyu dolaşıp,
Altı yerimden yara yiyip,
Cehennem dağ gibi iş olup,
Küçücük cana zor gelip,
Koynuma kan dolup,
Bir dayanağı görmeye,
Gerçekten pek muhtaç olup,
Boğuştuğum Sarıbay,
Ok geçmez bir dev olup,
Tulparımdan ayrılıp,
Kalakaldım yaya olarak.
Tutup binecek küheylan yok,
Arka olacak akraba yok.
Karnım dertli, gönlüm kor,
Böyle olur işte boktan dünya!
Geniş dünya dar olup,
Kurulup salınan aziz can,
Sarıbay'a hor olup,
Çare tükenip, göz alazlanıp,
Derman düşüp, dert kaynayıp,
Sinek kadar canım cıyaklayıp,

Neither in the grapple overcoming,
Many a bitter clamor rose.
«Roaming sixty days on end,
Taking wounds in six places,
Hell become a work like a mountain,
Too hard upon this little soul,
Blood pooling in my bosom,
To see one single mainstay,
Truly in most desperate need,
The Sarıbay I grappled with,
Become a giant no arrow pierces,
Parted from my tulpar,
I was left standing there on foot.
No courser to seize and mount,
No kinsman to stand at my back.
My belly aching, my heart an ember,
So it goes, this dungheap world!
The wide world grown narrow,
The dear soul once poised and stately,
Made vile before Sarıbay,
Remedies spent, the eyes seared,
Strength fallen, sorrow seething,
My fly-small soul shrilling,

Beden boyun tamamı,
Mızrak değip parçalanıp,
Atım ölüp, yaya kalıp,
Sarıbay'ın pehlivanları,
Dört bir yanımda dikilip,
Durmadan mızrak uzatıp,
Ölmedikçe can tatlı,
Öleyim deyip ölemeyip,
Öz canıma kıyamayıp,
Pehlivanlık çağı geçip giderken,
Yaya çarpıştım koşarak,
Pusuya gelen pehlivanı,
Tümden kırıp geçirip,
Gayrete gelip haykırıp,
Han atam Almambet,

The body and the neck entire,
Struck by lances, torn to pieces,
My horse dead, left on foot,
Sarıbay's pehlivans,
Standing round me on four sides,
Thrusting lances without cease,
Till one dies, life is sweet,
Wishing to die yet unable to die,
Unable to slay my needed soul,
While the pehlivan's season passed away,
I fought on foot and running,
The pehlivan who came in ambush,
I cut down one and all,
Rousing to zeal, crying out,
My han-father Almambet,

"Destek ol!" diye haykırıp.
Gönlüm çöküp, sözüm bol,
Sığındığım bir Kuday.
Ak çeliği alıp davranıp,
Öbür dünyaya göçen babamın,
Ruhuna yalvarıp:
"Canı esen bırakıver,
Cefalı müşkül iş gördüm,
Yayılmış müşkülün hepsini gördüm.
Nurlu atam Almambet,
Bugün elimden tutuver.
Sarıbay müşkül düşmanmış,
Bugün gözünü salıver.
Kırk çilten, Hızır misali,
Kahrolası cana zor geldi,
Çetin bela müşkülden,
Kurtarıp alıver."
Parmak ısırıp baş sallayıp.
Densiz, cana zor gelmiş.
Derman yorulup güçsüzleşip,
Sahiden canım kavrulup,
Gerçekten dermanım gidip,
Gönlüm parça parça bozulup,
Kement uzatan sinsi ölüm,
Alnıma yakın görünüp,

Crying out, "Give me support!"
My heart sunk low, my words abundant,
The one Kuday my refuge.
Taking up the white steel, setting on,
Of my father gone to the other world,
Imploring his spirit:
"Leave my soul unharmed,
I have seen tormented bitter work,
I have seen all hardship spread abroad.
My radiant father Almambet,
Take my hand this day.
Sarıbay proved a grievous foe,
Cast your eye this day.
Like the forty çilten, like Hızır,
It weighed too hard on this accursed soul,
From the grim bane and bitter strait,
Deliver me and save me."
Biting my finger, shaking my head.
Reckless, it weighed hard on the soul.
Strength wearied and enfeebled,
Truly my soul was scorched,
Truly my strength departed,
My heart broken piece from piece,
Sly death casting out its lasso,
Appearing near upon my brow,

Kat kat müşkül iş görüp,
Binip kaçacak küheylan yok,
Yakına gelmiş ecel oku.
Celmoğuz oğlu Sarıbay,
Çizmek oldu çizgiyi,
Kılmak oldu temaşayı.
Azdırmak oldu yarayı,
Salmak oldu belayı.
Göz göre göre hor edip,
Göstermek oldu büyüklüğü.
Oğlanlarına bağırıp,
Bahadırlarını çağırıp,
Yiğitleri coşup,

Seeing hardship fold on fold,
No courser to mount and flee,
Death's arrow drawn in close.
Celmoğuz's son Sarıbay,
Set himself to draw the line,
Set himself to make the spectacle.
Set himself to inflame the wound,
Set himself to loose the bane.
Debasing me before all eyes,
He set himself to show his greatness.
Shouting to his boys,
Summoning his bahadırs,
His braves surging up,

Pehlivanları kızışıp,
Yayın oku vızıldayıp,
Değdiği yer parçalanıp,
Çarelerin hepsi dökülüp,
Tedbir saya saya tükenip,
Aziz canı ortaya koyup,
"Öldük" diye düşünüp,
Kaburga çatır çatır bölünüp,
Çetin kavga, büyük savaş,
Tepeme yakın görünüp,
Basıp kaçacak sığınak yok,
Korunacak karaltı yok,
Kanatlı tulpar malım yok.
Kazın döndüğü kayası yok,
Dayanıp kaçacak dağı yok.
Sıkı berkitilmiş geçidim yok,
Dayanak kıldığım Semetey,
Namlı ağam, şirim yok.
Yalnızlık ve müşkül iş,
Bozulmuş meğer bizim düş,
Dayanak kıldığım oğlum yok,
Kurtarıp alıverecek.
Bel bağlayıp duran yurdum yok.
Yağmur gibi yağan sık ok,
Baksana, böyledir boktan dünya.
Göz kulak olacak er bulamayıp,
Geçip girecek mezar bulamayıp,

His pehlivans growing heated,
The bow's arrow whining past,
Where it struck, torn asunder,
All remedies fallen away,
Counsels counted till they ran dry,
Staking the dear soul itself,
Thinking, "We are dead,"
Ribs cracking, splitting apart,
Grim fray and mighty war,
Appearing near above my crown,
No shelter to tread and flee to,
No shadow to take cover in,
No winged tulpar of my own.
No crag where the goose might turn,
No mountain to lean on and escape.
No pass of mine made strong and fast,
Semetey whom I made my mainstay,
My famed aba, my lion — gone.
Loneliness and bitter work,
Our dream, it seems, has been undone,
No son of mine to be my mainstay,
Who would deliver and save me.
No homeland standing bound in hope.
The thick arrows raining down like rain,
Look then — such is the dungheap world.
Finding no man to keep watch over me,
Finding no grave to pass into,

Canın sığınıp kalacağı,
Kuytu vadi, yar bulamayıp,
Kaynaşan düşmana girecekmiş gibi,
Çekinmeden düşmana saldıracakmış gibi,
Yeleli kuyruklu mal bulamayıp,
Cefayı yapayalnız gördüm.
Yaratılmış güzel candan,
Yarısından umut kesip,
Sarıbay'a vermişim.
Daha dün karında olup doğan,

Where the soul might shelter and remain,
Finding no hidden vale or bluff,
As if to plunge into the swarming foe,
As if to charge the foe unflinching,

Finding no maned and tailed mount,
I saw the torment all alone.
Of the fair soul created,
I gave up hope of half,
And yielded it to Sarıbay.
Born but yesterday from the womb,

Yiğitliği ele duyulan,
Şahbazım, canımın sınanmışı,
Adı Seytek, mirasçım.
Kıra düşse ak yolum,
Nam salmış düşmana sayısız ordum.
Kıraçta köklü çınarım,
Kara sakar şahbazım.
Belimdeki bağlı dayanağım,
Pek arslan gözdem,
Çıkmazı bozup yol açan,
"Doğan abam nerede?" deyip,
Böğründen saldırıp,
Kahrını döküp haykırıp,
Sarıbay'ın on binlik ordusunu,
Kasırga gibi savurup,
Kahrını döküp haykırıp,
Çarpışıp durup,
Gece gündüz on dört gün,
Birbirini parçalayıp vuruşup,
Yer bozulup oyulup,
Nice tulpar, çok pehlivan,
Çarpışmada telef olup,
Bahadırlığı bambaşka,
Köklü bozkurt soyu,
Tükenen canın soydaşı.
Alnında vardır onun,
Yavru arslan karaltısı.
Sağrısı yüksek küheylanı,
Zavallı canın dayanağı,
Arka çıkışımın sebebi:

His valor heard through all the land,
My şahbaz, the proven of my soul,
His name Seytek, my heir.
Should my white road fall to the wild,
My numberless host renowned to the foe.
My deep-rooted plane upon the barrens,
My black-blazed şahbaz.
The mainstay bound about my waist,
My most lion-like favored one,
Who breaks the impasse and opens the road,
Saying, "Where is my birth-aba?",
Charging in upon their flank,
Pouring out his fury, crying aloud,
Sarıbay's host of ten thousand,
He scattered like a whirlwind,
Pouring out his fury, crying aloud,
Fighting on and on,
Fourteen days by night and day,
Tearing one another, striking blows,
The earth churned up and gouged,
Many a tulpar, many a pehlivan,
Perished in the clash,
His bahadır might beyond compare,
Line of the deep-rooted grey wolf,
Kinsman of my failing soul.
Upon his brow he bears,
The silhouette of a lion cub.
His high-crouped courser,
The mainstay of this poor soul,
The reason I stood at his back:

Malımız bir arada, ipimiz ortak,
Soyumuz bir, ana bir kardaşız.

Koyunların hepsi ağıl ortak,
Baht bir, yârenliğimiz ortak.
Dirlikte mal yığmada ortak,
Kendimizle yaşıt akran,
Dileğe birlikte ermiş,

Our herds are one, our tether shared,
Our line is one, we are brothers of one mother.

All the sheep share one fold,
Our fortune one, our fellowship shared.
Shared in life and in the heaping of herds,
Comrades of our own same age,
We reached our wishes together,

Görüp geçirmişiz birlikte.
İleri yürüse can bir,
Ölüm ortak, kan bir,
Karaltım Seytek'le can bir.
Ganimet edip boğazladığı on bir alp,
On bir alplık ok geçmez zırhı,
Ben çoroya giydirip,
Ganimet aldığı Kılceerde'ye,
Ok yetişmez küheylana,
Sağlamca bastırıp bindirip,
Akrabalığını belli edip,
Sönmüşümü tutuşturup,
Ölecek canımı diriltip,
Kederden başımı kurtarıp,
Kaygıyı içten yok edip,
Çetin boğuşma salmıştı.
Çocuk başını er kılıp,
Zavallı cana soluk olup,
Kurtarıp almıştı.
Şimdi ölecek çileli canı,
Kahredenin ağından,
Sarıbay'ın ağzından,
Yalvarsan canı bırakmayan,
Emse kana doymayan,
Türemiş insan elinde,
Böylesi zalimlik olmamış.
Yaradılışı Tanrı'dan,
El bozup, yurt kıran,
Merhametsiz kâfirden,
Cehennemin yanan korundan,
Kan içicinin elinden,
Atışmayı bolca salmıştı.
Çare tükenip durduğunda,

"Abam!" deyip, "atam!" deyip,
Kurbanı olduğum Seytek'im,
Kurtarıp almıştı.
Böyle duruşumun sebebi:
Kudurmuş yiğit, erlik çağı,

Together we have seen and lived.
If he rides forward, our soul is one,
Death is shared, our blood is one,
With my silhouette Seytek my soul is one.
The eleven alps he slaughtered as his spoil,
The arrow-proof armor of eleven alps,
He clothed me, the çoro, in it,
On Kılceerde taken as his spoil,
On the courser no arrow overtakes,
He set me firm and mounted me,
Making plain his kinship,
Kindling what in me had died,
Reviving my dying soul,
Freeing my head from grief,
Rooting the sorrow from within,
He had loosed a grim grapple.
Making a man of a child's head,
Becoming breath to this poor soul,
He had delivered and saved me.
Now this suffering soul about to die,
From the net of the oppressor,
From the mouth of Sarıbay,
Who spares no soul though you implore,
Who sucking blood is never sated,
In the hand of humankind e'er born,
Such cruelty has never been.
His making is from Tanrı,
Wrecker of people, breaker of the land,
From the merciless infidel,
From hell's own burning ember,
From the hand of the blood-drinker,
He had loosed the shooting fray in plenty.
When all my remedies ran dry,

Saying "My aba!", saying "My father!",
My Seytek for whom I would be offered,
Had delivered and saved me.
The reason I stand as I do:
The furious brave, the season of manhood,

Eğrilmiş meğer bizim çağ,
Erlik şirlik bir kez gelir,
Er Kuyalı, dinleyiver.
Alışıp durduğumuz devri.
Çetin derman, aziz güç,
Dolup taştığı devirde,
Yüzleşince yaban domuzu gibi,
Çalıp devirdiğim devirde,
Heves edene müşkülü,
Salıp durduğum devirde,
Kızıl idik, börk idik,
Nice yerde can koymaz,
Gazada yanan yangın idik.
Kara çelik börk idik,
Rast gelen düşmanın görkü idik.
Bassak azgın kurtulmaz,
Kararıp yanan yangın idik.

Ateşten sönüp kul olup,
On bin idik, bir kaldık.
Hunhar idin, aziz baş,
Sarıbay'a hor olduk.
Kıtay bir temaşa kursa,
Yamanlarını yenerdik,
Kımız gibi kanını yutardık.
Bildiğimiz kavgayı kılardık,
Binini koyun gibi kırardık.

Böylesi erlerden tükenip,
Gözyaşına kaldığımız devir galiba,
Varıp dönülmez sefere,
Dilese çekinmez altın baş,
Basıp gitmiş galiba.
Keskinlik tükenip güç gidip,
Onmaz kaldığımız devir galiba,
Bahadır olup er olmak,
Olmaz olmuş galiba,

Sarıbay'a güç yetmeyip,

Our age, it seems, has bent awry,
Manhood and lionhood come but once,
Er Kuyalı, hear me now.
The era we had grown used to.
Grim endurance, dear strength,
In the era when they overflowed,
When, facing me like a wild boar,
In the era when I struck them down,
On whoever dared to covet,
In the era when I loosed the hardship,
We were crimson, we were the börk,
In many a place sparing no soul,
We were the fire that burned in holy war.
We were the börk of black steel,
We were the glory of whatever foe we met.
Where we trod, the wild one escaped not,
We were the fire that blackened as it burned.
Quenched from the flame, become a slave,
We were ten thousand; one remains.
You were bloodthirsty, dear head,
We were made vile before Sarıbay.
If the Kıtay staged a spectacle,
We would best the worst of them,
We would gulp their blood like kumis.
We would wage the fray we knew,
We would cut down their thousand like sheep.
Of such heroes now run dry,
This is the era, it seems, we are left to tears,
On the journey gone, never returned,
The golden head that flinched at no desire,
Has trodden on and gone, it seems.
Keenness spent and strength departed,
The era, it seems, we are left past mending,
To be bahadır and be hero,
Can be no more, it seems,

Strength not sufficing against Sarıbay,

Kuvvet, gayret, derman gidip,
Olmaz olmuş galiba.
Savaşta devi yendim,
Sarıbay'la yüzleşip,
Tulparın beli kopup,
Nice kez yaya kaldım.
Eğrilmiş meğer bizim düş,
Yüzyılda olmaz bu iş.
Derman yorulup, güç gidip,
Onmaz kaldığım devrim.
Çalkalanıp vuruşup,
Olmaz kaldığım devrim.
Etim gidip, kemik kalıp,
Bir deri bir kemik duruyorum.
Erlik şirlik elde, düşman karşıda,

Yara bere içinde duruyorum.
Elden giden yiğitliğe,
Ne çare kılayım?
Akıl şaşmış, çare yok,
Saldırıp savaş salmaya,
Eskisi gibi mızrak yok.
Herkesten gider konan baht,

Böyle imiş boktan dünya.
Biz at sürüp çıktığımızda,
"Sağ kalmayız, öldük" deyip,
Düşman kaygısına düşerdi.
Ak kalpaklı Kırgız, Argın yurdu,
Adımı demeyip dolandırıp,

"Kül abamız" derlerdi.
Çiçekli kaftan gitti sırtımdan,
Şimdi "Gül aba" denen ad nerede,

Birlikte gitti boyumdan,
Boz arslan gibi atılıp,
Dolup taştığım devirde,
Görünen ağacın dalına,

Power, zeal, endurance gone,
Can be no more, it seems.
In war I conquered the giant,
Facing Sarıbay,
My tulpar's back was broken,
Many a time I was left on foot.
Our dream, it seems, has bent awry,
In a hundred years this thing occurs not.
Endurance wearied, strength departed,
My era left past mending.
Churning in the fight,
My era left past hope.
My flesh gone, bone remaining,
I stand here skin and bone.
Manhood and lionhood in hand, the foe before me,
I stand covered in wounds and welts.
For the valor gone from my hand,
What remedy shall I make?
The mind is dazed, no remedy,
To charge and loose the war,
No lance is left as of old.
From every man departs the fortune once alighted,
So it is, this dungheap world.
When we rode out on our horses,
Saying, "We shall not live, we are dead,"
The foe would sink into their dread.
The white-kalpak Kırgız, the Argın land,
Not speaking my name but turning it about,
Would call me "our Ash-aba."
The flowered kaftan has left my back,
Where now the name they called "Rose-aba,"
It went together from my frame,
Springing like a grey lion,
In the era when I overflowed,
On the branch of the tree in sight,

Konup durduğum devirde,
Ağacın başına konup,
Konup durduğum devirde,
Var olup durduğum devirde,

In the era when I would alight,
Alighting on the treetop,
In the era when I would alight,
In the era when I still was,

Düşmanın aşamayacağı,
Pürtüklü yüksek taş idik,
Boran yürüse yel değmez.

What the foe could never cross,
We were the rough-hewn towering stone,
Should the blizzard drive, no wind can touch it.

Şu Kırgız eline,
Gövdesini geren can idik.
Fırtına yürüse yel değmez,

For this Kırgız people,
We were the soul that spread its frame.
Should the tempest drive, no wind can touch it,

Davacılara mal vermez,
Kurt gelse koyun vermez,
Düşman gelse boyun vermez.
Bahadırlık, arslan şirliğim,
Bir adam kadarı bende vardı.
Sen yüce dağ gibi kaya idin,
Aşıt vermez, yol vermez,
Yüksek yalçın dağ idim.
Engin yurt var iken.
Karnım acıkıp giderse,
Sağrı yağını kesip yerdim.
Aziz başım var iken,
Yaratılmış insana,
On sekiz bin âleme,
Karşıma gelen kula,
Yüz yüze gelen gözdeye,
"Gücüm yeter" derdim.
Karnım acıkıp geldiğinde,
Kazı kesip yerdim.
Boğuşmaya hangi düşman,
"Karşıma gelir ki?" derdim.
Kırdaki geyiğini,
Çatal tırnaklıyı yakalasam,
"İnek ederim" derdim.
Ay-aleme el salsam,
"Perişan ederim" derdim.

Yields no herd to claimants,
Comes the wolf, it yields no sheep,
Comes the foe, it bends no neck.
Bahadır might, my lion's lionhood,
A man's full measure once was mine.
You were a crag like a lofty mountain,
Granting no pass, granting no road,
I was the high sheer mountain.
While the boundless homeland stood.
If my belly went hungry,
I would cut and eat the croup-fat.
While my dear head still stood,
To humankind created,
To the eighteen thousand worlds,
To the slave who came against me,
To the favored one who met my face,
I would say, "My strength suffices."
When my belly hungered,
I would cut the kazı and eat.
What foe would come to grapple,
"Against me?" I would say.
The deer upon the wild,
Were I to catch the cloven-hoofed,
"I shall make it my cow," I would say.
If I laid hands on moon and world,
"I shall lay them waste," I would say.

Boz maralını kovalayıp,
"Mal ederim" derdim.
Üstüme yürüyen kalabalık düşman gelse,
"Hor ederim" derdim.
Gayretim, gücüm o zamanlar,
Taşıp durduğu devriydi,
Kırk çilten, Hızır İlyas,
O zamandan uzak düşüp,

Chasing down the grey maral,
"I shall make it my herd," I would say.
Came the teeming foe upon me,
"I shall make them vile," I would say.
My zeal, my strength, in those days,
Was the era of their overflowing,
The forty çilten, Hızır İlyas,
Fallen far from that time,

Kaçıp gitmiş devrim.
Korkup durmamın sebebi:
Celmoğuz oğlu kâfire,
Karşı karşıya vardım.
Balta sallayıp, mızrak vurup,
Güm güm tokuşup vuruştum.

My era fled and gone.
The reason for my fearing:
Against the infidel son of Celmoğuz,
I went face against face.
Swinging the axe, striking the lance,
I clashed with him blow upon booming blow.

Küçücük başım yenik düşüp,
Ok geçmez zırh kaftan yırtılıp,
Çarayna, demir tolga,
Balta değip ezilip,
Bütün gücü ortaya koyup,
Densiz, canı esirgemeden,
Alın alına durup,
Nar kesen kılıç Zulpukor,

My little head was overborne,
The arrow-proof mail kaftan torn,
Çarayna and iron helm,
Struck by the axe and crushed,
Staking all my strength,
Reckless, sparing not my soul,
Standing brow against brow,
Zulpukor, the blade that cleaves the pomegranate,

Bir ileri bir geri vuruşup,
Alın alına kaldık.
Tüfek atıp, yay çekip,
Etler ezile ezile vuruştuk.

Striking back and forth,
Brow against brow we stood.
Firing muskets, drawing bows,
We fought till flesh was crushed and crushed again.

Kanın hepsi yutulup,
Kandagay şalvar, Akolpok,
Kalmadan büsbütün yırtılıp,
Böyle etsem de çare olmadı.
Yedi ay dinmeden mızraklaştım,
Celmoğuz oğlu Sarıbay,
Bir kez olsun yalpalamadı.
Tabılgı vursam iz geçmez,
Beti soğuk domuzun,

All the blood was swallowed,
Kandagay breeches, the Akolpok,
Torn wholly through and through,
Though I did all this, no remedy came.
Seven months I lanced without cease,
Celmoğuz's son Sarıbay,
Not once did he so much as sway.
Strike him with tabılgı, it leaves no mark,
That cold-faced swine,

Topuz saplasam kâr etmez,
Oçogor'la atsam ok geçmez.
Çarpışıp dermanım yetmeyip,
Boğuştuğumu yenemeyip,
Yenim tutuşup, içim yanıp,
Ölmeden gözüm süzülüp,
Zayıflığım belli olup,
Ay eksilip, gün geçip,
Boğuşma yıprattı beni.
Elimi perişan edip,
Soluğumu kabartmadan soğuttu.
Belimi nice büküp,
Bunca yelimi çıkarıp,

Drive in the mace, it profits nothing,
Fire the Oçogor, no ball goes through.
Clashing, my endurance failing,
Unable to best the one I grappled,
My sleeve aflame, my innards burning,
My eyes glazing before death,
My weakness now made plain,
The moon waning, days passing by,
The grapple wore me down.
It left my hand in ruin,
It cooled my breath before it swelled.
It bent my back so many times,
It drove out so much of my wind,

Perişan etti elimi.
Gücüm yetmediğinden yandım,
Emanet candan umut kestim.
Yığdıklarımı yedirdim,
Kulak duyup göz gören,
Bilenlerin hepsine,
"Dermansız Çoro" dedirttim.
Çıkmazı bozup yol açıp,
Yağma getirdim mülküme.
Nice kavga iş edip,
Talihli, mutlu günüme.
Otlaktan vurup yılkımı,
Mülkümü aşırı bozdu.

It left my hand in ruin.
I burned because my strength fell short,
I gave up hope of this entrusted soul.
I fed away all I had heaped,
To all who hear with ears and see with eyes,
To all the knowing ones,
I let them say "Strengthless Çoro."
Breaking the impasse, opening the road,
I brought plunder to my domain.
Making many a fray my trade,
To my fortunate, happy day.
Striking my horse-herds off the pasture,
He wrecked my domain beyond all measure.

Derman yorulup, güç gidip,
Vuruşup gücüm yetmeyip,
Utancından aziz can,
Fazlasıyla yandım süzülüp,
Kendi kendime küsüp.
Öleyim deyip ölemeyip,
Gerekli cana kıyamayıp,
Sarıbay denen kâfirin,
Boğuşanı çabuk ölüp,
Alın alına gelse er ölüp,
Gözcülüğe çıkan kâfire,

Endurance wearied, strength departed,
Fighting, my power falling short,
For very shame the dear soul,
I burned exceedingly, wasting away,
Turning bitter at my own self.
Wishing to die yet unable to die,
Unable to slay my needed soul,
Of the infidel called Sarıbay,
His grappler swiftly dying,
Brow to brow, the hero dying,
Against the infidel gone scouting,

Kâfir kulun zehrinden,
Boğuşan canların hepsi ölüp,
Teke teke yalnız vuruşup,
En çok domuza küstüm,
Ölmediğim yerde kalakalsam,
Kulak duyup göz gören,
Elden böylesini görmedim.
İnsanın bilip yurdun gördüğü,
Kâfir kulla çarpışıp,
Toklunun yağını doldurdum,
Cehennemi fena büyük gördüm.
Çekişip gücüm gelmeyip,
Kudretliyi yenemeyip.
Ecel yetip ölmedim.
Asla böylesi cehennemi,
Yeryüzünde görmedim.

From the venom of the infidel slave,
All the grappling souls dying,
Fighting single combats alone,
Most of all I turned bitter at the swine,
Should I be left where I did not die,
Of all who hear with ears and see with eyes,
I never saw such from any people.
Known to man and seen by the land,
Clashing with the infidel slave,
I filled the fat of the yearling lamb,
I saw hell exceeding vast.
Contending, my strength not returning,
Unable to best the mighty one.
Death did not arrive; I did not die.
Never such a hell as this,
Have I seen upon the earth.

Atam bakıp, anam doğurup,
Ben Külçoro olalı,
Yetim kalıp yetişip,
Yere karaltı katılıp,
Çabalanıp er olup,
Er oğluyla denk olup,
Apışıp ata bineli,
Bahadır olup düşman arayıp,
Külçoro olup gezeli.
Eğri kılıç kuşanıp,
Baba yerindeki abamız,
Peşine takıp er kıldı,
Er oğluyla denk kıldı.
Mızrak saplaya saplaya baht kılıp,

Kura kura ev kıldı,
Şecereli, görkemli han kıldı.
Yetimlikten çıkardı,
Sefayla yaşanan devirde,
"Yüreği yağlı olsun" deyip,
Kazı doğrayıp yedirip,
"Ayrılığı gayrılığı kalmasın" deyip,

Since my father reared, my mother bore me,
Since I have been Külçoro,
Left an orphan, growing up,
My silhouette joined to the earth,
Striving until I was a man,
Made equal with the son of heroes,
Since I straddled and mounted a horse,
Becoming bahadır, seeking the foe,
Since I have roamed as Külçoro.
Girding on the curved sword,
Our aba who stood in our father's stead,
Took me in his train and made me a man,
Made me equal with the son of heroes.
Thrusting lance upon lance he made my fortune,
Building and building he made my house,
Made me a han of lineage and splendor.
He brought me out of orphanhood,
In the era lived in ease,
Saying, "Let his heart be sleek with fat,"
He carved the kazı and fed me,
Saying, "Let no division part them,"

Anam Kanıkey'in memesini,
Eşit bölüp emzirtip,
Eteğine nişan koyup,
"Emsalsiz olsun" deyip,
Külçoro diye ad koyup,
Boynuma muska taktırıp,
Çileli anam Kanıkey,
Kanıkey'e baktırıp,
"Kul" denen sözü yok edip,
"Güneşle bir doğan budur" deyip,
Zavallı canı onartıp.
Besleyip büyütüp ulu kılıp,
Ay-aleme büyük kılıp,
Pusatım seksen dört olup,
Bakışım yangın olup,
Ben Külçoro'nun elinden,
"Boğuşurum" deyip alp ölmüş,
Türlü türlü halk ölmüş.
"Çarpışırım" deyip han ölmüş,

My mother Kanıkey's breast,
He had us suckle, shared alike,
Setting his mark upon her hem,
Saying, "Let him be without a peer,"
Giving the name Külçoro,
Hanging the amulet at my neck,
My long-suffering mother Kanıkey,
He gave me to Kanıkey's care,
Blotting out the word called "slave,"
Saying, "This is one born with the sun,"
He mended this poor soul.
Nurturing, raising, making me great,
Making me great to moon and world,
My weapons numbering eighty-four,
My gaze become a fire,
At the hand of me, Külçoro,
Saying "I shall grapple," the alp has died,
Many and many a people died.
Saying "I shall clash," the han has died,

Kara Kıtay, Mançu ölmüş.
"Sahiden kavga ederim" deyip,
Çınkoco, Toltoy alp ölmüş.
"Boğuşurum" deyip gelip,
Kara Kıtay halkı ölmüş.
Önceleri bir Kuday,
Ay-aleme ulu kılmıştı.
Sonunda Yaradan,
Sarıbay'a hor kılmıştı.
Bu Sarıbay kâfirle,
Atışıp vuruşup,
İnsanın gücü yetmedi,
Arslanın dişi işlemedi.
Sonunda bir baksam,
Zayıflığım belli olup,
Vuruşup dermanım yetmeyip.
Şahbaz anam alt edemeyip,
Kahrolasıyı yenemeyip,
Takatim gidip yandım,

Kara Kıtay and Mançu died.
Saying, "In truth I shall make the fray,"
Çınkoco and Toltoy the alps died.
Coming, saying "I shall grapple,"
The Kara Kıtay people died.
In former days the one Kuday,
Had made me great to moon and world.
At the last the Creator,
Made me vile before Sarıbay.
With this infidel Sarıbay,
Shooting and striking blows,
Man's strength did not suffice,
The lion's tooth did not bite through.
At the last, when I but looked,
My weakness was made plain,
Fighting, my endurance failing.
My şahbaz mother could not bring him low,
Could not best the accursed one,
My power gone, I burned,

Emanet, geçici canımdan,
Böylece umut kestim.
Durmadan düşman, yağı gelse,
Tulparın ağzını çeviririm.
Yandan gelen horluğun,
Doğrusunu söyleyip duruyorum.
Başlanan sözün gerçeği bu,
Bahadır çoronun sırrı işte bu.
Arslan yenge Kuyalı,
Irlayıp söyledim türkümü,
İman gibi dosdoğru söyledim sırrımı,
Anlatıverdim gerçeğimi.
Bahadırsan, şirsen eğer,
Halkın işaret edip elin söylediği,

Kaplanın yoldaşı,
Pehlivan yengem sen isen,
Atışmayı bolca salınız.
Kahredenin elinden,
Rast gelen ecel okundan,
Gerçek düşmanın elinden,
Sarıbay'ın zehrinden,

Of this entrusted, fleeting soul,
Thus I gave up hope.
Should foe and raider come unceasing,
I turn my tulpar's mouth to meet them.
Of the vileness come upon my flank,
I am telling you the plain truth of it.
This is the truth of the word begun,
This is the secret of the bahadır çoro.
Lion sister-in-law Kuyalı,
Singing, I have sung my song,
True as the faith I have told my secret,
I have recounted my truth.
If you are bahadır, if you are lion,
She whom the folk point out and the people name,
Companion of the tiger,
If you are my pehlivan sister-in-law,
Then loose the shooting fray in plenty.
From the hand of the oppressor,
From the stray arrow of death,
From the hand of the true foe,
From the venom of Sarıbay,

Altıncı cildin sonu.

Yedinci cilt, ataların ruhu ve kırılan mızrakla sürer.

SEYTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT VI
THE SAYAKBAY KARALAEV VARIANT · VOLUME VI

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin üçüncü ve son parçası olan «Seytek» destanını Türkçe metni ve satır satır İngilizce edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

Altıncı cilt, çelik mızrakların kırıldığı kuşatmadan Bakay'ın hükmüyle kıyılan kıyametlik yâr nikâhına; kırk çoronun ruhlarının çağrılışından dişi arslan Kuyalı'nın Kapka-Taş'a yürüyen gazasına uzanır.

SEYTEK · KARALAEV VARYANTI · CİLT VI